ไทยเขษม

ปี ๔ ๑๘๒ 1 - 12

พุทธศักราช ๒๔๗๐ - เมษายน ๒๔๗๑

ส่ายไม่ได้ถ่ายแล้ว

ด้วยอภินันทนาการ

ธรรมโฆษณ

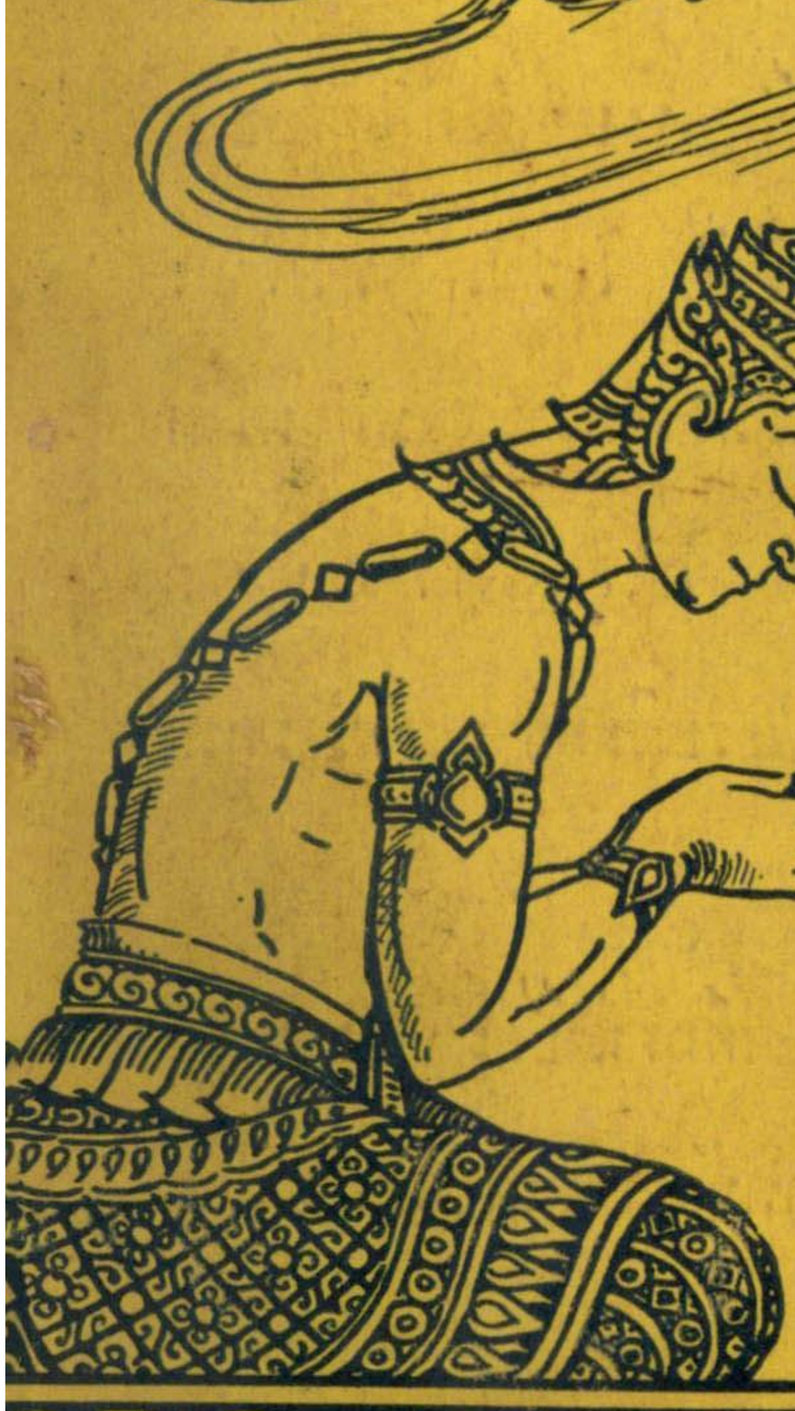

๒๕๐๐

สำนักงาน
๑๒๒๑ หน้าวัดราชบพิธ
ถนนเฟื่องนคร พระนคร โทรศัพท์ ๙๔๘
หลวงสรรสารกิจ บรรณาธิการ
โรงพิมพ์ไทยเขษม เปนเจ้าของและผู้พิมพ์

กำหนดเวลาออก ในวันที่ ๑๕ ของเดือน หากจะคลาดเคลื่อน คณะพยายามจะไม่ให้เกินกว่ากำหนด ๑๕ วัน (คือไม่เกินกว่าในเดือนที่ออก)

อัตราค่าบำรุง ๑ ปี (๑๒ เล่ม) ๑๐ บาท ครึ่งปี (๖ เล่ม) ๖ บาท

การบอกรับ ไม่จำเปนจะต้อง รอ บอกรับตั้งแต่ฉบับต้นปี จะบอกรับตั้งแต่ฉบับใดก็ได้ นับ ๑๒ เล่ม เปน ๑ ปี ๖ เล่ม เปนครึ่งปี โปรดแจ้งความจำนงยังสำนักงานข้างบนนี้ โดยทางใดทางหนึ่งแล้วแต่ความสดวก พร้อมกับเงินค่าบำรุง สำหรับผู้ที่อยู่ต่างจังหวัด โปรดส่งเงินทางธนาณัติ สำหรับผู้ที่อยู่ในจังหวัดพระนคร จะให้ไปรับเงินที่บ้าน พร้อมด้วยนำหนังสือส่งยังท่านทีเดียวก็ได้

อัตราค่าแจ้งความ ในแผ่นกระดาดหลังปก พิมพ์ด้วยหมึกสี เต็มหน้าปีละ ๖๐ บาท ในแผ่นกระดาดสีต่าง ๆ สอดอยู่ภายในปกหน้าและหลัง เต็มหน้าปีละ ๕๐ บาท ครึ่งปีหรือครึ่งหน้า ๓๐ บาท

มีกรรมสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

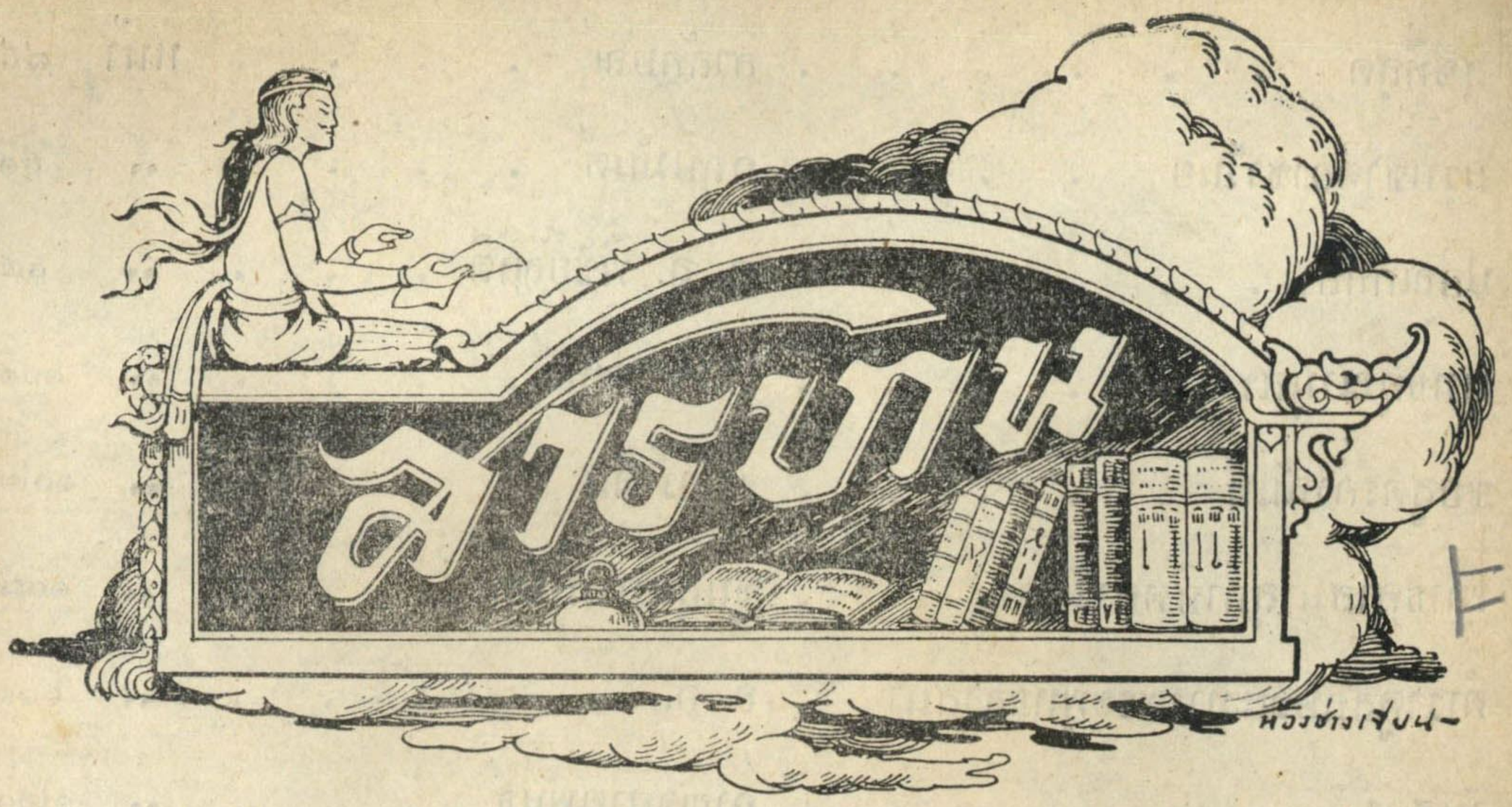

(ปีที่ ๔ เล่ม ๑ วันที่ ๑๕ พฤศภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐)

พร . . . . . หน้า พิเศษ
คำเบิกหน้ากัณฑ์ . . . . บรรณาธิการ . . . . ,, ๑
พุทธประวัติจากคัมภีร์จีน . . . นาคะประทีป . . . ,, ๒
กถามุขปฏิจจสมุปบาท . . . . นาคะประทีป . . . ,, ๑๖
ปฏิจจสมุปบาท . . . . . เสฐียรโกเศศ . . . ,, ๑๙
วิสาขมาส . . . . . ก. ส. . . . . ,, ๒๘
คำเบิกหน้ากัณฑ์ . . . . . บรรณาธิการ . . . . ,, ๓๑
พระพุทธจริยา . . . . . สมเดจพระสังฆราชเจ้า . . ,, ๓๒
คำเบิกหน้ากัณฑ์ . . . . . บรรณาธิการ . . . . ,, ๔๐
อนัตตลักษณสูตร์ กัณฑ์คำรบ ๕ . . อุบลวรรณ . . . . ,, ๔๑
ประดิษฐานคณะธรรมยุติกนิกาย . . กรมพระนราธิป ฯ . . . ,, ๔๗
อานิสงสวิสาขะภาวนา . . . . ส. สาลิตุล . . . . ,, ๖๗
ธรรมีกถา . . . . . อ. น. ก. . . . . ,, ๗๘
พุทธสาสนากับการเผยแผ่แผนใหม่ . ครูเทพ . . . . . ,, ๘๕

สุขที่สุด . . . . . สาลักษณ์ . . . . หน้า ๘๙

บุรุษชาติอาชาไนย . . . . กฤษีมันต์ . . . . ,, ๙๑

ปกิณกกถา . . . . . ฉ. ล. พิชยญาติ . . . ,, ๙๔

พุทธคุณานุสร . . . . . เทศะเพทย์ . . . . ,, ๑๐๑

ชยสูตร์คำฉันท์ . . . . . จันทร์เต็ม . . . . ,, ๑๐๒

พุทธศาสนาสุภาษิตคำโคลง. . . ขุนสุนทรภาษิต . . . ,, ๑๐๘

ตำราดูลักษณะทางพระพุทธสาสนา . อ. อ. . . . . ,, ๑๑๑

วันศุกร์. . . . . กาญจนาคพันธ์ . . . ,, ๑๒๐

พรหมสี่หน้า. . . . . ศุกรหัศน์ . . . . ,, ๑๓๐

มักน้อยและสันโดษ . . . . ทองปลอม . . . . ,, ๑๓๔

ขอพึ่งพระ . . . . . มรกต . . . . ,, ๑๔๐

มโนหรณีย์ . . . . . ส. ภมรสูต . . . . ,, ๑๔๔

โกสิยะเศรษฐี . . . . . ครรไลหงส์ . . . . ,, ๑๔๕

ธรรมคือความสุข . . . . . ชาวเหนือ . . . . ,, ๑๕๒

ผลมะเดื่อ . . . . . เจ้าจำปี . . . . ,, ๑๕๓

ปุโรหิตแก้เผ็ด . . . . . พ. พรปรีชา . . . . ,, ๑๕๖

เบ็ดเตล็ดพงศาวดารจีน. . . . ดินสอ . . . . ,, ๑๕๙

ปกิณณกสาร . . . . . ศิวศริยานนท์ . . . . ,, ๑๖๔

แถลงการณ์สาธารณสุขพิเศษ . . กรมสาธารณสุข . . . ,, ๑๖๙

หมายเหตุเบ็ดเตล็ด . . . . บรรณาธิการ . . . . ,, ๑๗๓

ครัวของไทยเขษม . . . . . น. เหล่าราชการ . . . ,, ๑๗๕

อันตวาที . . . . . สาลักษณ์. . . . ,, ๑๘๑

วิสาขกาลานุสรณ์ . . . . . คณะไทยเขษม . . . ,, ๑๘๔

พระบาท สมเด็จ พระ รามาธิบดี ที่ ๙

พระผู้ทรงประดิษฐาน

พระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกาย

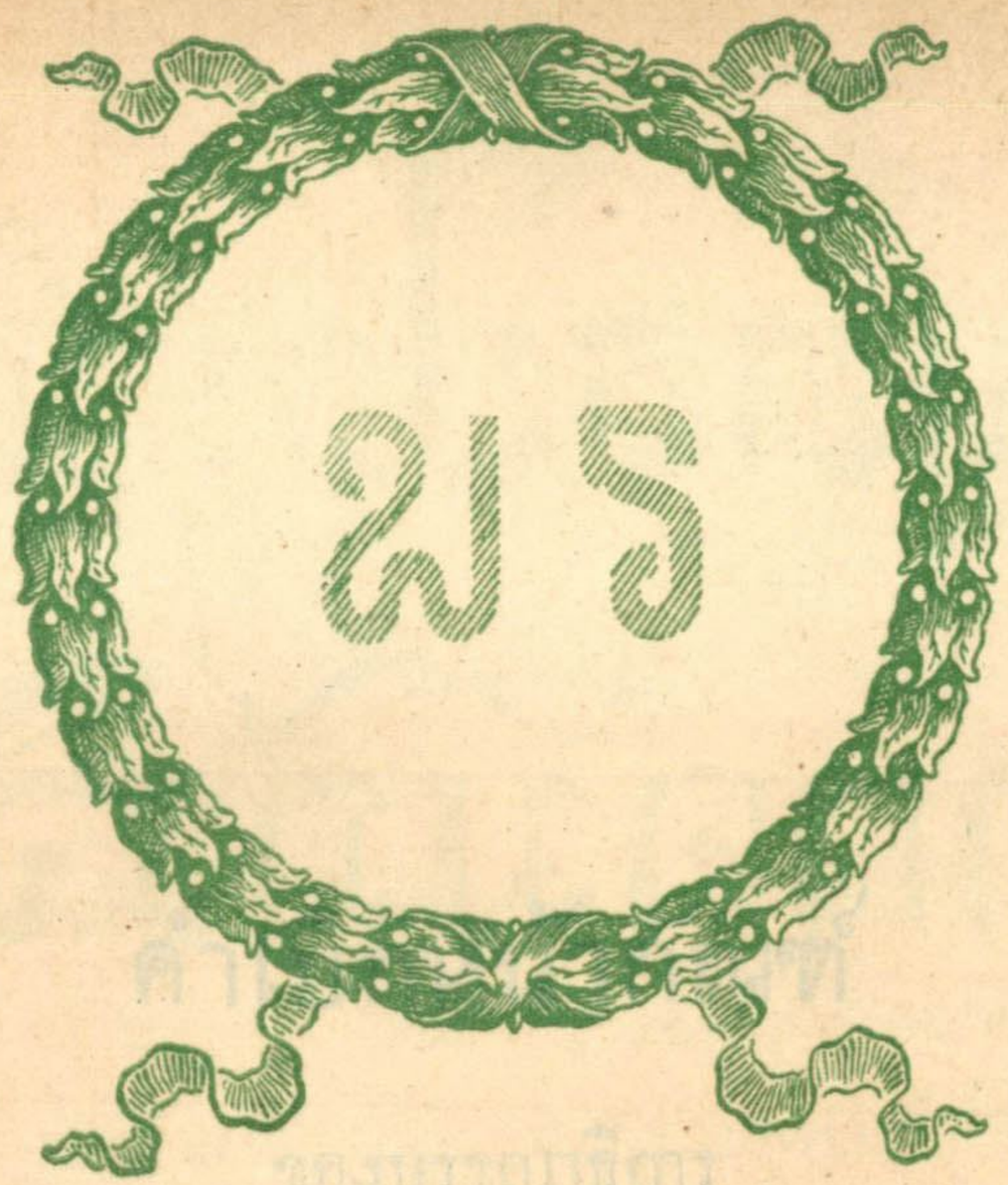

พุทฺโธ วโร อุปกิเลสวิมุตฺตสุทฺโธ

ธมฺโม สทา หิตสุขาวหโก สุจิณฺโณ

พุทฺธานุพุทฺธปรโม วรทกฺขิเณยฺโย

ตนฺเตชสา ภวตุ เต สุขสิทฺธิ นิจฺจํ ฯ

๑๕ ◎ สัมพุทธ์วิมุตต์อุปกิเลส สุวิเศษวิศุทธ์สม

ธรรมใครประพฤติอนุนิยม หิตสุขประสิทธิ์บูรณ์

สงฆ์พุทธะตามบรมภัคว์ วรทักษิไณยจรูญ

ด้วยเดชพระไตรรตนพูน สุขสิทธินิตย์เทอญ ฯ

คำเบิกหน้ากัณฑ์

ของบรรณาธิการ

ไทยเขษมเล่มวิศาขะนี้ ก็คือรวบรวมเรื่องอันเกี่ยวด้วยพระพุทธศาสนาเป็นพื้น สำหรับประกาศพระเกียรติศัพท์อันดีงาม แห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้พระบรมศาสดาจารย์ของเราทั้งหลายให้ปรากฏกำจรยิ่งขึ้น, เป็นทางแนะนำให้บังเกิดความเชื่อความเลื่อมใสแก่เหล่าสาธุชน, และทวีความประสาทศรัทธานั้นให้ยิ่งขึ้นแก่ปวงสัตบุรุษ. บรรดาเรื่องต่าง ๆ อันรวบรวมได้สำหรับเล่มนี้, ขอนำพระพุทธประวัติลงเป็นเบื้องต้น, เพื่อแสดงเรื่องของพระพุทธเจ้าผู้เป็นต้นพระพุทธศาสนา.

พุทธประวัติ

จากคัมภีร์จีน

นโม พุทฺธาย

บรรณาธิการ ขอให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เหมาะแก่ความเป็นเล่มวิศาขบูชา. ในอภิลักษิตสมัยเช่นนี้ ท่านแสดงเรื่องพระพุทธประวัติ ซึ่งเราท่านทั้งหลายได้ยินได้ฟังกันแทบทุกคราว; แต่นั่นเป็นพระพุทธประวัติในคัมภีร์สยาม. ข้าพเจ้าจึงทำพระพุทธประวัติจากคัมภีร์จีน เพื่อเราจะได้ทราบว่า พุทธศาสนิกชนชาติจีนเขามีเรื่องพระพุทธเจ้าไว้อย่างไร. สูตรอันแสดงพระพุทธประวัตินั้นมีชื่อว่า อภินิษกรมณสูตร, กล่าวเค้าความดังต่อไปนี้ —

พระเจ้าสิงหหนุ แห่งกบิลพัสดุ์ มีพระราชโอรสห้าพระองค์: พระเชษฐโอรสคือ ท้าวสุทโธทนะ ผู้ได้รับราชสมบัติสืบสนตติวงศ์, พระโอรสรองลงมาอีกสาม คือ ที่สอง เจ้าสุกโกทนะ, ที่สาม เจ้าตูโลทนะ, ที่สี่ เจ้าอมิโตทนะ, ที่ห้า เป็นธิดา นามว่าอมิตา.

กรุงเทวทหะ ตั้งอยู่ไม่ไกลนักจากกบิลพัสดุ์ เป็นถิ่นของพวกศากยวงศ์เหมือนกัน, มีพระราชาทรงนามว่าท้าวสุปรพุทธะ, ผู้มีธิดาแปดองค์, องค์ต้นชื่อมายา, องค์สุดชื่อประชาบดี.

ท้าวสุทโธทนะประสงค์จะอภิเษกเจ้าประชาบดีเป็นมเหสี. แต่ท้าวสุปรพุทธะไม่ยอมถวาย, ต้องให้พวกเจ้าพี่หญิงได้วิวาหาภิเษกเป็นลำดับไปให้หมดก่อน. ท้าวสุทโธทนะจำต้องรับธิดาองค์ต้นคือเจ้ามายา กับองค์สุดคือเจ้าประชาบดี เป็นมเหสี; กับรับพระน้องนางถัดเจ้ามายาอีกสององค์ไปอภิเษกกับเจ้าผู้น้อง

ทั้งสองของพระองค์.

พระนาง มหา มายาอัครมเหสี ทรง ครรภ์. ครั้นจวนได้ กำหนดประสูติ, ท้าวสุปรพุทธะ มิพระราชศาสน์ถวายท้าวสุทโธทนะ ขอให้ส่งพระนางไปประสูติที่เทวทหะ. พระนางมหามายาไปประทับที่เทวทหะได้สองเดือน, ก็เสด็จไป ประพาสป่า ลุมพินี กับพระชนก. ป่านั้นได้ ชื่อ ตามนาม ภริยา ของประธาน มนตรีแห่งเทวทหะผู้เปนเจ้าของ. เมื่อเสด็จดูสิ่งต่าง ๆ แล้ว, ก็นั่งพัก ณควงต้นปลาส อันมีดอกดกสง่ากลิ่นหอมพึง. พอพระนางกระหยิ่งพระองค์ขึ้นจับกิ่งปลาสเพื่อเด็ดดอก, พระชานุทั้งคู่ตั้งตรงได้ฉากกับปฐพีมณฑล, ก็ประสูติพระโอรสเปนชายจากพระปรัศว์ขวา.

ขอแทรกหมายเหตุไว้ ในตอนนี้, เรื่องผู้ วิเศษ, เวลาจะเกิด ไม่ออก โดยธรรมดา, มิกล่าว ไว้ ใน คัมภีร์ พระเวท เรื่อง พระ ฤษี ชื่อ วามเทพ. พระ ฤษีนั้นมีอานุภาพ ถึงกะพูดได้ ก่อนเกิด คือขอร้องออกมาว่า—

นาหมโต นิรยา ทุรฺคไหตฺ
ติรศฺจตา ปารฺศฺวานฺ นิรฺคมาณิ
—ฤคฺเวทสำหิตา

"อย่าให้ ข้าออกทางนี้เลย, เพราะมันลำบาก: ให้ ข้าออกไปทางสีข้างเถิด."

พระสายณาจารย์ ผู้แต่งอรรถกถาพระเวท กล่าวสังวรรณนา ว่า "พระ ฤษี วามเทพ, เวลาเมื่อยังอยู่ในอู่ (มดลูก), ไม่พอใจจะเกิดในทางธรรมดา, และตกลงที่จะมาในโลกโดยข้าง แห่งมารดาท่าน. เมื่อ ทราบ ความประสงค์ของบุตร, มารดาจึงสวดอ้อนวอนขอความช่วยเหลือพระอทิติ. พระนางพร้อมกับพระอินทร์ผู้ โอรส ได้มาชี้แจงเหตุแก่ท่าน."

นักปราชญ์ สันนิษฐานกันว่า พระพุทธประวัติ ที่พุทธศาสนิกกล่าว ถึงการประสูติแห่งพระมหาบรุษจากพระปรัศว์แห่งพระมารดา คงตอนเนื้อความ ในพระเวท ท่อนนี้ไป สวมพระพุทธประวัติ เพื่อต้องการให้เปนผู้ วิเศษบ้าง. แต่พระพุทธประวัตินี้มีในฝ่ายคัมภีร์อุตตรนิกาย, เพราะฉะนั้น พวกเราผู้ ทักษิณนิกายจึงทราบเรื่องกันไปคนละอย่าง.

อนึ่ง ผู้สหชาต คือเกิด ร่วม วันกัน กับพระประสูติ คือ นางยโสธรา นายฉันท์, นายกาโลทายิ (หรือ อุทายิน), ม้ากัณฐก, เจ้าอานนท์, ต้นโพธิ, และขุมทรัพย์ทั้งสี่.

คัมภีร์อุตตรนิกาย กล่าวว่ากษัตริยราชอีก ๔ องค์ ซึ่งเปนสหชาต คือ ท้าวพิมพสาร, ท้าวประเสนชิต, ท้าวปรัทโยต, และท้าวอุทยน.

เจ้าอานนท์ เปนพระญาติแห่งพระมหาบุรุษ, คัมภีร์เหนือว่าเปนโอรสแห่งเจ้าอมิโตทนะ. คัมภีร์มหาวัสตุว่า พระมารดา ชื่อมฤคี (แต่ก็คนเดียวกับที่ชื่อ กิสา โคตมี) นางยโสธรา อีกชื่อหนึ่งว่าพิมพา, คัมภีร์เหนือว่านาง โคปา และเรียกนางว่า ยโสวดี.

มหานามผู้ประธานมนตรีของท้าวสุทโธทนะไปเที่ยวป่าลุมพินีกับเพื่อนข้าราชการ, พอทราบข่าวและไปเห็นพระนางประสูติโอรส ก็ดีใจมาก, รีบขึ้นรถขับอย่างเร็วที่สุดออกไป ดุจลมพัด, มุ่งหน้าตรงดิ่ง พักเดียวถึงกบิลพัสดุ์, เข้าไปทูลข่าวมงคลแด่ท้าวสุทโธทนะ. ท้าวเธอทรงปราโมทย์ยิ่ง, เสด็จไปลุมพินีกับมหานาม, ครั้นพวกท้าวนางจะเชิญพระโอรสเข้าเผ้า, ท้าวเธอตรัสห้ามไว้, ให้เชิญพระโอรสไปหาพราหมณ์ปุโรหิตก่อน. พราหมณ์พิจารณาแล้ว, ทูลพยากรณ์ว่า พระโอรสจักเปนจักรพรรดิราช. ท้าวสุทโธทนะตรัสให้จัด กระบวนแห่อย่าง พยุหะ, ยาตรากลับกบิลพัสดุ์ พร้อมด้วย พระโอรส และพระมเหสี, ขนานนามพระโอรสว่าสิทธัตถะ (คัมภีร์เหนือโดยมากเรียก สรวารถสิทธ).

ในวันเข้าสิทธัตถะประสูตินั้น มีผู้เกิดเปนสหชาต คือ นางยโสธรา, นายฉันท์, ม้ากัณฐก.

ต่อมา ท้าวสุทโธทนะตรัสประชุมพราหมณ์ปุโรหิตผู้เชี่ยวชาญในลักษณพยากรณศาสตร์, ให้ทำนายพระราชโอรสอีก. พราหมณ์เหล่านั้นทูลยืนยันต้องกันว่า พระราชโอรสจะได้เปนจักรพรรดิราช หรือมิฉะนั้นก็เปน พระบรมศาสดาเอกในโลก.

พระฤษีชื่ออสิต (พระกาลเทวัล ก็ว่า) ทราบข่าวประสูติ, ก็ไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ กับศิษย์คนหนึ่งชื่อ นารท (นาลก, นรทัตต), เข้าเผ้าท้าวสุทโธทนะ, ทูลถวายพระพรแสดงความยินดีที่ได้พระโอรสเปนพระกุมาร. ท้าวสุทโธทนะตรัสให้พระนางมายาเชิญพระโอรสมานมัสการพระฤษี. พอพระนางจับพระหัสต์จะให้ไหว้, แต่พระกุมารดิ้นหันรอบองค์จนพระยาทถูกพระฤษี: เปนเช่นนี้ถึงสามครั้ง. พระฤษีพินิศลักษณะพระกุมารทั่วแล้ว, ลุกขึ้นยืนจากอาสนะ, ทูลท้าวสุทโธทนะว่า โปรดอย่าให้พระกุมารไหว้เลย, ตัวพระฤษีไหว้เองดีกว่า; พระฤษีก็อภิวาทพระกุมาร.

เวลาสนทนาระวางพระราชากับพระฤษีนั้น, พระราชา ตรัสเล่า คำพยากรณ์ ของ พราหมณ์ซึ่งทำนายคติพระกุมารเปนสอง. พระฤษีค้านว่าไม่ใช่สอง, หนึ่งเท่านั้น: คือต้องเปน

พระศาสดาเอกในโลก! แล้วพระฤษีเล็งอนาคตญาณ เพื่อทราบว่า พระกุมารจักตรัสแก่พระสัมโพธิญาณเมื่อไร; ครั้นทราบว่าอายุของตนจะไม่ทันถึงได้สดับพระธรรมเทศนา, ก็มีความเสียดายเปนอันมาก, น้ำตาไหลลงอาบหน้า. ท้าวสุทโธทนะ, พระนางมายา, ราชศากยวงศ์, มุขมนตรี ซึ่งอยู่ที่นั่น, เห็นพระฤษีเฒ่าร้องไห้, ก็พลอยร้องไห้ไปด้วยกันหมด เพราะความสงสารพระฤษี, แต่มิได้ทราบว่าเพราะเหตุอะไร. เมื่อพระราชาตรัสถามเหตุที่พระฤษีร้องไห้, พระฤษีก็เล่าเรื่องที่ตนเสียใจ, เมื่อได้เวลาพอควร, ก็ถวายพระพรลา, กลับจากกรุงกบิลพัสดุ์ พร้อมด้วยนายนารทผู้ศิษย์, ไปสู่อวันตีชนบทบ้านเมืองใต้แห่งอินเดีย.

พระฤษีอสิตเล็งญาณพิจารณาในอนาคต, ทราบว่า เมื่อพระมหาบุรุษราชกุมาร จักบรรลุพระพุทธาภิเษกแล้ว, จะเสด็จครั้งแรกณกรุงแห่งมคธ แล้วจึงจะไปกรุงพาราณสี. พระฤษีก็พานายนารทศิษย์ไปยังกรุงพาราณสี, จัดหาที่ทางให้อยู่อาศัย, พร่ำบอกทุกวันทุกคืนว่า พระพุทธเจ้าจักอุบัติในโลก ให้นายนารทสามิภักดิ์เปนสาวกของพระองค์. ครั้นถึงเวลาสิ้นอายุ, พระฤษีก็ดับขันธ์. แต่นายนารทถูกความเย่อหยิ่งเข้าครอบงำ ด้วยความที่ตนมีชื่อเสียง โด่งดัง เพราะเปนศิษย์หัวรักหัวใคร่ของพระฤษีอสิตผู้เปนศาสดามีนามอุทโฆษ, ก็ไม่สามารถบรรลุธรรมวิเศษอย่างใดอย่างหนึ่ง, ไม่รู้จักแม้นพระรัตนตรัยว่าอะไรบ้าง.

ท้าวสุทโธทนะทรงสดับคำยืนยันอย่างเดียวแห่งพระฤษีอสิต, ก็ไม่พอพระทัย, ท้าวเธอประสงค์จักทรงเห็น พระราชโอรสเปนพญาจักรพรรดิราชมากกว่าอื่น, จึงทรงจัดการทุกอย่างที่จะให้พระราชกุมารนิยมยินดีแต่ในฆราวาสวิษัย, และทรงบ้องกันทุกสถานที่จะมิให้พระราชกุมารเสด็จออภิเนษกรมณ์ได้.

ฝ่ายพระนางมายา, เมื่อประสูติพระราชโอรสโดยพระปรัศว์ขวาแล้ว, ก็ทรงพระประชวรแปล้ถอยพระกำลังลงทุกวัน, ถึงวันที่เจ็ดก็สิ้นพระชนม์. พระราชบิดามอบพระราชโอรสในความเลี้ยงดูแห่งพระนางมหาประชาบดี.

สมัยนั้น ท้าวสุทโธทนะมีพระราชโอรสสองพระองค์ คือพระมหาบุรุษเจ้านั้น และพระนนท์. เจ้าสุกโกทนะราชอนุชา มีโอรสสององค์ คือเจ้านันทก และเจ้าภัตตุกะ. เจ้าอมิโตทนะราชอนุชามีโอรสสององค์ คือ

เจ้าอนุรุทธ. และเจ้ามหานาม. เจ้าอมิตากนิษฐภคินี มีโอรสหนึ่งองค์ คือเจ้าติสสะ.

พระมหาบุรุษมีพระชนม์ได้แปดพรรษาแล้ว พระราชบิดาส่งให้ไปศึกษาศิลปวิทยาณสำนักครูวิศวามิตร (สัพพมิตต ก็ว่า) ในพระนครนั้น. อักษรศาสตร์และภาษาที่ทรงเรียนนั้นคือ อักษรพรหมเทพ, ตำราพระยุกรฤษี, ภาษามงคล, ภาษายวะ, ภาษาจีน, ภาษาองคุลี, ภาษายานิก, ภาษาประวณี, ภาษาปรุษ, ภาษาทมิฬ, ภาษาบิศาจ, ภาษาทักษิณาวรรต, ภาษาเดียรถี, ภาษาอุคร, ภาษาสังขยา, ภาษาทารท (พวกชาวเขาทรท), ภาษาศึก, ภาษาอุตตรกุรุ, ภาษาปูรพวิเทห ฯลฯ (รวมกว่าห้าสิบภาษา). หมดความรู้อาจารย์แล้ว, พระราชบิดาตรัสให้ กษันตเทพ ผู้โอรสท้าวสุปรพุทธะไปสอนวิชชานักรบต่าง ๆ เช่น ยุทธศาสตร์ ศรศาสตร์ คชศาสตร์ รถศาสตร์ แก่พระมหาบุรุษ. พระกุมารทรงศึกษาจนจบความรู้ของอาจารย์. ภายในพระชนมายุสิบสองพรรษา, พระมหาบุรุษทรงสำเร็จการศึกษาวิชชาภาษาหนังสือและวิชชานักรบ.

ในสมัยที่มีพระชนมายุสิบสองพรรษา, พระมหาบุรุษทรงชำนาญในการล่าสัตว์, ขี่ม้าขับรถ. คราวหนึ่ง เสด็จประพาสป่ากับบริวาร, เที่ยวยิงธนูตามที่ต่าง ๆ ซึ่งพอพระทัยโดยรวดเร็ว จนบริวารตามเสด็จไม่ทัน. ขณะนั้นหงส์ (ห่าน) ฝูงหนึ่งเดินหากินอยู่ตามชายป่า, เจ้าเทวทัตต์ผู้พระญาติหนุ่ม (ลูกพี่ลูกน้อง)[1] ยิงธนูไปถูกปีกห่านตัวหนึ่งวิ่งไปล้มลง. พระมหาบุรุษทอดพระเนตรเห็นห่านตัวนั้น, ก็เสด็จตรงเข้าอุ้มวางบนพระเพลา, ค่อย ๆ ชักลูกธนูถอนขึ้น, แล้วทรงทาน้ำมันที่แผล. เจ้าเทวทัตต์ให้คนไปทูลพระมหาบุรุษว่า ห่านตัวนั้นตนยิงได้, ขอให้มอบไปแก่ผู้มาขอโดยไม่ต้องชักช้า. พระมหาบุรุษตรัสตอบว่า ถ้ามันตาย ก็เป็นของผู้ยิง; ถ้าไม่ตาย และหนีไปได้, ผู้ยิงก็ไม่มีสิทธิ์.

คราวหนึ่ง มีการวัลปมงคล แรกนาขวัญอันเป็นนักษัตรฤกษ์ของบ้านเมือง. พระราชบิดาเสด็จแรกนาด้วยพระองค์เอง, โปรดให้เชิญเสด็จพระมหาบุรุษไปด้วย, แล้วทอดพระเนตรพลเมืองทำการไถนา. ครั้นตะวันเที่ยงแดดจัด, พลเมืองหยุดพักงาน. ตัวสัตว์ต่าง ๆ ติดดินขึ้นมา, พวกนกพากันบินลง, เก็บกินสัตว์

---

๑ มารดาชื่อ นางโคบิ.

ต่าง ๆ นั้น.

พระมหาบุรุษทอดพระเนตรเห็นโคมิเหี่ยไหลโทรม, คอเปนแผลด้วยประตัก, ฝูงคนต้องทำงานกรำแดดตะวันเที่ยง, ฝูงนกบินลงมากินตัวสัตว์; ก็เกิดสลดพระทัย, ดุจพ่อบ้านแลเห็นพวกของตนต้องทรมานจำของ, ทรงทนอยู่ไม่ได้, ก็เสด็จขึ้นม้ากัณฐกไปเสียให้ลับพระเนตร. ทรงคำนึงถึงเหตุการณ์น่าสังเวชต่าง ๆ ที่ทรงประสพ "อนิจจา! อนิจจา! ชีพของคนเรานี่เต็มด้วยทุกข์. นี่เพราะเกิดมา จึงเดือดร้อน. แต่ไฉนคนเราจึงทนอยู่ได้: ไม่ขวนขวายในอันจะพ้นทุกข์กันบ้างเลย?" คำนึงพลาง, ทรงหาที่สงัดพอประทับให้สบายพระทัย, ทอดพระเนตรสถานหนึ่งราบรื่น, มีเงาต้นชมพู่แผ่ร่ม, ก็ทรงลงจากม้า, เสด็จเข้าไปประทับนั่งสำราญพระอิริยาบถ, ทรงเพ่งความทุกข์ที่แล้วมานั้น และทรงแผ่พระเมตตากรุณาพรหมวิหารในสัตว์และมนุษย์ในที่นั้นเปนอารมณ์, อาศัยความสงัดวิเวกเปนอันดี, ก็ทรงบรรลุประถมฌานภายในควงชมพูพฤกษ์อันมีเงาคงที่อยู่แห่งเดียว, ส่วนเงาต้นไม้อื่น ๆ คล้อยไปตามเวลา.

ฝ่ายพระราชบิดา, เสร็จพระราชกรณีย์แล้ว, ก็ตามหาพระราชโอรส, ไปพบกำลังพระกุมารขัดสมาธิตั้งพระกายตรงอยู่ และทรงเห็นเงาชมพูพฤกษ์เช่นนั้น, ก็เกิดมหัศจรรย์พระโลมชาติชูชันสยองเกล้า, ทรงอภิวาทพระราชโอรส เปนพระมหาบุรุษนิมิตต์.

เมื่อพระมหาบุรุษเจริญพระชนมายุสิบเก้าพรรษา, ท้าวสุทโธทนะ, ซึ่งถูกคำทำนายของพระฤษีอสิต ทำให้พระหฤทัยปั่นป่วนมิรู้แล้ว, ทรงประสงค์จะให้พระราชโอรสครองฆราวาสสมบัติจนได้, จึงทรงสร้างปราสาทสามหลังเพื่อเปนที่เสด็จอยู่แห่งพระราชโอรสในสามฤดู.

สมัยนี้ พระราชกุมารควรมีพระเทวีได้แล้ว, พระราชบิดาโปรดให้ทรงเลือกด้วยพระองค์เองในระวางเจ้าหญิงศากยวงศ์. พระมหาบุรุษพอพระทัยนางยโสธรา ธิดาเจ้ามหานามศากยะผู้ประธานมนตรี.[๑] ท้าวสุทโธทนะ ทรงจัดการกล่าวขอต่อบิดานาง. เจ้ามหานามส่งคำทูลตอบไปว่า ธรรมเนียมในศากยตระกูล: ผู้ใดเปนนักรบเก่งที่สุดในขัตติยวิทยา, ชะนะ

๑ บางแห่งว่า ธิดาของเจ้าทัณฑปาณิซึ่งเปนเจ้าน้องแห่งท้าวสุปรพุทธะ. ท้าวสุปรพุทธะเปนชนกแห่งพระนางมายา. บางแห่งว่าพระนางมายาเปนธิดาท้าวสุภูติ.

นักรบอื่น ๆ แล้ว, ก็จะได้ชิดาสาวบริสุทธิ์ ในราชศากยวงศ์. ท้าวสุทโธทนะทรงเสียพระทัยมาก ด้วยทรงวิตกว่า การขัดไม่สมประสงค์แห่งพระราชโอรส, ได้ตรัสบอกเรื่องนี้แก่พระกุมาร. พระมหาบุรุษเป็นผู้ศึกษาศิลปศาตร์ได้เชี่ยวชาญในสำนักครูวิศวามิตร และครูกษันติเทพอาจารย์ผู้ยอดเยี่ยมจนหมดความรู้ครู, และบรรดาขัตติยกุมารที่ลือนาม, ก็เป็นศิษย์แห่งสองครูนั้นทั้งนั้น, จึงหาทรงพรั่นพรึงไม่, ทูลรับพระราชชิดาว่าจะขอแสดงความรู้ในที่ประชุมพวกนักรบด้วยกัน. จึงมีประกาศล่วงหน้าเจ็ดวัน นัดประชุมพวกเจ้านายนักรบ ประกวดความรู้ความสามารถในยุทธวิทยาเพื่อได้ขัตติยชิดา. ครั้นถึงวันที่เจ็ด, พวกศากยราชวงศ์ประชุมพร้อมหน้ากันที่สนามประลองยุทธ์นอกกำแพงกรุงกบิลพัสดุ์. เจ้ามหานามพานางยโสธราชิดาผู้ตบแต่งประดับประดาด้วยเครื่องอาภรณ์งามวิจิตร ไปณที่ประชุมนั้น, และกล่าวโฆษณาว่า ผู้ใดสำแดงฝีมือความรู้ความสามารถเป็นนักรบชั้นเอก จนผู้อื่นยอมแพ้หมดแล้ว; จะได้ชิดาของตน.

ในการประลองศิลป, ครั้งแรก พวกเจ้าหนุ่มนักรบท้ากันในการอักษรศาสตร์เชิงคัดเขียนเร็วที่สุด และสะอาดที่สุด ประณีตที่สุด ดีที่สุด, มีครูวิศวามิตรเป็นผู้ตัดสิน เด็ดขาด. ผู้ตัดสินยกให้พระมหาบุรุษเป็นเลิศกว่าเพื่อน.

ครั้งที่สอง คณิตศาสตร์. สำหรับวิชชาแผนกนี้ พวกเจ้าศากยะฝ่ายมากออกเสียงให้ครูอรชุน ผู้คณิตศาสตราจารย์เป็นผู้ตัดสินเด็ดขาด. พวกเจ้าศากยะตั้งโจทย์ต่าง ๆ, พระมหาบุรุษทรงแสดงผลลัพธ์ได้หมด. ครั้นพระมหาบุรุษตั้งบ้าง, พวกเจ้าเหล่านั้นคิดไม่ออก, ครูอรชุนตัดสินให้พระมหาบุรุษชะนะ. ท้าวสุทโธทนะขอให้สั่งกับท่านศาสตราจารย์. เบื้องต้น ครูอรชุนให้พระมหาบุรุษไล่สังขยาตั้งแต่จำนวนแสนขึ้นไป, ตามมาตราวัดและมาตราอื่น ๆ บรรดามีในคัมภีร์สังขยาวิทยา. พระมหาบุรุษตรัสสาธยายให้ฟังตลอด, แม้กรรมการจะถามจำนวนทอนเท่าใด ๆ ในมาตรา, เช่นโยชน์หนึ่งมีกี่อณุกะเบียด, พระกุมารก็ตรัสตอบได้โดยเร็ว: เป็นการมหัศจรรย์แก่ที่ประชุมนั้น; จนครูอรชุนกับพวกเจ้าหนุ่มนักรบทั้งหมดออกปากสรรเสริญพระปรีชา, ถึงกะถอดเครื่องประดับตนบ้าง, หยิบผ้าโพกบ้าง ออกไปถวายบูชาเป็นรางวัล. เป็นอันพระมหาบุรุษชะนะในคณิตศาสตร์.

ครั้งที่สาม พลศาสตร์. สำหรับแผนกนี้เสียงข้างมากให้ครูสหเทพเปนกรรมการชี้ขาด. ยกแท่งเหล็กอันมีรูปคล้ายกลอง (ขนาดเห็นจะไม่เล็กกว่ากลองใหญ่ในวงปี่พาทย์) ไปวางเปนเป้า. เจ้าอานนท์ยกไปไกลได้สองโกรศ (ราวหกเจ็ดร้อยหลา), แล้วก็หมดกำลัง, ต้องวางลง. เจ้าเทวทัตต์ยกไปได้สี่โกรศ, เจ้านนท์ยกไปได้หกโกรศ, เจ้ามหานามยกไปได้แปดโกรศ. พระมหาบุรุษทรงยกเพียงให้ไกลกว่าคนเหล่านั้น ได้ระยะสิบโกรศ, แล้วต่างยิงธนูไปยังเป้าของตน ๆ, แต่ไม่มีธนูของใครจะยิงเป้านั้นทะลุ. พระมหาบุรุษทรงเลือกธนูให้เหมาะพระกำลัง, พอน้าวสาย, คันก็หัก, เปนอันธนูที่มีอยู่ในที่นั้นไม่พอแก่พระกำลัง; ตรัสถามว่า ในกรุงนี้ไม่มีธนูอะไร ๆ ที่พอเหมาะแก่พระองค์บ้างหรือ. ท้าวสุทโธทนะตรัสว่ามี เปนของท้าวสิงหหนุผู้อัยยกาธิราช, ประดิษฐานอยู่ในหอเทวาลัย, พวกศากยวงศ์ในที่นี้ไม่มีใครขึ้นสายได้. ครั้นมีผู้นำธนูนั้นมาถวาย, พระมหาบุรุษทรงรับมาจับดู, ไม่ต้องถึงทรงยืน, จับคันด้วยพระหัสต์ซ้าย, เหนี่ยวสายด้วยพระหัสต์ขวา, เล็งเป้า, ปล่อยลูกธนูไป. ลูกธนูถูกเป้าทะลุทุกอัน, แล้วเลยพุ่งหายไปลิบลับ. พวกเจ้าศากยวงศ์ยอมแพ้หมด.

ครั้งที่สี่ ลองกำลังศร: เอาต้นตาลเจ็ดต้นมัดเรียงกันเปนตับ, ให้เอาศรยิง. ผู้อื่น ๆ ยิงทะลุเพียงต้นหนึ่งบ้าง สอง-สามต้นบ้าง. พระมหาบุรุษยิงทะลุตลอดทั้งตับ, แล้วลูกศรพุ่งลงดินจมลึกหายไป; และแสดงพลบริหารอันมหัศจรรย์อื่น ๆ อีก.

ครั้นพระมหาบุรุษมีชัยทุกประการ ทำให้เบิกบานพระหฤทัยพระราชบิดาเปนอันมากแล้ว, สั่งให้นำช้างเผือกสำหรับเปนพาหนะเพื่อเสด็จจากสนามประลองยุทธ์กลับกบิลพัสดุ์. ขณะเมื่อเจ้าหน้าที่ขับช้างออกจากโรง, พระเทวทัตต์ส่วนทางไปพบที่ประตูเมือง, ทรายว่าจะไปรับพระมหาบุรุษ, น้อยใจที่ตนเปนฝ่ายแพ้และริษยาความที่พระมหาบุรุษได้ชัยมีชื่อเสียง, บังเกิดปฏิฆะกลุ้มกลัด, รีเข้าไปโดดขับงวงช้างด้วยมือซ้าย, เอามือขวาต่อยหน้าผากช้างเต็มกำลังแรง, จนช้างล้มผางลงกลางดินลุกไม่ขึ้น; แล้วเข้าเมืองไป. พระมหาบุรุษต้องเสด็จขบทวรด้วยพระองค์เองกลับพระราชวัง.

ครั้นพระมหาบุรุษประทานเครื่องประดับอันงามเลิดแก่นางยโสธราแล้ว, และถึงวันมงคล, มหานามผู้มุขมนตรีก็นำนางไปถวาย. สมัยเมื่อสำแดงศิลปะกันแล้ว บรรดา

เจ้าศากยะ ปรากฏชื่อเสียง ในเชิงผู้มีอเยี่ยม ๓องค์ คือพระมหาบุรุษที่หนึ่ง, พระนนท์ที่สอง, พระเทวทัตต์ที่สาม. ในกรุงกบิลพัศดุ์นั้น มีหัวหน้าตระกูลใหญ่ผู้หนึ่ง ชื่อทัณฑปาณิ เปนมหาเศรษฐี, ยกกันว่าเปนท้าวเวสสวัณในมนุษย์; มีธิดาสมบูรณ์ด้วยสิริเสาภาคย์ชื่อโคตมี. ท้าวสุทโธทนะแต่งอมาตย์ผู้ใหญ่ไปกล่าวขอให้เปนชายาพระมหาบุรุษ, แต่ก็ประจวบคราวเดียวกันที่พระบิดาของพระนนท์กล่าวขอให้ โอรส. พระเทวทัตต์ทรายเรื่อง, ก็ไปขอบ้าง, และขู่ว่า ถ้าไม่ให้จะได้รับผลร้ายอย่างสาหัส. ทัณฑปาณิไม่สามารถจะยกบุตริแก่ใครโดยลำพังได้, จึงตอบไปว่าให้สุดแล้วแต่ธิดาจะเลือก: เปนโอกาสแก่พวกเจ้าศากยะ นอกจากสามองค์นั้นอีก. ครั้นถึงวันนัดประชุมเลือก, บรรดาเจ้าศากยะรุ่นหนุ่มไปรวมกันนับด้วยเรือนร้อย. มีพระนนทและพระเทวทัตต์ด้วย, ซึ่งล้วนแต่แต่งกายอย่างสะสวย, ทรงผ้าสีมีเครื่องทองประดับศอบ้าง ข้อหัสต์บ้าง, อรชรอ้อนแอ้นไปทุกองค์. ส่วนพระมหาบุรุษไม่ทรงเครื่องประดับอะไร ๆ เลย, แต่งพระองค์อย่างสุภาพเพียงไม่เสียอนามัย. นางโคตมี มีมารดาเปนผู้นำ, พิจารณาเหล่าเจ้าศากยะทั้งปวงแล้ว, ยอกมารดาว่า เจ้าชายเหล่านั้นประดับองค์เปนผู้หญิงไปหมด, ที่นางมานี้ ประสงค์เลือกผู้ชายเปนสามี, เพราะฉะนั้น จึงขอเลือก พระมหาบุรุษผู้มีลักษณะเปนผู้ชายโดยประการทั้งปวง; ว่าแล้วก็เดินผ่านพวกเจ้าชายตลอดแถว, ตรงไปยังพระมหาบุรุษ, สวมพวงหรีดดอกมะลิที่พระศอ, มือขับพระเศียรเบื้องหลัง, ทูลว่าตนเลือกพระองค์เปนพระสามีแล้ว. พระมหาบุรุษประทานหรีดดอกมะลิคล้องคอนาง, ตรัสว่าพระองค์รับนางเปนพระชายาเหมือนกัน. ครั้นพระมหาบุรุษประทานเครื่องประดับอันมีค่าไปยังนางโคตมีแล้ว, ทัณฑปาณิก็ส่งนางไปถวาย.

กาลนั้น ท้าวสุทโธทนะตรัสให้สร้างปราสาทสามองค์, สำหรับเปนที่สำราญหฤทัยพระมหาบุรุษในสามยาม. มีนางกำนัลขับรำบำเรอทุกปราสาท. หลังแรก สำหรับประถมยาม มีนางยโสธราเปนอิสสระ, หลังที่สองสำหรับมัชฌิมยาม มีนางมโนห์ราเปนประมุข, และหลังที่สาม สำหรับปัจฉิมยาม มีนางโคตมีเปนประธาน. ที่ท้าวสุทโธทนะทรงทำเช่นนี้ เพราะระลึกถึงพยากรณ์แห่งพระฤษีอสิต ที่ว่าพระมหาบุรุษจะเสด็จออกบรรพชา. การกระทำของท้าวเธอก็ให้ผลดี

กล่าวคือ พระมหาบุรุษ ทรง เพลิดเพลิน พระทัย แต่ในพระราชวังตลอดเวลาตั้งสิบปี.

ในประเทศมคธ มีพระราชาในพระราชวงศ์เศรณิยะ ทรงพระนามว่า พิมพสาร, มีความหวั่นพระทัย อยู่เสมอที่จะมีศัตรู ชิงราชสมบัติ, ตรัสให้อมาตย์ไปเที่ยวสอดแนมดูกำลัง ทุกประเทศ. อมาตย์นั้น ๆ รู้ความเป็นไปในชมพูทวีปแล้ว, ต่างกลับไปรายงาน, ว่าทั้งหมดก็มีตระกูลศากยะเหล่าเดียวที่มีอานุภาพมาก, อันพระมหาบุรุษเป็นจอมพล, แต่มีเรื่องว่าเมื่อประสูติได้สักหน่อย, พราหมณ์ทำนายว่าจักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ หรือพระศาสดาจารย์เอกในโลก. พวกอมาตย์เห็นว่าควรริบกริชาทัพไปปราบเสีย. ท้าวพิมพสารตรัสด้วยอาการสงบว่า ถ้าเป็นจริงดั่งพราหมณ์พยากรณ์: เมื่อพระมหาบุรุษเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ, ก็ย่อมปกครองโลกโดยธรรมานุภาพ, ท้าวเธอไม่เดือดร้อน; เมื่อเป็นพระศาสดาจารย์, ก็คงเที่ยวสั่งสอนธรรมทางศาสนา, ไม่ก่อเวรแก่ใครๆ. เพราะฉะนั้น ท้าวเธอเป็นอันวางพระทัยได้.

ในกาลต่อมา พระมหาบุรุษเสด็จประพาสอุทยานสามครั้ง, ทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คนเจ็บและคนตายครั้งละราย. เมื่อน้อมนำนิมิตต์นั้น มาใส่ในพระองค์ ว่าจะต้องเป็นเช่นนั้นในคราวหนึ่ง, ก็ยังเกิดสลดพระทัยที่มัวทรงเพลินในกามสุข ต้องเสียเวลาเปล่าไปเป็นอันมาก; ทรงคิดหาทางที่จะพ้นทุกข์เหล่านั้น. ครั้นประพาสอุทยานครั้งที่สี่ ทรงเห็นเพศสมณะ, ก็ทรงคิดตกว่า ความพ้นจากทุกข์เหล่านั้น ต้องสำเร็จด้วยความคิดค้นอย่างสุขุม, เป็นฆราวาสไม่มีเวลาคิดหาได้, ถ้าอยู่ในเพศที่ละเว้นการฆราวาสนั้นแลจึงจะมีเวลามากพอแก่การ: จึงปลงพระหฤทัยในการบรรพชา.

เมื่อพระมหาบุรุษมีพระทัยตั้งแน่วแน่ในการบรรพชาแล้ว, ก็มีทางเดียวคือออกจากเมืองไปโดยลำพังพระหฤทัยเท่านั้น, เพราะพระญาติวงศ์มิ พระชนก เป็นต้น จะทรงเห็นชอบในการบรรพชาด้วยไม่ได้. ค่ำวันหนึ่ง ตรัสเรียกนายฉันทสารถีของพระองค์ผู้สหชาต, ทรงแสดงพระประสงค์แล้ว, ให้แต่งม้าทรงชื่อกัณฐกเป็นสหชาตของพระองค์; ทรงม้ากัณฐกเสด็จออกจากพระนครในคืนนั้น พร้อมด้วยนายฉันทสารถี.

รุ่งขึ้น เป็นธรรมดาที่จะเกิดกาหลจิ้นในปราสาท เพราะพระมหาบุรุษหายไป กับนายฉันท์และม้ากัณฐก. ท้าวสุทโธทนะ

ทรง จัด ให้ พวก ราชบุรุษ เที่ยว ติดตาม ทุกทิศ ทุกทาง.

พระมหาบรษเสด็จเข้าป่าตลอดราตรี มิได้พัก เวลารุ่งสว่างถึงตำบลชื่อรามคาม, มีกฏุพระฤษี, สถานที่อุดมด้วยน้ำสะอาด ร่มเย็นด้วยต้นไม้สดชื่น สงัดสงบเงียบ, สมควรเป็นที่ทำความเพียร, ทั้งทรงเห็นว่า ม้ากัณนายฉันท์ถูกเดิรป่าคืนยังรุ่งอ่อนเพลียลงแล้ว, จึงหยุดณที่นั้น, เสด็จจากหลังม้า, ตรัสว่าทรงพอพระทัยที่จำนักณะสถานนั้น, ให้นายฉันท์นำม้ากลับกรุง, ถ้าได้ตรัสรู้เป็นที่พอพระทัยแล้ว จะเสด็จกลับ; และเปลื้องเครื่องทรงมอบแก่นายฉันท์, ทรงตัดพระเมาลีด้วยพระขรรค์, ทรงผ้ากาสายะซึ่งมีผู้นำมาถวาย.

อาศัยความเศร้าโศกอาลัยในพระมหาบุรุษ, ระยะทางซึ่งแต่แรกมาสิ้นเวลาคืนเดียว, ครั้นกลับ นายฉันท์กับม้าต้องเดิรปลกเปลี่ยถึงแปดวันจึงถึงกรุง, ทูลรายงานเรื่องราวแด่ท้าวสุทโธทนะ. ท้าวเธอพร้อมทั้งราชตระกูลมีนางยโสธราเป็นต้น มีความโทมนัสเหลือที่จะพรรณนา บริเทวนาการพิลาปรำพัน บริภาษนายฉันท์ว่าเป็นตัวการณ์ให้ต้องวิปโยคจากพระมหาบุรุษ ไม่ทูลชี้แจงคัดค้านทัดทานไว้บ้าง, ยอมให้เสด็จตามอำเภอพระทัย, และซ้ำทอดทิ้งพระองค์ไว้ในป่าเปลี่ยว เอาตัวรอดคนเดียวกลับบ้านเมือง; ซึ่งแม้นายฉันท์จะทูลชี้แจงความที่พระมหาบุรุษไม่ประสงค์ให้อยู่ด้วยพระองค์, ก็หาเป็นคำแก้อันพอให้คลายโศกาดูรได้ไม่. ท้าวสุทโธทนะยังเสด็จไปโรงม้ากัณฐก, ตรัสตัดพ้อว่าเสียแรงที่ตั้งแต่งให้เป็นม้าต้นที่นั่งทรง ไม่อยู่ติดตามเป็นพาหนะ, ละทิ้งพระมหาบุรุษไว้ในที่น่าเกิดอันตราย. ม้ากัณฐกได้ยินคำว่ากล่าว, ก็บังเกิดขุ่นแค้นเสียใจเป็นกำลัง, อยู่มิได้นานเท่าไร, ก็เจ็บตาย. ท้าวสุทโธทนะตรัสให้อมาตย์สองนายเป็นทูตไปสืบที่อยู่ของพระโอรส.[๑]

---

๑ ตอนนี้ ของไทยเราไม่มีเสียเลย. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า จึงตรัสไว้ในพุทธประวัติที่ทรงนิพนธ์ว่า "---แต่มีปัญหาว่า พระราชบิดาทรงทราบแล้ว เหตุไฉนไม่ตรัสสั่งให้ติดตาม, และเมื่อนายฉันท์กลับมานครแล้ว ก็ไม่ได้ยินว่าทรงพระพิโรธและลงราชทัณฑ์แก่นายฉันท์อย่างไร."

พระมหาบุรุษทรงเพศบรรพชาแล้ว, เสด็จต่อไปถึงตำบลอนุปิยะแคว้นไพศาลี. ทางระวางนั้น มีฤษีแก่ตนหนึ่งชื่อภควัต บำเพ็ญตะบะอยู่ และมีพราหมณ์บรรพชิตอีกเป็นอันมาก. เสด็จเข้าไป, ได้ทรงรับการปฏิสันถารเป็นอย่างดี, สนทนาปราศรัยในลัทธิทิฏฐิต่างๆ, ประทับแรมที่นั้นคืนหนึ่ง; รุ่งขึ้น เสด็จจากถิ่นฤษีเหล่านั้น มุ่งตรงไปยังสำนักดาบสชื่ออาลาร ตามคำแนะนำของบรรพชิตพวกนั้น.

ทูตทั้งสอง ซึ่งท้าวสุทโธทนะส่งไปค้นหาพระโอรส, ได้ไปถึงที่พระภควัตและฤษีอื่น ๆ อยู่, ได้ถามข่าวคราวพระมหาบุรุษ, ทราบว่าเสด็จไปที่สำนักพระฤษีอาลาร, ก็ตามไปยังทางนั้น, พบพระองค์ประทับพักอยู่ควงไม้ใหญ่, ก็เข้าไปเฝ้า ทูลแสดงความทุกข์โศกเศร้าแห่งพระบิดา และแจ้งรับสั่งเชิญเสด็จกลับกรุง. พระมหาบุรุษตรัสประติเษธทุกประการ ต่อการที่จะกลับ, และตรัสรับจะกลับเหมือนกัน ต่อเมื่อได้ตรัสรู้ธรรมเป็นที่พอพระทัยแล้ว. ทูตเห็นว่าตนหมดสามารถที่จะเชิญเสด็จกลับได้, ก็มอบคนไว้สี่คนสำหรับคอยประติบัติ และตามเสด็จพระมหาบุรุษ; ส่วนตน กลับไปทูลแถลงเรื่องราวแด่ท้าวสุทโธทนะ.

พระมหาบุรุษ เสด็จไปจนถึงที่อยู่ พระฤษีอาลาร ผู้กาลามโคตร จังหวัดไพศาลี, ประทับอยู่ณที่นั้น โดยความต้อนรับเป็นอย่างดีของพระฤษีและหมู่ศิษย์. ครั้นแล้ว ตรัสถามลัทธิที่พระฤษีได้บรรลุ, ทรงทราบเป็นลัทธิอันละเอียดสุขุมจริง, แต่ไม่พ้นความเกิดแก่เจ็บตาย ที่เป็นเหตุให้พระองค์ออกบรรพชา, ยังไม่เป็นที่พอพระทัย. ครั้นต่อมา ทรงได้ยินกิตติศัพท์พระฤษีอีกตนหนึ่ง ชื่ออุทกะ รามบุตร ตั้งสำนักไม่สู้ไกลนักจากจังหวัดราชคฤห, ว่ามีลัทธิวิเศษยิ่ง, จึงเสด็จจากนั้น, ไปยังสำนักพระฤษีอุทกะ. ลัทธิของเธอก็ไม่หลุดพ้นจากเกิดแก่เจ็บตายอีก. จึงเสด็จจากนั้น, ถึงภูเขาบัณฑพในเวลาพลบค่ำ, ประทับแรมที่นั้นคืนหนึ่ง, รุ่งขึ้นเสด็จเข้ากรุงราชคฤห. ทรงประสงค์จะรับภิกษาหารเวลาเช้า แต่ไม่มีบาตร, ทอดพระเนตรเห็นใบบัวในสระแห่งหนึ่ง, ก็ตรัสขอความช่วยเหลือจากคนแถวนั้น, เขาเด็ดไปถวาย, ทรงถือต่างภาชนะ รับอาหารของชาวบ้าน. เวลานั้น ท้าวพิมพสารเสด็จอยู่ที่ประตูนครกับราชบริพาร, ทอดพระเนตรเห็นบรรพชิตหนุ่นแปลกหน้า มีรูปสะอาดผิวพรรณผ่องใส, อยากจะทรงรู้จัก, ก็ให้ราชบุรุษ

สะกดรอย ตาม ไปให้ รู้ว่า สำนัก อยู่ ที่ไหน. พระมหาบุรุษทรงได้ภิกษาหารพอสมควรแล้ว, ก็เสด็จกลับยังเขาบัณฑพ, กระทำภัตตกิจณที่นั้น. ฝ่ายราชบุรุษทั้งสองก็ตามไปจนถึงที่แล้ว, คนหนึ่งนั่งเฝ้าดูอยู่แต่ห่าง, อีกคนหนึ่งไปทูลพระราชา.

ท้าวพิมพสาร เสด็จไป ยังที่ พระมหาบุรุษ, ทรงทำความเคารพแล้ว, ตรัสถามวงศกุล; ทรงทราบว่าเปนพระโอรสท้าวสุทโธทนะ, ก็ทรงอ้อนวอนให้ออกจากเพศบรรพชิต, และถวายราชสมบัติให้ ครองราชคฤห. ครั้นพระมหาบุรุษทูลประติเษธข้อขอร้องเหล่านั้น, และทรง เห็นว่าไม่ยอม เปลี่ยนแปลง ภาวะ แน่แล้ว, ท้าวเธอ ก็ตรัส ว่า ทรงกลัว สัตว์ ร้ายใน ป่า จะเบียดเบียฬ. พระมหาบุรุษทูลว่าหาทรงกลัวสัตว์ร้ายนั้น ๆ ไม่, แต่ทรงกลัวเปนที่สุดต่อทุกข์ร้าย คือ ความ แก่ เจ็บ ตาย. ท้าวเธอตรัสถามว่า การแสวงหาธรรมนั้น จะลงที่สุดเมื่อไร. ทูลว่าเมื่อบรรลุธรรมพ้นทุกข์ร้ายเหล่านั้นแล้ว. ท้าวเธอตรัสว่า ถ้าพระมหาบุรุษทรงประสพธรรมวิเศษเช่นนั้น, ขอให้ทรงแสดงแก่ท้าวเธอด้วย, ท้าวเธอจักยอมเปนสาวก; แล้วทรงลาพระมหาบุรุษเสด็จกลับ.

พระมหาบุรุษเสด็จจาริกจากเขาบัณฑพนั้น, ถึงเมืองคยา - เสด็จ เลยไปบนเขาคยาศีรษะ, ประทับพัก บน อาสนะ ใบไม้แห้ง ใต้ ไม้ ใหญ่ต้นหนึ่ง, แล้วเสด็จไปทางทิศใต้ สู่ประเทศที่ชื่ออุรุเวลา. ครั้นถึงเวลาอาหาร, ก็เสด็จไปบ้านช่างหม้อ, ทรงรับภาชนะดินที่ช่างหม้อถวายแล้ว, เสด็จภิกษาจาร, ทรงหยุดอยู่ที่บ้านคฤหบดี ผู้หนึ่งชื่อ นันทิก ซึ่งมิบุตรชื่อสุชาดา. นางเห็นบรรพชิตหนุ่มถือภาชนะดินยืนนิ่งอยู่, ไต่ถามตระกูลวงศ์, ทราบว่าเปนพระมหาบุรุษ, ก็รับภาชนะดินไปจัดอาหารประณีตจนเต็มแล้วนำกลับมาถวาย, ทูลขอเปนศิษย์เมื่อตรัสรู้แล้ว. พระมหาบุรุษเสด็จไปทำอาหารกิจณที่สมควรเสร็จแล้ว, เสด็จบทจรต่อไป, พบสถานที่รื่นรมย์แห่งหนึ่ง มี

แม่น้ำผ่านไป, ไม่ไกลนักจากหมู่บ้าน พอภิกษาจารสะดวก, ทรงกำหนดเอาเป็นที่ประกอบเพียร.

จนถึงผจญมาราธิราช มิข้อความอย่างเดียวกับพระคัมภีร์ในสยาม: เป็นอันได้ตรัสรู้ พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในวันเพ็ญวิศาขมาส ต่อนี้ไป การบำเพ็ญทุกกรกิริยา ตลอด ตามที่เราท่านทราบกันมาแล้วนั้นแล.

เรื่องสำคัญ ๒ เรื่อง แห่งพระพุทธประวัติ ซึ่งไม่ได้กล่าวไว้ในตอนนี้ คือ ๑ ประสูติพระราหุล ในคัมภีร์จีนไม่กล่าวเลย ตั้งแต่มีพระชายาจนเสด็จบรรพชา. แต่เรื่องที่ ๒ พระเบญจวัคคีย์ มีกล่าวเหมือนกัน ไม่สู้ต่างจากที่เราเคยทราบมาแล้ว, จึงไม่นำมาเล่าไว้อีก.

ใกล้จบแล้ว

กถามุข

ปฏิจจสมุปบาท

๑

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ญาณทั้งสามประการ ซึ่งมีประการสุดท้ายเป็นเหตุให้หยั่งรู้ขันธ์พร้อมทั้งอาการ โดยความเป็นเหตุและผลเนื่องประพันธ์กันไป: สภาวะอย่างหนึ่งเป็น ผลเกิดแต่เหตุอย่างหนึ่งแล้ว ซ้ำเป็นเหตุยังผลอย่างอื่นให้เกิดต่อไปอีกเล่า เหมือนลูกโซ่เกี่ยวคล้อง กันเป็นสาย. บรรยายนี้เรียก ปฏิจจสมุปบาท. จบลงด้วยรู้อริยสัจจ์. จิตต์ก็พ้นจากอาสวะ ทั้งปวง ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน, ทรงความบริศุทธิ์สิ้นเชิง.

อริยสัจจ์ทั้งสี่ คือ ทุกข์, สมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์), นิโรธ (ความดับแห่งทุกข์), มรรค (ทางดำเนินถึงความดับทุกข์).

สัจจะทั้งสี่นี้ ไปตรงกับวัตถุสำคัญทั้งสี่ในแพทยศาสตร์โบราณแห่งอินเดีย, โดยทำนองเดียวกันกับอรรถกถาแห่งโยคสูตรว่า—

ยถา จิกิตฺ สาศาสฺตฺรํ จตุรฺวฺยูหำ; โรโค, โรคเหตุรฺ, อาโรคฺยำ, ไภสชฺย_มิติ: เอว มิทมปี ศาสฺตฺรำ จตุรฺวฺยูหเมว, ตทฺยถา: สำสาระ, สำสารเหตุรฺ, โมกฺโษ, โมกฺโษปาย อิติ. ตตฺร ทุะขพหุละ สำสาโร เหยะ; ปฺรธานปุรุษโยะ สำโยโค เหยเหตุะ; สำโย คสฺยาตฺยนฺติกี นิวฤติรฺ หานำ; หาโนปายะ สมฺยคฺทรฺศนมฺ |

แปลว่า: จิกิตสาศาสตร์ (ตำรารักษา) มีรวมสี่วัตถุ คือโรค เหตุแห่งโรค ความหายโรค ยา, ฉันใด; แม้ศาสตร์นี้ (โยคสูตร) ก็ฉันนั้น มีรวมสี่ธรรมเหมือนกัน, คือ สงสาร เหตุแห่งสงสาร ความพ้น อุบายเพื่อพ้น. บรรดาธรรมเหล่านั้น สงสาร มากไปด้วยทุกข์ เป็นธรรมที่พึงละ; ความที่ประธานะและปุรุษะประกอบเข้าด้วยกัน เป็นเหตุให้เกิด

ธรรมที่พึงละ; ความหยุด อันสุดสิ้นความ คตผู้พระมหาธรรมราชา.

ประกอบนั้น เป็นความละ; ความเห็นถูกทาง และมีผู้เปล่งคาถาสดุดีพระพุทธคุณว่า—

เป็นอุบายเพื่อความละ.

จิราตุเร ชีวโลเก

ความที่สัจจะทั้งสี่มีเค้าเกี่ยวข้องกับแพทยศาสตร์นี้ ไม่ค่อยปรากฏในพุทธศาสนิกทั่วไป. ถ้าจะกล่าวว่า แพทยศาสตรโบราณ ในอินเดียนั้น มีมาก่อนพระพุทธศาสนานานไกลไซร้, ก็จะเป็นเชิงว่า อริยสัจจ์สี่นั้น ถูกตอนเอามาจากคัมภีร์แพทย์นั่นเอง. อย่างไรก็ตาม ยังพบคำแห่งพระโปราณาจารย์ กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเมื่อตรัสรู้แล้วว่า—

อุตฺปนฺโน ไวทฺยราชะ ปฺรโมจกะ
สรฺวทุะเขภฺยะ, ปฺรติษฺฐาปโก นิรฺวาณสุเข,
นิษณฺณสฺ ตถาคตครฺเภ ตถาคตมหาธรฺม-
ราชาสเน |

แปลว่า: พระเจ้าแพทย์ยังเกิดแล้ว เป็นผู้โปรดให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง, โปรดให้ได้อยู่ในความสุขคือพระนิรพาณ, ประทับนั่งแล้วในห้วงพระตถาคต เหนืออาสนะแห่งพระตถาคตธรรมราชา

เกฺลศวฺยาธิปฺรปีฑิเต |
ไวทฺยราฏฺ ตฺวํ สมุตฺปนฺนะ
สรฺววฺยาธิปฺรโมจกะ ||

แปลว่า: เมื่อโลกมนุษย์ถูกพยาธิกิเลสเบียดเบียฬ กระวนกระวายมานาน, พระองค์ผู้พระเจ้าแพทย์ บังเกิดแล้ว, เป็นผู้โปรดให้พ้นจากพยาธิทั้งปวง.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสรู้ธรรมพิเศษแล้ว, เสด็จประทับอยู่ณภายใต้ร่มไม้ พระมหาโพธิเดิมนั้น เสวยวิมุกติสุข (คือสุขเกิดแต่ความพ้นจากกิเลสาสวะ) สิ้นกาลเจ็ดวัน. ครั้งนั้นพระองค์ ทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาทที่พระองค์ได้ทรงกำหนดรู้แล้วนั้น. ธรรมที่เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท มีอวิทยาขึ้นต้น. อวิทยา คือความไม่รู้ ท่านแก้ถึงความหลับ. ได้ในคาถาว่า—

จิรปฺรสุปฺตมิมำ โลกำ ตมะสฺกนฺธาวคุณฺจิตมฺ |
ภวานฺ ปฺรชฺญาปฺรทีเปน สมรฺถะ ปฺรติโพธิตุมฺ ||

แปลว่า: โลกนี้ ถูกกลุ่มมืดห่อหุ้ม หลับใหลมานานแล้ว พระองค์ผู้เจริญ สามารถให้เขาตื่นขึ้นได้ ด้วยพระปัญญาดั่งดวงไฟ.

พระพุทธประวัติ เมื่อไม่นำมากล่าวจากคัมภีร์นิกายไทยเราแล้ว, ปฏิจจสมุปบาทมิอาการอย่างไร ก็จักนำมากล่าวจากคัมภีร์นิกายอื่น, ตามที่ไทยเขษมได้อาราธนาให้ท่านเสฐียรโกเศศแสดง, ดั่งต่อไปนี้แล.

ปฏิจจสมุปบาท

ของ

เสียรโกเตด

นโม พุทฺธาย

วตฺตุกาโม อหำ อชฺช ปจฺจยาการวณฺณนำ ปติฏฺฐำ นาธิคจฺฉามิ อชฺโฌคาหฺโหว สาครนฺติ

วันนี้ ข้าพเจ้า มุ่งหมาย จะกล่าวพรรณนาปัจจยาการคือปฏิจจสมุปบาท มิได้ไว้ใจว่าจะเข้าใจชัดเจนตลอด เปนเหมือนหยั่งลงคว้างอยู่ในกลางห้วงสาคร.

แต่ (หวังว่า) พระศาสนานี้ ประดับด้วยนัยหลายหลาก, ทั้งทาง (อธิบาย) ของท่านโปราณาจารย์ ก็ยังเปนไปอยู่ไม่ขาดสาย; เพราะอาศัยเหตุทั้งสองประการนี้ ข้าพเจ้าจักปรารภอธิบายความของปัจจยาการนั้น ขอท่านทั้งหลายจงตั้งใจฟังเถิด.

ในวิศาขมาสนี้ จักขอนำอรรถาธิบายแห่งปฏิจจสมุปบาท อันท่านลามาจารย์[1] พรรณนาประกอบด้วยภาพเพื่อให้เห็นทั้งจักษุวิถีและทรรศนญาณแจ่มแจ้ง, แต่ต้องถือว่าเปนคำอธิบายแห่งหมู่หนึ่ง นิกายหนึ่ง จากเกจิอาจารย์, มิได้เปนความเห็นที่ร่วมกันทั่วไป. แม้แต่นักปราชญ์ชาวตะวันตกผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา ก็ยังมีความเห็นติความในปฏิจจสมุปบาทต่าง ๆ กัน: ทั้งนี้ก็เพราะเปนธรรมสูงสุดซึ่งพระพุทธเจ้าผู้ธรรมสวามีประทาน

---

๑ คณาจารย์ในวัชรยาน ซึ่งเปนนิกายหนึ่งแห่งพระพุทธศาสนาในโภตประเทศหรืออิเบต.

เทศนาไว้ มีข้อความสุขุมลึกซึ้ง; สำหรับผู้มีปัญญาน้อยก็เท่ากับหย่งลงคว้างอยู่กลางทะเลหลวง, สมดั่งพระคาถาในวิสุทธิมัคค์ซึ่งนำมาไว้ข้างต้นนี้.

คำว่า ปฏิจจสมุปบาท แปลตามพยัญชนะที่เคยแปลกันว่าธรรมเป็นแดนอาศัยเกิดขึ้นพร้อม (แห่งผล); แปลตามอรรถว่า สภาวะที่เกิดเป็นเหตุเป็นผลเนื่องต่อกันไป, คือ สภาวะอย่างหนึ่งเป็นผลเกิดแต่เหตุอย่างหนึ่งแล้ว ซ้ำเป็นเหตุยังผลอย่างอื่นให้เกิดต่อไปอีกเล่า เหมือนลูกโซ่เกี่ยวคล้องกันเป็นสาย; แปลตามอัตโนมัติง่าย ๆ ของข้าพเจ้าก็ว่า สภาพที่เป็นเหตุให้บุทคลต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสงสาร (โลกต่าง ๆ). ธรรมนี้ บางทีเรียกว่า ภวจักร หรือ กงรถ คือ ความมีเป็นซึ่งหมุนเวียนไป: ตายแล้วเกิดใหม่, เกิดแล้วตายอีก, ไม่มีเขตต์สุดหยุดลงได้; จนกว่าจะรู้แจ้งซึ่งธรรมอันนี้ จึงจะหลุดพ้นไปได้จากชาติทุกข์มรณทุกข์.

ปฏิจจสมุปบาท คือ สภาวะ อันเป็นเหตุเป็นผลให้เกิดเกี่ยวเนื่องกันไปดั่งลูกโซ่รวม ๑๒ ห่วง เรียกว่านิทาน (ต้นเหตุ) คือ :—

๑ อวิทยา (อวิชชา) แปลว่า ไม่รู้แจ้ง (ในธรรม) เป็นต้นเหตุให้เกิดมี—

๒ สังสการ (สังขาร) แปลว่า เครื่องปรุงแต่ง (ซึ่งสังขตะธรรม) เป็นต้นเหตุให้เกิดมี—

๓ วิชญาน (วิญญาณ) แปลว่า ความรู้สึกแห่งใจ เป็นต้นเหตุให้เกิดมี—

๔ นามรูป แปลว่า สิ่งที่มีแต่ชื่อ (เช่นจิตต์ใจ) และสิ่งที่มีตัวขึ้น เป็นต้นเหตุให้เกิดมี—

๕ ษฑายตน (สฬายตน) แปลว่า แดนรับสัมผัส ๖ สาย (ตาหู ฯลฯ) เป็นต้นเหตุให้เกิดมี—

๖ สปรรษ (ผัสสะ) แปลว่า ความถูกต้องกัน เป็นเหตุให้เกิดมี—

๗ เวทนา แปลว่า ความรู้สึกเป็นสุขและเป็นทุกข์ เป็นต้นเหตุให้เกิดมี—

๘ ตฤษณา (ตัณหา) แปลว่า ความกระหายหรือแส่หา เป็นต้นเหตุให้เกิดมี—

๙ อุปาทาน แปลว่า ความยึดถือในสิ่งที่แส่หา เป็นต้นเหตุให้เกิดมี—

๑๐ ภว แปลว่า ความมีความเป็น เป็นต้นเหตุให้เกิดมี—

๑๑ ชาติ แปลว่า กำเนิด เป็นต้นเหตุให้เกิดมี—

๑๒ ชรามรณ แปลว่า ความแก่ทรุด

โทรมและความตาย เปนต้นเหตุให้เกิดมี—

๑ อวิทยา สืบต่อเวียนกลับไปอีก.

อันนิทาน ๑๒ ประการนี้ เมื่อท่านลามาจารย์ ทำภาพอธิบายแล้ว, นาคารชุนมหาเถระ ผู้เปนต้นแห่งนิกายมาธยมิก[๑] นำมาใช้ในระยะกาลราว พ.ศ. ๑๗๐๐, แต่อ้างว่ารูปนี้ลอกมาจากรูปที่พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้ในการแสดงเทศนาปฏิจจสมุปบาท.

การที่ พระพุทธเจ้า ทรงใช้รูปแสดงเทศนาปฏิจจสมุปบาท มีปรากฏในสหโสท์คตสูตรว่า—

พุทฺโธ ภควานฺ ราชคฤเห วิหรติ เวณุวเน กลนฺทกนิวาเป |

พระผู้มีพระภาคย์ พุทธเจ้า เสด็จ ประทับ ณ ป่าไผ่เปนที่เลี้ยงกะแต จังหวัดราชคฤห.

อาจริตมายุษฺมโต มหาเมาทฺคลฺยายนสย กาเลน กาลํ นรกจาริกาํ จริตฺวา ติรฺยกฺจาริกาํ เปฺรตจาริกาํ เทวจาริกาํ มนุษฺยจาริกาํ จริตฺวา |

ท่าน พระมหาโมคคัลลาน ได้จาริกไปยังโลก นรก โลก ดิรัจฉาน โลก เปรต โลกเทวดา โลกมนุษย์.

ความทรายถึงพระพุทธเจ้า, ทรงเห็นว่าควรทำภาพซึ่งท่านพระมหาโมคคัลลานได้เห็นมาในโลกต่าง ๆ, จึงตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า—

น สรฺวตฺรานนฺท เมาทฺคลฺยายโน ภิกษุรฺ ภวิษฺยติ เมาทฺคลฺยายนสทฤโศ วา |

ดูก่อน อานนท์ ภิกษุโมคคัลลาน หรือเช่นโมคคัลลาน จักไม่มีในที่ทั่วไป.

---

๑ เปนมูลเดิมนิกายของมหายาน ถือคติในลัทธิเปนสายกลาง ถือว่าสิ่งต่าง ๆ ย่อมศูนย์และไม่ศูนย์. ภายหลัง นิกายนี้เลื่อนมาเปนนิกายโยคาจาร ซึ่งมีการบำเพ็ญโยคะเปนหลัก และรู้ได้ฉะเพาะตัว บอกกันไม่ได้; กลายจากโยคะอีกต่อหนึ่ง เปนมนตรวัชรยาน ซึ่งมีลัทธิถือมนตร์และพิธีต่าง ๆ.

หนังสือพิมพ์ธรรมไทยเขษม

เสฐี่ยรโกเศศ พฤศภ

ตสฺมาทฺ ทฺวารโกษฺฐเก ปณฺจคณฺฑกำ จกฺรำ การยิตวฺยมฺ |

เพราะฉะนั้น ท่านพึงให้ทำกงจักรมีกำห้าซี่ ประดิษฐานไว้ณซุ้มพระทวาร.

กีทฤศำ การยิตวฺยมฺ |

พึงให้ทำอย่างไร?

ปณฺจคตยะ กรฺตวฺยา นรกาสฺ ติรฺยญฺจะ เปฺรตา เทวา มนุษฺยาศฺ จ |

พึงทำคติทั้งห้า คือ นรก ดิรัจฉาน เปรต เทวดา มนุษย์.

ตตฺราธสฺตานฺ นรกา กรตวฺยาสฺ ติรฺยญฺจะ เปฺรตาศฺ โจปริษฺฐาทฺ เทวา มนุษฺยาศฺ จ |

พึงทำคติ นรก ดิรัจฉาน และเปรต ไว้ข้างล่าง, ทำคติเทวดา และมนุษย์ไว้ข้างบน.

จตฺวาโร ทฺวีปาะ กรฺตวฺยาะ ปูรฺววิเทโห 'ปรโคทานียา อุตฺตรกุรฺรุ ชมฺพุทฺวีปศฺ จ |

พึงทำทวีปทั้งสี่ คือ บูรพวิเทห อปรโคทานีย อุตตรกุรุ และชมพูทวีป.

มธฺเย ราคเทฺวษโมหาะ กรฺตวฺยาะ |

ตรงใจกลาง ควรทำราคะ เทวษะ โมหะ.

ราคะ ปาราวตากาเรณ เทฺวโษ ภุชงฺคากาเรณ โมหะ สูกรากาเรณ |

ราคะ ทำด้วยรูปนกพิราพ, เทวษะ ทำด้วยรูปงู, และโมหะ ทำด้วยรูปหมู.

พุทฺธปฺรติมาศฺ ไจตนฺ นิรฺวาณ มณฺฑลมุปทรฺศยนฺตฺยาะ กรฺตวฺยาะ |

และพึงทำรูปพระพุทธเจ้า[1] กำลังเข้าไปที่นั่น แสดงมณฑลนิรพาณ.

---

๑ พระพุทธรูป มิมาในครั้งนี้แล้ว ?

เอาปปาทุกาะ สตฺตฺวา ฆฏิยนฺตฺร_
ปฺรโยเคณ จฺยวมานา อุปปชฺชมานาศฺ จ
กรฺตวฺยาะ |

และพึง ทำ อุปปาติกสัตว์ (ผู้เกิดผุดขึ้น เต็มตัวทีเดียว) กำลังจุติลงและอุปบัติขึ้นด้วย อาการดั่ง สายโพงน้ำ ซึ่ง ชักลงชักขึ้นอยู่.

สามนฺตเกน ทฺวาทศางฺคะ ปฺรตี_
ตฺยสมุตฺปาโท 'นุโลมปฺรติโลมะ กรฺตวฺยะ |

พึงทำปฏิจจสมุปบาททั้ง ๑๒ ส่วน อนุโลม ประติโลม ตามขอบกง.

สรฺวมนิตฺยตยา คฺรสฺตํ กรฺตวฺยมฺ |

พึงทำรูปสิ่งทั้งปวง ถูกความไม่เที่ยง ขับแล้ว.

คาถาทฺวยํ จ เลขยิตวฺยมฺ |

และพึงลิขิตคาถาไว้ ๒ บท ดั่งนี้_

อารภธฺวํ นิษฺกฺรามต
ยฺุชฺยธฺวํ พุทฺธศาสเน |
ธุนีต มฤตฺยุนะ ไสนฺยं
นฑาคารมิว กุญฺชระ ||

ท่านทั้งหลาย จงเริ่มออกไป ประกอบกิจ ในพระพุทธศาสนา ขจัดเสียซึ่งเสนาแห่ง มฤตยู ดุจช้างพลายทะลายเรือนอันปลูกด้วย ไม้อ้อ.

โย หฺยสฺมินฺ ธรฺมวินเย
อปฺรมตฺตศฺ จริษฺยติ |
ปรหาย ชาติสํสารํ
ทุะขสฺยานฺตํ กริษฺยติ ||

ก็ผู้ใด จักประพฤติ เป็นผู้ ไม่ประมาทแล้ว ในธรรมวินัยนี้, ผู้นั้นก็จักละเสียได้ ซึ่งความเวียนเกิด ทำให้สิ้นสุดความทุกข์.

ภควานาห ปฺรติพโล ภิกฺษูรุทฺเท_
ษฺฏวฺยะ |

พระผู้มีพระภาคย์ตรัสให้ ภิกษุผู้สามารถ พึงคอย อธิบาย แก่พราหมณคฤหบดี ผู้มาแล้ว และมาแล้ว.

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

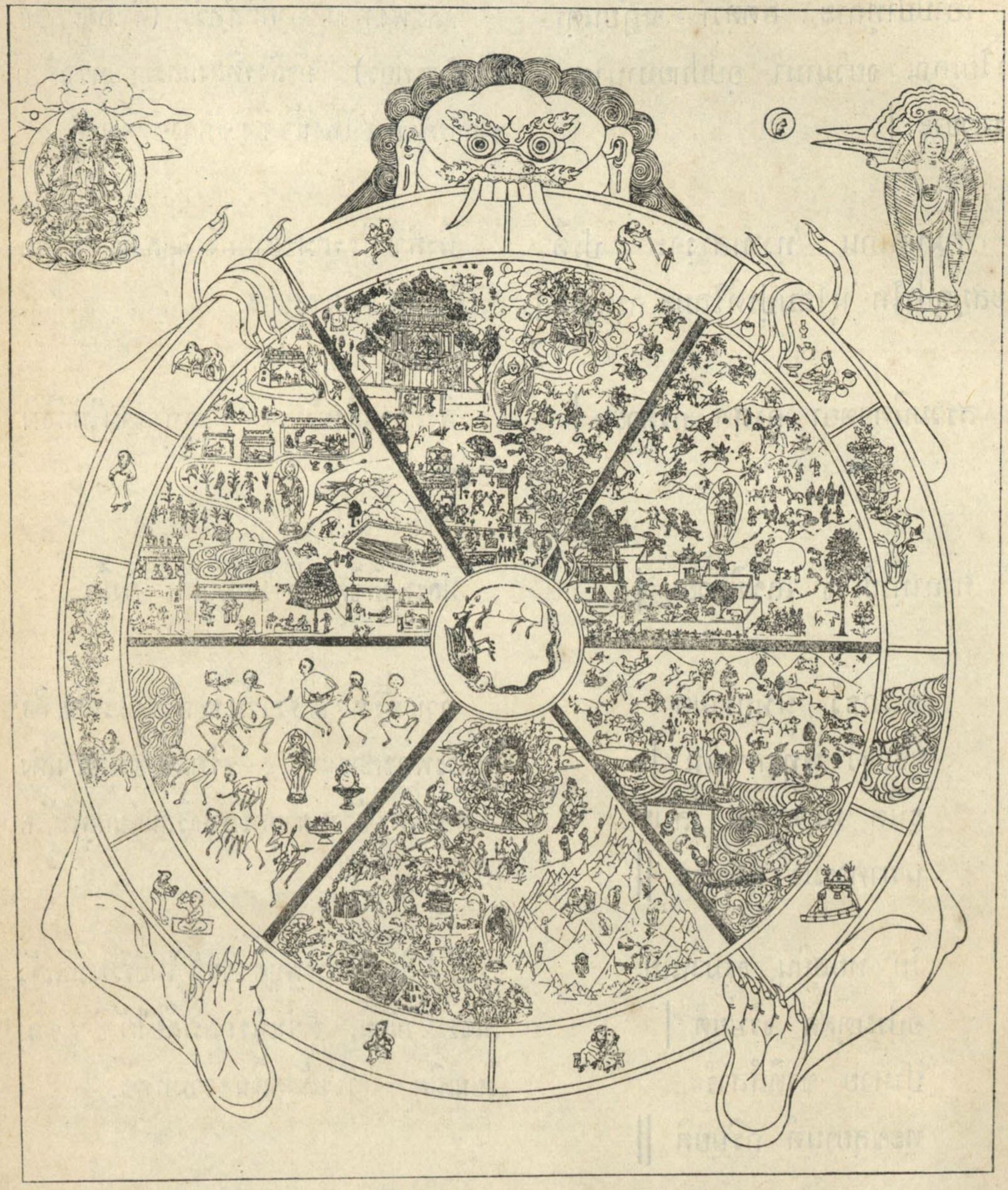

หลักพระพุทธศาสนามีอยู่ว่า สิ่งต่าง ๆ ย่อมมีลักษณะเปน ๓ อย่าง, คือ ไม่เที่ยง, เปนของต้องทน, และเปนอนัตตา (คือเลือกเอาไม่ได้). พระพุทธเจ้าทรงค้นคว้าหาทางหนีจากการเกิด เพราะคนเกิดเปนเหตุให้มีลักษณะทั้ง ๓ นั้น.

ตามหลักใน ลัทธิ พราหมณ์ ครั้งนั้น ถือว่า ความตายคือความเปลี่ยนรูป, แต่ไม่ตัดความเกิดได้, เพราะตายแล้วก็เกิด ๆ แล้วก็ตาย สืบต่อกันเปนลูกโซ่, จนกว่าจะได้หนึ่งกัลป, โลกก็ถึงประลัยพินาศเสียคราวหนึ่ง, แล้วก็กลับชุมนุมกันเกิดเปนรูปและมีชีวิตขึ้นอีก.

พระพุทธเจ้า ไม่ทรง ประติเษธ หรือ รับรอง ข้างต้นนั้น, แต่ทรงแสดงว่าสัตว์ทั้งหลายเกิดเพราะกรรม. เพราะฉะนั้น กรรมจึงเปนสิ่งที่เหลืออยู่ใน ระวาง ความ เกิด และ ความ ตาย, และมีลักษณะอันมาจากอวิทยา.

อวิทยาแปลตามอักษรว่าขาดความรู้. ถ้าแปลตามหมายก็เปนต่าง ๆ กัน. ในพระวินัยแปลว่า "ไม่รู้ทุกข์ ไม่รู้เหตุแห่งทุกข์ ไม่รู้ความดับทุกข์ ไม่รู้ทางอันไปสู่ความดับทุกข์: นี้เรียกว่าอวิชชาซึ่งเปนนิทาน (ต้นเหตุ) ต้น."

แสดงอวิชชาด้วยรูปเปนนางอุยฎร์, ตา ยอด, มีคนจูง (กรรม). อุยฎร์เปนสัตว์พาหนะ สำหรับ เดินทาง ไกล ในทะเลทราย อันแร้นแค้น แสนลำบาก กว่าจะ บรรลุ ที่ อัน หมดกันดาร, เปรียบได้ ด้วยสัตว์เมื่อตายแล้วต้องผ่าน ห้วง มรณะ ไปใน ทาง อันกันดารนานไกลกว่าจะบรรลุแดนเกิดอันอยู่ทางโน้น. ที่เปนนางอุยฎร์ แสดงว่า อิตถีเพศ เปน ย่อแห่งความเกิด. ที่ตายยอด ก็เพราะวิถีที่ไปมืดมองไม่เห็น, แต่ต้องไปสู่ ก็เพราะโมหะซึ่งหลงถือว่ามีตัวตนเปนเครื่องให้ไปเกิด, มีกรรมเปนผู้นำ; จะไปเกิดดีเกิดชั่ว ก็แล้วแต่กรรมซึ่งเขียนเปนรูปห้องชำระอรรถคดี. กรรมที่ชั่วแสดงเปนรูปเม็ดกรวดสีดำ, กรรมดีเปนเม็ดกรวดสีขาว. กรวดทั้งสองสิ่งเอาขึ้นชั่งในตราชู; ถ้าสิ่งใดหนักกว่า ผู้เปนเจ้าของก็จะต้องไปเกิดเสพย์วิบากแห่งกรรมสิ่งนั้น ในคติทั้ง ๖ (ตามลำดับดีไปหาชั่วถือ สุรโลก อสุรโลก นรโลก ติรยักโลก (ดิรัจฉาน) เปรตโลก และนรก); แล้วเกิดมีสังสการขึ้น ซึ่งเปนนิทานที่ ๒.

สังสการ (คือสังขาร) แสดงด้วยรูปช่างปั้นหม้อ กำลังปั้นก้อนดิน เอาเข้ารอกงล้อหมุน. เพราะฉะนั้น อวิชชาจึงเปรียบได้ด้วยก้อนดิน, กรรมเปรียบได้ด้วยผู้ปั้น ซึ่งตบแต่งเปนรูปขึ้นด้วยรูปสกันธ (ขันธ์).

เมื่อเปนรูปขึ้น, ก็เกิดวิชญานคือความรู้สึกเปนนิทานที่ ๓: แสดงด้วยรูปลิง ซึ่งตามโวหารของนักยวชลามะว่ามนุษย์ในชั้นต้นเปรียบได้ด้วยลิง: มีความรู้สึก แต่ไม่มีปัญญาเห็นผิดชอบ. คงมีแต่ความรู้สึกเฉย ๆ ว่ามีชีวิตขึ้นเท่านั้น; เมื่อรู้สึกดังนี้แล้ว, ก็

บังเกิด—

นามรูป อันเปนนิทานที่ ๕: แสดงด้วย รูปเปนแพทย์ กำลังจับชีพจรคนป่วย. ชีพจร แสดงว่ารู้จักสังเกตเปนตัวตนใช่เราใช่เขาขึ้น; แล้วบังเกิด—

ษฑายตน นิทานที่ ๕ แสดงด้วยรูปบ้านเปล่า หรืออีกนัยหนึ่งเปนรูปหน้ากากหน้าคน มิ ตา หู ฯลฯ โดยบริบูรณ์. อธิบายว่าเมื่อมีสิ่งเหล่านี้ขึ้นแล้ว, ก็จะบังเกิดตริวิธาคนี (ไฟทั้ง ๓) คือ ราคะ เทวษะ และโมหะ. และมี—

สปรรษะ นิทานที่ ๖ นี้น, ทำการติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอกได้, ใช้เขียนเปนรูปคนจูบกัน หรือบางทีเปนรูปคนไถนา ซึ่งหมายความว่ามีการถูกต้องติดต่อกัน. แล้วเกิด—

เวทนา นิทานที่ ๗, คือเกิดความรู้สึกขึ้นว่า สุข, ทุกข์, ไม่สุข, ไม่ทุกข์, และด้วยความเข้าใจเอาว่าเปนสุขทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์. แสดงด้วย รูปลูกธนูปักอยู่ในดวงตา: คือมีอาการเห็น, แต่ถูกสิ่งยึดยังไม่ให้เห็นของจริง. ถัดไปเกิด—

ตฤษณา ความที่กระหายเมื่อเกิดทุกข์สุข เปนนิทานที่ ๘ แสดงเปนรูปคนดื่มสุรา ซึ่งอธิบายอยู่ในตัวแล้ว, และเกิด—

อุปาทาน คือความยึดถือในสิ่งที่ได้มาหรือเพื่อให้สมกับที่กระหาย ซึ่งเปนนิทานที่ ๙, แสดงเปนรูปคนเก็บผลไม้เอาไว้ในตะกร้าใหญ่, อธิบายว่าเกาะเกี่ยว หรือผูกพันตน อยู่ในสิ่งอันเปนโลกีย์, แล้วเกิด—

ภว คือความมีความเปนซึ่งเปนนิทานที่ ๑๐, นิทานที่ ๑๐ นี้แหละที่นักปราชญยุโรปเข้ารูปไม่ติด เพราะตั้งแต่นิทานที่ ๑ ถึง ๙ แสดงต้นเหตุแห่งความเกิดเปนลำดับกันมาดีแล้ว, แต่ไฉนจึ่งเกิดความมีความเปนขึ้นอีกเล่า. ในที่นี้ คณะถิเบต แสดง เปน รูปหญิง มีเรือนแล้ว (ภวนัม) คือเกิดมาถึงความเปนหนุ่มเปนสาวแล้ว, ก็ต้องมีสามีภริยา เพื่อให้เกิดทายาทสำหรับ สืบ สมบัติ ที่ สะ สม ไว้ ด้วย ตฤษณาอุปาทาน. แล้วเกิด—

ชาติ นิทานที่ ๑๑ ซึ่งเคยฉงนกันมาแต่เดิมเหมือนกันว่า ทำไม ยังไม่ทันตายก็มีชาติอีก. เมื่อได้ทราบคำอธิบายในนิทาน ที่ ๑๐ คือภวะแล้ว, นิทานที่ ๑๑ ก็แจ่มแจ้งอยู่ในตัว. มี

คือมรณะได้ชื่อว่าเปนมาร เพราะตัดชีวิตเสีย ในเวลาที่ชีวิตกำลังจะเปนประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ยิ่งเหนชัดว่าเปนมารแท้ ๆ เทวบุตรผู้มุ่งร้ายได้ชื่อว่าเปนมาร เพราะเปนบุทคลาธิษฐานแห่งสภาวะอันทำลายล้าง เช่นอธรรมเทวบุตร ในพระราชนิพนธ์เรื่องธรรมาธรรมสงคราม เปนตัวอย่าง ๆ ในข้อที่ว่าพระพุทธเจ้ารบพระยามารได้ชัยชนะแล้วจึงตรัสรู้เปนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า อาศัยนัยพระมติสมเดจพระมหาสมณะเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสสันนิษฐานเหนว่า เปนเรื่องแสดงน้ำพระหฤทัยของพระมหาบุรุษที่กล่าวเปรียบเปียนภาพให้เปนตัวตน กิเลศกามเปรียบด้วยพระยามาร กิเลศอันเปนฝ่ายเดียวกันเปรียบด้วยเสนามาร กิเลศเหล่านั้นเกิดขึ้นท่องเที่ยวอยู่ในจิตต์ของพระมหาบรุษให้นึกถึงความเสวยสุขสมบัติในปางหลัง และหวนกลับเปรียบด้วยพระยามารยกพลเสนามาผจนพระองค์ทรงใช้พระบารมีออกรบได้ชัยชนะก็คือพระองค์ทรงใช้ความรู้เปนเครื่องคุ้มพระองค์ให้คงอยู่ในความบริสุทธิ์ ทั้งทางพระกายทางพระวาจาและทางพระมนัสยังยืนไม่กลับกลายเปนผู้มีพระอัชยาศัยเบิกบานด้วยพระคุณสมบัติฯ พื้นเดิมของพระองค์ทรงมีพระอัชยาศัยเผื่อแผ่ มีพระมรรยาทอันงาม มีพระมนัสไม่ติดใยกามคุณถึงเปนเหตุห่วงในไม่อาจจาก มีพระปัญญาพอจะไม่หลงหมกหมุ่นอยู่ในกามสุข มีพระวิริยะพอจะกล้าหาญยากยั่นเพื่อสำเรจผลที่มุ่งหมาย มีพระขันติพอจะประคองพระวิริยะมิให้ถอยหลัง ทรงรักษาสัจมั่นคงสามารถจะผกไมตริ มีพระอัชยาศัยมั่นคงในกิจที่ปลงพระมนัสจะทำไม่จืดจางเรว มีพระเมตตาจะพร่าสุขประโยชน์ของพระองค์เพื่อผู้อื่น ทรงรู้จักวางพระมนัสเปนกลางไม่ให้ตกไปในฝ่ายความยินดีหรือยินร้าย ความรู้ของพระองค์อบรมพระคุณเหล่านี้ให้ไพบูลย์พระองค์จึงมีพระประณีธานหนักแน่นมั่นคงประดุจปฐพี ที่กล่าวเปรียบว่านางพระธรณีขึ้นมาเปนพยานเฉภาะพระภักตร์ บิดน้ำในมวยผมเปนกระแสให้หมู่มารลอยไป ก็คือทรงใช้ความหนักแน่นเปนกำลังพล สามารถทรงผจนหมู่มารได้ชัยชนะ ๆ บัณฑิตผู้เลื่อมใส

หมายเหตุนี้ จึงเฉลิมพระพุทธาภิธัยถวายว่า “พระพิชิตมาร” ฯ เมื่อถึงอภิลักขิตกาลนี้ ขอสาธุชนจงคำนึงถึงพระพุทธคุณ แลพระพุทธธรรยาให้ถูกทาง จะได้ส่องแสงสว่างนำให้ดำเนิน ถึงความเกษมโดยมรรคากลางอันเปนทางที่ควรดำเนินแห่งพุทธศาสนิกชริยัท ฯ

ในที่สุด ขออำนวยพรแก่ท่านทั้งหลาย ด้วยอำนาจพระรัตนตรัย ขอจงได้บรรลุวิบุลผล มีความสุขสำราญปราศจากโรค เจริญมั่นในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งวงศ์วารพวกพ้อง ทั้งปวงเทอญ ฯ

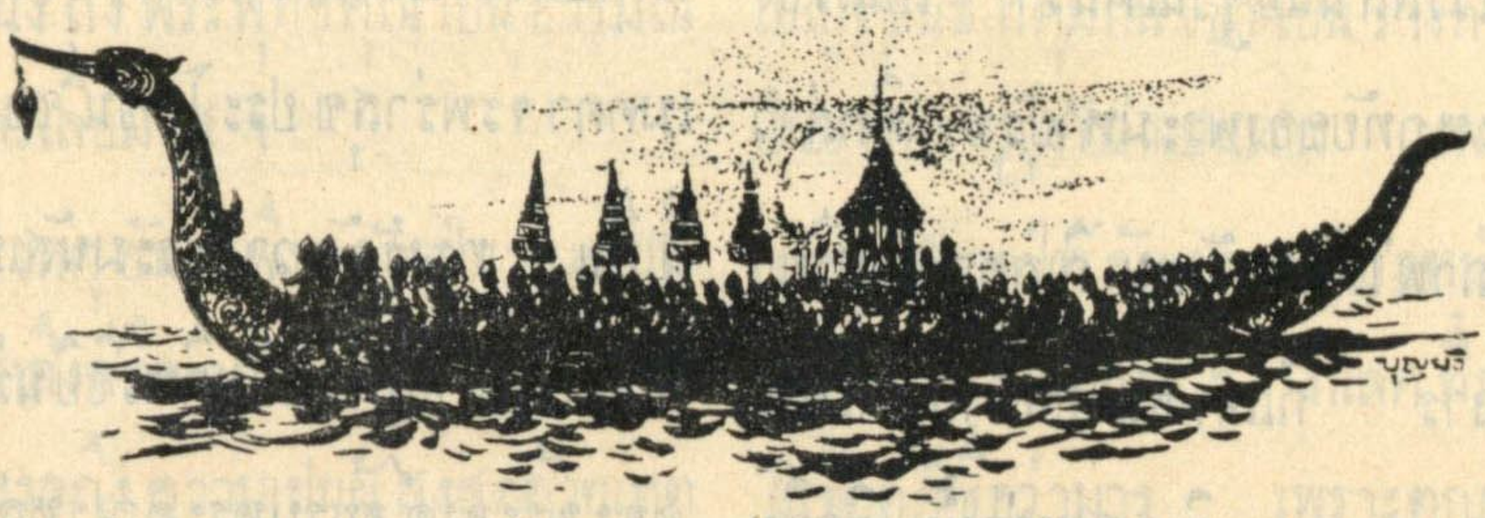

คำเบิกหน้ากัณฑ์

ของบรรณาธิการ

ต่อ สมัย ที่ พระพุทธเจ้า ตรัสรู้ญาณวิเศษ ส่วนพระองค์แล้ว, พระองค์ ก็ทรงบำเพ็ญพระพุทธกิจอันเปนประโยชน์ยิ่งใหญ่. เมื่อย่นย่อพระพุทธกรณียนั้นกล่าวโดยส่วนรวม ตามที่ท่านพระโบราณาจารย์จัดไว้, เปนจริยาทั้ง ๓ ดังพระธรรมเทศนาแห่งสมเดจพระสังฆราชเจ้าอันท่านทั้งหลายจะได้อ่านต่อไปนี้.

พระพุทธจริยา

ของ

สมเดจพระสังฆราชเจ้า

มนตฺถุ รตนตฺตยสฺส

ติสฺโส พุทฺธจริยาโย โลกตฺถจริยา ญาตตฺถจริยา พุทฺธตฺถจริยาติ ฯ

บัดนี้จะแสดงพระพุทธจริยา ๓ ประการเพื่อ แก่โลก คือผู้อื่น นอกจากพระประยูรญาติ เปนพุทธานุสฺสติ ระลึกถึงคุณ แห่ง พระพุทธเจ้า ทรงประพฤติให้เปน ประโยชน์แก่โลก คือผู้อื่น เกิด ศรัทธา ความ เลื่อม ใส เปน อนุตฺตริย กุศล นั้นก็ทรงสงเคราะห์ผู้นั้น ๆ โดยฐานเปนมนุษย์ พิเศษส่วนหนึ่ง และจะได้ปฏิบัติดำเนินตาม ด้วยกัน ควรหวังดีต่อกันด้วยความกรุณาเปน นัยนั้นโดย ควรแก่ ศรัทธา และ ความอุตสาหะ ที่ตั้งหากตักเตือนพระหฤทัย อยู่เสมอ การที่ ของตน ฯ พระพุทธจริยาข้อต้น คือ โลกตฺถ พระองค์ทรงสงเคราะห์ผู้อื่นนั้น หาค่อยปรากฏ จริยา ทรงประพฤติให้เปนประโยชน์แก่โลก ว่าทรงสงเคราะห์ด้วยอามิส เช่นบรรพชิตผู้ คือ ผู้อื่นทั่วไป ญาตตฺถจริยา ทรงประพฤติ บริบูรณ์ด้วยปัจจัยลาภในสมัยนี้ใหม่ น่าจะเปน ให้เปนประโยชน์แก่พระญาติ พุทธตฺถจริยา ด้วย ครั้งพุทธกาลสมัย เมื่อสมเดจ พระผู้มีพระ ทรงประพฤติให้เปน ประโยชน์ โดย ฐาน เปน ภาคเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ ปัจจัยลาภจะเกิด พระพุทธเจ้า ฯ รวม เปน พระพุทธจริยา ๓ ขึ้นแต่พระองค์โดยไม่พักเพียงนักกระมัง แต่ ประการ ฯ ก็มีกล่าวอยู่ว่า ตั้งแต่สมเดจ พระสัมมาสัมพุทธ

วารนี้จะได้อธิบายพระพุทธจริยาข้อต้น คือ เจ้าเกิดขึ้นในโลกพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง โลกตฺถจริยา ทรงประพฤติให้เปนประโยชน์ ขึ้น ลาภที่เคย เกิดในสำนัก นักบวช นอก

ชาติ คือเกิดบุตรเปนทายาทสืบต่อ. เพราะฉะนั้น ชราพยาธิมรณ นิทานที่ ๑๒, ซึ่งแสดงเปน
ทางถิเบตจึงเขียนเปนรูปเด็กพึ่งเกิดใหม่. เด็ก รูปศพนำไปสู่ ที่เผา. แล้วก็เกิด เปนอวิทยา
ที่เกิด มานี้ก็อาศัยกรรม นำแต่ง มีอวิทยา เปน นิทานที่ ๑ กลับเวียนไปอีก, จนกว่าจะหลุด
ปัจจัยมาเช่นเดียวกัน. เมื่อมีชาติคือมีบุตร พ้นไปเมื่อรู้แจ้ง ซึ่งลักษณะทั้ง ๓ อัน เปนหลัก
แล้ว, ก็ถึง— พระพุทธศาสนานั้นแล.

วิศาขมาส

ของ ก.ส.

วิศาขมาสที่ตรงเดือนพฤษภาคม มีกาลที่นิยมว่า วันเพญในเดือนนี้ ตรงกับวันประสูติ วันตรัสรู้ และวันปรินิพพานแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นอุดมสรณะ ของเราทั้งหลาย ในอภิลักขิตกาลเช่นนี้ เป็นกาลควรที่สาธุชนน้อมจิตต์คำนึงถึงพระพุทธคุณ เป็นอารมณ์ด้วยศรัทธาและเลื่อมใส ฯ

ประพฤติเหตุอันจะพึงกล่าวในวันเช่นนี้ ข้อที่น่าปรารภถึงก็คือ การตรัสรู้ เพราะพระองค์ได้บรรลุถึงความเป็นผู้สูงสุดด้วยเหตุนี้ ฯ พระองค์ได้ตรัสรู้อะไรจึงได้สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเรื่องพระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร ทรงอธิบายไว้อย่างแจ่มแจ้งแล้ว แต่ผู้มิได้สนใจในพระพุทธประวัติ หรือมิได้อ่านพระราชนิพนธ์นั้น มักจะเข้าใจรู้เรื่องแต่เพียงหยาบ ๆ ว่าพระพุทธเจ้ารบพระยามาร ได้ชัยชนะ แล้วก็สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ฯ ในที่นี้ข้าพเจ้าจึงจักกล่าวถึงเรื่องรบพระยามาร ฯ

พระพุทธเจ้ารบพระยามาร คือรบอะไร อะไรเป็นพระยามาร ฯ มารมีหลายอย่าง เขญจขันธ์ที่คุมกันเข้าเป็นร่างกาย และใจนี้ในบางคราวก็จัดว่าเป็นมาร เพราะบางทีทำความลำบากให้อันเป็นเหตุเบื่อหน่าย จนถึงฆ่าตัวตายเสียเองก็มี ฯ กิเลสที่ท่องเที่ยวอยู่ในจิตต์ก็ชื่อว่ามาร เพราะตกอยู่ในอำนาจแห่งมันแล้ว มันย่อมผูกรัดไว้บ้าง ย่อมทำให้เสียคนบ้าง เช่นทำให้ทยานอยากหรือดื้นรนถือตัวตนมีมานะ และเข้าทิฏฐิเห็นผิดเขวไปนอกทาง ฯ อภิสังขารคือกรรมที่ปรุงแต่งฝ่ายอกุศล ก็ได้ชื่อว่ามาร เพราะทำให้เป็นผู้ทุรพล เช่นเกิดมามีร่างกายไม่สมประกอบ ไม่สามารถประกอบกิจการอย่างคนดี ฯ มัจจุ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรศิริวัฒน
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

พระพุทธศาสนาเช่นเดียวกันเสื่อมทรามลง ไปบริบูรณ์พูลเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาเมื่อเป็นเช่นนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าคงบริบูรณ์ด้วยบัจจัยลาภเหลือเฟือ แต่เหตุไรหาค่อยปรากฏในที่นั้น ๆ ว่าทรงสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยบัจจัยลาภ แต่คงได้ทรงบริจาคเนือง ๆ ถ้ามีถ้าไม่มีคงไม่ทรงขวนขวาย การทรงบริจาคอามิสทานเป็นมีโดยแท้จริง เพราะมีทรงสั่งสอนให้ผู้อื่นบริจาคทาน ถ้าพระองค์ไม่ทรงแล้วคงไม่ทรงสั่งสอนให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติแท้จริงสิ่งใดที่พระองค์ไม่ทรงประพฤติ เช่นทุจริต ๓ พระองค์ก็ไม่ทรงสั่งสอนให้ผู้อื่นประพฤติสิ่งนั้น แต่ทรงแนะนำพร่ำสอนให้ละเสีย สิ่งใดที่พระองค์ทรงประพฤติ เช่นสุจริต ๓ พระองค์ก็ทรงสั่งสอนให้ผู้อื่นประพฤติสิ่งนั้น แนะนำพร่ำสอนให้เจริญให้ไพบูลย์ เพราะฉะนั้นคงทรงสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยอามิสถ้ามี โดยควรแก่กาละเทศะ แต่หาค่อยปรากฏนัก ชรอยโบราณาจารย์จะเห็นว่าการสงเคราะห์กันด้วยอามิสนั้นคือย่อให้ประโยชน์แก่ผู้ได้รับชั่วขณะ ผู้หวังดีต่อกันแล้วคงทำได้โดยไม่ยากนัก จึงหาได้แสดงการที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสงเคราะห์สัตวโลกด้วยอามิสไว้ในที่นั้น ๆ จนดื่นมีแต่แสดงการทรงสงเคราะห์สัตวโลกด้วยอนุสาสนีย์แทบทั้งนั้น เพราะการสั่งสอนให้ประชุมชนรู้จักทำมาหากิน รู้จักรักษาทรัพย์ที่หาได้ จ่ายไม่ให้ฟุ่มเฟือย จ่ายให้พอสมพอควรแก่รายได้ แลให้มีคนร่วมใจคือสหายที่ดีมีอัชยาศัยเช่นนั้นหรือดียิ่งกว่านั้น ชื่อว่าเป็นการสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยอามิสแลธรรมอย่างดียิ่ง อาศัยเหตุการณ์ดังสำแดงมา จึงมีพรรณนาในที่นั้น ๆ ล้วนแต่สมเด็จพระศาสดาทรงสั่งสอนประชุมชนด้วยประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติน่า ประโยชน์ในธรรมมีประโยชน์ยิ่ง คือ พระนิพพาน ชื่อว่าพระองค์ทรงประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่โลกคือประชุมชนทั่วไป อาศัยพระมหากรุณาหากมีเป็นที่ตั้งเตือนพระหฤทัยให้ทรงอยู่เสมอตลอดเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน ฯ

ก็ประโยชน์ในบัจจุบันนั้น คือให้หมั่นประกอบกิจอันเป็นน่าที่ของตน ให้รักษาทรัพย์ที่ได้จากหมั่นประกอบกิจนั้น มิให้มีอันตราย ให้คบเพื่อนที่ดี ให้จ่ายทรัพย์ที่หาได้ตามสมควร ชื่อว่าเป็นประโยชน์ในบัจจุบัน เพราะเป็นกิจที่ต้องประกอบในบัจจุบันจักได้ประสพผลในบัจจุบันทันตาเห็น เช่นไม่ต้องเป็นถ้อยเป็นความ เลี่ยงชีพมิให้ผิดกฎหมายอาชญาแผ่นดิน ไม่ต้องขัดสนพอมี

พอกิน และ จนมั่งคั่ง คือได้ความสุขในชาตินี้ มาแล้วในโลกัตถจริยา ตามปรุพพนิสัยของ
แลยังอำนวยผลให้ได้ความสุขในชาติน่าด้วยฯ พระญาตินั้นๆ ฯ เมื่อจะชี้พระพุทธานุเคราะห์

ประโยชน์ในชาติน่า คือให้มีศรัทธา พระญาติเปนพิเศษ คือ พระญาติที่ถือลัทธิ
ให้มีศีล อย่าตระหนี่ หมั่นบริจาค ให้มี เดียรถีย์มีศรัทธามา ขออุปสมบทในพระพุทธ
ปัญญารู้จักเหตุผลแห่งความเจริญและความ ศาสนา ก็ประทานพระพุทธานุญาตมิให้
เสื่อม ชื่อว่าประโยชน์ในชาติน่าแต่ก็ ต้องประพฤติติตถิยปริวาส ๔ เดือนก่อนดุจพวก
ต้องบำเพ็ญปฏิบัติให้ได้เช่นนั้นในชาตินั่นเอง เดียรถีย์สามัญ นี้ก็จัดเข้าในพระพุทธา
ย่อมเปนประโยชน์คือได้ความสุขความเย็นใจ นุเคราะห์ส่วนปรมัตถประโยชน์ ฯ อนึ่งเมื่อ
ทั้งในชาตินี้ทั้งในชาติน่า ฯ สากิยะและโกลิยะ พระญาติทั้ง ๒ ฝ่ายวิวาทกัน
ด้วยการแย่งน้ำเข้านาของตน พระองค์ทรง
ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์ในธรรม ทรายด้วย พุทธจักษุญาณ ซึ่งเข้ามาปรากฏใน
มีประโยชน์อันยิ่ง คือประโยชน์ในพระนิพพาน ข่ายแห่งพระญาณณะเวลาปัจจุสสมัย ได้เสดจ
นั้น คือแสดงอัฏฐังคิกมรรค หนทางมีองค์ ไปทรงห้ามให้พระญาติทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นเหนโทษ
๘ ประการ มีสัมมาทิฏฐิ ปัญญาเหนชอบ โดยการทรงเทียบราคาน้ำแลราคาขัตติยชาติอัน
เปนต้น เปนหนทางยังผู้ปฏิบัติให้ถึงพระ ต่ำแลสูงกว่ากัน คือราคาน้ำนั้นน้อย ราคา
นิพพาน ฯ โลกัตถจริยา ความที่สมเดจ ขัตติยชาตินั้นหาค่ามิได้ ซึ่งจะนับประมาณ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประพฤติให้เปนประ- ว่าราคาเท่านี้เท่านั้นไม่ได้ ควรจะสงวน
โยชน์แก่สัตวโลกมีเนื้อความดังแสดงมา ด้วย ขัตติยศักดิ์ไว้ให้มากกว่าเหนแก่ค่าน้ำอันมี
ประการฉนี้ ฯ ราคาเล็กน้อยนั้น นี้นัยเข้าในการทรงพระ

วารนี้จะได้อธิบายพระพุทธจริยาข้อ ๒ คือ อนุเคราะห์พระญาติด้วยทิฏฐธรรมิกัตถประ-
ญาตัตถจริยา ทรงประพฤติให้เปนประโยชน์ โยชน์ ฯ อนึ่งมีเรื่องเล่าว่าวิฑูฑภะพระราชา
แก่พระประยูรญาติ ได้แก่ทรงสงเคราะห์ สาวัตถี ผู้ได้ครองราชสมบัติสนองพระองค์
พระญาติ อันมีนามโดยราชกุลวงศ์ทั้ง ๒ ฝ่าย พระเจ้าโกศลผู้พระชนก ซึ่งพระมารดามี
ว่าสากิยะและโกลิยะ ด้วยทรงสั่งสอน นามว่าวาสภะขัตติยา อันพระเจ้าโกศลขอมา
ประโยชน์ทั้ง ๓ อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังอธิบาย

เปนพระเทวิจากมหานามสากิยะ ผู้เปนพระบิดา ซึ่งนางประสูติจากยาทปริจาริกานารี ฯ เมื่อวิฑูฑภะไปเผ้ามหานามผู้เปนพระอัยกา ขากลับเผอิญราชบริษัทฝ่ายวิฑูฑภะลืมอะไรไว้ กลับไปนำมา ได้ยินราชบริษัทฝ่ายมหานามเช็ดล้างสถานที่ซึ่งวิฑูฑภะประทับนั่ง บริภาส่ำว่าวิฑูฑภะเปนลูกทาษี ผู้ได้ยินนั้นจำมาทูลวิฑูฑภะ ๆ กริ้วรำพึงว่าราชสมบัติเปนของตนแล้ว จักยกทัพไปกำจัดวงศ์สากยะเสียให้หมดครั้นได้เปนพระเจ้ากรุงสาวัตถีแล้ว จึงยกทัพไปกำจัดสากิยะวงศ์ สมเดจพระผู้มีภาคเจ้าทรงทราบด้วยพุทธจักษุญาณ จึงเสดจไปประทับอยู่ณะร่มไม้ที่มีเงาใบอันโหรงต้นทางที่กองทัพยกมา วิฑูฑภะเข้าไปเผ้าทูลถามว่า พระองค์เสดจมาประทับอยู่ภายใต้ต้นไม้อันคุ้มแสงแดดไม่ได้นี้ทำไม พระองค์ทรงตรัสตอบว่าข้อนั้นไม่เปนไรดอก ขอแต่ให้เงาของประยูรญาติร่มเย็นเถิด วิฑูฑภะทรงทราบว่าเสดจมาห้ามมิให้ทำร้ายพระญาติ จึงเลิกทัพกลับ แต่วิฑูฑภะยกกองทัพไปด้วยเหตุนี้แล้วได้พบสมเดจพระโลกนาถเจ้าประทับอยู่เช่นนี้ แล้วถอยกองทัพกลับถึง ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๔ วิฑูฑภะยกทัพไปอีก สมเดจพระอนาวรณญาณทรงทราบแล้ว ทรงพิจารณาถึงเหตุผลก็ทรงทราบว่า สากิยะเหล่านั้นเคยเบียดเบียนปลาในแม่น้ำด้วยยาพิษ กรรมอันเปนบาปนั้นมาตามสนองหมดทางแก้ จึงไม่เสดจไปห้ามเช่นหนหลังอีก วิฑูฑภะก็ได้ทำการฆ่าตกรรมสำเร็จตามมุ่งหมาย แล้ววิฑูฑภะ พร้อมด้วยพลนิกายที่มีกรรมเปนบาปมาก ก็ถูกน้ำท่วมตายหมดที่หาดริมฝั่งแม่น้ำเมื่อขายกทัพกลับ ฯ ในลำดับนี้น่าจะมีปุจฉาถามว่า ทำไมสมเดจพระผู้มีพระภาคเจ้าเสดจไปห้ามทัพไว้ ๓ ครั้งนั้น ไม่ทรงทราบหรือว่าถึงห้ามเท่าไรก็หนีกรรมไปไม่พ้น จะต้องเสดจไปห้ามทำไม ควรแก้ว่าญาณจักษุนั้นเหนได้ทั่วไปไม่มีอะไรกำบัง แต่ไม่คิดจะดูก็ไม่เหน ถึงเหนก็เหมือนไม่เหน ดุจมังสจักษุของสามัญชน ย่อมเหนได้ในที่ไม่มีอะไรกีดกั้น แต่ไม่ได้ตั้งใจจะดู ถึงรูปารมณ์ปรากฏอยู่แก่คลองจักษุก็เหมือนไม่เหน แลเหนเฉภาะที่ตั้งใจจะดูนั้น การที่ได้เสดจไปห้าม ถึง ๓ คราว ทำให้ชีวิตพวกสากิยะ ผู้เปนพระญาติวงศ์ยาวไปได้เท่าใดไม่เปนการดีหรือ จึงจัดว่าเปนการทรงสงเคราะห์พระญาติให้มีชีวิตอยู่ชั่วกาลเท่านั้น ได้ทรงบำเพ็ญประโยชน์ทั้ง ๓ อย่างใดอย่างหนึ่งให้บริบูรณ์ ฯ อนึ่งการที่เสดจไปโปรดเทศนาสั่งสอนพระญาติวงศในกรุงกบิลพัสดุ์ ก็เปน

การสงเคราะห์ พระญาติปรากฏในเรื่อง ที่กล่าวมาว่าพระองค์ได้ยังพระพุทธบิดาให้ดำรงอยู่ในอริยผล ๓ คือ โสดาปัตติผลสกทามิผล อนาคามิผล ก็เปนอันว่าได้ทรงสงเคราะห์ด้วยปรมัตถประโยชน์ ฯ ในกาลนั้น พระนางพิมพายโสธรา ให้พระราหุลกุมาร พุทธโอรส มาเฝ้าสมเดจ พระผู้มี พระภาคเจ้า ทูล ขอ ราชสมบัติ สมเดจพระศาสดาประทาน โลกุตตรสมบัติ คือ อริยทรัพย์ ๗ ประการ อัน พระองค์ ได้ ทรงแล้ว ณ โพธิมณฑล ทรง เหนว่า เปนการ ดีกว่า โลกิยทรัพย์ โปรดให้พระสาริบุตร์บรรพชา พระราหุลเปนสามเณรในพระพุทธศาสนา แล้วท่านได้ บำเพ็ญเพียร ตั้งอยู่ใน พระพุทธโอวาท ก็ได้บรรลุพระอรหัตตผลในกาลต่อมา ฯ นี้ก็เปนทรงสงเคราะห์ด้วยปรมัตถประโยชน์ ฯ อันที่ จริง สมเดจ พระ สัมมา สัมพุทธเจ้า ทรง ละ ฆราวาสสมบัติออกมหาภิเนษกรมณ์ จนได้ตรัสรู้เปนพระศาสดาอุดมเอกในโลก ขาดจากความเปนรัชทายาทแล้ว มิใช่น่าที่จะมอบสิริสมบัตินั้น แลราชสมบัติทั้งปวงมิใช่ของพระองค์ ๆ ใม่มี สมบัติ เช่น นั้น จะ ประทาน พระนางยโสธราหยากจะ ให้ราชโอรสได้ราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ ควรจะ ให้ทูลขอพระเจ้าสุทโธทนะ จึง จะชอบ เมื่อโปรดให้ราหุลกุมารมาทูลขอราชสมบัติต่อสมเดจพระศาสดา พระองค์ประทานอริยทรัพย์ ๗ นั้นสมควรอย่างยิ่ง ก็อริยทรัพย์ ๗ นั้น คือ ศรัทธา ศิลหิริ โอตตัปปะ สุตะ จาคะ ปัญญา ฯ ญาตัตถจริยา ทรง ประพฤติให้ เปน ประโยชน์แก่พระญาติ มีอรรถาธิบาย ดัง แสดงมา ด้วยประการณี้ ฯ

วารนี้จะได้อธิบาย พระพุทธจริยาข้อ ๓ คือ พุทธัตถจริยา ทรงประพฤติให้เปนประโยชน์โดยฐานเปนพระพุทธเจ้า พระพุทธจริยาข้อนี้สมเดจพระศาสดา ทรงประพฤติ ตามน่าที่ ของพระองค์ ด้วยสามารถพระพุทธอัธยาศัยเต็มเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ แท้จริงพระองค์ทรงบำเพ็ญเพียรไม่ท้อถอย เพื่อ ตรัสรู้ เปนองค์พระสยัมภูสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้นได้ตรัสรู้สมพระพุทธปณิธานเปนพระบรมศาสดาเอก ในโลกแล้ว ก็ไม่ทรงเสวยวิเวกสันติสุขอยู่เปนวิหารธรรมเฉพาะพระองค์อาศัยพระมหากรุณาในสรรพสัตว์ผู้ข้องอยู่ในกองทุกข์ทั้งนั้น ทั้งใม่มี ญาณปรีชา หา อุบาย เปลื้องปลดตน จาก ทุกข์นั้น ๆ ได้ เมื่อเลงพระญาณเหนชัดว่าสรรพสัตวเหล่านั้นได้อาศัยพระองค์เปนมัคคุเทศ ทรงแสดงมรรคาสั่งสอน แล้วอาจรู้เหนได้ โดยปรพูปนิสสัยของตนผู้เปนพุทธเวนัย จึงได้ตั้ง

พระหฤทัยโปรดสั่งสอนประชุมชนให้บรรลุมัคค์ผลนั้น ๆ หรือเพียงตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์ตามภูมิพาสนาของผู้นั้น ๆ พระพุทธานุศาสน์นั้น ก็คือประโยชน์ทั้ง ๓ ดังได้อธิบายมาแล้วในพระพุทธจริยาข้อต้น คือโลกัตถจริยา แลข้อ ๒ คือญาตัตถจริยา เพราะฉนั้นจะได้บรรยายข้อความอย่างอื่นเพื่อยังข้อที่พรรณามาแล้วให้กระจ่างแจ้งขึ้นอีก แท้จริงสมเดจพระศาสดาทรงบำเพ็ญพุทธกิจเปนนิตย์สม่ำเสมอในรวาง ๔๕ พรรษาจำเดิมแต่ตรัสรู้แล้วจนถึงปรินิพพาน พุทธกิจที่เปนไปในรวางนั้นก็คือประทานโอวาทสั่งสอนคฤหัสถ์แลบรรพชิตเพื่อให้พ้นจากวัฏภัยอยายทุกข์เสมอทุกวัน นับว่าเปนพุทธกิจอันสำคัญ เมื่อไม่ได้ประทานพระโอวาทในรวางวันหนึ่ง ๆ นั้น ก็มีเพียงแต่เสดจรับบิณฑบาต แลหลีกเร้นอยู่แต่พระองค์เดียวเพื่อสันติวิหารธรรมตามอริยวิสัย แลทรงระงับพระกายคือบันทมแต่พอยังพระกายให้เปนไปวันหนึ่ง ๆ ถึงกระนั้นก็ค่อนข้างน้อย อาศัยพุทธกิจมีเช่นนั้นเปนปรกติของพระองค์ โบราณาจารย์จึงได้ประพันธ์เปนคาถาพรรณนาถึงพุทธกิจนั้นไว้ว่า .ปุพฺพณฺเห บิณฺฑปาตญฺจ สายณฺเห ธมฺมเทสนำ เปนต้นแปลว่า สมเดจพระมุนินารถผู้ประเสริฐทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ๕ ประการ คือเสดจบิณฑบาตในเวลาเช้าประการ ๑ ประการต้นนี้ส่อให้เห็นว่าเสดจไปบิณฑบาตเสมอ มิพระอานนท์เปนยุจฉาสมณะโดยมาก เสดจกลับมาเสวยณพระอารามดูเหมือนจะมีน้อย มักเสวยในบ้านที่เสดจไปเพื่อบิณฑบาหารนั้นเอง หรือกลับแวะเสวยณที่เปนผาสุกในรวางทางนั้นเอง ๆ ทรงแสดงธรรมสอนประชุมชนคฤหัสถ์อันพากันถือเครื่องสักการะมาสดับณพระวิหารในเวลาเย็นประการ ๑ ประการนี้ส่อให้เห็นว่าตอนกลางวัน เปนเวลาเสดจพักที่เรียกว่าทิวาวิหาร เข้าใจว่าเสดจอยู่พระองค์เดียวด้วยสันติวิหารกิจ หาใช่บันทมไม่ ๆ ตอนหัวค่ำประทานพระโอวาทแก่ภิกษุบริษัท ประการ ๑ ๆ เที่ยงคืนล่วงแล้วเปนเวลาเทวดามาเผ้าทูลถามปัญหา ประการ ๑ ประการนี้ส่อให้เห็นว่าทรงโอวาทภิกษุบริษัทตอนหัวค่ำแล้ว มิเวลาหยุดไม่กี่มากน้อยก็ถึงเที่ยงคืนตอนเทวดามาเผ้า ๆ ถึงเวลาเช้ามืดทอดพระเนตรดูพุทธเวนัยแลอภัพสัตว เพื่อพุทธเวนัยมาข้องในข่ายแห่งพระญาณแล้ว จะได้ไปโปรดให้บรรลุมัคค์ผลตามอุปนิสัยของผู้นั้น ๆ เปนประการ ๑ ที่ครบ ๕ แห่งพุทธกิจ ประการนี้ส่อให้เห็นว่า ปัจจิมยามล่วงแล้วเปนเวลาเช้าที่พุทธไสยาสน์ มิพระสติ

สัมปชัญญะ เพื่อบันทมตื่น เวลาบ่ายสมัย ทรง พิจารณาหาพุทธเวนัย เพื่อเสดจไปโปรดแม้ พุทธเวนัยนั้นจะอยู่ไกลเท่าไกล ก็เสดจไปโปรด จนได้ ผู้ที่ยังไม่ควรจะรับพุทธโอวาทแม้อยู่ ใกล้เท่าใกล้ ก็ยังไม่เสดจไปโปรด บางครั้ง มักเปนเวลาเสดจเพื่อบิณฑาหาร แล้วเลยไป ที่นั่นทีเดียว หรือเสดจตรงไปเพื่อบิณฑบาต ณที่นั้นด้วย ฯ โบราณาจารย์กล่าวสัมมา สัมพุทธกิจไว้ ๕ ประการดังนี้ ก็เพื่อประกาศ พระพุทธกิจ อันเปนพระพุทธจริยา อันดีไว้เปนที่ ตั้งแห่งการระลึกถึงพระพุทธคุณเปนอารมณ์ ฯ ในวันหนึ่ง ๆได้ทรงสั่งสอนพุทธบริษัทถึง ๓ครั้ง การสอนนั้น นับว่าเปน พระโอวาท หรือ พระ ศาสนาเปนสิ่งสำคัญในพระพุทธจริยา พระ โอวาทนั้นได้แก่พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ แล พระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้ พระธรรมวินัยนั้น ย่อมเปนศาสดาแทนพระองค์สมเดจพระสัมมา สัมพุทธเจ้า เมื่อเสดจดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว เพราะฉนั้น แม้พระพุทธเจ้าเสดจนิพพาน แล้ว พระธรรมวินัยยังมีผู้รู้ผู้ปฏิบัติปรากฏอยู่ ก็ เปนเหมือน พระองค์ยังมีพระชนม์ปรากฏอยู่แก่ ใจของผู้รู้ผู้ปฏิบัตินั้น ฯ ก็พระวินัยนั้น แรก ปฐมโพธิกาลยังมีผู้รู้ผู้ปฏิบัติตามน้อย การ บัญญัติวินัย ก็คงไม่ค่อยมี แล เมื่อไม่มีผู้ ประพฤติ ล่วงลเมิด ก่อน พระองค์ก็คงไม่ทรง บัญญัติ เมื่อย่างเข้ามัชฌิมโพธิกาล บรรพชิต มีมากขึ้นโดยลำดับ แห่ง ความเจริญแห่ง พระ ศาสนา ก็เกิดมีอลัชชีมากขึ้น ล่วงลเมิด พระพุทธาณัติเปนเหตุให้ทรง บัญญัติสิกขาบท มากขึ้นเปนลำดับ มา ครั้นย่างเข้าปัจฉิม โพธิกาล ปาปภิกษุก็ยังจะคงมีมากอยู่เรื่อยมา แต่ เพราะได้ทรง บัญญัติสิกขาบทไว้ มากแล้ว ที่จะเปนเหตุให้ต้อง ทรงบัญญัติอีก ก็คงน้อยลง เมื่อจะเสดจดับขันธ์ปรินิพพาน โปรด ประทาน พระพุทธานุญาตให้ กราบทูลถาม ธรรมวินัย ที่ ภิกษุบริษัทยังไม่ค่อยเข้าใจหรือสงไสย ก็ไม่มี ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งกราบทูลถาม จึงปรากฏเปน มหัศจรรย์ ว่า พระธรรมวินัย เปน ของ บริบูรณ บริสุทธิ์ด้วยดีดังนี้ ฯ ก็พระวินัยนั้นห้ามทางกาย ทาง วาจา แต่ ประกอบ ด้วยใจ ด้วย หรือ ไม่ประกอบด้วยใจด้วยก็มี เปนอันนับว่าห้าม ความล่วงลเมิดเพียงทางกายทางวาจา เมื่อ

ล่วงลเมิดแล้วต้องอยู่กรรม หรือแสดงโทษ เพื่อ
ะสำรวมต่อไปจึงพ้นโทษ เมื่อล่วงแล้วไม่ทำ
ให้พ้นโทษก็เปน อาณาวิติกมันตราย ลวง
ทางใจอย่างเดียวไม่มีโทษทางวินัย ถ้าเรียก
ตามธรรมไซ้ วินัยก็คือศิล ผู้รักษาวินัยก็คือ
ผู้รักษาศิล ฯ ส่วนธรรมนั้นเปนสภาพที่ต้อง
ปฏิบัติ สำรวม ทั้งกาย ทั้งวาจาแลใจ ครบ
ไตรทวารให้บริสุทธิ์ มีข้อที่ควรยกขึ้นเปนหลัก
ก็คือไตรสิกขา ศิล สมาธิ ปัญญา ดังนี้ ฯ
พรรณนามาในพุทธัตถจริยาก็สิ้นเนื้อความ
เพียงนี้ ด้วยประการฉนี้ ฯ

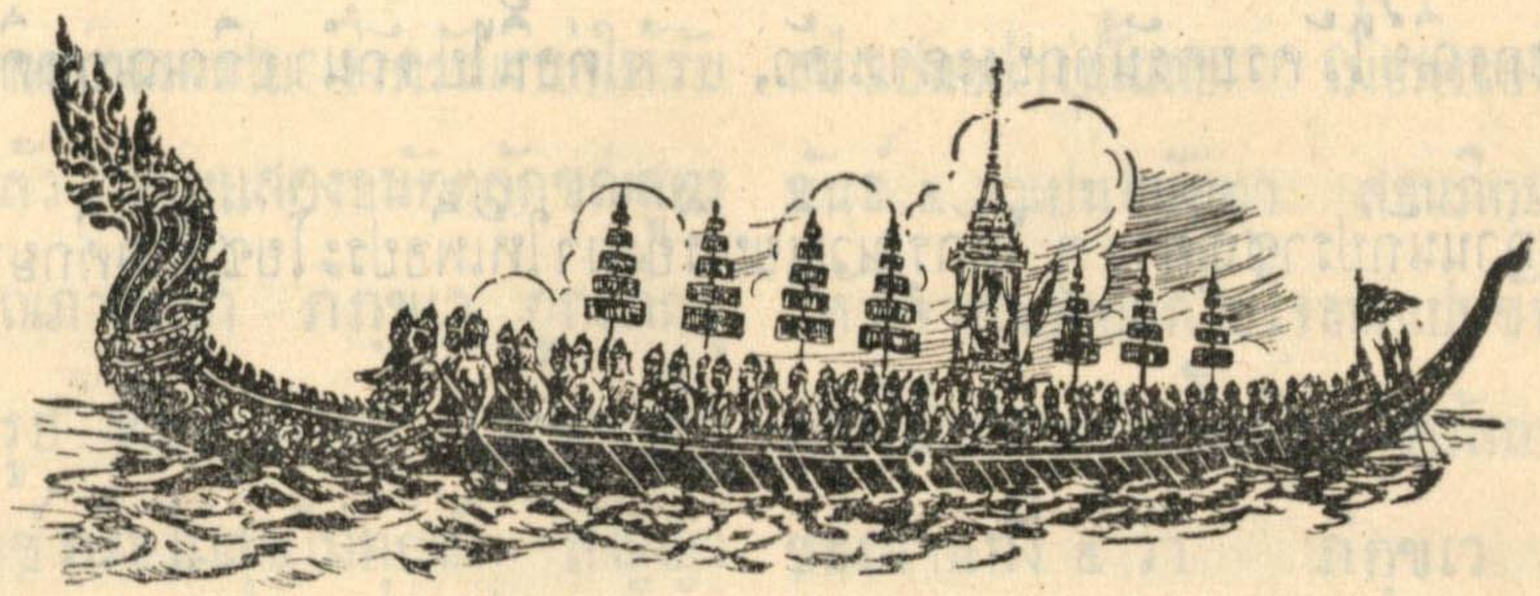

คำเบิกหน้ากัณฑ์

ของบรรณาธิการ

พระพุทธจริยาสามประการ อันเปนพระโวหาราธิบายแห่งสมเดจพระสังฆราชเจ้า ย่อม
รวมพระพุทธกรณีย์ไว้ ครบครันทุกประการแล้ว, ต่อนี้ไป จักนำ ปกิณณกคดีใน พระพุทธ
ศาสนา ที่ท่านนักปราชญ์ต่าง ๆ ได้กรุณาเรียบเรียงมาให้เพื่อประโยชน์แก่ศึกษากามกุลบุตร
ดั่งต่อไปนี้.

อนัตตลักขณสูตร

กัณฑ์ที่ ๒

ในการเทศนาวิสาขบูชา

อถโข ครั้งนั้น เมื่อภิกษุปัญจวัคคีย์ดำรงในเสขภูมิเป็นพระโสดาบันอริยบุทคล ได้เอหิภิกขุอุปสมบทเสร็จแล้ว มีอินทรีย์แก่กล้าควรเจริญวิปัสสนาเพื่อพระอรหัตตผล สมเด็จพระนราสภทศพลทรงทราบ จึงตรัสเรียกให้รับธรรมเทศนาแล้ว ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร โดยเวยยากรณภาสิตว่า **ภิกฺขเว** ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูป คือร่างกาย เวทนา คือความรู้สุขทุกข์หรือไม่สุขไม่ทุกข์ สัญญา คือความจำ สังขาร คือสภาพที่เกิดกับใจปรุงใจให้ดีบ้าง ชั่วบ้าง และวิญญาณ คือใจ ๕ ขันธ์นี้ เป็นอนัตตาไม่ใช่ตน ถ้าขันธ์ทั้ง ๕ นี้จักได้เป็นตัวเป็นตนแล้วไซร้ ขันธ์ทั้ง ๕ นี้ก็จะไม่พึงเป็นไปเพื่อความลำบาก และผู้ที่ถือว่าเป็นเจ้าของ ก็จะพึงปรารถนาได้ในขันธ์ ๕ นี้ ตามใจหวังว่า จงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าเป็นอย่างนั้นเลย เหตุใดขันธ์ ๕ นี้ไม่ใช่ตน เหตุนั้นขันธ์ ๕ นี้จึงเป็นไปเพื่อความลำบาก และผู้ที่ถือว่าเป็นเจ้าของย่อมปรารถนาไม่ได้ในขันธ์ ๕ นี้ตามใจหวังว่า จงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าเป็นอย่างนั้นเลย เมื่อพระองค์ทรงแสดงขันธ์ ๕ ว่าเป็นอนัตตา สอนภิกษุปัญจวัคคีย์ให้พิจารณาแยกกายใจออกเป็นขันธ์ ๕ เป็นทางวิปัสสนาอย่างนี้แล้ว ตรัสถามความเห็นของท่านทั้ง ๕ ว่า **ภิกฺขเว** ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท่านสำคัญความนั้นเป็นไฉน ขันธ์ ๕ นี้เที่ยงหรือไม่เที่ยงเล่า? ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า? เป็นทุกข์พระเจ้าข้า. ก็สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็น อาตมะตัวตน

แห่งเรา? ไม่อย่างนั้นพระเจ้าข้า. แล้ว พระองค์ก็ตรัสสอนสาวกสงฆ์ทั้ง ๕ ให้ละความถือมั่นในขันธ์ ๕ นั้นว่า เหตุนั้น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันใดอันหนึ่งล่วงไปแล้วก็ดี ยังไม่มีมาก็ดี เกิดขึ้นจำเพาะบัดนี้ก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี งามก็ดี ในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี ทั้งหมดย่อมเป็นแต่สักว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ท่านทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามที่เป็นแล้วอย่างไรดังนี้ว่า นั่นไม่ใช่เรา นั่นไม่เป็นของเรา นั่นไม่ใช่อาตมะตัวตนของเรา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้ฟังแล้วเมื่อเห็นอย่างนี้ย่อมเบื่อหน่ายในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ครั้นเบื่อหน่ายก็ปราศจากกำหนัดรักใคร่ เพราะปราศความกำหนัดรักใคร่ จิตก็พ้นจากความถือมั่น เมื่อจิตพ้นแล้วก็มีญาณรู้ว่าพ้นแล้ว อริยสาวกนั้นรู้ชัดว่า ความเกิดสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้ประพฤติจบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นอีกเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี เมื่อพระศาสดาตรัสพระธรรมเทศนาแสดงอนัตตลักขณะอยู่ จิตของภิกษุปัญจวัคคีย์ผู้พิจารณาภูมิธรรมตามกระแสเทศนานั้น ก็วิมุตติหลุดถอนพ้นจากอาสวะ สำเร็จพระอรหันต์ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน ในอนัตตลักขณสูตรเพียงเท่านี้. ฯ

ปน ฝ่ายว่า ท่านอุปาลาจารย์ ซึ่งสถิตสำราญอยู่ณวัดยรมนิวาส ได้มีเถรานุศาสน์อธิบายว่า เหตุไฉนพระธรรมกถึกาจารย์เจ้าทั้งหลาย จึงได้บรรยายติเตียนอาตมะตัวตนอย่างสยเสียร่ำไปว่า สังขาร ร่างกายนี้เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาใช่ตัวตน พึง ๆ ดูก็ออกเบื่อหูเบื่อตาเต็มทนแล้ว ถ้าจะชมบ้างจะไม่ได้เทียวหรือ? แล้วท่านก็ชมว่า ขันธ์ทั้ง ๕ คือร่างกายจิตต์ใจของเรานี้ เป็นของประเสริฐวิเศษสุด เปรียบเหมือนพระเจ้าสมุตติราชยรมมหาจักรพรรดิ ซึ่งพร้อมด้วยรัตนะ ๗ ประการ คือ จักรแก้ว, ช้างแก้ว, ม้าแก้ว, ดวงแก้วมณี, นางแก้ว, คฤหบดีแก้ว, ปริณายกแก้ว. อนึ่งจักรรัตน์นั้น มีซี่กำมากประมาณพัน มีกงและดุมพร้อมด้วยอาการทั้งปวงมาปรากฏแล้ว **โส หิ ราชา** พระเจ้ายรมจักรพรรดิขัตติยราช มฤทธาภิเษก พระองค์เป็น จักรพรรดิราช มีอิทธิเดชานุภาพสามารถให้จักรเป็นไปได้ตามปรารถนา **อุฏฐา ยาสนา** เสด็จลุกจากราชอาสน์ ทรงจับพระภิงคาร พระเต้าทองเต็มด้วยชลวารีด้วยพระ

หัตถ์ซ้ายเบื้องซ้าย ทรงหลั่งชลสายณพระหัตถ์เบื้องขวา ประพรมจักรรัตน์ ตรัสอาสภิวาจาพรหมภาษิตว่า **ปวตฺตตุ ภวำ จกฺกรตนำ** ท่านจักรรัตน์จงหมุนไปครอบงำปฏิปักษ์ชำนะพิเศษ ซึ่งปฐพิมณฑลทุกสากลประเทศตามอิทธานุภาพพิสัยแห่งตนเถิด ครั้งนั้นจักรแก้วก็พัดผันหมุนไปยังทิศบูรพา สมเด็จจักรพรรดิราช กับ จตุรงคเสนา ก็เสด็จตามจักรรัตน์โดยนภดลวิถี ถึงสถานในบูรพทิศ จักรแก้วหยุดณประเทศใด สมเด็จบรมจักรพรรดิราช ก็เสด็จประทับณประเทศนั้น พร้อมด้วยจตุรงคเสนา บรรดาประเทศราชปฏิปักษ์ในทิศตวันออกมิเท่าใด ก็เสด็จมาเผ้ายินยอมในพระราชอาชญา กราบทูลถวายรัชสถานให้ทรงพระอนุศาสน์ สมเด็จบรมจักรพรรดิราชทรงสั่งสอนด้วยเบญจเวรวิรัติและสัมมาชีพแก่ประเทศราชกษัตริย์ในสากลด้านบูรพาเสร็จแล้ว จักรแก้วก็หยั่งลงยังมหาสมุทรด้านบูรัตถิมทิศ ไปพัดผันยังทิศทักษิณ จากทักษิณไปทิศปัศจิม จากทิศปัศจิมไปอุตรปราบปรามปฏิราชทุกสถาน ให้พระองค์ทรงสั่นสอนด้วย ราชานุศาสน์เหมือนในทิศบูรพาฉะนั้น **สมุทฺทปริยนฺตำ ปฐวึ อภิวิชินิตฺวา** จักรแก้วครอบงำชำนะพิเศษ ซึ่งปฐพิมิสมุทรสาครเปนที่สุดรอบ ให้ปฏิราชในสิทิศยินยอมในพระราชอาชญา แห่งบรมจักรพรรดิราชเสร็จแล้ว คืนกลับมายังราชธานีที่สถิตเดิมแห่ง จักรพรรดิราชนั้น ประดิษฐานเปนมุขประธานณพระราชทวารพระราชนิเวศน์ ให้พระอันเตปุรทวารโสภณไพโรจน์ เปนอลงการพิเศษสำหรับบุญฤทธิ์ และจักรแก้วเลื่อนลอยสถิตอยู่สถานเดียว ประหนึ่งบุคคลมาจัดใส่สอดสรวมในเพลาก็ปานกัน มิได้เยื้องย้ายซ้ายขวาและขึ้นลงด้านใด **เอวรูปำ จกฺกรตนำ** จักรแก้วมีอานุภาพพิเศษให้สำเร็จจักรวรรติราชเห็นปานฉะนี้ ฉันใด

กิร ดังได้สดับมา **อิมสฺมึ ปจฺจุปฺปนฺนสมเย** ก็ในสมัยอันเปนปัจจุบันกาลนี้ **เอโก จกฺกวตฺติราชา** ยังมีพระเจ้าจักรพัตราธิราชพระองค์หนึ่ง **มโนจิตฺตราชา นาม** ทรงพระนามว่า พระเจ้ามโนเจตราช พระองค์เปนพระราชาที่น่าอัศจรรย์ (เปนบุรุษก็ได้ เปนสตรีก็ได้) **อิมสฺมึ กายนครสฺมึ** เสวยราชสมบัติในกายนครอันนี้ ซึ่งเปนพระนครอันสมบูรณ์ไปด้วยมนุษยสมบัติ และเทวสมบัติ สารพัตรแล้วแต่จะเลือกสรร ส่วนพระเจ้ามโนเจตราชนั้นก็มีรัตนะสำหรับพระองค์ ๗ ประการ คือ

จักรแก้ว สำหรับนำเสด็จไปสู่ทิศานุทิศได้ตามพระราชประสงค์ กล่าวคืออิริยาบถทั้งสี่ ๑ มีช้างแก้ว ม้าแก้ว คู่หนึ่ง สำหรับเป็นราชพาหนะ นำเสด็จไปได้ตามพระราชประสงค์ กล่าวคือเท้าทั้งสอง ๑ มีขุนคลังแก้วคู่หนึ่ง สำหรับประมูลพระราชทรัพย์ทางน้ำและทางบก มาบรรจุลงท้องพระคลังหลวงมิให้เขินขาด กล่าวคือมือทั้งสอง ๑ มีขุนพลแก้วคู่หนึ่ง สำหรับรู้ข่าวคราวข้าศึกทางใกล้และทางไกล มีกำลังน้อยหรือมีกำลังมาก กล่าวคือหูทั้งสอง ๑ มีรัตนะมณีคู่หนึ่ง สำหรับส่องที่มืดให้สว่าง กล่าวคือจักษุทั้งสอง ๑ มีปริณายกแก้วคนหนึ่ง สำหรับว่าราชการแผ่นดินแทนพระองค์ กล่าวคือมุขทวาร ๑ และมีนางแก้วอันอุดมด้วยรูปสมบัติมาแต่อุตรกุรุทวีป ทรงพระนามว่า นางสกลกายาราชเทวี บำรุงพระราชสามีให้เป็นที่พอพระราชหฤทัยทุกประการ ๑ พระเจ้ามโนเจตราชย่อมทรงฤทธิอำนาจ และบริบูรณ์พร้อมด้วยรัตนะ ๗ ประการ เปรียบปานบรมจักรพรรดิราชฉะนั้น อนึ่งพระเจ้ามโนเจตราชนั้น ทรงสถิตสำราญอยู่ในมโนวิมาน ตลอดกาลเป็นนิตย์ ส่วนที่พรรณนามานี้เป็นมนุษย์สมบัติพระเจ้ามโนเจตราช ยังได้เสวยเทวสมบัติอีก คือ มีนางอัยสรเทพกัลยามาจากฉกามาพจรสวรรค์ชั้นละนาง นางที่เป็นประถมเป็นพระมเหษีเอกมาจากชั้นปรนิมมิตวัสสวดี ทรงพระนามว่า นางมโนธรรมารมณ์ราชเทวี สถิตอยู่ในมโนวิมาน ร่วมกับพระเจ้ามโนเจตราช คอยบำเรอพระราชสามีด้วยเบญจกามารมณ์ ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืนมิได้ขาด อีก ๕ นางให้อยู่ภายนอก คือให้อยู่ปราสาทองค์ละหลัง นางที่สองมาจากชั้นนิมมานรดี ทรงพระนามว่า นางกายสัมผัสสาราชเทวี ให้สถิตอยู่ในกายปราสาท นางที่สามมาจากชั้นดุสิตเทวสถาน ทรงพระนามว่า นางชิวหารสาราชเทวี ให้สถิตอยู่ในชิวหาปราสาท นางที่สี่มาจากชั้นยามา ทรงพระนามว่า นางฆานคันธาราชเทวี ให้สถิตในฆานะปราสาท นางที่ห้ามาจากชั้นดาวดึงสเทวโลก ทรงพระนามว่า นางโสตสัททาราชเทวี ให้สถิตอยู่ในโสตปราสาท นางที่หกมาจากชั้นจาตุมมหาราชิกา ทรงพระนามว่า นางจักขุปาราชเทวี ให้สถิตอยู่ในจักขุปราสาท ส่วนพระยาทสมเด็จพระเจ้ามโนเจตราช ยรมจักรพัตราธิราช ผู้ครองพระนคร ทรงเสวยมนุษยสมบัติและเทวกามารมณ์ทั้ง ๖ ชั้น ทรงลุ่มหลงอยู่กับด้วย

นางมโนธรรมารมณ์ราชเทวี เปนอย่างมาก ถ้าหยากจะชมเชยโผฏฐัพพารมณ์ ก็เสด็จออกไปสู่ปราสาทนางกายสัมผัสสาราชเทวี ชมเชยตามพระราชประสงค์ หยากจะเสวยรสารมณ์ ก็เสด็จออกไปปราสาทนางชิวหาระสาราชเทวี ทรงเสวยตามพระราชอัธยาศัย หยากจะทรงคันธารมณ์ ก็เสด็จออกไปปราสาทนางฆานะคันธาราชเทวี ทรงชมเชยกลิ่นต่าง ๆ ตามพระราชประสงค์ หยากจะทรงสดับสัททารมณ์ ก็เสด็จออกไปปราสาทนางโสตสัททาราชเทวี ทรงสดับศัพท์สำเนียงเสียงต่าง ๆ ตามพระราชประสงค์ หยากจะเชยชมรูปารมณ์ ก็เสด็จออกไปปราสาทนางจักขุรูปาราชเทวี ทรงชมเชยสรรพรูปต่าง ๆ ตามพระราชอัธยาศัย คือ นางเทพกัลยาทง ๕ องค์นั้น ครั้งสมเด็จพระราชสามีเสด็จมายังปราสาทของตน ก็ตั้งพระทัยบำเรอบำรุงให้เต็ม ตาม พระราชประสงค์ ตาม หน้าที่ ของตน สมเด็จพระเจ้ามโนเจตราช ทรงเพลิดเพลินลุ่มหลงอยู่ด้วยมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติเห็นปานนั้น ก็สมควรอยู่แล้วที่จักประมาทเปนธรรมดา เพราะเหตุนั้น พระเจ้ามโนเจตราช มิได้ทรงเหลียวแลราชกรณียกิจน้อยใหญ่ ตลอดถึงการปกครองพระนคร จึงเปนโอกาสแก่ราชศัตรู คือ เจ้าพระยามฤตยุราช ในที่สุดก็เสียพระนครและทรัพยสมบัติทั้งสิ้น แก่เจ้าพระยามฤตยุราช แม้สมเด็จพระเจ้าบรมจักพรรดิราช ก็เช่นเดียวกัน คือในที่สุดก็ทิ้งจักรวรรดิสมบัติ มีจักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว เปนต้น แล้วเข้าถึงอำนาจแห่งพระยามฤตยุราชฉะนั้น ถ้าพระเจ้ามโนเจตราช มิได้เพลิดเพลินเหลือเกิน มิได้เมาเหลือเกิน มิได้ประมาทเหลือเกิน เมื่อทรงเห็นกำลังของตนว่าคงจะสู้พระยามฤตยุราชไม่ไหว ก็คงจะรวบรวมทรัพยสมบัติสรรพวัตถุทั้งปวง ผู้งเสียในที่อันใครๆ ไม่สามารถจะนำไปได้ ทิ้งแต่เปลือกเมืองไว้แก่เจ้าพระยามฤตยุราช จะเปนการอันสมควรยิ่งนัก ฯ

มีอนุฎีกาเถราธิบายขยายความเพิ่มเติมต่อไปว่า นางมโนธรรมารมณ์ราชเทวี ซึ่งมาจากชั้นปรนิมมิตวัสสวดี เปนนางสำคัญนัก พระโบราณาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์พุทธประวัติอย่างเก่า ในกัณฑ์มารวิชัยได้แสดงไว้ว่า ในวันที่พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราจะได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ในตอนย่ายวันนั้น พระยามาราธิราชทรงเห็นว่าพระมหาบุรุษราชเจ้าจักพ้นจากอำนาจของตนเสียแล้ว จึงใช้ให้พระราชธิดาทั้ง ๓ คือ นางราคา

นางตัณหา นาง อรดี มาจากชั้น ปรนิมมิต วัสสวดี ให้มาเล้าโลม พระมหาบุรุษราชเจ้า ด้วยทิพยกามารมณ์ แต่ หา สมประสงค์ไม่ พระเจ้ามาราธิราช ทรงพระพิโรธนัก จึงได้ยกพลนิกายลงมาจากชั้นฟ้า อันมีนามว่า ปรนิมมิตวัสสวดี มากระทำยุทธสงครามกับด้วยพระมหาบุรุษราชเจ้า แต่ก็ถึงปราชัยไปเอง ผู้ฟังควรจะเฉลียวใจว่า เอ๊ะ! ชั้นปรนิมมิตวัสสวดีนั้น ชรอยจะเปนชั้นใจนิดอกกระมัง ความจริงพระก็อยู่ชั้นนี้ มารก็อยู่ชั้นนี้ จึงเห็นความว่าชั้นปรนิมมิตวัสสวดีนี้เปนเทวโลกชั้นสูง สำคัญกว่าชั้นอื่นๆ เพราะในชั้นนี้ สมบัติทั้งปวง ผู้อื่นนฤมิตให้ทั้งสิ้น ใครเปนผู้นฤมิตให้? พึงเข้าใจว่าธรรมดาของใจรู้เห็นอะไรไม่ได้ ต้องอาศัยตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, เปนผู้นฤมิตให้ ใจเปนผู้เสวย สุขทุกข์อยู่ที่ใจ ถ้าผู้ฟังเข้าใจได้ว่าตัวของเราเต็มไปด้วย มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ ทำให้เราติด ให้เราเพลินอยู่ตลอดกาลเปนนิตย์ ก็ดขวางต่อทางสัมมาปฏิบัติอย่างสำคัญ ถ้ารู้แล้วบางทีจะมีทางแก้ได้ ถึงหากว่าแก้ยังไม่ได้ ก็คงมีทางหวัง คงดีกว่าผู้ไม่รู้แน่นอน ในที่สุดเมื่อเห็นพระนครของตนจะเสียแก่พระยามัจจุราช ก็คงเก็บรวบรวมทรัพยสมบัติผ่องเสีย ทิ้งแต่เปลือกเมืองไว้แก่พระยามัจจุราช ดังพรรณนามาฉะนี้ เอวก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ประดิษฐาน
พระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกาย
ขึ้นในโลก ณกรุงสยาม เมื่อปีวอก พุทธศก ๒๓๖๗

พระนิพนธ์
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงษ์

พระพุทธศาสนานั้น อุบัติขึ้นในโลก ณสินธุประเทศ มัชฌิมะภาคก่อน เมื่อ ๒๕๑๕ ปีมาแล้ว โดยพระขัตติยกุมาร ทรงพระนาม พระสิทธัตถ มกุฎราชยพิตร์ กรุงกะบิลพัศดุ์ แดนมคธ แว่นแคว้นโกศล ทรงพระสมมตยาภิไธย์สืบมา เมื่อตรัสรู้แล้วเปนอเนกัปปการ สุดแต่สังฆศราพกพุทธบริพาร หรือพระญาติวงศ์ พระมิตแลพระอมิตจะขนานถวาย ไทเราเรียกพระพุทธเจ้า ในประเทศอินเดีย แลลังกาทวีป ในแหลมสุวรรณภูมิ์ แลในกรุงจีน โดยมากเรียกว่า พระภควา (พระผู้ทรงประภาค) พระอรหังสัมมาสัมพุทโธ พระสุคโต (พระสุคต) พระสัตถา (หรือพระศาสดา) แลพระพุทโธ (พระพุทธ) เป็นอาทิ คนนอกพระพุทธศาสนามักเรียกว่า พระสมณโคดม พระสากยะบุตบ้างก็มี

พระองค์เป็นปรมราโชรสผู้สืบสันตติวงศ์ของพระเจ้าสุทโธทนราช อริยชาติ์ ชาวมคธโคตมะโคต ขัตติยสากยะตระกูล ทรงชำนิชำนาญศิลปศาสตร์พิทยาการโดยอุดมศึกษา สมสมัยทรงอภิเษกด้วยพระนางพิมพายโสธรเป็นมเหษีมีพระโอรสทรงพระสมมตนามสืบมาว่า พระราหุลราชกุมาร มีบุญญาภินิหาร รอบล้อมไปด้วยพระสนมนาฏยาทบริจาริกา เสวกามาตย์ถวายบำรุงบำเรอ เสวยสุขมาลยกามะสุขสมมหัยศักดิ์ อัครกษัตริย์ ยอดนิยมในยุคนั้น

พระองค์หนึ่ง เมื่อพระมหาสัตว์เจ้า (คือพระพุทธเจ้า) ทรงพระชนมายุ ไอกูนดิงสพรรษเสด็จลอย ประลาตขากมไหศวรรย์สมบัติ ออกทรงพระผนวชเป็นนักพรต เจริญตระบะธรรม ในอิสิสำนัก หวังบรรลุธรรมวิเศษตามเชื่อถือนิยมกันในเบื้องนั้น โดยทรงพระจินดนานุสรณ์เห็นประโยชน์ในอาคริยยศฤงคารประพฤติไม่สมพระสามารถ เพื่ออุบัติสุขศันติสถาวรแด่มนุษยนิกรสืบไป ทั้งในปรัตยุบันและอนาคตกาล เสมออนาคาริยปฏิบัติ พระวินิจฉัยนี้แน่นอนนัก ด้วยไม่มีเกียรติคุณหรือราชศักดานุภาพและเชื้อพระสันตติวงศ์ของพระเจ้าจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าพระองค์ไหน แม้ทรงมหิทธิเดชะไกรในเบื้องติกกำบรรพ์เหลือหลงอยู่ในโลกถึงกาละบัดนี้ เสมือนพระธรรมของพระพุทธเจ้าประกาศไว้ และสืบสายศราพกสุคตะวงศ์ อันยังเฉลิมคุณะประโยชน์แก่โลกปรากฏอยู่ตราบเท่ากาละนี้

ในสินธูประเทศนั้น ตามปวัติศาสตร์เบื้องอดิตะกาลโพ้นลึกลับปรากฏว่า มิคนเยิงชาติสูทสิงสู่อยู่ ท่วมด้วยอวิชชาโมหาคติ เห็นดวงอาทิตหรือแสงเพลิงรุ่งโรจ เห็นมหาวาตะพรรลึก เห็นอุทกะภัยพิลึกสพึงสยอง หรือตระหนักเสียงพ้าร้องพ้าแลบ เห็นพาละมฤคร้ายกาจ และเห็นรูปเขารูปต้นไม้ใหญ่ มีสัณฐานน่ากลัวก็เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทรงอิทธิฤทธิ์ล้ำตน อาจอำนวยผลสุขทุกข์แด่ตนได้ ก็เส้นสรวงวิงวอนนับถือเป็นที่พึ่ง โดยตรึงในอุปาทานสัญญา ถือสภาพอันเป็นเองว่าเป็นตัวตน บูชาให้ช่วยโดยปการะต่าง ๆ สินธูสถานเป็นประเทศอันอุดมเครื่องอาชีพเช่นเภาะปลูกง่าย ก็เป็นธรรมดานรชาติอันบังเกิดในท่ามกลางชมพูทวีปที่กันดารกว่าถูกบีบคั้นเบียดเบียนรุนแรงกว่า ย่อมอพยพยกเข้าไปตั้งทำมาหากินในสินธูสถานโดยศันติภาพ เสมือนพวกจีนย่าเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในสยามประเทศฉนั้น (สินธูเป็นชื่อแม่น้ำ จึงเรียกด้าวดินแถบนั้นว่าสินธูสถาน เลื่อนมาเป็นฮินดูสะต่าน และฝรั่งเลยเรียกอินเดีย ในบัจจุบันเช่นคำว่าสยาม คือไท พม่าอ่านแม่กมใม่เป็น เป็นแต่แม่กน ก็อ่านว่าซยาน ฝรั่งเลยเรียกชานฉนั้น)

มิคนจำพวกหนึ่ง เรียกอริยัน หรืออริยะ อพยพเข้าไปอยู่ในสินธูประเทศมาก คนจำพวกนี้มีศักยาประเตองดีกว่าชาติสูท ก็เป็นธรรมดานาน ๆ ไป พวกอริยันต้องมีอำนาจมากขึ้น ๆ ถึงตั้งขัตติยวงศ์ปกครองรัฐมาก

แว่นแคว้น พวกสูทลาดลงมาทางใต้ ยัง
ปรากฏพิชเรียกตลิงค์หรือแขกกะลิงมาจนบัดนี้
เป็นธรรมดา คนไร้ศึกษาก็ไร้อำนาจ จำ
นิยมไถ่ขนบประเพณีจากพวกที่ทรงภูมิธรรม
สูงกว่า เห็นเจริญกว่า ดีกว่า เช่นไทใหญ่
นิยมธรรมเนียมพม่า ญวนนิยมธรรมเนียมจีน
หรือไทเรานิยมธรรมเนียมฝรั่งกันอยู่เดี๋ยวนี้
ฉนั้น มีอริยันตระกูลหนึ่ง นามมะนู คนใน
ตระกูลนั้นศึกษาสูง จนได้เขียนกฎหมาย ซึ่ง
ไทไถ่มาใช้ คือมะนูสาระศาตร์นั้นเป็นอาทิ
เผ่าพันธ์มะนูก็คงแก่ศึกษา จึงเรียกคนเผ่าพันธุ์
นั้นว่า มะนุโช (คนเกิดแต่มะนู) พฤติเป็น
สังสกฤตว่า มนุษย หมายความว่า คนที่ได้
รับศึกษาแล้ว ไม่ได้หมายความว่า คนเหมือน
นักเรียนหนุ่มๆหลงเข้าใจพลาด ภูมิธรรมคน
เยิ่งแต่ดีกว่าบรรพ์เชื่อว่า คนตายแล้วย่อมไป
สิงในเสือสิห์พาละมฤคณกาย หรือในมหา
พฤกษ์ มหัคระบรรพตอยู่ชั่วนิรันดร (มิซาก
จินเชิญวิญญาณเข้าสิงข้ายไกสินเป็นเยี่ยง)
แต่พวกอริยันผันเชื่อว่า สัตวโลกตายแล้ว
เกิดเป็นเทวดา มนุษย์ สัตวเดรัจฉาน หรือ
เป็นสัตว์นรก เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏะ
สงสาร ตราบขะบรรลุธรรมะวิเศษสำเร็จ
นฤวาณจึงขะดับสูญ เป็นสภาวะอันเที่ยงอยู่
ชั่วนิรันดร แลสรรพทุกข์สุขของเทวดามนุษย์
แลเดรัจฉาน ย่อมเป็นไปตามกุศลากุศล แล
เทวะอำนาจประสาธน์พร หรือสาปสรรพ์ ร่วม
ความเห็นคนเยิ่งในข้อที่ว่า มีสิ่งอื่นที่สูงกว่า
มนุษย์ในโลกคุ้มครองอยู่ เมื่อฉนั้นที่อยู่ของ
ผู้สูงสุดนั้นก็ต้องขนสวรรค์เหนือฟ้าขึ้นไป จึง
เกิดพระนาม พระประวัติ พระอิทธิฤทธิ์
ปาฏิหาร ของพระพรหม พระนารายน์
พระอิศวร แลเทพเจ้าอื่นๆทรงรูปะกายแล
พาหนะต่างๆกันขึ้นอเนก สุดแต่ความนิยม
นึกหน้าของคนกล้าๆๆนฤมิตร์ขึ้น จึงเกิด
มิคัมภิร์เวทเป็นอเนกประเภท เกิดเผ่าพันธุ์
พราหมณ์หรือฤษิ ผู้เสมือนทูตของพระเจ้า
ขนสวรรค์ สำหรับติดต่อกับฝูงนรชาติขึ้น
เป็นอเนกลัทธิ ยิ่งนานก็ยิ่งมาก ยิ่งแตกต่าง
กันยิ่งขึ้น ทำนองเดียวกันกับศาสนาฆฤสตัง
แลอิสลามเป็นต้น ล้วนมุ่งหมายเพื่อเพิ่มพูน
สุขศันติ์แด่นรนิกรตามเห็นว่าถูกต้อง แต่นาม
พระเจ้า ลักษณลัทธโยวาทแผกผันกันไป ล้วน
รวมอยู่ในวงโลกิยธรรมะปฏิบัติ ตามความ
ต้องการของนิกายมนุษย์ เพราะสันชาติคน
พอใจอยู่เปนหมู่เปนเหล่า คนในหมู่เหล่า
จำต้องประพฤติธรรมะลม้ายคล้ายคลึงกัน จึง
จะอยู่กลมกลืนไปด้วยกันโดยสุขศันติ์ เรียบ

ร้อยได้

ส่วนโลกุตรธรรม เครื่องทำตนให้เป็นผู้วิเศษสำเร็จอย่างสูงสุดนั้น นิยมว่าตระบะกิจการนั่งบำเพ็ญภาวนาเพื่อขอพรหรือเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสิง โดยปฏิบัติอัตรกิลมัตถานุโยคมีอดอาหารเป็นต้นนั้น เป็นมรรคปฏิปทาให้ได้รับคุณะศักดิ์สิทธิ์สำเร็จอุตริมนุษยธรรมได้หรือได้รับพรพระเจ้าประสาธน์สมปรารถนา

เมื่อ พระมหาสัตว์ ออกทรงพระผนวชน้อมพระ ประพฤติ ในลัทธิ เจริญ ตระบะ กรรม อดพระกระยาหาร ทรมาน ทรงนั่งบำเพ็ญอย่างอุกฤษฐ์มากว่า ๕ ปี ก็ไม่สำนึกพระองค์ว่าทรงบรรลุอุตริมนุษยธรรมอย่างใดเลย จึงทรงละพระประพฤติอัตระกิลมัตถานุโยคนั้นเสีย โดยเห็นเป็นโมหาคติ เสด็จสัญจรไปเอองค์ ทรงดำริห์แสวงหาธรรมะวิเศษ อันเป็น โลกุตรภูมิ์ โดยพระอุตสาหะจวบประทับณควงโพธิรุกขมูลในคยาประเทศ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา จึงอุบัติพระสยัมภูญาณ ตรัสรู้ สำเร็จพระอนุตรสัมมาสัมโพทธิญาณ ในเวลาอรุโณทัย วันวิศาขบูรณมี ร่วมวัน พระมหาปสูติ เมื่อ ๒๕๑๕ ปีมาแล้วนั้น

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้น คือตรัสรู้พระจตุราริยสัจจธรรม (ตรัสรู้ธรรมอันเป็นความจริงไปพ้นข้าศึก ๔ ปการ) คือ ๑ ทรงตระหนักในธรรมะนิยกมะข้อเป็นเอง ของโลก ๓ ประการ คือ (๑) ไม่ว่าสภาพอันใดล้วนไม่เที่ยง เมื่อชาตอาสัยปัจจัยคมกันเกิดขึ้นแล้ว ก็เจริญแลเสื่อมโซม แตกดับสาบสูญอันตรธาน แยกย้ายกันไปตามยถาธรรมชาต แล้วก็วนอุบัติขึ้นอีกเล่า เวียนอยู่ในสังสาระภพตามวิสัยสภาพนั้นๆ (๒) หมู่สัตว์ที่อวิชชา (ความไม่รู้) แลตัณหา (ความร่าน) ครอบงำ ย่อมเสวยสุขทุกข์อุเบกษาสุดแท้แต่ผลของกรรมที่ประพฤติ ด้วยกาย วาจา หรือด้วยใจตนเอง เป็นบ่อเกิด หาใช่สักแต่วิงวอนสิ่งผู้อื่นอำนวยให้ไม่ (๓) แลไม่ว่าอันใดล้วนเป็นสภาพของกลาง หาใช่ตัวตนของใครไม่มีจริงจังสิ้น รูปแลนามเรานี้เป็นประหนึ่งบ่อเกิด ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความรันทด ความครวญ ความเดือดร้อน ความขุ่นรำคาญ แลความคับแค้น รวมลงก็เพราะปรารถนาอันใดมิได้สมประสงค์ อันนี้และเรียกว่าทุกขสัตย์ เป็นความจริงข้อต้น เป็นข้อควรกำหนดรู้ พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงกำหนดรู้แล้ว ๒ ทุกข์เกิดเพราะตัณหา (ความร่าน) ในรูปนามนั้นพาให้เกิดความเพลิดเพลินด้วยราค คือ (๑) กามะตัณหา

(ความร่านยินดีกระดี่กระดี่) (๒) ภวะตัณหา (ความร่านอยากให้ข้อพอใจอยู่ด้วย) แล (๓) วิภวะตัณหา (ความร่านอยากให้ข้อมิพอใจไม่อยู่ด้วย) อันี้และเรียกว่าสมุทัยะสัตย์เป็นความจริง ข้อรอง เป็นข้อควรละเสีย พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงละเสียแล้ว ๓ ทุกข์ดับเพราะดับตัณหาเสียให้ขาด ไม่ให้เกิดยินดียินร้ายขึ้นอีกต่อไปได้ (คือตัดความร่านสาเหตุเกิดทุกข์ ๓ ปการดังกล่าวแล้ว) อันี้และเรียกว่านิโรธสัตย์ เป็นความจริงข้อถัด เป็นข้อควรกระทำให้แจ้ง พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงทำให้แจ้งแล้ว แล ๔ ทางที่จะดับทุกข์ได้ ก็ปฏิบัติ (๑) ศีล (สมาทาน ไม่ประพฤติสาเหตุยั่วให้เกิดกิเลสาสวะ) (๒) สมาธิ (รักษาใจให้สงบ ด้วยเจริญกรรมะฐานเป็นอาทิ์) แล (๓) ปัญญา (ตริตรองพิจรณาในสภาวะธรรมด้วยวิปัสสนาญาณ) อันี้และเรียกว่ามรรคะสัตย์ เป็นความจริงข้อท้าย เป็นข้อควรทำให้เจริญขึ้น พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงทำให้เจริญขึ้นแล้ว จึงตัดอุปาทานสัญญา มละตัณหาได้ขาด สำเร็จพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้า

เมื่อตรัสรู้แล้ว ยังเสด็จวนเวียนอยู่แถบสัปดมหาสถาน (ร่มต้นไม้ใหญ่ ๗ แห่ง) นั่นถึงเกือบ ๕๐ วัน โดยตกอยู่ในระหว่างทรงพระคำนึง ถึงพระประพฤติต่อไป ถ้าจะทอดทิ้งการบริหารพระกายให้ดับขันธปรินิพพานไปเสีย ก็ผิดวิสัยธรรมดาสัตวสังขาร เป็นการอกตัญญูต่อธรรมชาตกำเนิด จึงควรจะเฉลิมพระประพฤติ ฐานมัชฌิมาปฏิปทาอย่างหนึ่ง ทรงสำรวมสงบฉันป่าเจกะพุทธเจ้า แต่ก็ทรงเห็นหาชอบใม่ เพราะเห็นแก่พระองค์เกินไป หลักพุทธศาสน์ หรือนรศาสตร์ ก็ประกอบด้วยไตรรงค์ ๑ ใม่เบียดเบียนเรา ท่าน ๒ อนุเคราห์เราท่าน แล ๓ ทำใจให้ผ่องใสเมื่อฉันก็มีอย่างเดียว แต่ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาโปรดสัตวโลกให้บรรลุอุปริมะธรรมตามอุปนิสสัย ทรงแบ่งธรรมะวิภาคเป็นอุภัยประเภท ๑ โลกิยธรรม (คือธรรมกลั้วในสมมตโลก สุดแต่จะพอสมสุขศันติ์ตามยถาสภาวะโชคแลปฏิบัติ) แล ๒ โลกุตรธรรม (คือธรรมข้ามพ้นโลก เป็นบรมะสุญญะสุขศันติ์ บรรลุนฤพาน) เมื่อทรงเล็งพระญาณเห็นเบญจวัคคี อาจจะรับพระสัทธรรมเทศนาได้ ก็พุทธดำเนิรไปแสดงพระธรรมะจักรปฐมะเทศนาโปรด อิสิทั้ง ๕ ให้บรรลุพระอรหัตผลด้วย อนัตรลักษณะกถา แล้วต่างแยกกันไป ประกาศพุทโธวาท วิญญูชน

เลื่อมไสศรัทธาแพร่หลาย บังเกิดพุทธศราพก สมบูรณ์ จนประดิษฐานขึ้นเป็นพระพุทธศาสนา แลตั้งมั่นได้ ในท่ามกลางอเนกะลัทธิศาสนปฏิบัติ มีศาสนาพราหมณ์ และชินะศาสน์เป็นอาทิ

พระพุทธเจ้าดำรงพระชนม์โปรดสัตว์อยู่ได้ ๔๕ พรรษา เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ ศาละวโนทยาน แควันกุสินาราย เมื่อพระชนมายุ ๘๐ ศก ปีแรกตั้งพระพุทธศักราช จึงพระอรหันตศราพกเจ้าต่างดำเนิร พุทโธบายเจริญ รอย ยทมาลย์ ยรม ศาสดาจารย์ เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนาโลกานุเคราะห์ โดยประชุมพระอรหันตพุทธศราพก รวบรวมพระยรมพุทโธวาท ตรัสในที่ต่าง ๆ แต่ยุทคลต่าง ๆ โดยสังคายนาขึ้นไว้เป็นพระไตรปิฎกะธรรม คือ ๑ พระวินัย ๒ พระสูตร์ แล ๓ พระปรมัตถ์ ต่างสำเหนียกทรงจำกันสืบมา

เมื่อตติยศัตกะแห่งพุทธศก พระเจ้าศริธรรมาโศกะราช เป็นอัครมหาพุทธศาสนูปถัมภก ทรงปรองดองส่งพระอรหันตสาวกะเข้าเที่ยวประกาศ เผยแผ่ พระพุทธศาสนาใน นานาประเทศ ซึ่งสามารถติดต่อกับประเทศอินเดียณสมัยนั้น มีที่สำคัญควรยกขึ้นกล่าว คือ พระมหินทรเถระเจ้า ชัติยราโชรส เสด็จไปประกาศแลประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป พระโสณะแลพระอุตระเถระเจ้า มาประกาศแลประดิษฐานพระพุทธศาสนาใสแหลมสุวรรณภูมิ คือ แหลมทอง (ที่ฝรั่งเรียกอินโดชีน คือประเทศระหว่าง อินเดียแลจีน) มีเมืองไทใหญ่ ไทยวนก์ พม่า รามัญ เตลงค์ สยาม เขมร แลแกวหรือญวนนี้

ครั้นกาลต่อมา คณะสงฆ์พุทธศราพก ในสินธูสถาน แตกกันออกเป็นนิกายต่าง ๆ ล้วนต่างความเห็นจึงต่างปฏิบัติ แยกนิกายใหญ่เป็นสองจำพวก คือ พวกฝ่ายเหนือ เรียกตัวเองว่า นิกายมหาญาณ (รู้มาก) คือพระสงฆ์ธิเบต ญวน จน ญี่ปุ่น แลเกาหลีเป็นต้น นั่นก็พวกฝ่ายได้ พวกฝ่ายเหนือตั้งชื่อเรียกว่า นิกายหินะญาณ (รู้หยาบ) คือพระสงฆ์ลังกา พม่า รามัญ เตลงค์ ไท_สยาม ไทใหญ่ ไทยวนก์ แลเขมรเป็นต้น แต่พระสงฆ์ในอินเดียเอง พินาศสาบสูญไปโดยฤทธิ์ศัสตรูแขกเปอเซียน ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม ยกมายายึดได้ประเทศอินเดียเข้าตั้งครอบครองเป็นเจ้าเป็นใหญ่หลายนครเขต ด้วยลัทธิอิสลามใช้บำราบกดขี่ให้เข้ารีต ด้วยคมศัสตราวุธ ภิกษุสงฆ์ซึ่งไม่ยอมถือศาสนาอิสลาม ต้องเผาไฟเสียอเนก บ้างก็หลบหนีไป

จนสายสูญสิ้นราวในปีพุทธศก ๑๔๕๐

ด้าวแดนสยามทุกวันนี้ เดิมขอมตั้งรกรากอาสัยอยู่ มาแต่ครั้งยังเป็นคนเยิง จนตราบได้รับรัศมีอารยะธรรมจากประเทศอินเดีย ส่วนชาติไท ด้าวแดนเดิมตั้งอยู่ในประเทศจีนภาคเหนือ ครั้นชาติจีนอพยพย่ามาจากประเทศปาเลสไตน์ เข้ารคนอยู่ด้วย ชาติจีนได้รับศึกษาประเทืองกว่า รู้จักเลี้ยงสัตวาหารแลสัตว์ปสุ รู้จักเภาะปลูกพืชผลไว้บริโภค รู้จักทอผ้านุ่งห่ม รู้จักสร้างเคหสถาน แลรู้จักใช้ไฟหุงต้มภักษา ส่วนไทหย่อนพิทยาไทรัก อิสรภาพ ก็ล่าเลี่ยง ถอยย่า ไปในสารทิศถึงประเทศยุโรปแลอินเดียเที่ยวแผลงอิทธิฤทธิ์รุกโรมชิงชัย เหลือปรากฏพืชพันธุ์อยู่ทั้งในประเทศยุโรป คือเรียกฮังการี แลทั้งเหลืออยู่ในอินเดียจนกาลบัดนี้ ในกรุงจีนภาคเหนือแม้ในอิชะสมัยยังคงใช้ภาษาไทปนภาษาจีนคำหลวงอยู่ตั้งร้อยละ ๗๐ คำในไหหลำแลในเกาะไต้หวัน ก็ยังมีครัวไทตกอยู่มากเรียรายอยู่ในแคว้นเสฉวนยูนานฟู จนเมืองญวน ถึงเวงแม่ชะเวลี คือชานหรือไทใหญ่แลเงี้ยว ติดต่อกับพม่าก็ไถ่จารีตพม่าขึ้นต่อพม่าเป็นพวกใหญ่ ทั้งที่เรียกลาวเฉียง ลาวกาวเถยแม่น้ำโขง เพราะรคนพวกขอมซึ่งรบาตขึ้นไปถึงภาคเหนือ เรียกลั๊วะ หรือลวะละโว้ พวกไทใหญ่จึงเรียกไทยวนก์ (คือคนผสมชาติ) พวกไทแยกเป็นเหล่า ๆ มิขุนปกครอง เมื่อครั้งพุทธกาลยังคงปรากฏไทตั้งราชธานีในลุ่มแม่ยังซีเกียงมณฑลเสฉวน เมืองเชียงตู (ซึ่งบัดนี้เรียกซิงเตา) เป็นมหานคร มิขุนเมือง (เรียกกุนมิ่ง) ปกเมืองในครั้งนั้น ครั้นยุคเลยดึกจีนแผ่อำนาจรุกรานมาถึง ไทจึงลาดหนีพ่านลงมาข้างใต้

ฝ่ายสยามซึ่งเรียกไทน้อยนั้น เป็นไทอ้ายเหล่า แรกปรากฏตั้งนครณเชียงแสนแลเชียงรายเล่า ลาดลงมาข้างใต้ ปกมณฑลเฉลียง (เมืองเหนือ) มีกรุงสุโขทัย ศรีสัชนาลัยเป็นอาทิ เป็นราชธานี แลเยกกันมาตั้งมณฑลสุพรรณ (สุวรรณภูมิ) คือเมืองอู่ทองมณฑลอโยชฌยา มีราชธานีอยู่ณเมืองละโว้ (คือลพบุรี) แลเสนานคร (คือพระนครศรีอยุธยา) จีนเรียกไทในกรุงจีนว่าฮวน ในยูนานฟูว่าฮ่อ แลในยุโรปว่าฮั่น

การพระศาสนานั้น เดิมก็นับถือผสางเทวะดา มิยรรพบุรุษเป็นอาทิ อย่างจีนที่ยังคงมีฉายาปรากฏในบัดนี้ แลนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหาญาณ แลเมื่อลาดลงมาถึง

เขตภาคไต้แต่มณฑลเฉลียง ก็นับถือศาสนา พราหมณ์ หรือไสยศาสตร์ ภายหลังได้รับ ลัทธิพุทธศาสโนวาทจากลังกา เหมือนเขมร พม่าแลรามัญ กลับเป็นนิกายหินะยาน อยู่ตราบเท่าบัดนี้ แม้การนับถือศาสนา พราหมณ์ก็ร่างเลือนไปแทบจะสิ้นซากอยู่รำมะร่อแล้ว

จำเนียรกาลนานมา โลกเจริญยิ่งขึ้น วิชาอักษรศาสตร์แพร่หลายมากขึ้น การทรงจำมนตร์โดยท่องบ่นเยือง ดีกดำบรรพ์กลับถอยลง พระไตรปิฎกะธรรมก็จารึกลงเป็นตัวอักษร ต่างภาษา ฝ่ายเหนือเป็นอักษรแลภาษาจีน ฝ่ายใต้เป็นอักษรแลภาษาลังกา จนพระพุทธโฆษาจารย์เจ้ามหาเถรฝ่ายใต้ ให้เผาคัมภีร์ปิฎกะธรรมภาษาลังกานั้นเสีย จึงกลับจารึกอักษรเป็นมคธภาษา อย่างบาลีเดิมต่อมาจนกาลบัดนี้ ฝ่ายในกรุงสยามเดิมจานอักษรขอมด้วยได้ต้นฉบับแรกมาจากเมืองเขมร จนเข็ญจมรัชกาลมหาจักรีวงศ์ เริ่มพิมพ์พระไตรปิฎก จึงใช้อักษรไท

พระพุทธศาสโนวาท เป็นธรรมอันสุขุมคัมภีรภาพ สำหรับวิญญูชน ยากจะสั่งสอนคนหย่อนศึกษา หรือคนเยิง ให้เข้าใจรับรสธรรม จนยังเกิดศรัทธาเลื่อมใสได้ ไหว ถึงได้รับสาระประโยชน์สมอัตรภาพ ทิศาปาโมกข์มากท่านเห็นว่าควรเล้าโลมลวงใจให้ยังเกิดศรัทธาเสียก่อน จึงสั่งสอนให้อนุโลมในธรรมานุธรรมปฏิบัติ อันเป็นสุขุมลัทธิสดวกกว่า ก็ผสมลัทธิแลส่งเสริมไม่เลือกอุประเท่ห์ใดปนเข้าในพุทธศาสโนวาท สุดแต่ถือว่าดี อาจจะหน่วงน้ำใจให้นับถือเชื่อฟังได้ กุศโลบายอันนี้ เริ่มมาแต่พุทธศาสนายังประดิษฐานอยู่ในอินเดีย จึงน้อมเอาศาสนาพราหมณ์แลนิทานชาฎก แต่เยิงดีกดำบรรพ์เข้ามาปนด้วย เหตุฉนี้เอง ทำให้สงฆนิกายมหาญาณแผกไปมากจากสงฆ์หินะญาณฝ่ายใต้ มิลังกาเป็นอาทิ เดชอุปเท่ห์นี้เอง บัดให้พระพุทธศาสนาปรวนลงลม้ายสามัญศาสนาทั้งปวง คือ ถือพระเจ้าเป็นใหญ่ ประสาธน์พรแลสาปสรรพ์ได้ คนก็คงเป็นอัตรภาพเวียนว่ายตายเกิดอยู่ตราบจะ บรรลุพระนฤพาน ซึ่งกลายเป็นเมืองแก้ว อันงดงามสนุกสนานอดมด้วยเกษมสุข เมื่อพระไตรปิฎกะธรรมเองถูกเคล้าปนฝอยเสียยิ่งกว่าเนื้อฉนี้แล้ว ซ้ำการศึกษาปริยัติธรรมาทรก็ทรามลง อุปัทธยาจารย์ที่ไม่มีความรู้ก็เลือกปฏิบัติตามกิเลสาสวะจะกระตุ้นตามชอบใจ ศิษยานุศิษย์ก็มิพักสอบสวนถึงหลักลเมอประพฤติตามอาจิณ

กัปปีกาหลัยหูหลับตาต่อ ๆ มา จนมรรคะ ขนาดทุกปการ ทั้งได้ลงสรงเฉลิมพระปรมา
ปฏิปทากลายเป็น อิสิปฏิบัติ ซ้ำกรรโชค ภิไธย์เสมือนประกาศปรมิศรศักดิ์ สมสืบสันตติ
ใครกล้าใช้ วินิจฉัยญาณคัดค้าน ก็ยาปกรรม สนองพระองค์ สมเด็จพระบรมเทพยิดร ได้
นักหนา มิโทษถึงตกนรกแสนกัลป์อนันตชาติ์ โศกันต์ใหญ่เขาไกลาส แลทรงพระบรรพชา
อันและเป็นสภาพพระพุทธศาสนาในกรุงสยาม สามเณรโดยขบวรแห่แหนเป็นงารใหญ่ อย่าง
ระหว่างพุทธศักกะที่ ๒๓ แล ๒๔ พระสงฆ์ก็ ยอดประยุรราชกุมารมหัยศักดิ์ ได้เสด็จออก
คล้ายนักสิทธิ์มากกว่าภิกษุสงฆสาวก ถือหลัก งารพระราชสงคราม คราวรับครัวสมิงรามัญ
การไหว้ พระสวดมนตร์ ทำบุญ แด่พระสงฆเจ้า สามหมื่นเศษ เข้ามา พึ่ง พระบรมโพธิ สมภาร
เป็นเครื่อง ช่วยให้ ขึ้นสวรรค์ เมื่อ วายชนม์ ข้องกัน ขัดทัพพม่า มิให้ รุกไล่ ติดตาม ล่วงล้ำ
แล้ว แลในปรัตยบันชาติ์ ก็ยังรับผลกุศล เข้ามา ในพระราชอาณาจักร์สยาม แต่ยัง
ผสมกับเทวานุภาพ โดยยัญญบูชาอันเป็น ทรงชำรงพระปฐมะวัย โดยสมเด็จพระมาตุลา
โมหาวิหารเลอะเทอะทั่ว ๆ ไป ไม่แผกผัน เจ้า เจ้าพ้ากรมหลวงพิทักษมนตรีเป็นพระ
ศาสนาพราหมณ์ ฆฤสตัง หรืออิสลามเป็นต้น อภิบาลสำเร็จราชการโดยเรียบร้อย, พระองค์
นอกจากนามแลลัทธินอกพระศาสนาบางอย่าง โปรดการศึกษาอักขรสมัย เลข แลศิลปศาสตร์
วิทยาศาสตร์ นิติราชประเพณี อันเป็นศริ
พระบาท สมเด็จ พระ ปรเมนทรมหามงกุฎ ขัตติยจรัญญานุวัตร์ ทรง ใฝ่พระทัยเรียนทั้งคช-
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จอวตารมาสู่โลก กรรมศาสตร์ อัศวศาสตร์ แลยุทธวิชัยสงคราม
นั้น ในบรมขัตติยราชมหาจักริวงศ์อันสูงศักดิ์ จากพระอาจารย์ผู้ ใหญ่ อันทรงคุณวิทย
โดย อภิโตบ้กษ์ ดำรง พระอิศริยยศ เป็น ประเภทนั้น ๆ ยอดเยี่ยม ในสมัยนั้น มีสมเด็จ
สมเด็จทูลกระหม่อมพ้า มา แต่ เบื้อง พระมหา พระพุทธ (ขุน) แลเจ้าพระยาศริธรรมาธิราช
ปฐูติวาร ใน ปฐมรัชกาล แห่ง กรุงศริรัตน (บุญรอด) เป็นอาทิ พอพระหฤทัยทรงเริ่ยน
โกสินทร์นี้ ทรงพระสมญา เจ้าพ้ามงกุฎ มคธพากย์ แต่ยัง ทรง รับ ราชการ สำเร็จ
สมมุติเทวาวงศ์ พงศ์อิศรกษัตริย์ ขัตติราช ราชการกรมมหาดเล็กหลวง โดยทรงอำนาจ
กุมาร ได้ เฉลิม พระเกียรติยศ อย่างสมเด็จ สิทธิ์ขาด ถึงทรงถอดตั้งหุ้มแพรเองได้ ครั้น
เจ้าพ้าตาม พระราช ประเพณี อย่าง สูงสุดเต็ม

ทรงพระอุปสมบทได้น้อยวัน สมเด็จพระบรม
ชนกนาถเจ้า พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรง
พระประชวรโรควักกะพิการโดยบ่จขบ่น ประ
จาคพระสติขนสวรรคต พระบรมวงศ์ผู้ ใหญ่
ฉวาย สิริ ราชสมบัติ แด่ พระบาทสมเด็จ ฯ พระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังดำรงพระอิศริยยศเป็น
พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่น เทพฯภาพดินทร์
สำเร็จราชการกรมท่า ปฐมเชษฐภราดาชิษดิ
ชั้นเฉลิงถวัลยราชสมบัติ สนองพระองค์สมเด็จ
พระบรมบิตุราชเจ้า พระภิกษุสมเด็จเจ้าฟ้า
มงกุฎจึงทรงพรตศราพกะเพศสืบมา ตั้งพระ
ราชปณิธาน สัญญา จะบำรุง พระพุทธศาสนา
อย่าง จริงจัง ได้ ทรง ประดิษฐานพระสงฆ์
คณะธรรมยุติกนิกาย ขึ้นพระศาสนาให้
รุ่งเรือง ใน สัมมาปฏิบัติ ปรากฏสืบมา จน
กาละบัดนี้ ดังจะได้แถลงปวัตติต่อไป

ขัตติยภิกขุ สมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎ อันมหา
ชนออกพระนามว่า ทูลกระหม่อมพระ พระ
บรมวงศานุวงศ์ข้าราชการเรียกว่าทูลกระหม่อม
พระองค์ ใหญ่นั้น ทรงพระอุปสมบทในที่
ประชุม พระมหา เถรานุเถร ณ พระอุโบสถพระ
มหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกฎ โดยสมเด็จ
พระสังฆราช (ต่อน) เป็น พระอุปัชฌาย์
เสด็จ ประ ทับ กระทำ อุปัทช ยา วัตร์ อยู่ ณ วัด
มหาธาตุ ถ้วน ไตรวาร จึ่งเสด็จ ไป ทรง
จำพรรษาณวัดสมอราย (ราชาธิวาส) เพื่อ
ทรงศึกษาสมถะวิปัสสนา พญเอิญพระบาท
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บรมชนกนาถ
เจ้าสวรรคต เมื่อทรงบำเพ็ญกรรมะฐานะ
ภาวนาได้เพียงทวาทศวาร พระองค์ทรง
เจริญ สมณะ ธรรม ตาม โบราณะ จาริต ปฏิบัติ
อย่างเคร่งครัด สุดแต่พระนิสสยาจารยเจ้า
จะถวายอนุศาสน์มาตลอดพรรษกาล จนทรง
ตระหนักในพระญาณว่า สมถะวิปัสสนาลัทธิ
ที่โอวาทถวายนั้น เป็นอุปเท่ห์เหลวไหล ใช่
มรรคะปฏิปทา แห่ง พุทธศาสนา หาคุณ
ประโยชน์ได้ยาก ทั้งทางวิชาและทางทุกข
นิโรธนัย ลล้วนงมอยู่ในวงโมหาวิหารเยี่ยง
อิสิปฏิบัติ หรือ อุปเทห์เกจิยาจารย์อาจิณ
กัปปิกาประสาเขลา เจือด้วยศีลพัตระปรา-
มาศเป็นพ้น ยิ่งทรงซักถามพระอาจารย์ ก็
ยิ่งขยายปะรำปโรวาทอันไม่น่าเชื่อไม่น่าเลื่อม
ใส เสมือนเพิ่มพระสังเวชหม่นหมองพระราช
ศรัทธา ท้อพระหฤทัยที่จะทรงประพฤติตาม
หนักขึ้นทุกที

จึ่งหวลเสด็จกลับ มาประทับณวัดมหาธาตุ
กับสมเด็จพระสังฆราช หวังทรงศึกษาวินัยะ
ปฏิบัติ แลเรียนพระปริยัติธรรมให้ตลอด ก็

ยิ่งทรงสลดพระราชหฤทัยทวีขึ้น ด้วยซ้ำทรงตระหนักชัดว่า วัตระปฏิบัติของพระสงฆ์หาเป็นไปตามพุทธวินัยบัญญัติไม่ ปฏิบัติกันเหลวแหลกตามใจหรือตามอัชฌาย์อาจารย์สอนอย่างเลอะเทอะเป็นอเนกปการแทบทุกอย่างไป คงแต่ทรงกาสาวพัสตร์ ปลงผมเว้นวิกาละโภชน์แลเมถุนกรรมเป็นหลัก เป็นต้นว่าห้ามมิให้ภิกษุรับแลมิเงินทอง ก็รับแลสั่งสมเงินทองส่วนตัวไว้สุดแต่จะหาได้ ไม่ผิดคฤหัฏฐชน การประพฤติผิดสิกขาบท แม้ครุกาบัติต้องอยู่กรรมจึงจะพ้นโทษได้ แม้ลหุกาบัติ ที่ปลงอาบัติได้ ก็โดยต้องบอกลุแก่โทษ ข้อผิดทุกวัตถุไปต่อสหธรรมิก ปฏิญญาจะสำรวมระวังต่อไป จึงจะพ้นโทษนั้น ก็ใช้เยกมนตร์ภาษาบาลีที่ไม่เข้าใจเรียกว่าคำปลงอาบัติ ยำกันทั้งครุกาบัติแลลหุกาบัติเอาเป็นแล้ว การวิกัปย์อธิฐานก็ไม่รู้แลไม่ใช้ การถือสหสัยร่วมอนุปสัมบันก็ไม่รู้แลไม่ปฏิบัติ แม้แต่เสขิยาวัตร์ก็ไม่สำเหนียกเสียเลย ข้อสิกขาบทแม้แต่ปรากฏในปาฏิโมกขสังวรศีลก็ไม่ชั่วแต่ละเลยไม่ปฏิบัติทุกข้อ ซ้ำไม่รู้เสียด้วยซ้ำไป อุโบสถก็ไม่ใคร่ลงตามบ่กษ์ นอกจากยามเข้าพรรษาจึงลงบ้าง เมื่อวินัยปฏิบัติซ้ำมาลามกปรากฏต่อญาณฉนั้น แม้ในหมู่พระราชาคณะผู้ใหญ่ ๆ ก็ยิ่งสลดพระหฤทัยสังเวชพระบวรพุทธศาสนาอันเสื่อมโซมมาเสียแสนสาหัสแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแล้วนั้น ท่วมพระสำนึก จนทรงรู้ศึกขยะแขยงรังเกียจสมณะเพศเหมือนหลอกพระองค์เอง ลวงโลกอย่างน่าลอายแลสยดสยองยิ่งนัก

ณทิวัสกาลวันหนึ่ง ทูลกระหม่อมพระเสด็จประทับในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ ทรงจุดธูปเทียนวางดอกไม้ถวายนมัสการพระพุทธบฏิมากรแล้วทรงตั้งพระสัตยาธิฐานว่า ถ้าพระพุทธศาสนวงศ์ยังดำรงอยู่ในโลกขอให้ได้ทรงประสพพระเถรเจ้าผู้ธรรมถึกและวินัยธรที่ปฏิบัติตามพุทธวินัยจริงจังในสามวัน ถ้ามิฉนั้นจะเข้าพระหฤทัยว่าในโลกนี้สิ้นพระศราพกพุทโธรสเสียแล้ว สุดจะทรงพรตโดยลามกะเพศอยู่ต่อไปได้ไหว ในวันที่เคารพสามพเอิญมีพระมหาเถรรามัญรูปหนึ่ง เป็นวินัยธรแลรอบรู้ในธรรมานุธรรมปฏิบัติ ประพฤติสมสัมมาปฏิปทามาใผ่เผ้า ถวายวินยาธิบายถูกต้องตามวินัยปกรณ์ ทั้งแถลงธรรมถูกต้องตามอริยมรรคปฏิปทา แม้ทรงไล่เลียงก็ทูลถวายวิสัชนาได้ตลอดปลอดโปร่ง ทรงเลื่อมใสในพระผู้เปนเจ้ารูปนั้น จึงทรงรับอุปสัมปทา

ทัพหิกรรม ถือเป็นพระ อุปัทธยาจารย์ ทรง ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดสืบมา ในมิช้าก็ มีสหธรรมิกร่วมศรัทธา ขอญัตติอุปสมบท ทัพหิกรรมด้วย ทั้งปฏิบัติตามวินัยานุโลม เยี่ยงพระจริยานุวัตรทูลกระหม่อมพ่าพระ กว่า ๑๐ รูป

ทูลกระหม่อมพระเอาพระทัยใส่ทรงศึกษา พระปริยัติธรรมมิย่อหย่อน ทรงพิจารณาพระ คัมภีร์ต่าง ๆ ทั้งทิวัสรัตยากาล จนสุดจะหา พระอาจารย์มีความรู้ สอนถวาย อย่างไรต่อไป อีกได้ ทรงซักไซ้ก็มีแต่ ยอมจน เสียหมด พระองค์เป็น พหูสูตร์ แตกฉาน ใน มคธพากย์ แลไตรปิฎกะธรรมหาผู้เสมอไม่มี เมื่อออก พรรษาที่ ๓ ได้ทรงเข้าสอบไล่พระปริยัติธรรม ในสนามชุมนุมพระราชา คณะปเรียญผู้ ใหญ่ ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เฉภาะพระพักตร สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้า ๓ วันทรงแปล ได้ ๕ ประโยค เพราะ ทรง แปล ธรรมบท แต่ วันเดียว วันที่ ๒ ทรงแปลมงคลทีปนี แล วันที่ ๓ ทรง แปล สาร สงเคราห์ ไม่ พอ พระราชหฤทัยที่ จะทรงแปลประโยค สูงต่อไป อีก ด้วยทรงพระตระหนักชัดแล้วว่า พระ มหาเถรานุเถร แลราชบัณฑิต ต่างปรากฏ พระปริชาสามารถแล้ว ว่าทรงรอบรู้หลักแหลม อย่างน่ามหัศจรรย์ ลำดับนั้นมา ก็ทรงสั่งสอน พระปริยัติธรรม แลวินัยปฏิบัติ ทั้งทรงแสดง ธรรมอย่างพิศดารแจ่มแจ้ง มิศิษยานุศิษย์รับ ปฏิบัติร่วมคณะมากขึ้นตั้ง ๓๐ รูป แลมิอุบาสก อุบาสิกาเลื่อมไสมากขึ้น ๆ ทุกที จนบังเกิด ข้อ หยุกหยิก รำคาญ พระหฤทัย ด้วย ผู้ ใหญ่ หาสดวก ที่ จะ เผยแผ่ พระ ศาสนาธรรม สัมมา ปฏิบัติไม่ ทั้งไม่ทรงเห็นจะบังเกิดคุณประโยชน์ อย่างใด ที่จะประทับณวัดมหาธาตุต่อไปอีกแล้ว จึงเสด็จคืนไปประทับณวัดสมอรายดังเดิม พระ สาวกก็ตาม เสด็จขึ้นไป สิ้น ในวัดสมอราย จึงมีพระสงฆ์เป็นสองคณะ คือคณะมหานิกาย เดิม แลคณะธรรมยุติกาที่เริ่มใหม่ ไม่ ร่วมสังฆกรรมด้วยกัน ในคณะธรรมยุติกานี้ มี พระสงฆ์ ๔๐ รูปเศษ ทรง เบิกเผย การ ตั้ง คณสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ตั้งวันอุโบสถ แล ธรรม มัสวนะ ประชุม แสดง ธรรม ทั้งให้ โอกาศสัปปรุสสิกามารักษาศีลฟังธรรม ทรง สั่งสอนทั้งปริยัติ แลวินัยปฏิบัติ ทั้งทรงแสดง ธรรม ไม่หยุดหย่อน พระสงฆ์ศิษย์เข้าไล่ ปริยัติบาลีในสนามหลวงได้เป็น ปเรียญโยค สูง ๆ ถึง ๙ ประโยค ๘ ประโยค ๗ ประโยค แลอย่างต่ำ ๔ ประโยค มากขึ้น ๆ ทุกคราว ไล่ นามคณะ ธรรมยุติกาก็ปรากฏ แพร่หลาย

กว้างออกทุกที มีผู้ศรัทธามาขอร่วมสังวาส ก็มากขึ้นทุกที กระนี้และ พระสงฆ์คณธรรมยุติกนิกายเปนอันได้ประดิษฐานในกรุงสยาม โดยพระวชิรญาณะเถระเจ้า (คือพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ในเดือนมกราคม ปีวอก พุทธศก ๒๓๖๗ (๑๐๕ ปีมาแล้ว)

ต่อมา ทูลกระหม่อม พระทรงขุดสิลาลูกนิมิตร์ขึ้นตรวจ ยิ่งทรงสังเวชพระหฤทัยในพระบวรพุทธศาสนาหนักหนา ด้วยลูกนิมิตร์ย่อมเกินกำหนดในวินัยปิฎกสีมาขันธ์ บรรดาส่อเสมาวิบัติ ลามไปถึงอุปสมบทญัตติกรรมก็พลอยวิปลาสด้วย โดยความเหลวไหลไม่เอาใจใส่ที่จะปฏิบัติตามพระพุทธบัญญัติ จึงทรงแสวงหา พระสงฆ์รามัญนิกาย ซึ่งได้อุปสมบทณกัลยาณีสีมาณรามัญประเทศ ซึ่งนิยมกันว่าพระอรหันต์ขีณาสพผูกไว้ ถูกต้องด้วยวินัยปกรณ์นั้นได้ ๑๘ รูป ทรงทำทัฬหิอุปสมบทญัตติกรรมในนทีสีมาหน้าวัดสมอราย ด้วยคณะปรกนั้น สำเร็จญัตติจตุตถกรรมวาจา ทั้งทำนองมคธแลรามัญ ใช่แต่เท่านั้น ยังทรงเปลี่ยนองค์อุปัชฌาย์ แลกรรมวาจาจารย์ ถึง ๖ ผลัด เพื่อตัดกังขาวรณโจทนาในสังฆพันธุ์แห่งธรรมยุติกนิกายให้บริสุทธิ์พิมุติปรปวาท เมื่อออกพรรษาที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาทูลกระหม่อมพระเจ้าพี่ามงกุฎ ดำรงสมณะศักดิ์เป็นพระราชาคณะ พระองค์ทรงใช้ทำนองสาธยายพุทธมนตร์คล้ายออกเสียงภาษาบาลีอันถูกต้องแปลกทำนองสวดสังโยค แลทำนองลังกาเขมรพม่ารามัญสิ้น ทั้งพินปฏิบัติให้ถูกต้องตามวินัยปกรณ์ ทรงประดิษฐานสังฆกรรมที่สาปสูญเสียแล้วขึ้นเป็นนานัปปการ มิญัตติสมมตภัตตเทส แลเสนาสนคาหาปกะเป็นอาทิ ทั้งปฏิบัติการอยู่กรรม ปริวาสแลมาณัตติ เมื่อภิกษุใดต้อง สังฆาทิเสส แลแสดงลหุกาบัตติตามวัตถุ ทั้งลแก่โทษคำไทให้ตรงตามพุทธบัญญัติ เริ่มใช้วิธีพินทุ อธิฐานไตรจีวร ทั้งวิกัปป์ แลใช้อุตตราสงค์อันตราวาสกเตขบเลิกห่มดองชั้นในห่มคลุมชั้นนอกเมื่อเข้าบ้าน ทำนองนางภิกษุณี แต่ใช้ห่มจีวรแล สังฆาฏิสองชั้นครองแหวกแทน ห้ามใช้นิสีทนะสันถัตพาดบ่าเป็นต้นเต็มตามวินัย ถือสหัสยร่วมอนุปสัมบัน รักษาอาบัตติอันเศษซึ่งมาในวินัยนอกจากปาฏิโมกข์ รวมขึ้นเป็นบุพพสิกขาวรรณนา วางสังฆพิธีประชุมไหว้พระสวดมนตในพระอุโบสถทุกเช้าแลเย็นทุกวัน ลงอุโบสถทุกปักษ์ เว้นแต่วัน

มหา ปวารณา เต็ม ตาม วินัย ปฏิบัติ แม้ แต่ กฐินัตถารกรรม ที่ไม่ทำตามกฐินขันธ์ ก็ ทรงพันกระทำตามพุทธบัญญัติ แลทรงคำณวน วันบรณมีเป็นต้นคณนาในจาตทสีแลปัณณรสี อย่าง ถูกต้องใช้ สืบมา จน กาละ บัดนี้ การ ปริยัติธรรม ก็ทรงสั่งสอน กวดขัน การ สมถะ วิปัสสนา ก็ เจริญ กรรมะฐาน เพ่น ตาม พอใจ เมื่อรักษาสมาธิสงบจิตเป็นเอกัคคตารมณ์แล้ว ก็สอนเจริญวิปัสสนาพิจรณาใน ธรรมะนิยามะ สังขาร แลจตุราริยสัตย์ อบรม ญาณะเพื่อ วิมุติ มรรค มล้างอุปกิเลสาสวาตระมานุปาทาน เบื่อง โลกุตรธรรมะ ปฏิบัติ ทรงสั่ง สอนโลกิย ธรรมะ ปฏิบัติ แด่ พระสงฆ์ แล คฤหัสถ์ ตาม ยถาเบกษ์ เพื่อ เพิ่มพูน สุขศันติ์แด่บรรพสัช เป็นที่นิยมนับถือ ทั่วไป พระสงฆ์วิเทศ นิกาย ใน ลังกา รามัญ พม่า เขมร ก็ชื่นชมในอุดม สัมมาปฏิบัติ ถึงเข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรม แลธรรมานุธรรมปฏิปทา ทูลกระหม่อมพระ ทรงพระนามะ ฉายาปรากฏว่า วชิรญาณะ มหาเถรเจ้า แต่ในลังกาทวีปถวายสมณศาสน์ ออกพระนามว่า พระมหาสมณเจ้า (ซึ่งเป็นต้น เค้าเกิดเรียกนามพระสังฆราชเจ้าว่า สมเด็จ พระมหาสมณเจ้าสืบมา)

พระองค์ทรงตั้งพิทธิไตรรัตนสักการะกิตย์ มาฆบูชา แลวิสาขบูชา เป็น มโหฬาริกะสมัย มิเทศน์แถลงพุทธปวัติตลอดรัตยากาล บูชา-เทียน รุ่งแลเดิร เทียนเป็น มหาสโมสรสันนิยาต พุทธจตบรรพสัช คือภิกษ สามเณร อุปาสก แล อุบาสิกา ประชุมธรรมะสพน์

ในพรรษกาล ทูลกระหม่อมพระประทับ จำพรรษาใน กรุง สั่งสอน พุทธบริษัท ครั้น ตกแล้ง เสด็จดงค์จาริกไปในชนบทประเทศ ทุก ๆ ปีไป เมื่อพรรษา ๙ เสด็จไปนมัสการ พระปฐมเจดีย์ ได้พระ บรม ธาตุ มา ทรงหล่อ พระพุทธปฏิมากร ถวาย พระนาม พระ สัมพุทธ พรรณีบรรจุไว้ ในนิสากาลนั้น พระปฐม เจติยมหาสถูปพเอิญ ปาฏิหาร สร้านแสงสว่าง เฉลิมพรพระราชปสาทะ ยวนให้ ตั้งพระราช ปณิธานใคร่ ทรง ปฏิสังขรณ์ ถวาย พระพร พระเชษฐภราดาบรมบพิตร์ ไม่ทรง เห็น ชอบ ด้วย ๆ อยู่ในบ้าตร จึงได้รงับมาจวบเสด็จ เถลิงถวัลย ราชสมบัติ จึงได้ทรง สถาปนา ใหม่ หมดดังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ สูงถึง ๓ เส้นเศษ เติม ๒ เส้นเท่านั้น

เมื่อทศพรรษาเสด็จเมืองเหนือ เสด็จสู่ พระราชฐาน ร้างเพื่อ ถวาย พระราช กุศล พระ ร่วงเจ้า ตรัสให้ชลอพระแท่นมนังคศิลาบาต อันเป็น บรม ราชาอาสน์ พระร่วง ตรัสราโชวาท

พศกนิกร กับหลักสิลาจาริกอักษรปวัติการครั้ง
พ่อ ขุน ราม กำแหง แล พระ ร่วงลิไท มา
ประดิษฐานไว้ณวัดสมอราย เป็นที่ทูลกระหม่อม
พระประทับกลางแจ้ง

ลุปีมะแม พุทธศก ๒๓๘๑ พระบาท สมเด็จ
พระนั่งเกล้า เจ้า อยู่หัว ทรง สร้าง พระตำหนัก
ณวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งกรมพระราชวังบวร
มหาศักดิพลเสพสร้างสรวมจิตรกาชารพระราช
ทานเพลิงศพ พระชนนี นั้น อุทิศถวาย สมเด็จ
เจ้าฟ้ากาติกยุพราช ค้างอยู่โดยเสด็จสวรรคต
เสียก่อนนั้นให้สำเร็จบริบูรณ์ จึงเชิญเสด็จ
ทูลกระหม่อมใหญ่มาประทับ โดยขบวนแห่
แหนทาง ชลมารคสหสังฆบริษัทนิกรเบ็ญจาส
พระราชทาน สมณศักดิ์เลื่อน ขึ้น เป็น ชั้นเทพ
ทั้ง พระราชทาน เครื่องยศอย่าง ขัตติยราชัญญา
ธิบดีเสลามัย เป็นมหาสมณบริโภค ตรัส
ให้เข้าพระทัยว่า ทรงอำนวยพระอิศริยยศ
ที่กรม พระราชวัง บวร แต่หาได้ เฉลิมพระ
อภิไธย์ ไม่

เบื้องนั้นมา ทูลกระหม่อมพระได้ทรงสร้าง
พระอารามใหม่ เป็นที่สถิตย์ศิษยานุศิษย์ธรรม
ยุติกา เรียกว่าวัดนอก สมเด็จพระเชษฐู
ภราดาบพิตร์พระราชทานนามว่า วัดบรมนิวาศ
ตรัสให้พระ อมราภิรักขิต เป็นเจ้าอาวาศ
วัดหนึ่ง วัดบวรนิเวศซึ่งทูลกระหม่อมพระทรง
เป็นเจ้า อาวาศ เรียกวัดใน วัดหนึ่ง สองวัด นี้มี
พระสงฆ์ธรรมยุติกาล้วน แลวัดสมอราย (ราชา
ธิวาศ) นั้น โปรดให้สมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ)
แต่ ยังเป็น พระราชาคณะ สามัญ เป็นเจ้าคณะ
ฝ่ายธรรมยุติก์ ด้วยยังมีพระสงฆ์มหานิกาย
อยู่ปนอีกคณะหนึ่งด้วย ถึงรัชกาลที่ ๔ กลับ
เป็นวัดมหานิกายล้วน ครั้นรัชกาลที่ ๕ กลับ
เป็นวัด ธรรมยุติกา ล้วนมา จนทุก วันนี้ ใน
รัชกาลที่ ๓ นั้นคงมีพระสงฆ์ธรรมยุติกาเพียง
๓ วัด รวมพระสงฆ์เกือบ ๕๐๐ รูป

ทูลกระหม่อมพระทรงศึกษาไม่ชั่วแต่ภาษา
บาลี แลพุทธศาสตร์ ทั้งทรงศึกษาพิชาไพ
รัชศาสตร์ คือทรงเรียนภาษาแลอักษรอังกฤษ
ฝรั่งเศส แลละติน ทั้งใฝ่พระทัยเรียนวิทยา-
ศาสตร์ เยอง ยุรพพิเทศ มิ ตำรา แอสโตรโนมิ
เป็นประมุข จึงทรงพระชำนิห์ในโหราศาสตร์
ยิ่งกว่าวิทยาศาสตร์อื่น ทรงทายสุริย์จันทร
คราชถกจนนาฑิ ทรงแก้ไขยกขคณนาให้
ถูกต้อง วันยุรณมิ แลอามาวสีสมพุทธ บัญญัติ
ทรงวัดแดด ตั้ง นาฬิกาแดด ทราย มัชฌันติกะ
เวลา ทรง เรียน ดาราศาสตร์ ตระหนัก ชัด
สมพุทธ ประสงค์ สำหรับ ภิกษุ อรัญญวาสี ผู้
สัญจรป่าดง แลทรงสอนพระสาวกให้ตระหนัก

ตาม ทรงพระราชดำริห์เห็นกาลไกล ด้วย ความติดต่อ ๆ ชาวยุโรปมากขึ้น เป็นธรรมดา อำนาจอันฐงควิเทศย่อม ชเงื่อมมาลบอานุภาพ อุทัยประเทศ เหตุพลาธิการแลพิทยานุภาพ ยิ่งแลหย่อนกว่ากัน พระราชดำริห์ชอบฉนี้เอง ไม่ชั่วแต่ ทรงช่วยพระพุทธ ศาสนาให้ รุ่งเรืองขึ้น ทั้งยังทรงช่วยสยามราษฎร์ ให้พ้นพินาศ คงเอกราชด้วยเดชะพระ รัฐประศาสโนบายอันสุขุมคามภิรภาพฉนั้นด้วย

ข้อ สำคัญ แห่ง การ ทนุบำรุง พระพุทธ ศาสนานั้น ก็โดยทรงประดิษฐานพระสงฆ์ คณะธรรมยุติกนิกาย ขึ้นวินัยปฏิบัติซึ่งเสื่อม สูญแล้วนั้นให้ ดำรงคืน แต่ใช่แต่ทรงฟื้นเพียง วินัยปฏิบัติเท่านั้นก็หามิได้ ยังทรงฟื้นธรรมา นุธรรมปฏิบัติ ย้อม ญานวิญญูชนให้หลุด จากขุมหลอกลวง ลอยขึ้นรู้ถึงแก่นสัจธรรม ทรงกล้าคัดค้านคำลวง ซึ่งกล้าแปกปนเข้าไว้ ในพระไตรปิฎกยาลีได้ โดยตรง มิพักครั่น คร้ามต่อคำขู่ โดยอ้างนรกมากำหราบ เช่น ภาณสูริย์แลภาณจันทร์ ว่าพระราหูยายิสูริย แลจันทร เทวะบุตร มาเผ้า พระพุทธเจ้า นั้น ตรัสว่าเท็จโดยทรงทราบโหรพิทยาว่าธรรมชาต เป็นจริง ปการใดฉนี้เป็นต้น ศิษยานุศิษย์ของ พระองค์ต่างดำเนิร ตามพระ มหา สมณานุคติ จึงพ้นความรู้ พ้นความฉลาด พ้นวัตรปฏิบัติ เพิ่มพูนศันติสุขสถาพรแก่มวลนิกรชนสืบมา

สมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงเจริญพรตพรหม_ จรรย์ ทนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงอำนวย บรรพชาอุปสมบท แด่สยามกุลบุตร เปนพระ อุปัชฌาย์ แลอาจารย์ญัตติกรรมวาจา ทั้ง นิสสยาจารย์ แลอุปัชฌายาสามเณรบรรพชา เป็น องค์ศาสดาจารย์อนุเคราห์คฤหัสถ์ บรรพชิต ในทางธรรโมวาท แล สอนปริยัติธรรมมา ถ้วน ๒๗ พรรษา จึง พระบรมวงศ์ ศานุวงศ์ เศรณามาตย์ราชมนตรี พร้อมกันกราบ บังคม ทูลอัญเชิญเสด็จขึ้นถวัลย ราชสมบัติ ผ่าน พิภพเถลิงสิริราชมหัยศวรรยาภิเษก เฉลิม พระ อภิไธย์ ว่า พระบาท สมเด็จ พระปรเมนทร มหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงแยกคณะพระสงฆ์ธรรมยุติกาออกจาก มหานิกาย ตั้งขึ้นเปนคณะเอกระมีวัดบวรนิเวศ วิหารเป็นหลักแหล่ง เหมือนวัดพระเชตุพน เป็นหลักแหล่งพระสงฆ์คณะมหานิกาย โปรด ให้สมเด็จ พระมหาสมณะเจ้า กรมพระยา ปวเรศวริยาลงกรณ์ แต่ยังดำรงพระยศเป็น พระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่น บวรรังษี เป็น เจ้าคณะ ธรรมยุติก์ เมื่อ สิ้น พระชนม์ใน เบ็ญจมรัช ทรง สถาปนา สมเด็จ พระอริยวงศา

คตญาณเปนสมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทวะสา) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แต่ยังดำรงพระยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น วชิรญาณวโรรส เป็นเจ้าคณะธรรมยุติกาต่อมา ครั้นในรัชกาลที่ ๖ ทรงถวายมหาสมณุตมาภิเษก แด่สมเด็จมหาสมณเจ้า กรมพระยา วชิรญาณวโรรส (มนุษยนาคมานพ) จึงโปรดให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวง ชินวรสิริวัฒน์ แต่ยังดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นเป็นเจ้าคณะธรรมยุติกา จนทรงเลื่อนพระอิศริยสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า จึงทรงสถาปนาพระญาณวราภรณ์ (ชื่น นพวงศ์ณอยุธยา พระวชิรญาณปนัดดา) เป็นเจ้าคณะธรรมยุติกาสืบมาจนกาลบัดนี้

พระสงฆ์ธรรมยุติกา เริ่มเจริญแพร่หลายแต่ในจตุตถรัชสืบมามีวัดทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง ทุกมณฑล จำนวน พระสงฆ์ก็นับด้วยพัน ๆ การรู้พระปริยัติและปฏิบัติธรรมก็เจริญขึ้นอย่างน่ามหัศจรรย์ โดยพระอุตสาหของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แต่โลกุตรธรรมปฏิบัติถึงสมัยนี้ออกจะรู้ศึกทรามลง โดยในสมัยนี้ไม่ปรากฏพระภิกษุรูปใดทรงภูมิเยี่ยงพระชิณาซึ่งวิญญูชน ผู้เลื่อมไสในพระพุทธศาสนาเชื่อว่าเป็นอรหันตเจ้าเหมือนครั้งเบญจมรัช เช่นสมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ) พระจันทโคจรคุณ พระสมุทรมุนี พระสมุห์สังกันตเนต พระเชียนและพระพุทธทัต เป็นอาทิ ถ้ามิอริยบุทคล ก็ไม่เกินภูมิสกิทาคามิแต่ชั้นโสดาบันบุทคลนั้น ยังมีในพระเถรานุเถรฝ่ายธรรมยุติกาพอหากรายไหว้ได้

จึงน่าจะกล่าวว่า โลกิยปฏิบัติเจริญขึ้นแต่โลกุตรธรรมปฏิบัติเสื่อมลง และน่าจะมีแต่เป็นเช่นนี้หนักขึ้นในอนาคตเสียกระมังหนอ?

เชื่อว่า ในเหล่าไทน้อย หรือสยามะชนแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีมา จนยุคกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยา และกรุงศรีอมรัตนโกสินทร์นี้ ไม่น่าจะมีเพลาไหน ที่พระพุทธศาสนธรรมแท้จริง รุ่งเรืองเสมอยุคตั้งธรรมยุติกานี้แลต่อมา โดยพระพิริยานุภาพของสมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎวชิรญาณแลสมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระยา วชิรญาณวโรรส

อันและเป็นปวัติการตั้งนิกายพระสงฆ์คณะธรรมยุติกา ซึ่งในชั้นต้นเต็มไปด้วยอุปสัคโดยไม่ต้อง พระบรมราโชบาย สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ซ้ำพระขัตติยวงศ์ผู้ใหญ่ พระองค์หนึ่งดำรงพระยศเป็นกรมหลวงรักษรณเรศร์ สำเร็จ

ราชการกรมธรรมการแลสังฆ์การี ซึ่งทรงมีอำนาจครอบคลุมสงฆบริสัชณสมัยนั้น ทรงรังเกียจเกลียดชังให้ร้ายแด่พระสงฆ์คณะใหม่นั้น ตราบสุดพระอานภาพ แต่ถึงอย่างไรธรรมยุติก นิกาย ก็ จำเริญ มา ได้ ตลอด เวลาตราบลุจุตถรัชได้รับ แต่ความ อุดหนุนทนุบำรุงตลอดมาทุก ๆ รัชสมัยจวบบัจจุบันนี้ แลน่าจะเป็นเช่นนี้ต่อไปอีกนาน แต่น่าเสียดายนักหนาที่โลกุตรธรรมปฏิปทา อัน เป็น แก่นพระพุทธ-ศาสตร์แท้จริง พระสุคตเจ้าทรงมุ่งมาทจะโปรดสัตว์นิกรให้บรรลุอมฤตยธรรมเป็นที่ตั้งนั้น มาลับสมัยนิยมเสียแม้ ในสังฆมณฑล โดยถ่อมอัตรนูปนิสสัยเสีย โดยฤทธิ์หลงชู่สัมทับ เห็นอริยมรรคอริยผลเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกินเอื้อมไป

ที่จริง น่าเข้าใจว่า คนยุคนี้ ดูเหมือนจะเข้าใจผิด ในอริยมรรค อริยผล เห็นเป็นข้อศักดิ์สิทธิ์สุดวิสัย สามัญชน จะบรรลุได้เสียเป็นพ้น เพราะเผลอยึดตำนาญพระโพธิสัตว์เจ้าสร้างบารมีมาอเนกอนันตชาต แลย่อคำข่คำยกย่องพิลึกกึกกือ สั่งสมญาณไว้ มาหลายชั่ว ทั้งปาราชิกสิกขาบทข้อท้าย ท่านห้ามลวงโอ่อวด อุตริมนุษยธรรม อัน ไม่มีใน ตนจริง ถึงขาดจากภิกษุภาวะ ก็เลยลลานไป

พระพุทธเจ้าทรงทราบ อไรเป็นย่อเกิดของทุกข์ คือรูปนามเรานี่เอง อไรเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ คือความร่านนี่เอง อไรเป็นเครื่องทำให้ทุกข์ดับได้แม้รูปนามยังคงอยู่ คือการละความร่านเสียได้ขาดนี่เอง ก็และอไรเล่าเป็นทางจะให้ละความร่านได้ คือปฏิบัติชอบในกาย วาจา แลใจ โดยศีล สมาทานเกี่ยวกันข้ออันจะส่ออาสวะกิเลส คือ โลภโกรธแลหลง ยวนสำรวม สมาธิ รักษาใจให้สงบพุ่งสร้านด้วยกรรมฐานลัทธิเป็นต้น แลปัญญาหมั่นหยั่งญาณพิจรณาไตร่ตรองถึงธรรมะนิยามของธรรมชาตโลกะธาตุ คือความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ แลความเป็นสภาพกลางไม่มีเจ้าของ หัดอบรมญาณให้ตัดร่านได้ขาด

อริยมรรค เป็นวิชาหัดนาม ให้บรรลุนฤพาน ธรรมนองโปรเฟสเซ่อแลงสเนอร์หัดนามให้ฉลาดสังเกตทายข้อที่มิพักประจักษ์ด้วยจักษุ จนเห็น อัจฉริย ผิดสามัญมนุษย์ได้เหมือนหัดกายให้แคล่วคล่อง ชำนิห์ในหัตถกรรมนานา มวยปล้ำ เต้นรำ หรือห้อยโหนแสดงกายกรรมผิดสามัญชนเป็นเยี่ยงเท่านั้น ไม่วิเศษศักดิ์สิทธิ์กอยอุปริมฤทธานุภาพอื่น นอกจากบุญกุศลอบรมสันดานมามหาวิทยาลัย เป็นแหล่งอบรมสุจริตธรรัญญาฐานโลกิยะฉันใด สุญญาคาระสถาน ก็เป็น

แหล่งอบรมวิมุติขรัญญาฐานโลกุตระฉนั้น แล ไม่อัศจรรย์ยิ่งกว่านั้น เสมอนึกหน้า เห็นพิลึกพิลั่นเกินไป

ถ้าผู้ใด รู้ศึกว่า อริยมรรค อริยผล เป็นธรรมชาติจริงเพียงไร แลมีอุปนิสสัยใคร่ต่อนฤพาน เร่งในโลกุตรธรรมะปฏิบัติ แล้วจะปลาดนักเจียวหรือ ที่ผู้นั้นจะบรรลุโลกุตรผลแม้ตั้นต้น คือโสดาบันได้ ด้วยกอบด้วยการสลัดเพียงสังโยชน์เบื้องต่ำได้บางส่วน สมบูรณ์องค์ ๓ คือ ๑ ตัดสักกายะทิฐิ การถือสังขารที่สิงสำนึกอยู่ว่าเป็นตัวตน ของตัวจริงจังดังสมมตนั้นได้ขาด ๒ ตัดวิจิกิจฉา สงสัยในสภาพธรรมชาตสังขาร ว่าอาจจะเที่ยง อาจจะปราศจากทุกข์ แลอาจจะเป็นตัวตนจริงจังได้นั้นขาดสันดาน แล ๓ ตัดสีลัพพัตตปะรามาส การเชื่อในอุปเท่ห์ขลังศักดิ์สิทธิ์ผิดธรรมชาตต่าง ๆ ได้ขาด อริยผลชั้นที่ ๒ เรียกสกิทาคามิ นั้นเล่า ก็เพียงเพลา กามะฉันท์ (พอใจในกาม หรือโลภ) แล พยาบาท (ปองร้ายหรือโทสะ) ลง ต่อบรรลุชั้นที่ ๓ เรียกอนาคามิ จึงตัดสังโยชน์เบื้องต่ำได้ขาดทั้ง ๕ คือปราสจาก สักกายะทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพัตตะ ปะรามาส กามะฉันท์ แลพยาบาทชั้นสุด คือพระอรหรรตผลดอก จึงตัดสังโยชน์เบื้องสูง ๕ ประการ คือ มานะ อุทธจะ (ความพึงสร้าน) อวิชชา (ความไม่รู้) รูปะราค (มุ่นประวัติในรูป) แลอรูปะราคะ (มุ่นประวัติในข้อไม่มีรูป คือนามธรรม) นั้นได้หลุดหมด บรรลุอมฤตยวิโมกษ์ อันเป็นปรมาภิสุญญสุขศันติ์

ไม่น่าอัศจรรย์ที่จะหัดใจให้บรรลุได้ แม้มานะใคร่จะบรรลุ เพราะเป็นไปตามธรรมดาสังขาร เราทำได้ในขณะหนึ่งแล้ว เป็นไรจะทำเสมอไปไม่ได้

การหัดกาย แม้แต่เดรัจฉานยังหัดได้ แต่การหัดทรมานใจ เฉพาะทำได้แต่มนุษย์ก็เพราะธรรมดาแต่งสภาวะมาเช่นนั้น

ไม่น่าลืมว่า พระขีณาสพทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ก็เป็นมนุษย์ เราท่านก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน ข้อสำคัญนั้น ท่านรู้สภาพ รู้เหตุ รู้ผล แลรู้ทางให้อุบัติผลซึ่งพระพุทธเจ้าบอกไว้แล้ว นั่นและยากจะรู้ถึงเมื่อยังไม่มีใครบอก เหตุฉนี้ จึงน่าเห็นว่า การตื่นนึกหน้ามรรคผลนฤพานเป็นข้อศักดิ์สิทธิ์เกินไปนี้เอง เป็นเครื่องตัดวาศนาบ่จฉิมาชนตา ไม่ให้บรรลุวิมุติสุขศันติ์ แลพระศราพกะสงฆ์เหมือนองค์พระพุทธเจ้าของพระองค์ได้

พระพุทธเจ้าทรงมุ่งอำนวยวิมุตติสุขแก่สัตวโลก แต่หากคนพ้นโลกยังหย่อนศึกษา ใกล้คนเยิงมากกว่าฐานะมนุษย์ควรเป็น หยั่งญาณเห็นเหตุผลโลกุตรธรรมปฏิบัติไม่ไหว อาสัยพระมหากรุณาต่อสัตวโลกไม่มีประมาณ จึงทรงโอวาทโลกียธรรมปฏิบัติ เพื่อพัฒน์สุขศันติ์ตามยถาปฏิบัติ ซึ่งเกือบเป็นข้ออย่างเดียว ที่มนุษย์ยุคนี้มุ่งหมายประพฤติทั้งเสียแรงเกิดมาประสพพุทธศาสนาฉนี้ ออกข้อนจะน่าเสียดายหนอ แต่ก็จะทำกระไรได้เล่าเราเอ๋ย เมื่อเรายอมถ่อมตัวเราเป็นปถชนเสียรายแล้ว เอาแต่ย่อสั่นงัก ๆ อยู่นี่ ดังฤาจะลิ้มรสพระอมฤตยธรรมได้เล่า

การพระศาสนาจะจำเริญได้ แม้โดยพระ อัคระ ราชูปถัมภ์ ของ สม.ด็จ บรมกษัตราธิราชเจ้าก็ดี หากขาดพระสมณนายกผู้ฉลาดแลสามารถเสมอสองพระองค์อันออกพระนามนั้นแล้ว ก็ยากที่พุทธบรรพสัชจะหวังอไรได้มากนักจากพระศาสนาล้ำพาหิรศาสน์ทั้งหลายในโลก แม้ฝ่ายพระสงฆ์ธรรมยุติกา ด้วยโลกย่อมดำเนิรไปหานวะสมัย แม้การพระศาสนาปลกเปลี้ยดำเนิรไปไม่ทัน และจะไม่ให้ล้านั่น เป็นข้อที่เป็นไปไม่ได้ เราผู้พุทธศาสนิก ก็ได้แต่ตั้งใจอธิฐาน หวังการอวตารของพระสมณนายก อันเป็นอัจฉริยบุรุษยรัตน์จะอุบัติมาโปรดสัตว์เท่านั้น โดยยอมสังเวยชีพอันมีค่า สละกามะสุข ปลกพิริยตสาหะ เริ่งในอภิเนกษกรมประพฤติ เพื่อประยุติ หิตานุหิต ประโยชน์ ประเทือง สุขศันติ์ต่อสากลโลกยาตุ หรือเฉภาะสยามะชาติ์ ได้มีโอกาศ เริ่งรมย์ในอุดมธรรโมภาสสืบไปในอนาคตกาลเท่านั้น

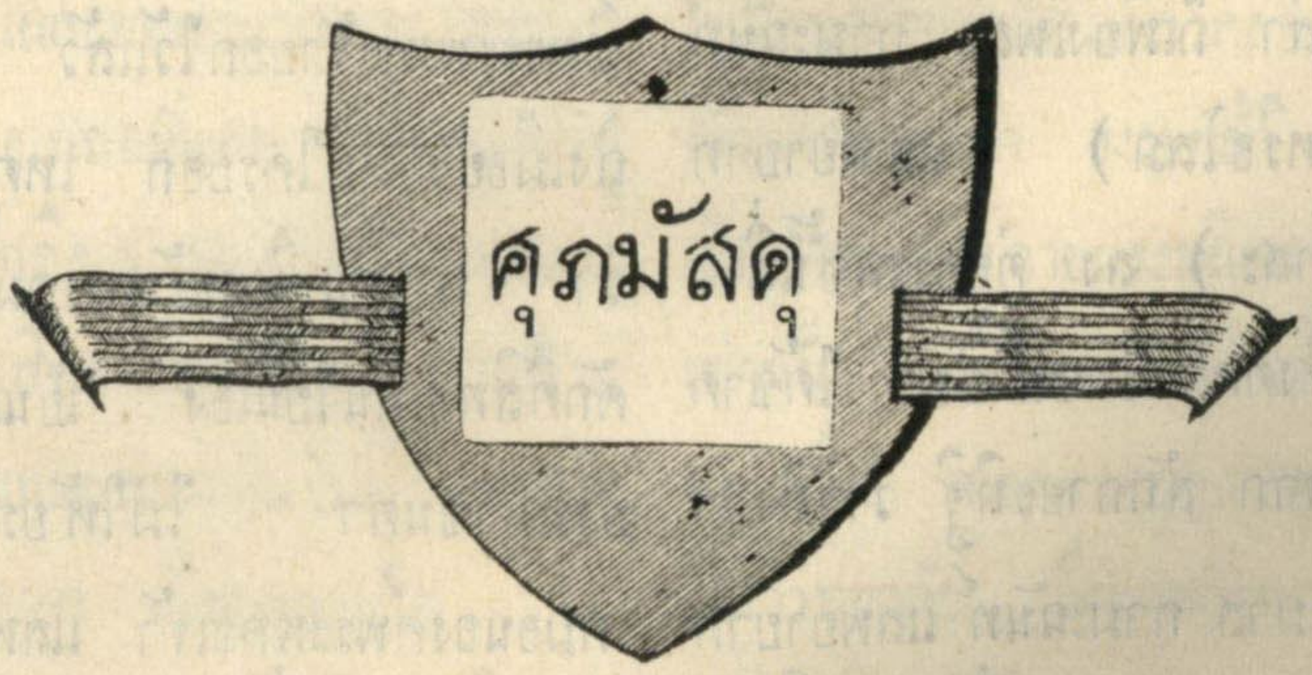

อานิสงส ภาวนา

ของ ส. สาลิตุล

ภาวนาเปนคำกวาง หมายถึงทำความดีให้มีให้เกิดขึ้น ในที่นี้จะกล่าวด้วยสมาธิภาวนาอันตั้งต้นด้วยการบริกรรมคือบ่นด้วยปาก เช่น ภาวนาพุทธานุสสติว่า อรหำ ๆ เปนต้น ท่านกล่าวว่ามีผลมีอานิสงส์ใหญ่ สามารถให้สำเร็จผลถึงที่สุด คือพ้นจากกิเลสเครื่องดองสันดานได้ ข้าพเจ้าเชื่อตามที่ท่านกล่าวไว้ เพราะข้าพเจ้าเคยได้อ่านแบบแผนเคยเรียนภาวนาแลเคยได้รับอานิสงส์มาบ้าง แต่จะได้รับอานิสงส์เพียงใดยากที่จะนำมาเล่าสู่กันฟัง เพราะเมื่อได้ประสบอานิสงส์ ข้าพเจ้ามิได้จดจำริกไว้ ข้าพเจ้าหาญรับว่าถ้าหมั่นภาวนาแล้วต้องได้อานิสงส์โดยแท้ ไม่แต่ภาวนาตามแบบ ถึงภาวนาอื่น ๆ ที่ไม่มีในแบบถ้าหมั่นภาวนาก็ได้อานิสงส์เหมือนกัน ข้าพเจ้าจะยกอานิสงส์ที่ข้าพเจ้าได้ประสบเพราะภาวนาเมื่อเร็ว ๆ นี้มาเล่าให้ฟังสักอย่างหนึ่ง เชื่อว่าจะเปนอุทาหรณ์สำหรับภาวนาอื่น ๆ ได้บ้าง ดังเรื่องที่เขียนต่อไปนี้

เมื่อเดือน "วิสาข" (พ.ศ. ๒๔๖๙) หนังสือพิมพ์ไทยเขษมได้พูดกับข้าพเจ้าไว้ว่า "วิสาข" ปีน่า (พ.ศ. ๒๔๗๐) ขอให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องลงในหนังสือพิมพ์ไทยเขษมสักเรื่องหนึ่ง ข้าพเจ้าตั้งใจว่าจะเขียนให้ "วิสาข" จึงเริ่มเกิดเปนกิเลสประจำอยู่ในสันดาน ข้าพเจ้านึกว่า หนามยอกเอาหนามบ่ง เกิดกิเลสขึ้นด้วย "วิสาข" จะต้องบ่งด้วย "วิสาข" จึงเริ่มทำกรรมฐานคือภาวนาว่า "วิสาข ๆ" ในตอนนี้ ความพยายามยังเฉื่อยชา ลืมภาวนาไปเสียหลาย ๆ วันจึงนึกภาวนาได้ครั้งหนึ่ง แต่หนังสือพิมพ์ไทยเขษมไม่ยอมให้ลืม ถึงเดือนหนึ่งเปนต้องไปเตือนว่าอย่าลืม "วิสาข" ถึงถูกเตือนอยู่ทุกเดือนเช่นนั้นข้าพเจ้าก็ยังไม่กระตือรือร้น เปนแต่เวลาว่าง ๆ ก็ภาวนาว่า "วิสาข ๆ" บ้าง ระหว่างนี้อานิสงส์ไม่เกิดเลย เห็นจะเปนด้วยข้าพเจ้าไม่ได้ภาวนาโดยจะมักเขม้น ภาวนาจึงไม่ให้ผล ยาปเข้าปะปนพาไปเสียทางอื่น

ข้าพเจ้าลืมพุทธภาษิตข้อนี้เสีย

“อภิตฺเรตฺถ กลฺยาเณ
พึงริบรันทำกรรมที่งามทั้งหลาย
ปาปา จิตฺตำ นิวารเย
พึงห้ามจิตจากบาป
ทนฺทำ หิ กรโต ปุญฺญำ
เพราะว่าเมื่อทำบุญช้า
ปาปสฺมิ รมตี มโน
ใจย่อมไปยินดีในบาป”

ข้าพเจ้าภาวนาเนือย ๆ ชา ๆ ลืมบ้าง ภาวนาบ้างมาจนเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ เวลาล่วงไปได้ ๑๑ เดือน พอหนังสือพิมพ์ไทยเขษมประจำเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ วิ่งไปเตือนอีก คราวนี้ข้าพเจ้าออกตกใจ ถึงตั้งอกตั้งใจภาวนา “วิสาข ๆๆๆๆ” ถี่เข้า แต่ความเพียรของข้าพเจ้ายังไม่ใช่อย่างพระสัพพัญญูโพธิสัตว์ จึงไม่กล้าอธิษฐานใจว่า **“น ตาวิมำ ปลฺลงกำ ภินฺทิสฺสามิ, ยาว อาสเวหิ จิตฺตำ น วิมุจฺจิสฺสติ** ถ้าจิตข้าพเจ้ายังไม่พ้นกิเลสข้าพเจ้าจะไม่ทำลายบัลลังก์นี้ (หมายความว่าไม่สำเร็จไม่ลุกจากที่)” เป็นแต่จะมักเขม้นมากขึ้น

ในระหว่างที่ข้าพเจ้าตั้งอกตั้งใจภาวนาอยู่ไทยเขษม (เห็นจะหมายถึงไทยผู้สุขสำราญไม่มีทุกข์ไม่ใช่หนังสือ) โผล่ไปเจอะเข้าพอเจอหน้าก็ “วิสาข” ขวนแล้ว ข้าพเจ้าตลึงเตือนมีนาคมนี้เคราะห์ร้าย ถูกเตือนแล้วเตือนเล่า เล่นเอาใจข้าพเจ้ากระสับกระส่าย รู้สึกว่าข้าพเจ้าเร่าร้อนไปด้วยกิเลสคือวิสาข เลยตั้งใจภาวนาจะให้พ้นกิเลสให้ได้ เกือบจะอธิษฐานใจว่าไม่สำเร็จไม่ลุกจากที่อย่างพระสัพพัญญูโพธิสัตว์ แต่ใจไม่กล้าพอ เป็นแต่ตั้งใจภาวนา “วิสาข ๆๆๆ” เกือบตลอดวันตลอดคืน โดยความมุ่งหมายว่าวิสาขภาวนาจักให้ผล พ้นวิสาขกิเลสได้เป็นแน่แท้ ด้วยเดชะอำนาจที่ข้าพเจ้าตั้งอกตั้งใจภาวนาหรือภาวนานั้นไปดลใจพระเป็นเจ้าให้เร่าร้อนอาสน์ จึงเกิดโอภาสเป็นแสงสว่างกว้างออกไปเป็นนัย ๔ ประการ เป็นครั้งแรกแล่นผ่านเข้าไปในบอกวัต (หนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง) ปรากฏเป็นตัวอรรถดังข้าพเจ้าจดไว้ต่อไปนี้

“๑ <u>วิสาข</u>ปุณฺณโมกฺกนฺโต[๑]
(ปฏิสนธิกลางเดือนวิสาข)

---

๑ ข้อต้นนี้ไม่ใคร่พบใครอธิบาย เห็นจะเป็นด้วยการลงสู่ปฏิสนธิเป็นของรู้ยาก

๒ วิสาเขเยว นิกฺขมิ
(ประสูติก็เดือนวิสาข)
๓ วิสาขปุณฺณมีสมฺพุทฺโธ
(ตรัสรู้ก็กลางเดือนวิสาข)
๔ วิสาเข ปรินิพฺพุโต
(ปรินิพพานก็เดือนวิสาข)"

เมื่อข้าพเจ้าได้ประสบโอภาสแสงสว่างอันเกิดแต่วิสาขภาวนากว้างออกไปเช่นนี้ก็เกิดปีติโสมนัส ขยายความแคบใจให้เยิกยานออกเปนอานิสงส์อย่างน้อยในชั้นต้น เมื่อได้ประสบผลเช่นนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็ตั้งใจภาวนาเรื่อยไปเพื่อได้รับผลในเบื้องบนคือผลชั้นสูงคราวนี้ได้เนื้อความขยายอรรถที่เขียนไว้ข้างต้นสำเร็จผลแล่นออกมาจากประชุมปาจิตตีย์ถึงตอน "วิสาขบูชาที่บ้านชอำ" (พระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์) ข้าพเจ้าได้เลือกจดแต่ที่ประกอบตัวอรรถมาลงไว้สำเร็จเปนรูปดังนี้

"กลางเดือน ๆ นี้เรียกว่าเดือนวิสาข เมื่อ ๒๕๔๙ ปีมาแล้ว พระพุทธเจ้าเกิด. ท่านไม่ได้เกิดเปนพระพุทธเจ้า เกิดเปนคนธรรมดาเหมือนพวกเรานี้เอง แปลกกับเราแต่ที่ท่านเกิดคนละแห่งภูมิประเทศผิดกัน. ท่านเกิดที่เมืองใกล้เขาหิมาลัย ในแถบป่าหิมพานซึ่งเปนที่หนาวมาก..... ท่านเกิดเปนลูกชายคนใหญ่ของในหลวง ถ้าท่านไม่ได้เปนพระพุทธเจ้า เมื่อพ่อท่านตายท่านก็คงเปนในหลวง ท่านไม่ชอบเปนในหลวงชอบเปนพระพุทธเจ้ามากกว่า. ที่ท่านไม่ชอบเปนในหลวงนั้น ถึงเราจะยังไม่เกิดก็ควรเรียกได้ว่าเคราะห์ดี ถ้าไม่เช่นนั้นบ้านนี้เราจะนับถือสาสนาอะไรก็ไม่รู้ หรือมิแต่สาสนาผิสางก็เปนได้..... พระพุทธเจ้าเกิดมาแล้ว เมื่อยังเล็กท่านก็เล่าเรียนวิชาอย่างเจ้า คือเรียนการรบมีความรู้ในเชิงอาวุธ ชำนาญการขี่ช้างขี่ม้า และรู้การปกครองบ้านเมืองเปนต้น. ท่านเปนคนมีความรู้มาก แต่ใจท่านผิดกับคนธรรมดา. ท่านตริกตรองถึงความเปนไปในชีวิตของคน เห็นว่าโลกเรานี้ย่อมแล้วไปด้วยทุกข์ คนเราทำอย่างไรจึงจะพ้นทุกข์ได้..... ท่านได้ตริกตรองข้อนี้อยู่เปนเวลาหลายปี หาทางแก้ปัญหาว่าทำอย่างไรจึงจะไม่มีทุกข์ ท่านตรองไม่ตก ยิ่งตรองยิ่งเห็นเปนปัญหายากขึ้นทุกที ในที่สุดท่านทิ้งราชสมบัติทิ้งลูกเมียออกป่า ถือเพศเปนนักบวช..... เมื่อท่านออกบวชแล้วท่านก็ไปศึกษากับฤษีผู้เปนครู แต่ฤษีไม่มีความรู้อะไรที่ท่านเห็นว่าเปนความรู้

จริงจัง ท่านก็เปลี่ยนไปหาครูใหม่ แต่ครูใหม่ก็สอนเหลว ๆ ไม่มีอะไรเป็นแก่นสาร เหมือนกัน ในที่สุดท่านได้ลองนั่งนิ่งภาวนาอดข้าวอดน้ำตามวิสัยของฤษี เรียกว่าทำตบะ ท่านทำอย่างนั้นอยู่เป็นเวลาช้านาน จนซูบผอมอิดโรยกำลังก็ไม่ได้ความรู้อะไร ท่านรู้สึกว่าการหาความรู้ โดยวิธีนั่งอดข้าวนั้นผิด ท่านก็เลิกเสีย กลับกินข้าวกินน้ำบำรุงร่างกายให้แข็งแรงขึ้น ปัญญาจึงเกิด . . เมื่อท่านเลิกทำตบะคือทุกกรกิริยาแล้ว ท่านก็อาศัยปัญญาของท่านเองเป็นเครื่องให้ความรู้ ตรึกตรองเอาเองตามปัญญาของท่าน ในที่สุดเมื่อ กลางเดือน วิสาข คือวันนี้ ๒๕๑๔ ปีมาแล้ว ท่านนั่งตรึกตรองอยู่องค์เดียวที่ใต้ร่มโพธิ์ใหญ่ในตำบลที่เดียวนี้เรียกว่าพุทธคยา ท่านนึกคิดปัญหาแตกแลเห็นทางแจ่มแจ้ง เรียกกันว่าตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ขอให้จดจำไว้ว่ากลางเดือน (วิสาข) นี้แล เมื่อ ๒๕๔๘ ปีมาแล้วนั้นพระพุทธเจ้าเกิด ต่อมาอีก ๓๕ ปี กลางเดือน (วิสาข) นี้อีกท่านได้ตรัสรู้ คือเป็นพระพุทธเจ้า วันนี้จึงเป็นวันสำคัญนักหนาของพวกเราที่ถือพุทธสาสนา . . . เมื่อ พระพุทธเจ้าตรัสรู้แลประทานพระธรรมเทศนาโปรดสัตว์มีผู้เลื่อมใสมากขึ้น ๆ แล้ว พระพุทธสาสนาก็แผ่กว้างออกไปโดยเร็ว พระองค์ไม่ได้อยู่ว่างทรงสั่งสอนคนให้เลื่อมใสในสาสนาของพระองค์เป็นเครื่องพาให้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ พระองค์ทรงทำเช่นนั้นอยู่อีก ๔๕ ปี ถึงกลางเดือนวิสาข เมื่อ ๒๔๖๘ ปีมาแล้วเสด็จปรินิพานคือตาย (วันกลางเดือน (วิสาข) นี้จึงเป็นที่หมายสำคัญของพุทธสาสนาอีกอย่างหนึ่ง ญาติพี่น้องของเราตาย ถ้าถึงรอบวันตาย ถ้าเรามีกำลังพอ เราก็มักทำบุญ พระพุทธเจ้าวิเศษกว่าพี่น้องเราเป็นกอง การประชุมกันทำบุญวันนี้จึงเป็นการสมควรยิ่งนัก. พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งของเราเพราะท่านสอนพระธรรมไว้พระธรรมเป็นที่พึ่งของเราเพราะเป็นเครื่องให้เราปฏิบัติชอบ พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของเราเพราะท่านจำธรรมะของพระพุทธเจ้าไว้สอนถ้าท่านไม่จำแลเรียนต่อ ๆ กันมา บ้านนี้ไม่มีใครรู้พระธรรม แลอาจลืมพระพุทธเจ้าแล้วก็เป็นได้ เหตุฉะนี้พระพุทธเจ้า พระธรรมของพระพุทธเจ้า แลพระสงฆ์คือสาวกของพระพุทธเจ้า จึงเป็นไตรสรณะ คือที่พึ่งทั้ง ๓ ของเรา” . . . . .

ตามที่ข้าพเจ้าได้พบแสงสว่าง ดังเขียนต่อมานี้ เป็นอันได้ชื่อว่าได้ประสบอานิสงส์ของวิสาขภาวนากว้างขวางยิ่งขึ้นไป เป็นครั้งที่ ๒

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

แต่ครั้นพิจารณาถึงเหตุผลต่อไปอีกว่า วิสาขเปนเดือนวันสำคัญอันห่างไกลตั้ง ๒๕๐๐ ปี สถานที่เกิดวันเดือนสำคัญก็ห่างไกลกันมาก ทำไมหนอจึงมาอึกอักครึกโครมอยู่ในเวลานี้ จนหนังสือพิมพ์ไทยเขษมมาเผ้าเตือนอยู่ร่ำไป คงจะมีเลศนัยสักอย่างหนึ่ง ซึ่งเปนของควรที่บุคคลผู้บำเพ็ญวิสาขภาวนาจะพึงได้ประสบไฉน จึงไม่มีโอภาสปรากฏในภาวนา ชรอยข้าพเจ้ายังทำไปไม่ถึงที่ โอภาสคงมีเปนแน่แท้ เมื่อข้าพเจ้าทำในใจเช่นนี้แล้ว จึงเริ่มภาวนา "วิสาข ๆ" แลพิจารณาหาเหตุผลต่อไป ตอนนี้ไม่เกิดโอภาสเลย ยิ่งภาวนาก็ยิ่งมืด ทำให้คับแคบใจอยู่หลายเวลา แต่ด้วยเหตุที่ข้าพเจ้าเคยได้ประสบอานิสงส์แห่งวิสาขภาวนามาแล้วจึงมิได้ละความเพียร ตั้งใจภาวนาต่อมาอีกโดยลำดับ ก็ไม่แลเห็นร่องรอยแห่งวิสาข ไม่มีโอภาสอย่างใดมากระทบกระทั่งสิ้นเวลาที่พระพุทธสาสนาล่วงมาตั้ง ๒๔๐๐ ปี ข้าพเจ้าหมดหนทางที่จะภาวนาหาโอภาสในระยะนี้ จึงรวบรัดพิจารณาเข้ามาให้ใกล้ ครานี้เกิดโอภาสสว่างเข้าไปในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน (พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ข้าพเจ้าเห็นควรนำมาเล่าสู่กันฟัง จึงเลือกคัดแต่บางตอนมาเขียนไว้ดังต่อไปนี้

"การวิสาขบูชา

พระอรรถกถาจารย์เจ้ากำหนดไว้ว่าพระพุทธเจ้าได้ประสูติ แล ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ แลเสด็จปรินิพพานในวันเพ็ญพระจันทรเสวยฤกษ์วิสาข วันกำหนดนี้จึงเปนวันนักขัตฤกษ์ซึ่งชนทั้งปวงผู้นับถือพระพุทธสาสนาได้กระทำบูชาพระรัตนตรัยเปนการระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า คล้ายกับทำเฉลิมพระชนม์พรรษาหรือแซยิดปีละครั้งแต่โบราณมา การกำหนดที่พระจันทร์ในวันเพ็ญเสวยวิสาขนักขัตฤกษ์นี้แต่โบราณมาถือว่าตรงในเพ็ญเดือน ๖ เสมออยู่ไม่ยักเยื้องตลอดมาจนถึงในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวางวิธีแบบย่อคณนาคิดวันพระจันทร์เพ็ญให้ใกล้กับที่จริงเข้ากว่าแต่ก่อน วันวิสาขนักขัตฤกษ์จึงได้เคลื่อนไปเปนเพ็ญเดือน ๗ บ้างในบางปี แต่ยังอยู่ในเดือน ๖ โดยมาก ก็การที่ถือว่าพระจันทร์เสวยวิสาขฤกษเปนนักขัตฤกษ์ที่ควรประกอบการบูชาใหญ่ในพระรัตนตรัยซึ่งถือกันอยู่ในเมืองที่นับถือพระพุทธสาสนามาแต่โบราณนั้น จะให้ได้ความชัดว่าตั้งแต่พระพุทธสาสนาได้มาประดิษฐานในแผ่นดินสยามแล้ว คนทั้งปวงได้ทำ

การบูชานั้นมาแต่เดิมหรือไม่ได้ทำ ก็ไม่มี ปรากฏชัดในที่แห่งใด จนถึงกรุงสุโขทัยจึง ได้ความ ตามหนังสือ ที่นางนพมาศ แต่งนั้นว่า

"ครั้นถึงวันวิสาขบูชา สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน เสราชบริรักษ์ฝ่ายน่าฝ่ายใน ทั้งอาณาประชา ราษฎรทั่วทุกนิคมคามชนบท ก็ประดับพระ นครแลพระราชวังข้างน่า ข้างใน จวนตำแหน่ง ท้าวพระยา พระหลวงเศรษฐี ชีพราหมณ์ บ้าน เรือน โรงร้านพ่วงแพชนประชา ชายหญิงล้วน แต่แขวนโคมประทีปชวาลาสว่างไสว ห้อย ย้อยพวง บุบผชาติประพรมเครื่องสุคนธรสอุทิศ บูชาพระรัตนตรัยสิ้นสามทิวาราตรี มหาชน ช่วนกันรักษาพระอุโบสถศีล สดับฟังพระธรรม เทศนาบูชาธรรม บ้างก็ถวายสลากภัตตาหาร สังฆทานเข้าบิณฑ์ บ้างก็ยกขึ้นซึ่งของผ้าบูชา พระสถูปเจดีย์ บ้างก็บริจาคทรัพย์จำแนกแจก ทานแก่ยาจกทลิทกคนกำพร้าอนาถาชราพิการ บ้างก็ซื้อไถ่ชีวิตสัตว์จตุบาททวิบาทชาติมัจฉา ต่าง ๆ ปลดปล่อยให้ได้ความสุขสบาย อัน ว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน แลราชตระกูลก็ทรง ศีลบำเพ็ญการพระราชกุศลต่าง ๆ ในวันวิสาข บูชาพระพุทธสาสนาเป็นอันมาก เวลาตวัน ชายแสงก็เสด็จพระราชดำเนิรพร้อมด้วยราช สุริยวงศ์แล นางใน ออกวัดน่าพระยาตุราช อารามหลวง วันหนึ่ง ออกวัดราชบูรณ พระ วิหารหลวงวันหนึ่ง ออกวัดโลกสุทธราชาวาศ วัน หนึ่ง ต่างนมัสการพระรัตนตยาธิคุณ โปรย ปราย ผกา เกสร สุคนธรส สัก การบูชา ถวายประทีปชูบูชาเทียนเวียนแว่น รอบรัตนบัลลังก์ ประโคมดุริยางคดนตรีดีดสีตีเป่า สมโภช พระชินศรี พระชินราช พระโลกนาถ พระ สัฏฐารส โดย มิกมลโสมนัส ศรัทธา ทุก ตัวคน" แล้วมีคำสรรเสริญว่า "อันพระ นครสุโขทัยราชธานี ถึงวันวิสาขนักขัตฤกษ์ ครั้งใด ก็สว่างไป ด้วยแสง ประทีป เทียน ดอกไม้เพลิง แลสล้างสลอนด้วยธงชายธง ประฎากไสวไปด้วยภู่พวงดอกไม้กรองร้อยห้อย แขวน หอมตระหลบไป ด้วยกลิ่นสุคนธรส รวยรื่น เสนาะสำเนียงพิณพาทย์ฆ้องกลองทั้ง ทิวาราตรี มหาชนชายหญิงพากันกระทำกอง การกุศลเสมือนจะเผยซึ่งทวารพิมานฟ้าทุกฉัน ชั้น" กล่าวไว้เป็นการสนุกสนานยิ่งใหญ่ เหมือนอย่างในหนังสือโบราณก่อน ๆ ขึ้นไป ที่ได้กล่าวถึงวันวิสาขบูชาดังนี้

แต่ส่วนที่ในกรุงเก่า มิได้ปรากฏมีใน จดหมายแห่งหนึ่งแห่งใด ดูเป็นการลืมเสียทีเดียว ตลอดลงมาถึงกรุงรัตนโกสินทร ซึ่ง เป็นลูกศิษย์กรุงเก่า ก็ไม่ได้มีการพระราช

กุศลวิสาขบูชา ตลอดมาจนปีฉลูนพศก จุลศักราช ๑๓๗๙ (พ.ศ. ๒๓๖๐) รัตนโกสินทรศกเปนปีที่ ๓๖ ในรัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระสังฆราชมีซึ่งมาแต่วัดราชบุรณ ถวายพระพรให้ทรงทำวิสาขบูชาเปนครั้งแรก การที่ทำนั้นถึงว่าในหมายอ้างว่าเปนมหายัญบูชาใหญ่ก็จริง แต่การที่จัดนั้นดูเหมือนหนึ่งจะต้องถามกันว่าจะให้ทำอย่างไรจะควร ท่านพระสังฆราชนั้นจะต้องถวายพระพรอธิบายว่าที่ทำกันมาแต่ก่อนนั้น คือจุดโคมตามประทีปบูชาทั้งในพระอารามแลบ้านเรือนทั้งปวง จึงโปรดให้ทำโคมยีดกระดาษเสาไม้ไผ่ยอดผูกธัชรกระดาษเหมือนกับโคมบริวารการพระราชพิธีของเปรียงแปลกแต่เสาทาปูนขาวเสียเหมือนโคมไชยโคมประเทียบ ให้ไปยกตามพระอารามหลวงพระอารามละ ๔ เสาเปนส่วนตามประทีปในวัดส่วนที่ตามประทีปตามบ้านเรือนนั้น ก็ให้อำเภอกำนันบ่าวร้องให้รายฎรจุดโคม เปนการคร่าว ๆ แรก ๆ ก็เห็นจะมีบ้างแห่งละใบสองใบ มีโคมเข้าแขกเปนต้น เปนส่วนที่จุดประทีปตามบ้านเรือนต้องด้วยอย่างเก่า อีกประการหนึ่งนั้น มีพวงดอกไม้แขวนบูชาตลอดทั้ง ๓ วัน ก็ให้เกณฑ์ข้าราชการร้อยดอกไม้มาแขวนในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วันละร้อยพวงเศษ อีกประการหนึ่งนั้น มีดอกไม้เพลิงเปนเครื่องสักการบูชา ก็ให้มีพุ่มดอกไม้เพลิงมาปักจุดที่น่าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อีกประการหนึ่ง มีพระธรรมเทศนาแลรักษาอุโบสถศีล ก็ให้มีเทศนาของหลวงตามวัดฝั่งตวันออก ๑๐ พระอาราม ฝั่งตวันตก ๑๐ พระอาราม แลให้อำเภอกำนันป่าวร้องให้รายฎรรักษาศีล อย่าให้ฆ่าสัตวตัดชีวิต แลให้ชักชวนกันไปฟังพระธรรมเทศนา อีกประการหนึ่งว่ายกของขึ้นบูชา ก็ให้ทำของจรเข้าไปปักตามวัดหลวงวัดละคัน อีกประการหนึ่ง ว่าเคยเลี้ยงพระสงฆ์แลถวายสลากภัต ก็โปรดให้เลี้ยงพระสงฆ์ในท้องพระโรง แลสดับปกรณพระธรรมอัฐด้วยเข้าสลากภัต แลประกาศให้รายฎรชักชวนกันทำสลากภัตถวายพระสงฆ์ การที่จัดไปทั้งปวงนี้เห็นชัดว่าเปนจัดตามแบบโบราณที่เคยทำมาเมื่อจะดูเทียบกันกับจดหมายนางนพมาศ ก็เกือบจะมีการบูชาทุกอย่างเต็มตามที่จดหมายไว้ เปนแต่อาการที่ทำนั้นคนละอย่าง ในจดหมายนางนพมาศดูเปนการครึกครื้นพร้อมเพรียงกันทั้งพระเจ้าแผ่นดินแลราษฎร เปนนักขัตฤกษ์ที่รู้ทั่วกัน เปนที่รื่นเริงทั่วกันในการที่จัดขึ้นชั้นหลังตามแบบเก่า ดูเปนแต่

การสังเขปย่อ ๆ พออย่าให้เสียโบราณ หรือคิดจะจัดให้เปนการครึกครื้นจริง แต่หากคนทั้งปวงไม่ได้ประพฤติมาแต่ก่อนพากันเนือย ๆ เฉย ๆ ไปเสีย ก็เลยคิดจางไป แต่เมื่อพิเคราะห์ดูจริง ๆ แล้ว เห็นว่าถึงส่วนราชการก็อยู่ช้างจะเลือน ๆ เปนแต่การเสียไม่ได้อยู่ เพราะไม่ได้เคยทำเคยนึกถึงมาเสียช้านานแล้ว จนชั้นหลังในปัจจุบันนี้ การวิสาขมีผู้ทำมากขึ้น ก็ยังเปนการของชาววัดแท้ พวกชาวบ้านที่เกี่ยวข้องบ้างก็แต่พวกที่จำศีลภาวนา แต่คนทั้งปวงที่เฉยอยู่ไม่รู้สึกนั้นโดยมาก ไม่เหมือนนักขัตฤกษ์ตรุษสงกรานต์ชั้นต่ำก็สารทยังดีกว่ามาก เมื่อจะคิดไปก็ดูไม่น่าจะเปนเช่นนี้ ถ้าพระเจ้าแผ่นดินองค์อื่นซึ่งได้ดำรงราชสมบัติมาในชั้นต้น จะว่าไม่ทรงทราบชัดเจนในพระพุทธสาสนาจึงไม่ได้ทรงทำก็ตามเถิด แต่พระเจ้าทรงธรรมซึ่งเปนพระพิมลธรรมอยู่ก่อน ว่าแตกฉานในพระไตรปิฎก แลทรงเปนพระธุระในการพระพุทธสาสนามาก จนถึงเสด็จออกไปนั่งเปนอาจารย์บอกหนังสือพระสงฆ์วันละร้อยรูป แลทรงพระวิตกเปนห่วงบ่วงใยกลัวชาดกต่าง ๆ จะสูญตามคำทำนายของพระอรรถกถาจารย์เจ้ากล่าวไว้ในปัญจอันตรธาน จึงทรงพระอุสาหะแต่งมหาชาติคำหลวงขึ้นไว้สืบอายุพระพุทธสาสนา แลทรงเสาะแสวงหาเจดียฐานอันเปนที่ชอบใจคนทั้งปวงให้ก่อเกิดความศรัทธาเลื่อมใสได้ ใหญ่โตยืดยาวอย่างเช่นพระพุทธบาท การซึ่งทรงเปนพระธุระในพระพุทธสาสนาทั้ง ๓ อย่างนี้ ก็เพื่อจะสำแดงให้เห็นความรู้ซึ่งได้ทรงศึกษาในพระพุทธสาสนาทั่วถึงโดยมาก แต่การวิสาขบูชานี้น่าที่จะทรงสำแดงความรู้อีกสักอย่างหนึ่ง แต่เหตุใดจึงทรงลืมเสียก็ไม่ทราบ หรือจะเปนด้วยพระธุระในการบอกหนังสือ แลในการแต่งมหาชาติมากเสียจนไม่มีเวลาจะทรงค้นคว้าได้ เพราะย่อมจะทรงเห็นว่าการซึ่งแต่งมหาชาตินั้นเปนการบำรุงพระสาสนาสำคัญกว่าการวิสาขบูชาที่เปนแต่การบูชาภายนอก จึงไม่เปนพระราชธุระ

◎ ◎ ◎

การวิสาขบูชาที่ทำมาแต่ในรัชกาลที่ ๒ เปนต้นตลอดจนรัชกาลที่ ๓ ก็เปนการคงยืนที่อย่างคือมีการพระราชกุศลเช่นได้พรรณามาแล้วข้างต้น แต่ในท้ายรัชกาลที่ ๓ เมื่อทรงสร้างวัดสุทัศน์เทพวราราม โปรดให้ทำเกยขึ้นสำหรับตั้งพระสัตตมหาสถานรอบพระอุโบสถ แลวิสาขบูชาก็ให้เชิญพระพุทธรูปออกตั้งแล้ว

มิเทศนาปฐมสมโพธิ์ ให้สัปรุษทายกไปฟังแลเที่ยวนมัสการพระพุทธรูป ที่วัดพระเชตพนก็ให้มีตะเกียงรายรอยกำแพงแก้วเพิ่มเติมขึ้นแต่การอื่น ๆ ก็คงอยู่ตามเดิมไม่ได้มีการเสด็จพระราชดำเนิรออกวัดพระศรีรัตนศาสดารามเหมือนอย่างในบัจจุบันนี้

ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทำการวิสาขบูชาเปนแบบมาแต่ยังทรงผนวชอยู่ จึงได้โปรดให้จัดการเพิ่มเติมขึ้นตามแบบเช่นพระสงฆ์คณะธรรมยุติกาทำอยู่ เปนการเพิ่มเติมขึ้นอีกส่วนหนึ่ง ธรรมเนียมเดิมก็คงเปนไปตามธรรมเนียมเดิม เว้นไว้แต่การเลี้ยงพระสงฆ์ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำนั้นต้องกับงานฉัตรมงคลจึงได้ยกเลิกเสีย คงมีอยู่แต่วันแรมค่ำ ๑ วันนั้นเปนวันเลี้ยงพระที่พระที่นั่งอนันตสมาคม จึงได้ยกกาลานุกาลขึ้นไปทำบนพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ เชิญพระบรมอัษฐิตั้งบนบุษบกเมื่อทรงเลี้ยงพระในพระที่นั่งอนันตสมาคมแล้วจึงได้เสด็จขึ้นไปสดับปกรณบนพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ เปนสองงารประดังกันอยู่ ต่อมาถึงแผ่นดินบัจจุบันนี้เปลี่ยนฉัตรมงคลไปเดือน ๑๒ แล้วจึงได้มีการเลี้ยงพระในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำขึ้นเหมือนอย่างแต่ก่อน แลการวิสาขบูชาในรัชกาลที่ ๕ นั้น ในตอนกลาง ๆ โปรดให้เกณฑ์เจ้านายข้าราชการตั้งโต๊ะเครื่องบูชาตามรอยเฉลียงพระอโบสถ เปนการครึกครื้นสนุกสนานมาก จนเกิดเล่นเครื่องโต๊ะลายครามกันขึ้น ในเวลานั้นเที่ยวเก็บหาสิ่งของที่มีอยู่แล้วในกรุงนี้มาประสมกันให้ได้ชุดได้ลายตั้งขึ้นเปนโต๊ะใหญ่บ้างเล็กบ้าง บรรดาใครเปนเจ้าของก็มาคอยเฝ้าประชุมพร้อม ๆ กัน ถ้าของผู้ใดไม่ดีก็รับสั่งให้ยกสิ่งของนั้นไปตั้งที่ตรงหน้า ถ้าผู้ใดถูกตั้งของที่หน้าเช่นนั้นก็เปนที่อัยอายกัน ต้องเที่ยวขวนขวายหาของที่ดี ๆ มาตั้ง จนการที่จัดหาเครื่องโต๊ะนั้นเปนการจำเปนที่ต้องหาทั่ว ๆ หน้ากัน สิ่งของก็มีราคาแพงขึ้น ต่างคนต่างเที่ยวหากันวุ่นเหมือนอย่างเล่นถ้วยบ้านอยู่ในบัจจุบันนี้ ก็เปนที่สนุกครึกครื้น ถ้าถึงวันวิสาขบูชาในวัดพระศรีรัตนศาสดารามก็เต็มไปทั้งพระทั้งคฤหัสถ์ผู้หญิงผู้ชายหาที่ว่างไม่ได้ ครั้นภายหลังพระยาโชฎึกราชเศรษฐี พุก เห็นว่าเครื่องโต๊ะมีราคาหาไม่ใคร่ได้ จึงได้สั่งเครื่องโต๊ะที่ครบชุดลายต่าง ๆ เข้ามา ๖๐ สำรับ ออกจำหน่ายขายผู้ที่ถูกเกณฑ์ตั้งโต๊ะ ราคาสำรับละ ๑๐ ชั่ง แต่นั้นมาการเล่นเครื่องโต๊ะก็จืดจางลง ด้วยของเก่าที่จะหาให้ครบสิ่งบริบูรณ์ได้

เหมือนของใหม่ก็ไม่ใคร่มี เมื่อไม่มีของครบสิ่งก็ไม่อาจจะมาตั้ง เพราะกลัวจะสู้ของใหม่ไม่ได้ ส่วนของใหม่ถึงเครื่องครบบริบูรณ์ก็จริง แต่นักเลงที่จะเล่นไม่ใคร่มีใครนับถือ เพราะเปนของหาง่ายไม่ต้องพยายามมาก เหมือนหาของเก่า ลวดลายแลสีครามก็สู้ของเก่าไม่ได้ ครั้นเมื่อการเล่นเครื่องโต๊ะจีดจางลงก็เปนแต่ตั้งเปนราชการ คนก็ไม่ใคร่มีใคร ๆ มาดูการที่ทรงตรวจตราเลือกพันนั้นซ้ำหลายปีเข้าก็เงียบ ๆ ไป ภายหลังจึงได้โปรดให้เปลี่ยนใหม่ เกณฑ์ให้ข้าราชการทำโคมตราตำแหน่งมาตั้งมาแขวน ส่วนของหลวงนั้นก็ใช้ตราหลวงแขวนที่ประตูพระอุโบสถทั้ง ๖ ประตู ในปีแรกที่เกิดโคมตราขึ้นนั้นก็เปนการกึกก้องกาหลยิ่งใหญ่ คนที่ดูกลับมากขึ้นไปกว่าเมื่อตั้งเครื่องโต๊ะ ตามศาลารายแลพระระเบียงโดยรอบเปนทำเลกว้าง คนจะเดินไปมาดูแลได้สดวก ตั้งแต่เวลาพลบไปจนเวลาดึกแปดทุ่มสามยามยังไม่ขาดคน เปนการสนุกครึกครื้นมาได้หลายปี จึงค่อย ๆ กร่อยลงตามธรรมดา

มาในแผ่นดินปัจจุบันนี้ เมื่อโคมกร่อยนักแล้ว กรมขุนภูวนัยนฤเบนทราธิบาล กรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิ์ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ พร้อมกันทำต้นไม้ทำนองต้นไม้หลังธรรมาสน์มหาชาติในท้องพระโรงแต่ก่อน มีรูปภาพเรื่องต่าง ๆ ประดับ ที่กระถางตั้งน่ามุขพระอโบสถ ๓ ต้น เลียนอย่างต้นไม้คริสต์สมัสของฝรั่งด้วยกลาย ๆ ก็เปนที่ครึกครื้นมีผู้คนมาดูบ้าง แต่ไม่แน่นหนามากเหมือนอย่างเมื่อครั้งตั้งโต๊ะหรือแรกมีโคมตรา ครั้นเมื่อภายหลังจืด ๆ เข้าก็เลิกไป การพระราชกุศลอันใดในการวิสาขบูชา ซึ่งเคยมีมาแต่ก่อนก็คงยืนที่อยู่จนถึงในรัชกาลปัจจุบันนี้ มีเพิ่มเติมขึ้นแต่พระพุทธรัตนสถาน เมื่อเชิญพระพุทธบุษยรัตนไปประดิษฐานในที่นั้นแล้ว จึงโปรดให้มีการบูชาขึ้นอีกแห่งหนึ่ง โปรดให้พระยรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการฝ่ายในที่เปนอุบาสิกาเดียรเทียนแลสวดมนต์ คล้ายกันกับที่ทำที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แลมีดอกไม้เพลิงสำรับเล็กบูชาด้วย เปนการเพิ่มเติมขึ้นในรัชกาลปัจจุบันนี้

◎ ◎ ◎

เมื่อวิสาขภาวนาขยายโอภาสให้แลเห็นพิธีวิสาขเลื่อนใกล้เข้ามาถึงเพียงนี้ จึงเปนที่เข้าใจว่า เพราะเหตุนี้เองวิสาขจึงมาอิกอิกครึกโครมอยู่ในเวลานี้ นับว่าข้าพเจ้าได้ประสบอานิสงส์แห่งวิสาขภาวนาเปนครั้งที่ ๓

ข้าพเจ้าเกิดความโสมนัสอิกครั้งหนึ่ง แต่อานิสงส์ที่เกิดเช่นลำดับมานี้ แม้จะทำให้ข้าพเจ้าเกิดปีติโสมนัสสักเท่าใดก็ดี ภายหลังกลับทำให้คับแคบใจอิก ด้วยยังแลไม่เห็นว่าจะไปสิ้นสุดลงเพียงใด แบบแผนท่านก็ว่าไว้ว่า "ภาวนาอบรมปัญญา ปัญญาอบรมจิตให้พ้นกิเลส" ดังข้าพเจ้าได้เริ่มไว้ข้างต้น ข้าพเจ้าภาวนามาก็นานนักแล้ว ได้ประสบโอภาสแสงสว่างเปนอานิสงส์ก็ถึง ๓ ครั้ง แล้ว ไฉนจิตข้าพเจ้าจึงยังไม่พ้นกิเลส "วิสาข" เล่า หรือข้าพเจ้าตั้งใจไม่ถูกที่อย่างไร แต่ด้วยอาศรัยข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าคงจะพ้นกิเลสวิสาขได้เปนแน่ จึงตั้งใจภาวนาต่อไปอิก ขะมักเขม้นจะให้พ้นวิสาขกิเลสให้ได้ เพียรพยายามพิจารณาหาเหตุผลลเอียดลงไป จึงเกิดมีนัยมาเตือนสติตามลัทธิภาวนาที่ท่านกล่าวไว้ว่า "เมื่อเจริญภาวนาจนจิตคุ้นตรวจตราหาเหตุผลกว้างขวาง แลเข้าไปเกาะแอบแนบแน่นอยู่ ชั้นแรกมักจะเกิดอุปกิเลส มีแสงสว่างเปนต้นมาทำอันตราย ถ้าผู้ภาวนาไปถือเสียว่าแสงสว่างเปนต้นที่เกิดนั้นเปนของดีไม่รู้ว่าเปนอุปกิเลสแล้ว ก็ไปติดอยู่เพียงนั้น ไม่สามารถบัลลุผลที่สุดคือพ้นจากกิเลสได้" พอมีนัยมาเตือนเช่นนี้ข้าพเจ้าจึงได้สติ มิได้อาลัยต่อแสงสว่างที่เกิดขึ้นเลยหยุดภาวนา วางจิตเปนอุเบกขา ไม่นึกถึงวิสาขภาวนาแลวิสาขกิเลสต่อไป จึงเกิดความรู้สึกในใจว่าภาวนามาสุดลงด้วยเลิกภาวนา วางตนเปนอุเบกขา เท่านี้วิสาขกิเลสที่ตองสันดานมาประจบครบปี ก็อันตรธานหาย ได้รับผลที่สุดของวิสาขกิเลสให้สุดสิ้นลงไปด้วยกิริยาที่วางดินสอส่งเรื่องให้หนังสือพิมพ์ไทยเขษมเท่านี้ ฯ

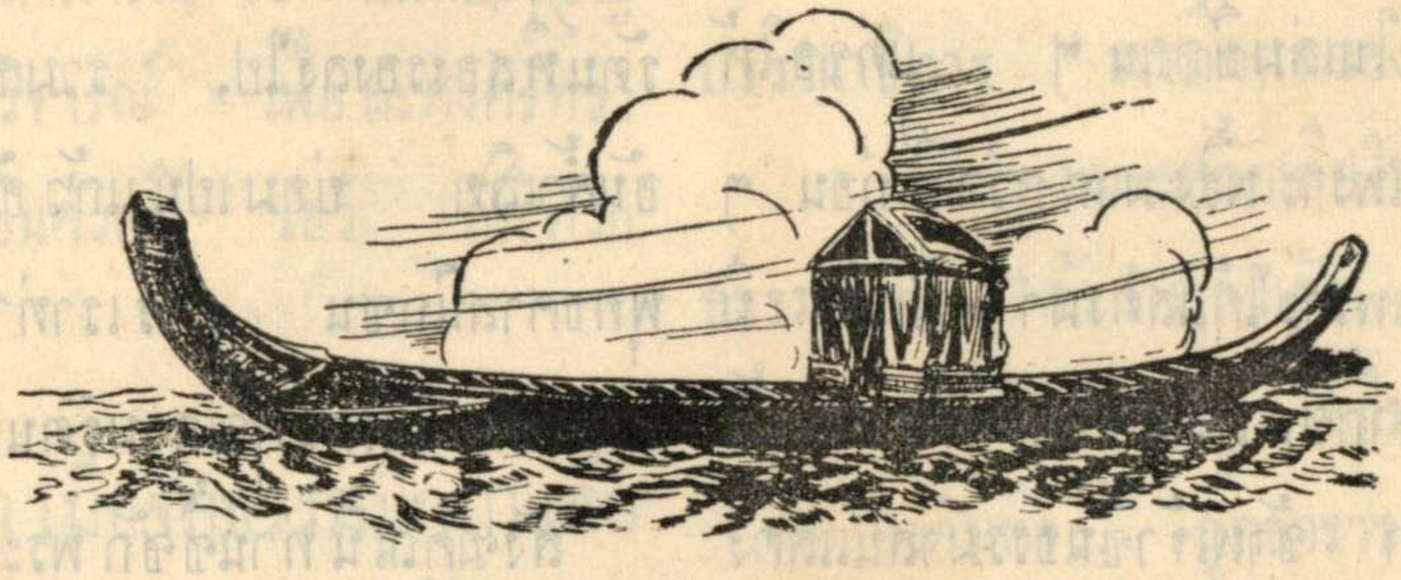

ธรรมีกถา

ในวันวิศาขบูรณมี พ.ศ. ๒๔๗๐

'สังฆคุณ'

คำนำ

ในวันวิศาขบูรณมี พ. ศ. ๒๔๗๐ ท่านบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ไทยเขษมได้อาราธนาข้าพเจ้าให้แสดงธรรมีกถา และข้าพเจ้าก็ยินดีรับอย่างเคย. ธรรมีกถาที่แสดงนั้นมีอนุสนธิเป็นลำดับกันมา คือปีต้น พุทธคุณ, ปีที่ ๒ ธรรมคุณ, และปีที่ ๓ (ปีนี้) จึงต่ออนุสนธิแสดงสังฆคุณ. แต่คำบรรยายหน้าธรรมาสน์ต่าง ๆ นั้น ข้าพเจ้าของดเอาเป็นว่ามิโดยทำนองเดียวกับปีก่อน ๆ ถ้าอยากทราบโปรดอ่านในเล่มปีก่อน ๆ แต่ขอให้ถือว่าไพเราะ เพราะพริ้งมากกว่าปีก่อน ๆ หลายเท่า. เพราะได้แสดงมา ๒ ปีแล้ว มีความชำนาญมากขึ้นโดยลำดับ. เพราะฉะนั้นต่อไปนี้สมมุติว่า ข้าพเจ้าขึ้นธรรมาสน์แสดงเนื่องของธรรมีกถาที่เดียว.

ธรรมีกถา 'สังฆคุณ'

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต
สมฺมา สมฺพุทธสฺส (๓ จบ)
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ฯ ล ฯ
ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ.

ณบัดนี้ ขอแสดงสังฆคุณกถา สืบพุทธานุสนธิจากต้นมาตามลำดับ เพื่อผดุงปรุงปรับประสาทาธิคุณพูลพิพัฒน์, พระสงฆ์นี้นับเป็นรัตน์ที่สามตามนิยม พุทธรัตน์เป็นประถมอุตตมดิลก พระธรรมนั้นท่านยกเป็นรัตน์ที่สองรองลงไป, รวมเป็นพระรัตนตรัยอันล้ำเลิศ ย่อมเป็นแก้วอันประเสริฐแห่งพุทธศาสนิกชน ควรเราท่านทุกคนควรจะทราบชัดในพระคุณสามรัตนะนี้โดยตระหนัก สังฆคุณนี้ท่านชี้ชักพระบาลีไว้ เพื่อกุลบุตรได้ท่องบ่นจำทรงตลอดมา ตามบทว่า

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฆ์สาวกของพระภควันตนายก ผู้เป็นศราพกแห่งพระ ชิโนรส ผู้ปฏิบัติดีแล้ว ทุก ๆ ประการ **อุชุปฏิปนฺโน** ปฏิบัติตรงทุกสถานในสัทธรรม นั้น **ญายปฏิปนฺโน** ปฏิบัติเพื่ออันจะตรัสรู้ **สามีจิปฏิปนฺโน** สงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติสมควร จะนับถือ **ยทิทำ** สงฆ์สาวกนั้นคือบุทคลใด **จตฺตาริ ปุริสยุคานิ** คือคู่บุรุษสี่นั้นไซร้ แยกได้เป็นแปดบุทคล นี่แหละสาวกพระทศพล ภควันต์เจ้า **อาหุเนยฺโย** ผู้ควรรับเครื่องเคารพสักการบูชา **ปาหุเนยฺโย** ผู้ควรรับนานาพัสดุที่จัดรับแขกทุกประการ **ทกฺขิเณยฺโย** ผู้ควรรับทักขิณาทานของทำบุญ **อญฺชลิกรณีโย** ผู้ทรงคุณควรประณมกรนมัสการ **อนุตฺตรำ ปุญฺญกฺเขตฺตำ โลกสฺส** เป็นนาบุญอันไพศาลแห่งสัตวโลกเลิศไม่มีเทียมเท่า นี่แหละเป็นข้อเค้าสังฆคุณกถาตามบาลี ซึ่งท่านตั้งไว้เพื่อเป็นที่ระลึกตามปริชาสามารถ, ขอท่านนักปราชญ์ปริชาโปร่งโปรดวิจารณ์ เพื่อ ผะดุงศรัทธาปสาทการให้ยิ่งขึ้นด้วยดี เอวๆก็มีด้วยประการฉะนี้

การสังสนทนา เมื่อจบธรรมิกถาแล้ว

สมมุติว่าข้าพเจ้าผู้เป็นธรรมกถึก เมื่อแสดง ธรรมิกถาจบแล้ว ก็ลงจาก ธรรมาสน์ลงมานั่งเหนืออาสน์ข้าง ธรรมาสน์ สมมุติว่าท่านบรรณาธิการ เป็นเจ้าภาพ ผู้อาราธนา ข้าพเจ้า สมมุติท่านผู้อ่าน ทั้งหลาย ทั้งสตรีและบุรุษเป็นอุบาสกอุบาสิกา, สมมุติหน้าหนังสือนี้เป็นโรงธรรมสภา ซึ่งมีเครื่องตบแต่งตามควร คือมีธรรมาสน์ มีพรมปูลาด และจะให้มีม่านกั้นตามประตู และหน้าต่างด้วยก็ได้ แต่ไม่มีโต๊ะเก้าอี้ อย่างไรก็ดีควรจะสมมุติให้ด้านหลังโรงธรรมสภานี้ มีภูเขาซึ่งอยู่ข้างทะเลสาบ ตามฝั่งมีหมู่บ้านเห็นไร ๆ เห็นรถไฟ เห็นเรือใบ และอะไรต่ออะไร ตามที่ได้เคยเห็นมา และ อนุญาตให้ผู้อ่าน สมมุติเพิ่มเติม หรือตัดทอนได้ตามปรารถนา แต่ต้องรวมกันสมมุติว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้ จดรายงาน การเป็นไปในสภานี้ ส่งมาให้ท่าน บรรณาธิการ และ สมมุติว่า จดตาม ชอบใจ ของ ข้าพเจ้าดังต่อไปนี้:—

บรรณาธิการ “ธรรมิกถา ของท่านฟังจับใจจริง ๆ ผมจะหลับเสียให้ได้ทีเดียว.”

ธรรมกถึก “จ๊ะ! ถูกแล้ว, แม้แต่ฉันกำลังแสดงอยู่ ก็เคลิ้มไปหลายหน, เต็มทีจ๊ะ, ถูกอาราธนามากมายจนอ่อนเพลีย แต่ยังภูมิใจในข้อที่ทำให้

ผู้พึงง่วงนอนได้. ซ้ำภูมิใจยิ่งกว่านั้น ในข้อที่ทำให้ตัวผู้แสดงง่วงด้วยเหมือนกัน. ข้อนี้ออวดว่า ธรรมกถึกใด ๆ ก็ทำไม่ใคร่ได้."

ต่อไปนี้นางบรรณาธิการ (ที่ไม่ใช้ว่า 'บรรณาธิการิณี' นั้น เพราะมีคำ 'นาง' บอกเพศหญิงอยู่ข้างหน้าแล้ว) ผู้นั่งฟังอยู่ด้วย, พูดขึ้นว่า "โอ! อิฉันถึงแก่เกียบหลับแน่ะซะ, เลยฝันว่าเปนคุณหญิง ดูท่านเจ้าคุณเสียใหญ่ทีเดียว." ตอนนี้ท่านบรรณาธิการยิ้ม แล้วพูดว่า "เปนเคราะห์ดีของผม ที่เจ้าคุณในฝันนั้นรับเคราะห์ไป ไม่เช่นนั้น หล่อนคงดุผมแย่ทีเดียว." แล้วก็เริ่มสนทนากันต่อไป

บรรณาธิการ "ผมขอบคุณมากที่นำเอาบาลิ อิติปิโส ฯ ล ฯ มาแสดงให้รู้ความจนจบถึงสังฆคุณ ผมก็สวดมนตร์อยู่เสมอ แต่ไม่ใคร่นึกถึงใจความบาลิคุณ พระรัตนตรัยนี้ยืดยาวนัก เมื่อรู้ความอยู่แล้ว จะภาวนาย่อ ๆ บ้างไม่ได้หรือขอรับ?"

ธรรมกถึก "โอ! ได้จะ มีอาจารย์ท่านย่อไว้ให้เรียกว่า "หัวใจ" เช่น หัวใจ 'สรณคมน์' มีว่า 'พุทธสำมิ' พ คือ พุทธัง, ธ คือ ธัมมัง, สำ คือ สังฆัง, มิ คือ สรณัง คัจฉามิ. (เอา 'มิ' ตัวท้าย) หัวใจ อิติปิ โส ฯลฯ ว่า 'อิสวาสุ' 'อิ คือ อิติปิ โส ฯลฯ, สวา คือ สวากขาโต ฯลฯ สุ คือ สุปฏิปันโน ฯลฯ และยังมีหัวใจอื่น ๆ อีกมากมาย ถือกันว่า เมื่อภาวนาแล้วมีคุณศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ตามฝอยที่ท่านกล่าวไว้"

บรรณาธิการ "ลัทธินี้น่าจะเนื่องมาจากพราหมณ์ คือเขาบริกรรมนามของพระผู้เปนเจ้าทั้ง ๓ โดยย่อว่า 'โอมฺ ๆ!" เราก็นำมาใช้ขึ้นต้นมนตร์ต่าง ๆ เช่น มนตร์พ่นตาแดง (ใคร ๆ คงรู้จัก), มนตร์บัดรางควาน ฯลฯ. คำ 'โอม' นี้ เขาว่ามาจากอักษร ๓ ตัว คือ 'อ' (พระนารายณ์), อุ (พระอิศวร), ม (พระพรหม), รวมเปน 'ออุม' เรียกเร็วเข้าจึงกลายเปน 'โอม' ไป แต่ไทยเราทำไมจึงกลายเปน 'มออุ' ไปไม่ทราบ

ธรรมกถึก "เห็นจะเปนด้วยไทยเราถือพระ

พรหม.ปนใหญ่จึงยกมไปไว้ข้างหน้า.
ในทางพระพุทธศาสนาก็นิยมคำว่า
'โอม'เปนนามพระรัตนตรัยเหมือนกัน
ดังปรากฏในคาถาพันสวดมนตร์ ๑๒
ตำนาน. คือ 'อ' ได้แก่

๑ "อรหำ สมฺมาสมฺพุทโธ" 'อ'
คือ

๒ "อุตฺตมำ ขมฺมมชฺฌคา," 'ม'
คือ

๓ "มหาสงฺฆำ ปโพเธติ" แปลว่า
(๑) พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
(๒) ได้ตรัสรู้แล้ว ซึ่ง อุตตมธรรม
(๓) และยัง พระมหาสงฆ์ ให้ตื่น
ว่าย่อๆก็คือ อ ได้แก่อรหังสัมมา
สัมพุทธเจ้า, อุ ได้แก่อุตตมธรรม,
ม ได้แก่มหาสงฆ์ รวมเปน 'ออุม'
ย่อเข้าก็เปน 'โอม' เหมือนกัน ดัง
กล่าวไว้ในนโม ๘ บทว่า 'นโม
โอมาตฺยารทฺธสฺส' ความว่า "ความ
นอบน้อมของมีแต่พระรัตนตรัย อัน
ท่านปรารภว่า 'โอม' ดังนี้" เพราะ
ฉะนั้นคำ 'โอม' นี้จึงศักดิ์สิทธิ์มาก
เมื่อบริกรรมขึ้นแล้ว พระผู้เปนเจ้า
ของพราหมณ์ก็ทรงโปรด และเปน
นามพระรัตนตรัย ได้บุญทาง
พระพุทธศาสนาอีกด้วย. เพราะฉะนั้น
เราจึงถืออักษร 'โอม' นี้เปนของ
ศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า 'โอมการ'
เมื่อเข้าสนธิแล้วเปน 'โองการ'
แปลว่าอักษร 'โอม.' ใช้เปนพระ
ราชดำรัสพระเจ้าแผ่นดิน.

บรรณาธิการ "แม้! 'โอม' คำนี้มีอานิสงส์
มากจริง, ถ้าสมมุติให้เปนพระนาม
พระเจ้าในคริสตศาสนา ซึ่งมี ๓
พระองค์เหมือนกัน และสมมุติให้เปน
พระนามพระเจ้าในศาสนาอิสลามด้วย
จะศักดิ์สิทธิ์ยิ่งใหญ่ทีเดียว เพราะถ้า
เราบริกรรมว่า 'โอม' ขึ้นคำเดียว
ก็อาจจะไปสวรรค์ได้ทั้ง ๓ ศาสนา."

นางบรรณาธิการ "อย่าๆ! อย่าสมมุติ
สวรรค์ให้มากนักเลยเจ้าข้ะ อิฉันจะ
เที่ยวตามไม่ทัน, เดี๋ยวนี้ก็ตามลำบาก
อยู่แล้ว ประเดี๋ยวสวรรค์—ราชวงศ์,
ประเดี๋ยวสวรรค์—รมณียสถาน และ
สวรรค์อะไรต่ออะไรเหลือจะตามอยู่
แล้วเจ้าข้ะ."

นายมั่ง อุบาสก (เห็นดีด้วย) "ดี—ดี—
ดี—ดี—ดีที ดียวของรัย; มีสวรรค์มาก

หนังสือพิมพ์ ... ไทยเขษม

เช่นนั้น เราจะได้เลือกชิ้นได้ตามชอบใจ เมื่อสวรรค์มาก นรกก็คงมากเท่ากัน, ถ้าเราทำบาปไว้จะได้เลือกไปตกนรกที่พอทนได้, เช่น บาปมีชู้ นรกไทยต้องชิ้นต้นงิ้ว. ลำบากมาก, นรกแขกก็ไม่ใช่เล่น —ชิ้นต้นอินทผลัม, เขาว่านรกฝรั่งชิ้นต้นโอ๊ก, แต่นรกจีนเขาว่าชิ้นต้นผักกาด ดูค่อยยังชั่ว ผมขอแนะนำว่าควรจะไปสวรรค์จีน พลาดท่าก็ตกนรกจีน ชิ้นต้นผักกาด ค่อยยังชั่วนาขอรับ, แต่ถ้าได้ทำบาป ชนไก่ไว้แล้ว อย่าตกนรกไทยเลยทีเดียวขอรับ เชื่อผมเถอะ เพราะ ...."

บรรณาธิการ "พอที ๆ ๆ! พุทโธ่! นายมั่ง ทำไมจึงพูดเลอะเทอะไปได้. (ผินหน้าไปพูดกับธรรมถึก) ท่านขอรับ! ผมอยากทราบว่า คุณพระสงฆ์ที่ท่านพรรณนามานั้น หมายความถึงพระสงฆ์ปรัตยตบันนี้ด้วยหรือไม่ขอรับ."

ธรรมกถึก "อ๋อ! หมายถึงโดยทางอ้อมซะ, พระสงฆ์นั้น ท่านจัดเป็น ๒ พวก คือ **อริยสงฆ์** พวกหนึ่ง ซึ่งปรากฏอยู่ในสังฆคุณ คือผู้บรรลุโสดาปัตติมรรค และโสดาปัตติผลคู่ที่หนึ่ง, ผู้บรรลุ สกทาคามิมรรค และสกทาคามิผล คู่ที่สอง, ผู้บรรลุ อนาคามิมรรค และอนาคามิผล คู่ที่สาม, ผู้บรรลุ อรหัตตมรรค และอรหัตตผล เป็นคู่ที่สี่, แยก ๔ คู่นี้ออกจึงเป็น ๘ ด้วยกัน.".

บรรณาธิการ "ขอโทษขอรับ, ผู้บรรลุมรรค บรรลุผล นั้นต่างกันอย่างไรขอรับ?"

ธรรมกถึก "นี่แหละจะ, ฉันก็ไม่ได้สำเร็จมรรคผลอันใดมิได้, แต่ฉันเข้าใจหยาบ ๆ อย่างนี้ คือผู้บรรลุมรรคนั้นคือผู้กำลังปฏิบัติอยู่, ผู้บรรลุผลนั้นคือผู้ปฏิบัติจนสำเร็จ เป็นลำดับไปดังนี้ จนถึงอรหัตตผล. เปรียบให้ง่ายเข้าอีกก็คือ ผู้บรรลุมรรคได้แก่ผู้ได้เข้าเรียนในชั้นนั้น ๆ. เช่น ผู้เรียนอยู่ในชั้นมัธยมหนึ่ง ผู้บรรลุผลนั้นคือผู้สอบไล่ได้ชั้นมัธยมหนึ่ง"

นายมั่งอุบาสก "อ๋อ! เอาความง่าย ๆ ว่าผู้เรียนมัธยมชั้นแปด แต่ยังไม่ได้สอบได้ เรียกว่า 'ชั้นแปดมรรคบุคคล' พอสอบไล่ได้ก็เรียก 'ชั้น

แปดผลบุคคล' เท่านี้นั่นเอง."

นายศังข์เนติบัณฑิต "พวก ข้ามะข้ามโมนี่ ครึ่เหลือเกินพูดเท่านี้ก็อธิบายยืดยาด, ไม่ผิด บท บาท ของ แม่ขจร เลย เทียว (แม่ขจร ภรรยานายศังข์ แต่ นั่งอยู่ คนละมุม โลก เหมือนไม่ รู้ จัก กัน) พูดเสียว่า 'มรรค' คือ ความที่กำลัง พิจารณา, 'ผล' คือความที่ตัดสิน แล้ว เท่านี้มันก็สิ้นเรื่องกัน."

แม่ขจร (ภรรยานายศังข์) "'มรรค' คือ แกงในหม้อ, ผลคือแกงที่เข้าปาก, เปรียบ อย่างนี้ ดีกว่าเป็นไหน ๆ, พวก หมอความ ละโอ้เอ้ไม่เข้าเรื่อง.

บรรณาธิการ "ขอโทษ ๆ! พระสงฆ์ ๒ พวก นั้น คืออริยสงฆ์พวกหนึ่งละ แล้ว พวกไหนอีกล่ะขอรับ"

ธรรมกถึก "คือ 'สมมุติสงฆ์' ซึ่งแปลว่า พระสงฆ์ โดยสมมุติ ได้แก่พระสงฆ์ ที่บวช และ เล่าเรียนสืบศาสนามาจน บัดนี้. ที่จริงท่านก็มีคุณแก่เราดุจ อริยสงฆ์เหมือนกัน คือท่านได้สืบ ต่อศาสนา ปลูกความเลื่อมใสศรัทธา และความรู้ ให้พวกเราได้รับปฏิบัติ กลมเกลียวเป็นอันหนึ่ง อันเดียวมาจน ทุกวันนี้, จะหาสิ่งใด ที่จะเหนี่ยวรั้ง น้ำใจของชาติให้ดูดดื่ม ซึมซาบทั่ว ถึง กัน เท่า ศาสนา เป็น ไม่ มีแล้ว ศาสนา สำหรับ ไทย เรา ก็คือ พุทธ ศาสนานี่แหละ เป็นหลัก เป็นประธาน พระสมมุติสงฆ์ ท่าน ได้ ดำรง สืบ ต่อ พระพุทธศาสนามา ให้พวกเราได้รับ คุณประโยชน์ ดังกล่าวแล้ว จึงนับว่า ท่านมีคุณยิ่งใหญ่เท่ากับพระอริยสงฆ์ เหมือนกัน. ที่จริงสมมุติสงฆ์ก็เป็น เครื่องหมายของอริยสงฆ์ — —"

นายมั่งอุบาสก "จิ—จิ— จริงทีเดียวขอรับ. ผมเห็นว่าควรจะต่อยทสังฆคุณออกไป อีก คือต่อ 'อัญชลิ กรณีโย' ออก ไปว่า 'สืบต่อศาสนากรณีโย, แทน อริยสังโฆกรณีโย, เป็นหลัก .."

นายศังข์เนติบัณฑิต "ช้า ๆ! ไม่ได้ ๆ! เป็นการนอกครูนอกอาจารย์ไป.' ถึง พระราช กำหนด กฎหมาย ก็ต่อเติม เอาเองไม่ได้ ...."

ทันใดนั้นได้ยิน หัวเราะกึก ๆ! ต่างคนหยุดนิ่ง และต่างแลไปทาง ต้นเสียง กึก ๆ! นั้น. ใช่อื่นไกล คือนายร้อยตำรวจโทบาง, แกชอบใจ

หนังสือพิมพ์ชาวไทยเชื้อมุสลิม

คำที่นายศังข์พูด. เลยหัวเราะใหญ่

นายร้อยตำรวจโทบาง "จึ่ง! จริงทีเดียว ขอรับ ถ้าผมเห็นผู้ต่อเติมกฎหมายเช่นนั้น ผมขับทีเดียวขอรับ" ท่านอุบาสก อุบาสิกาต่างก็หัวเราะกันครื้นใหญ่. ในขณะนั้นธรรมดิก ซึ่งเคลิ้มไปหน่อยด้วยง่วงมาก ต้องตกใจตื่น เห็นเขาหัวเราะกันใหญ่นึกว่าเขาหัวเราะความสัปดกของตน, นึกโกรธมาก แต่ข่มไว้ได้. แข็งใจเล่าวอำลาว่า "ฉันถูกเทศน์หลายราย อ่อนเพลียมาก ขอโอกาสลากลับ, วันวิศาขบูรณมีนี้เป็นวันมหากุศล ขอสรรพมงคลน้อยใหญ่จงมีแก่คณะไทยเชื้อมุสลิมทุกถ้วนหน้า"

บรรณาธิการ "พุทโธ่! แล้วกัน! ยังไม่.....

(แล้วพูดอะไรอีกไม่ทราบ ง่วงนอนเต็มที ริบลากลับ.)

ขอโทษ, จากำลังง่วงนอน น่ากลัวจะเลอะเทอะมาก.

อ.น.ก.

พุทธสาสนา กับการเผยแผ่แนวใหม่

เมื่อเร็วๆนี้ได้มีการประชุมเรื่องพระพุทธสาสนาที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น (พวกเหล่านี้เขาถือลัทธิมหายาน.) พุทธสาสนิกญี่ปุ่นและจีนผู้แตกฉานในการสาสนา และผู้ได้รับการศึกษาแผนปัจจุบัน อันมีชื่อเสียงได้แสดงความเห็นในที่ประชุมนั้น รวมความพอเป็นเค้าเงื่อนได้ดังนี้.

เป็นหน้าที่สำคัญของพุทธสาสนิก ที่จะเผยสาสนาของตนไปในหมู่ชาวยุโรป และอเมริกา เพราะศีวิลัยเซชั่นของเขาเป็นต้นเหตุแห่งความยุ่งยากทั่วโลกที่เกิดขึ้นแล้วยังนี้ ด้วยความกดขี่และเอาชนะกัน. ศีวิลัยเซชั่นเช่นนี้ใช่อื่น คืออธิปไตยในทางที่มนุษย์จะทำลายมนุษย์ด้วยน้ำมือของมนุษย์เองเท่านั้น. ความยุ่งยากทั้งปวงจะหาอะไรยิ่งไปกว่าเงินและอำนาจ อันเป็นรากเหง้าแห่งความชั่วร้ายทั้งปวงเล่า? และถ้าจะว่าอีกอย่างหนึ่งก็คือความหลงไปในทางโลกมากเกินส่วน จนทางธรรมขาดไป. นักปราชญ์ทางตวันตกพิจารณาความเจริญแห่งมนุษย์ในทางไบโอโลยี (ชีวะวิทยาหรือวิทยาศาสตร์ว่าด้วยชีพรวมทั้งสัตว์และพืช) เท่านั้น ความก้าวหน้าจึงเป็นไปเพื่อะพาะตัณหาคือความอยากและเพื่อเจริญอัตตะคือตัวตน ซึ่งพุทธสาสนาสอนตรงข้ามคือให้เอาชนะตัณหาและให้ปราบอัตตะโดยให้รู้จักอนัตตาคือความไม่ใช่ตัวตน. ชาว

ตวันออกก็เผอิญเห็นความเจริญทางโลกีย์ และ
อำนาจทางอาวุธของชาวตวันตก เปนวิเศษเสีย
ด้วย จึงเลยกลายเปนช่วยกันส่งเสริมความ
ย่งยากที่เกิดขึ้นแล้วยิ่งขึ้นให้แผ่สร้านไปทั่วโลก.
การประทุษฐร้ายกัน การสาละวนแต่จะกอบ
โกยเงิน เปนของธรรมดา. ส่วนพวกมั่งมี
แม้เปนพวกน้อยนิดเดียวก็ปรายพวกมากมายคือ
ฝูงชนทั้งหลายเอาไว้ในอำนาจได้. ชาติก็ปราย
ชาติ อย่างชนปรายชนโดยทำนองเดียวกัน.
มหาอำนาจสองสามประเทศ เปนผู้ชิงชัยตาย
ซ้ปลายเปนของชาติทั้งหลายนับไม่ถ้วนในโลก
นี้. ใครจะอยู่สุขด้วยวิธีของตนหาได้ไม่ ทั้ง
โลกจะต้องยุ่งเหยิงตามกันไปในวิธียุ่งเหยิงของ
ชาวตวันตกที่เรียกว่าศิวิลัยเซชั่นนี้เอง. ความ
เจริญแต่โบราณอาศัยสาสนาและธรรม คือ
คำสั่งสอนของศาสดาทั้งหลายเปนที่ตั้ง แต่
ความเจริญสมัยใหม่ อาศัยเงินและอำนาจ
เพื่อปฏิบัติตัณหา คือความอยากใหญ่เปน
ปัจจัย.

ความเจริญสมัยใหม่นี้ก็มี "สาสนา
พระศริอาริย์" เปนที่หมายในเบื้องหน้าอยู่
เหมือนกัน แต่การปกครองอย่างประชาบาล
ทเรียกว่า "เดมอคราซี่" คือเอาเสียงของ
ราษฎรเปนใหญ่ก็ดี หรือแม้ "โซเชียลิสซัม"
ซึ่งจะให้มนุษย์เท่ากันหมดก็ดี ยังไม่แก้
ความชั่วร้ายของ capitalism (อำนาจเงิน)
และความอยุติธรรมของ imperialism (จักร
พรรดิเดช) ได้เลย. พูดง่าย ๆ ก็คือเงินและ
อำนาจยังได้ชัยชนะอยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้น
วิธีประชาบาลเหล่านี้ก็ยังหาใช่ "สาสนา
พระศริอาริย์" แห่งความเจริญปัจจุบันไม่.
แทนที่จะตั้งหน้าปรายผลร้ายต่าง ๆ เหล่านั้น
เรามาช่วยกันตัดรากเหง้าของมันจะมิดีกว่า
หรือ? รากเหง้าที่ก่อเกิดความยุ่งยากเหล่านี้
ก็คือ ตัณหา ซึ่งพระพุทธสาสนาได้จำแนก
สอนไว้มาก เหตุฉะนั้นพุทธสาสนานี่แหละ
จะเปน "สาสนาพระศริอาริย์" ให้แก่
ความเจริญแผนปัจจุบันนี้. คำสั่งสอน
ของขงจื๊อหรือพระเยซูหรือพระมหะหมัดเดียวนี้
ไม่พอเสียแล้ว วิทยาศาสตร์เข้ามาทำให้คน
เสื่อมคลายในคำสั่งสอนของศาสดานั้น ๆ ยัง
เหลืออยู่แต่พระพุทธสาสนาเท่านั้น ที่วิทยา-
ศาสตร์ก็ไม่ดหมิ่นได้ และที่จะช่วยแก้ความ
ยุ่งยากแห่งสมัยใหม่ได้ ด้วยเหตุที่เปนสาสนา
สั่งสอนให้ปฏิบัติเพื่อรู้จักตน (รู้จักทุกข์
อนิจจ์ อนัตตา) อันเปนมรรคาให้ขึ้นสู่ภูมิ
สูงจนถึงที่สุดคือความสำเร็จมรรคผล.

วิธีแผ่สาสนาพุทธเพื่อช่วยโลกนี้ ปฐมกิจ

ที่จะต้องทำควรตั้งมหาวิทยาลัยกลางสำหรับสอนพุทธสาสนา และวิธีเผยแผ่. หลักสูตรของมหาวิทยาลัยนี้จะต้องสอนภาษาสำคัญต่าง ๆ สอนวิทยาศาสตร์และสอน Philosophies ซึ่งเปนธรรมของชาวตวันตกด้วย. (ถ้าเปนผู้ที่ได้รับการศึกษาอย่างใหม่ดีถึงเพียงนี้ แม้ชาวยุโรปก็ดูถูกไม่ได้ กลับจะต้องนับถือ.) ผู้สำเร็จวิชาจากมหาวิทยาลัยนี้ จะเปนธรรมกถึก หรือนักประพันธ์ผู้เผยแผ่พระพุทธสาสนาต่อไป. การแสดงธรรมจะไม่ต้องคอยให้มีใครเชิญ ธรรมจะไม่ต้องคอยให้คนเข้ามาส่, เพราะธรรมจะเข้าไปส่คนเอง โดยที่คนอยู่ที่ไหน ธรรมก็จะเข้าไปที่นั่น ไม่ว่าตามถนนหรือในตลาด ในรถไฟหรือในเรือ ในโรงทหาร โรงพยาบาล โรงงาน คุกตราง ทั่วไป. (วิธีสาสนาใหม่ในยุโรปที่เรียกว่า Salvation army เปนเช่นนี้ที่เดียว.) ความปราถนาเบื้องต้นก็คือจะให้คนสามัญเกิดมีเมตตาจิตร์ต่อกันและกัน ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ และมีความเพียรในอันจะประกอบการเลี้ยงชีพ. การสอนของมหาวิทยาลัยนี้นอกจากหน้าที่ทางอบรมมนุษย์ ยังมีหน้าที่ทำการสงเคราะห์โดยตรงเมื่อเกิดสงครามหรือมหาภัยต่าง ๆ. ในเวลาปรกติก็อุดหนุนทางกสิกรรม ช่วยคนยากไร้ คนชรา และหญิงหม้าย ให้ที่พักระหว่างทางและช่วยในกิจการที่เปนสาธารณประโยชน์ทั่วไป. (ดีกว่าสอนให้ปฏิบัติฉะเพาะตัวถ่ายเดียว ซึ่งเขาติได้ว่าตระหนี่.)

หัวใจของพุทธสาสนานั้น ไม่เลือกชาติ ไม่เลือกประเทศ ย่อมเผยแผ่ไปทั่วเมทนีดล. องค์พระธรรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสละครอบครัวและประเทศ เพื่อสงเคราะห์สัตวโลกแล้ว บรรดาศิษย์ผู้นับถือพระองค์ควรจะเอาอย่างพระองค์ แผ่เมตตาจิตร์แก่เพื่อนมนุษย์ทั่วไป. สาสนาใดที่ฉะเพาะชาติหรือซ้ำเปนอุปกรณ์แห่งการเมือง สาสนานั้นในที่สุดก็ต้องเสื่อม พระพุทธสาสนาไม่มีเขาไม่มีเรา ย่อมแผ่ไปเพื่อความสุขแห่งสัตว์โลกทั้งมวญ จึงควรเปนสาสนาของโลก. (และเปนสาสนาพระศริอาริย์ให้ศิวิลัยเซชั่นหรือความเจริญสมัยใหม่นี้ได้จริง ๆ.)

ที่ประชุมนี้เมื่อได้ตกลงในทางการหลายข้อแล้ว ก็ได้ตกลงตั้งชุมนุมสมาคมพุทธสาสนากลางขึ้น. ชุมนุมสมาคมนี้จะเปนที่ตั้งแห่งการเผยแผ่พระธรรมพุทโธวาท เพื่อประโยชน์แก่โลกสืบไป. สำนักงานใหญ่จะตั้งที่เมืองจีนหรือเมืองญี่ปุ่น เขาหากล่าวไว้ด้วยไม่ แต่

ถ้าหากจะมาตั้งในประเทศสยาม ข้าพเจ้าก็ไม่ขัดข้อง ถึงแม้เขาสเออะเรียกพวกเราว่าหินยาน และเมื่อประชุมกันก็ไม่อยากยอกเราหรือยอกแต่ข้าพเจ้าไม่ทราบ. อันที่จริงพวกนี้ไม่สู้ล้าหลังสมัยนัก เห็นสำคัญในการศึกษาแผนปัจจุบันอยู่มาก ดังวิชาที่จะสอนในมหาวิทยาลัยเปนตัวอย่าง. ความคิดอ่านก็น่าเอ็นดู แต่ความทยานอยากจะให้สาสนาของตัวเปนสาสนาของโลก และเปนสาสนาพระศรีอาริยเมตตรัย ของศิวิลัยเซซั่นแผนปัจจุบัน จะเปนผลแห่งการศึกษาของเขาหรือเปนเพียงเมตตาจิตร์ซื่อ ๆ หรือเปนตัวตัณหาเองที่อยากเปนเจ้าโลก หรือทั้งสามอย่างคละกัน ก็ขอให้ท่านผู้อ่านวินิจฉัยเองเถิด.

มหายานหรือหินยาน ดังเขาให้ชื่อ หรืออุตตรนิกาย หรือทักษิณนิกาย ดังเราอยากจะเรียก ก็ดี ย่อมเปนลัทธิพุทธสาสนาด้วยกัน. ในสมัยเนื่องด้วยวันวิสาขปุณมีแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรมสาสดาจารย์แห่งเรา, เราจึงมาพร้อมเพรียงกัน กระทำสักการะบูชาโดยระลึกถึงคุณพระรัตนไตรย์ด้วยประการฉะนี้.

ประวัติศาสตร์

๑๒๑๖๑

๑ ของ ๑

ผู้ใดรู้เท่านามและรูป, เข้าใจอาการ ภายนอกแล้ว เกิดความรู้สึกขึ้นโดยธรรมดา, ที่อินทรีย์กระทำหน้าที่แล้ว, จะทราบว่า ถัดจากนั้น เกิดความจำได้เป็นผลต่อไป. 'เรา' ไม่มีเลย; ผู้นั้นจะบรรลุความสงบอันหา แว่นรับแสงแดดแล้วเกิดไฟขึ้นฉันใด; อายตนะ ประมาณมิได้.

โลกย่อมฝังใจอยู่กับ 'เรา' เสียแน่นแฟ้น จน 'ใจ' กับ 'เรา' เป็นอันเดียวกัน: แยกไม่ออก แล้วก็เป็นธรรมดาที่จะหลงไปต่าง ๆ ไม่มีขัดคั่น. ความจริงมีอยู่ว่า ผู้กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น หาใช่ 'เรา' ไม่, แต่ 'ใจ' คิดแล้วตกลงทำนั่นเอง. เพราะฉะนั้น 'ใจ' เป็นผู้ทำ. 'เรา' ไม่มีอยู่เลย, คือไม่มีผู้กระทำอื่นไปจากใจ, ไม่มีผู้รู้อื่นไปจากใจ, ไม่มีตัวนายอื่นนอกจากใจ. อายตนะภายในรับกระทบอายตนะภายใน รับอายตนะภายนอกแล้ว ก็เกิดความรู้สึกระลึกขึ้นได้ ฉันนั้น. แต่ความรู้สึกนั้นแลก่อให้เกิดหลงขึ้นทันทีว่า 'เราเป็นผู้รู้สึก' แล้วก็หลงไปทันทีเหมือนกันว่า 'เราชอบ' 'เราเกลียด ฯลฯ.' แต่เมื่อเห็นชัดว่า 'ใจ' เป็นผู้รู้สึกตามหน้าที่, ไม่ใช่ 'เรา' แล้ว, ย่อมไม่มีผู้ชอบหรือผู้เกลียด. เสมือนว่าคนอื่นเขายุ่งกัน, เราไม่ยุ่งด้วย; นามรูปอลหม่านยุ่งกันไป, เราไม่ยุ่งด้วย, เพราะไม่มี 'เรา': เมื่อฉะนี้ ใครเล่าจะเป็นผู้ชอบหรือผู้ชัง? เพราะไม่มีผู้ออกรับ. ท่านทั้ง

หนังสือพิมพ์รัฐสภาไทยเขษม

หลายผู้เปนทาสแห่งความหลงว่าตัวเรา, กรากกรำรับใช้ 'ตัวเรา' แต่เช้าจนค่ำ, ผู้มีชีวิตอยู่ด้วย ความกลัวภัย แห่ง ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ พึงรับข่าวอันดีนี้ว่า 'เรา' ผู้ดุจเปนนายยังคับท่านหามีอยู่ไม่.

จงพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ไปตาม ธรรมชาติ, ท่านก็จะได้รับความสุข. การเอาใจไปเกาะยึดกับสิ่งต่าง ๆ (อุปาทาน), ความทะยานอยาก (ตัณหา) และความมัวเมาในกามารมณ์ ซึ่งสืบเนื่องมาแต่กาลก่อน เปนเหตุแห่งความต้องทนทุกข์ และความหลงไม่เปนเรื่อง. จงสละความยึดมั่นในตัวเราเสีย, แล้วจะบรรลุความสงบจิตต์ อันเปนความสุขที่สุดดุจพระพุทธภาษิตว่า นตฺถิ สนฺติปรं สุขं ไม่มีสุขที่ยิ่งไปกว่าความสงบ.

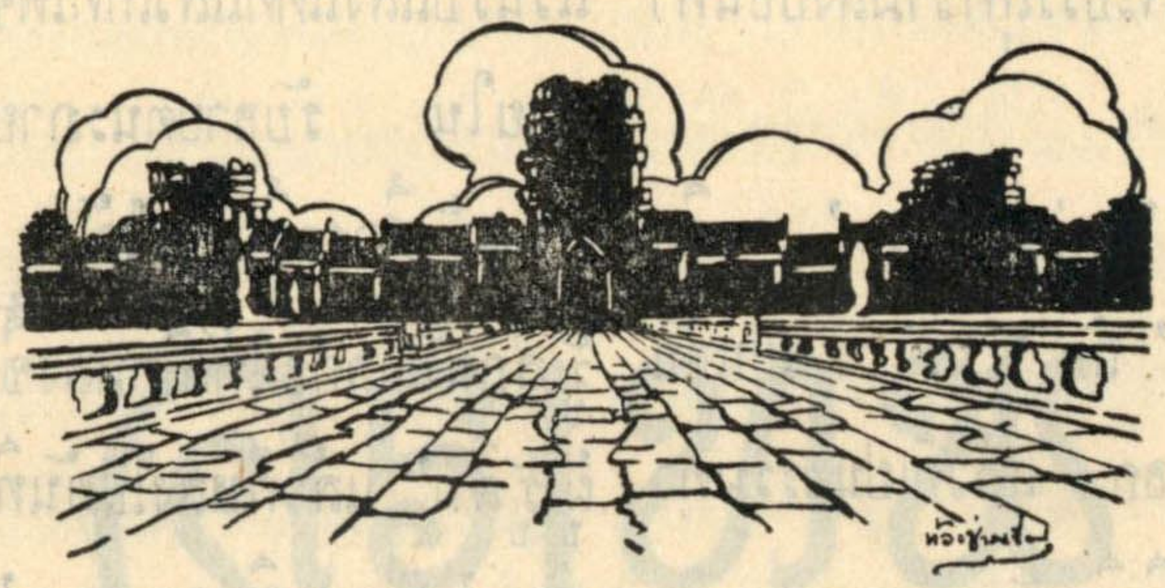

บุรุษชาติอาชาไนย

ของ

กฤษีมันต์

ทุลฺลโภ ปุริสาชญฺโญ,
นโส สพฺพตฺถ ชายติ,
ยตฺถ โส ชายติ ธีโร,
ตํ กุลํ สุขเมธติ.

บุรุษผู้เปนอาชาไนยหาได้ด้วยยาก, เพราะบุรุษอาชาไนยนั้นไม่บังเกิดเกลื่อนกลาดในที่ทั้งปวง. บุรุษอาชาไนยผู้ไพบูลย์ไปด้วยปัญญา, ย่อมบังเกิดขึ้นในสกุลใด สกุลนั้นย่อมบรรลุถึงซึ่งความสุข. ดังนี้:

มีอรรถาธิบายว่า บุคคลอันจะได้นามว่าอาชาไนย ก็เพราะอาศัยมีสติปัญญาปริชาญาณอันสามารถ, อาจล่วงรู้ได้ทั่วถึงทุกประการ, และมีอุตสาหะวิริยะอันกล้าหาญ, แม้กระทำกิจการอันเปนส่วนสัทัตถประโยชน์ก็สำเร็จไปได้ทุกอย่าง. บุคคลเช่นนี้ย่อมได้นามว่าอาชาไนย, และคำว่าบุรุษอาชาไนยบังเกิดในสกุลใด, สกุลนั้นย่อมถึงซึ่งความสุขดังนี้นั้น ก็คือว่า: บุรุษอาชาไนยบังเกิดขึ้นในสกุลใดก็ดี, วงศใดก็ดี, ชาติใดก็ดี, หรือในบ้านในเมืองใด, และโลกธาตุใดก็ตาม. เมื่อบังเกิดขึ้นแล้วย่อมจะประพฤติกิจอันเปนหน้าที่ของอาชาไนย, นำความสุขสำราญมาให้แก่สกุลนั้น วงศนั้น ชาตินั้น บ้านเมืองนั้น ประเทศนั้น โลกธาตุนั้น ๆ แล.

ฉันใด, สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า, เสด็จอุบัติขึ้นในโลกและทรงบำเพ็ญพระพุทธกิจ, มีตรัสเทศนาพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตร์เปนต้นไป, เพื่อยังพุทธเวไนยให้ตรัสรู้มรรคผล

และพระนฤพาน, ทรงประทานพระธรรมเทศนา ยังให้เทพยดาและมนุษย์ได้ตั้งอยู่ในมรรคา ของสวรรค์และพระนฤพาน, และยังซ่องทรงบัญญัติพระธรรมวินัยสุคตศาสนา เพื่อบำเพ็ญชนตาสัตว์อีกด้วย. อันพระคุณสมบัติดังนี้, ก็เป็นหน้าที่ของอาชาไนย, ซึ่งพระองค์ได้ทรงประพฤติให้สำเร็จไปในพระพุทธอาณาเขตหมื่นโลกธาตุฉันนั้น.

สมเด็จพระมหากระษัตราธิราชเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นมาในมณฑลประเทศใด, ได้ทรงบำเพ็ญจักรวัติวัตร์, เป็นเอกอรรคมหาปรินายกแห่งราชบริษัทในทางกุศลจริยา, มิทรงรังเป็นพระบรมราชูปถัมภ์สมณพราหมณ์ชีติราประชารายฎร์, กับทรงแนะนำสุประโยชน์ให้ประชาชนขวนขวายแต่การกุศลสุจริตคิดสละละความชั่วเสีย, แล้วและทรงครองค้ำมครุลหุทัณฑโทษ, อันจักบังเกิดด้วยสรรพภัยพินาศจะมิมา. ฉันนี้: ก็เป็นพระราชจริยาหน้าที่ของอาชาไนยแห่งองค์สมเด็จพระมหากระษัตราธิราชเจ้าจักทรงบำเพ็ญ, ให้สำเร็จลุไปในโลกธาตุอันเป็นพระราชอาณาเขตเหมือนกัน.

โดยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ทรงสรรเสริญจรรยาแห่งอาชาไนยไว้ว่า: “**สปุริโส ภิกฺขเว กุเล ชายมาโน พหุโน ชนสฺส อตฺถาย หิตาย สุขาย โหติ.**” ความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษเมื่อยังเกิดขึ้นในสกุลใด, ย่อมยังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์, เพื่อเกื้อกูล, เพื่อความสุขแก่ทวยราษฎร์ทั้งมวลฉะนี้. และอนึ่งมีความว่า:

เมตฺตาวิหารี โย ภิกฺขุ,
ปสนฺโน พุทฺธศาสเน,
อธิคจฺเฉ ปทำ สนฺตำ,
สงฺขารูปสมำ สุขำ.

ภิกษุผู้มีเมตตาเป็นอารมณ์ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา, ย่อมได้บรรลุพระนฤพานธรรมอันเข้าไประงับสังขารนำมาซึ่งความสำราญเป็นต้น.

อันวิสัยบุรุษชาติอาชาไนย ย่อมมีเมตตาเผื่อแผ่ไมตรีจิตต์, เพราะเมตตาเป็นคุณธรรมอันประเสริฐศักดิ์สิทธิ, ให้บรรลุอิฐวิบุลย์ผลพิเศษ, กว่าที่จะเศกเข่นด้วยพิทยาคมอย่างโลกิยนิยม. เมตตาการะทำบุคคลให้เป็นพรหม, คือผู้ยิ่งใหญ่ด้วยคุณสมบัติจัดเข้าในเอกเทศแห่งบารมี ๓๐ ทัศน์ของพระโพธิสัตว์ผู้สืบสร้างทางโพธิญาณ. ฉะนั้นผู้ต้องการความเป็นอาชาไนยและความเกษมสุข, ไม่ประสงค์จะประสพทุกข์และเวรภัย จึงควรตั้งใจแสดงเมตตาจิตต์ให้เป็นนิจนิรันดร. ด้วย

สิรร่างกายของสัตว์ทั้งหลายนั้นเปนสังขตธรรม, คือ ของที่ธรรมดาตกแต่งขึ้นย่อมเปนไปตามลักษณะ, เกิดแล้วย่อมแปรไป, ในที่สุดย่อมสลายจากกัน, ไม่เลือกว่าคนชั้นไร, มีประชวยแล้วก็จำจากไปเปนธรรมดา. ไม่เปนไปตามความมุ่งมาดปราถนาของบุทคลจะเลือกเอาได้ตามชอบใจ. ย่อมตกอยู่ในวิสัยชรามรณะ, เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร. สมเด็จพระนราศพโลกุตตมาจารย์ได้ทรงปรารภถึงข้อนี้เปนเหตุ, แล้วจึงตรัสเทศนาแก่พระอุตตราเถรผู้มีอายุว่า:

ปริชิณฺณมิทำ รูปำ โรคนิทฺธำ ปภงฺคุณำ,
ภิชฺชติ ปูติ สนฺเทโห มรณนฺตำ หิชีวิตำ.

รูปนี้คร่ำคร่าแล้ว, เปนที่พำนักแห่งโรค, เปนของเปื่อยพัง, กายเปนของเน่า, จะต้องแตกสลาย, เพราะชีวิตมีความตายเปนที่สุด. ดังนี้.

อันสารธรรมเมตตาคุณของอาชาไนยปริมาณโดยสภาวะว่า:

สาขา ปตฺตผลูเปโต,
ขนฺธิมาว มหาทุโม,
มูลวา ผลสมฺปนฺโน,
ปติฏฺฐา โหติ ปกฺขินำ.

เหมือนต้นไม้ใหญ่, มีรากหยั่งลงมั่นในพระสุธา, ตั้งลำต้นแตกสาขาผลิใบเผล็ดผล, ย่อมเปนที่พึ่งของฝูงวิหกในอารัญ, ต่างได้พากันเข้ามาอาศัย, ใครต้องการร่มเงาก็เข้าจับ, ใครต้องการผลก็บริโภคฉนั้น.

ณะยัดนี้เล่า เปนกาละแห่งมหาภิลักขิตมงคลสมัย ตามนัยกิจโบราณจาริตนิยม อันเปนประเพณีแห่งสาธุชนสัตบุรุษพุทธบริษัทอาชาไนย ได้พร้อมใจกันกระทำบำเพ็ญบุญยพิธีที่ระลึกถึงวันวิศาขปุรณมีศรีศุภวัตรจัดเข็นคติว่าตรงกับวันพระศาสดาจารย์เจ้าทรงประสูติ, ตรัสรู้, และปรินิพานนั้น.

อจฺฉิทฺทวุตฺตึ เมธาวึ,
ปญฺญาสีลสมาหิตำ,
เนกขำ ชมฺโพนทสฺเสว,
โก ตำ นินฺทิตุมรหติ,
เทวาปี นำ ปสำสนฺติ,
พฺรหฺม มุนาปี ปสำสิโต.

ผู้มีความประพฤติไม่พร่อง, มีเมธา ประกอบด้วยปัญญาและศีล, มีสันดานบริสุทธิ์ดุจแท่งทองชมพูนุท. ก็ใครเล่าจะล่วงเข้ามาครหา, อย่าว่าแต่มนุษเลย, แม้เทวดาและพรหมก็ย่อมสรรเสริญ.

นี้คือหน้าที่ของบุรุษชาติอาชาไนย. นั้นแล ฯ

ปกิณกกถา
ของ
ร.ต. พิชัยญาติ

วันเพ็ญวิศาขบุรณมีนี้ เปนอภิลักขิตสมัย ที่เตือนใจพวกพุทธศาสนิก ให้รลึกถึงสมเดจพระบรมศาสดา ผู้เปนพระธรรมสามิศร์ เจ้าของ พระพุทธศาสนธรรม ผู้มิกาลกำหนด ประสูติตรัสรู้แลนิพพาน ที่พระโบราณาจารย์พรรณนาว่าร่วมกันในวันเดียว เมื่อวันเพ็ญพระจันทร์เสวยฤกษวิศาขะ พวกเราจึงพากันไปยังวัด อันเปนที่ประดิษฐานพุทธเจดีย์ต่าง ๆ โดยเปนพระสถูปบ้าง เปนพระปฏิมาบ้าง เพื่อทำสักการบูชาพระองค์ แม้เสด็จนิพพานนานมาแล้ว แต่ยังมีพระคุณสมบัติทรงอยู่ อันจะพึงหยั่งเหนด้วยญาณ ผู้ใดหยั่งเหนพระคุณสมบัติของพระองค์ด้วยน้ำใจแจ้งชัด จนได้ศรัทธาเลื่อมใส ผู้นั้นชื่อว่าได้เหนพระองค์ ความเหนนี้เปนอย่างประเสริฐ เรียกว่าทัสสนานุตริยเหตุนั้น บัดนี้จักแสดงพระคุณสมบัติแลพระพุทธจรรยา เพื่อมหาชนจะได้คำนึงเหนในอภิลักขิตกาลนี้ ๆ สมเดจพระบรมศาสดาของเราทั้งหลายนั้น พระองค์ทรงพระปรีชาหลักแหลมหยั่งเหนเหตุการณ์ทั้งปวง ล่วงสามัญชนในสมัย แลทรงนำเวไนยนิกรให้ได้ปริชา แลตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ บัณฑิตผู้นับถือจึงสรรเสริญพระองค์ว่าเปน 'พุทโธ.' ผู้ตื่น คือตื่นนอน แล 'โพเธตา.' ผู้ปลุก มีอรรถาธิบายดังจะกล่าวในลำดับไป ๆ ชนใดหลงงมงาย อยู่ในความเปนไป ของตน แล ของ

คนอื่น หรือ หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์เปนที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดีแลความมัวเมา ไม่มีปัญญาหยั่งเหน คุณโทษประโยชน์มิใช่ประโยชน์อันเปนไปอยู่แล้ว แลถอนตนจากภาวะอันประกอบด้วยโทษ หาประโยชน์มิได้ ตั้งตนไว้ในภาวะอันเปนคุณเปนประโยชน์ หรือไม่หยั่งรู้คติของธรรมดา หลงถือมงมาย อยู่ชนนั้นชื่อว่าเปนผู้หลับโดยอริยโวหาร โดยอรรถว่าปราศจากความรู้สึกคือความหยั่งเหนฯ ชนใดไม่หลงมงมาย แลไม่หมกมุ่นอยู่เช่นนั้น หรือ อาจถอนตนจาก อารมณ์ที่ตั้งแห่งความหลง แลความหมกมุ่นอยู่เช่นนั้น ทำความเปนไปของตนให้สำเร็จประโยชน์ยิ่งขึ้น หรือหยั่งรู้คติของธรรมดา แลรู้จักบ่ระพฤติให้สมควรกัน ชนนั้นชื่อว่าเปนผู้ตื่น โดยอรรถว่าเปนผู้รู้สึก กล่าวคือหยั่งเหน ฯ ชนใดชักนำผู้อื่นให้ได้ปรีชาญาณรู้จักทำตนให้เปนผู้ตื่น ดังกล่าวแล้ว ชนนั้นชื่อว่าผู้ปลุกโดยอรรถว่าเปนผู้ทำเขาให้รู้สึก หายหลงมงมาย ฯ สมเดจพระบรมศาสดาของเราทั้งหลายเปนผู้ตื่นนั้น ไม่ใช่ว่าตั้งแต่ได้ตรัสรู้แล้วไป พระองค์มีปกติเปนอย่างนั้นตั้งแต่ครั้งยังเสด็จอยู่ในฆราวาสมาแล้ว แต่ความตื่นของพระองค์นั้น ถึงที่สุดเมื่อตรัสรู้ แล้วได้ทรงทำพุทธกิจในทางสอนพระศาสนายังพุทธเวไนยให้ได้ธรรมจักษุมิญาณ เหนธรรมสำเร็จอรรถว่าเปนผู้ปลุก พระอาจารย์เจ้าจะพรรณนาคุณสมบัติ จึงจับตั้งแต่ตรัสรู้แล้วไป ฯ พระองค์มีปกติเปนผู้ตื่นตั้งแต่ครั้งยังเสด็จอยู่ในฆราวาสมาแล้วนั้น พึงเหนโดยอุทาหรณ ดังนำมาสาธกไว้บางเรื่อง ฯ ความเปนไปของพวกกษัตริย์ในครั้งนั้น ในสมัยที่ว่างสงครามก็อยู่ในหมู่สตรีล้วน บำเรออยู่ด้วยฟ้อนรำขับร้อง แลประโคม ยังเวลาให้ล่วงไปด้วยความสนุกเพลิดเพลิน ฯ สมเดจพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย มีคำกล่าวว่าเปนผู้ต้องทำนายว่า ถ้าดำรงฆราวาส จักทรงอำนาจเปนพระเจ้าจักกะพรรดิ์ ถ้าออกผนวชจักได้ตรัสรู้เปนพระศาสดาเอกในโลก เปนธรรมดาอยู่เองที่พระชนกแลพระญาติวงศ์ จะประสงค์ให้อยู่ครองฆราวาส จึงได้คิดผูกพันธ์ไว้ในทางนี้ สุดแต่จะสนุกเพลิดเพลินอยู่ได้ด้วยประการไร มีคำพรรณนาไว้ว่าพระชนกทรงสร้างปราสาทขึ้นสามหลัง เพื่อเปนที่เสด็จอยู่แห่งพระราชโอรสในสามฤดู ในเวลาเสด็จอยู่ปราสาทสำหรับฤดูฝน อันคณะสตรีล้วนหาบุรุษปนมิได้ บำเรอด้วยฟ้อนรำขับร้องประโคมประโลมพระหฤทัย มิได้

เสด็จลงจากปราสาทตลอดฤดู แต่สมเดจพระ อยู่ช่วยดูแลผู้กสอนบริษัท พระองค์ก็หาได้
บรมศาสดา ก็ หาได้ทรงเพลิดเพลิน เสมอไปไม่ หลงงมงายอยู่ในลัทธินั้นไม่ ทรงกำหนดเหน
กลับทรงเหนชีวิตของท่าน ผู้ ได้ รับบำเรอ เช่น ไม่ เปนสาระ ที่ พอพระหฤทัย นี้เปนเหตุ
นั้น แลมัวเมาอยู่ไม่รู้จักสร่างว่าไร้ผล เกิด เปลี่ยน พระ ดำริห์ ไป ข้าง ประพฤติ ตามลำพัง
มาแล้วตายไปเสียเปล่า แล้วสลดพระหฤทัย พระองค์ ฯ แม้ ใน เวลา ทรงบำเพ็ญ ทุกกร
เบื่อหน่ายในภาวะเปนเช่นนั้น พระคันถรจนา กิริยาทรมาน พระกาย ก็มิ พระสติ สัมปชัญญะ
จารย์ ได้ แสดงความนี้ไว้ โดย นัย ว่า ทรง พระ จับแยบยล ว่าจัก ให้ผลอย่างไรบ้าง ไม่ได้
ปราภว ชรา พยาธิ มรณะ เปนอารมณ์ ได้ ทรงบำเพ็ญอย่างงมงาย ด้วยถือว่าเปนบุญ
ความ สังเวช พระหฤทัย ทรง สำคัญ เหน โดยส่วนเดียว ทรงเหน ไม่เปนประโยชน์แล้ว
ปราสาทราชมณเฑียร อันเต็มไปด้วย คณะนาง แลเลิกเสีย ทดลอง ในทางทำใจต่อไป นี้
บำเรอนอนหลับเกลื่อนกลาด มีอาการวิปลาส เปนเหตุได้ตรัสรู้ธรรมวิเศษ สำเร็จเปนพระ
ต่าง ๆ ว่าเปนคูถ ป่าช้าอันคาดาดไปด้วยทราก อรหันตสัมมาสัมพุทธ ฯ อุหรณเหล่านี้สาธก
ศพ พระดำริห์จะเปลี่ยนภาวะของพระองค์ ความว่า สมเดจพระบรมศาสดาทรงมิปกติ
ให้สำเร็จประโยชน์แก่โลก เปนเหตุนำให้ เปนผู้ตื่น ตั้งแต่ครั้งยังเสด็จอยู่ในฆราวาส
เสด็จออกทรงผนวช ฯ เมื่อพระองค์ทรงผนวช มาแล้ว ฯ ปฏิปทา ของ พระองค์ จำเดิม แต่
ด้วยพระอัธยาศัยอย่างนั้นแล้ว เปนธรรมดา ตรัสรู้แล้ว อัน แสดง ความ เปนผู้ตื่น ของ
อยู่เองที่จะต้องเลือกว่า จะเข้าพวกบรรพชิตอื่น พระองค์พึงเหน โดย นัยดังจะ กล่าวพอเปนอุทา
หรือจะประพฤติตามลำพังพระองค์ ในชั้นต้น หรณ์ ฯ แรกทรงสั่งสอนพระศาสนาทรง
ทรงเลือกเข้าบรรพชิตอื่น จึงได้เสด็จไปอยู่ ชักนำในอนาคาริยปฏิบัติ คือประพฤติเปน
ในสำนัก อาฬารดาบสกาลามโคตร แล บรรพชิตเปนที่ตั้ง ภายหลังทรงสั่งสอนเชื่อม
อุทกดาบส รามบุตร์ผู้เปน คณาจารย์ ใหญ่ ตั้งแต่ปฏิบัติของคนครอง เรือนขึ้นไป โดยลำดับ
ในแควันมคธณะครั้งนั้นโดยลำดับกัน แม้ นับว่ายัง ประโยชน์ ให้สำเร็จ แก่เวไนย ทั้ง
พระองค์ได้ ศึกษาลัทธิซ่ำซอง จนสองอาจารย์ คฤหัสถ์แลบรรพชิต ฯ อีกอย่างหนึ่ง พระองค์
นั้นยกย่องว่ามีความรู้ เสมอด้วย ตนแลชวนให้ เกิดในสกุลกษัตริย์ผู้ครองเมือง แม้เปลี่ยน

ภาวะ ของพระองค์มาเปนพระศาสดาสอนพระศาสนา ก็น่าจะพอพระหฤทัย ปกครองบริษัทด้วยพระองค์ทรงอำนาจสิทธิขาด แต่ทรงพระปัญญาสามารถหยั่งเหน ในอนาคตกาล ประทานพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ คือประชุมภิกษุ เปนใหญ่ในกิจพระศาสนา ฯ อนึ่ง ในครั้งนั้น ความขายทาส เช่นไปสงครามจับเชลยมาได้แล้ว ขายเอาสิน แลขายต่อไปอีก ดุจสัตว์พาหนะ ยังไม่เหนกันว่าดุร้าย แลยังไม่มีกฎหมายห้าม สมเดจพระบรมศาสดาได้ทรงห้ามไว้ โดยเปนกิจอันอุยาสก คือคฤหัสถ์ผู้เคร่งในทางพระศาสนาไม่ควรทำโดยที่สุด จน ทาสสินไถ่ก็มิได้ ทรงอำนวยตามทรงห้าม ไม่ให้ภิกษุมีทาสเช่นนั้น ฯ อุทาหรณเหล่านี้สาธกความว่า สมเดจพระบรมศาสดาทรงมีปกติเปนผู้ตื่นเมื่อครั้งตรัสรู้แล้ว สำเร็จเปนพระคุณนามว่า “พุทโธ.” ฯ สมเดจพระบรมศาสดาเปนผู้ปลุกนั้น พึงเหนโดยนัยดังจะกล่าวพอเปนอุทาหรณ ฯ ชนชาวชมพูทวีปครั้งนั้น ย่อมยันเปนเหล่ากันโดยชาติ ผู้ที่เขาสมมุติว่ามีชาติสูง คือพวกกษัตริย์แลพวกพราหมณ์ ย่อมสมาคมคบหากันเฉพาะกับคนมีชาติเสมอกัน ไม่สังสรรค์กับคนมีชาติต่ำกว่า เปนต้นว่าพวกแพศย์แลพวกศูทร์ กล่าวคือพวกเข้าก็สังสรรค์กันเฉพาะในพวกเข้า ไม่เข้าหมู่พวกพ่อค้าแลพวกคนงาน พวกพราหมณ์ก็เปนประดุจเดียวกัน ความถือชาติย่อมเปนไปรุนแรง เปนอุปสรรคกั้นกางไม่ให้ประชาชนรวมกำลังกันเข้าได้ ฯ สมเดจพระบรมศาสดาทรงชักนำพุทธศาสนิกบริษัทไม่ให้หนักในการถือชาติ จนเปนเหตุดูหมิ่นผู้อื่น พึงเหนอุทาหรณ ในอันรับคนเข้าอุปสมบท ไม่เลือกว่าชนชาติใดชาติหนึ่ง เปนคนดีไม่ต้องห้ามตามกฎหมายหรือวินัยแล้ว เข้ามาขออุปสมบท ก็เปน อันรับให้เข้าหมู่ได้ เปนภิกษุมีสังวาส คือการเข้าสมาคมแลสิทธิคืออำนาจอันชอบธรรมเสมอกัน อยู่ใต้พระบัญญัติเสมอกัน ไม่ได้รับยกเว้นเพราะเหตุแห่งชาติ เมื่อปฏิบัติโดยชอบ ย่อมเปนภัพพบุทคล อาจบรรลุธรรมพิเศษเหมือนกัน ฝ่ายคฤหัสถ์ก็ได้ทรงสั่งสอน แสดงโทษแห่งความหยิ่งเพราะชาติแลคุณแห่งความสามัคคีเพื่อบันเทาความถือชาติเสีย เพราะพระองค์เปนผู้ปลุกในทางนี้ การถือชาติในหมู่พุทธสาสนิกจึงไม่รุนแรง เหมือนในหมู่พราหมณ์ ฯ อนึ่ง ในครั้งนั้น มหาชนนับถือเทวดา แลวัตถุศักดิสิทธิว่า มีฤทธิบันดานร้ายดีให้มีแก่มนุษย์ได้ จึงบวงสรวงอ้อนวอน

ขอให้กำจัดภัยและช่วยให้สำเร็จปรารถนา ๆ
สมเด็จพระบรมศาสดาทรงสั่งสอนให้สันนิษฐาน
เหนว่าสิ่งทั้งปวง เปนผลเกิดมีขึ้นเพราะเหตุ
จะสิ้นไปก็เพราะสิ้นแห่งเหตุ ทรงสั่งสอนให้
ได้กัมมัสสกตาญาณ คือความรู้จักกำหนด
เหนความที่แห่งสัตว มีกรรมอันตนทำเปนของ
ตน กล่าวคือทำดีก็ได้ผลดี ทำชั่วก็ได้
ผลชั่ว ๆ ข้อนี้พึงเหน อุทาหรณ ในการ ทรง
แสดงว่าศุภวิบุลผลคืออายุ วรรณะ สุขะ เยศ
สวรรค์ ย่อมไม่ได้ด้วยความปรารถนาและอ้อน
วอน ย่อมได้เพราะปฏิบัติทางมาแห่งผล
เหล่านั้นเอง แล ทรง แสดง การ ถึง วัตถุ
ศักดิสิทธิ เช่นภูเขา วนะอารามี และรุกข
เจดีย์เปนสรณะของพวกมนุษย์ ผู้หวาดหวั่นแต่
ภัยว่าหาเปนสรณะดีแท้ไม่ แลทรงแสดงถึง
เหตุผลอย่างอื่นอีก ๆ เนื่องด้วยความนับถือ
เทวดานั้น คนในครั้งนั้นได้ทำพิธีบูชายัญ
ฆ่าสัตว์พาหนะเช่นโคและม้าข้าง ปสุสัตว์
เช่นแพะแกะสุกรไก่ข้าง เอาเนื้อเผาไฟเส้น
พระเพลิงเพื่อเสดาะเคราะห์ หรือเพื่อใช้บนใน
เมื่อมีโชคชัยหรือได้ลาภ พิธีของท่านผู้มี
อำนาจหรือมั่งมี ย่อมเปนการใหญ่ขึ้นไป
ตามส่วน เกณฑ์ผู้คนมาขวนขวายในการนี้
พลอยได้รับความลำบากตามกัน ได้ยินว่า
ก่อนแต่นั้น ย้างกมี ๆ ยูชายัญอันสำคัญถึงฆ่ามนุษย์
ในทางบริจาคทาน อันจะสำเร็จประโยชน์แก่
ปฏิคาหก แล้วอุทิศส่วนกุศลแด่เทวดาเปน
ส่วนเทวดาพลี แทนบูชายัญพิธีแลยวงสรวง
อย่างอื่น ๆ ข้อนี้พึงเหนอุทาหรณในการทรง
แสดง โทษ แห่ง การ บูชายัญ แก่ พระเจ้า
ปุเสนทิโกศลผู้เตรียมจะทำอยู่ แลทรงแสดง
วิธีบำเพ็ญเทวดาพลี ในทางพุทธศาสนาแก่
วัสสการมหาพราหมณ์เปนอาทิ แม้การ
บำเพ็ญบุพพเปตพลี โดยอาการเส้นโภชนา
หารแก่บุรพบุรุษและบุรพสตรีของตน ก็ทรง
ชักนำมาในทางบริจาคทานแล้วอุทิศส่วนกุศล
ไปถึง ๆ ข้อนี้พึงเหน อุทาหรณในการทรง
แสดงวิธีบำเพ็ญบุพพเปตพลีในทาง พระพุทธ
ศาสนาแก่พระเจ้าพิมพิสารมคธราชเปนต้น ๆ
อนึ่งเนื่องด้วยการถือชาติ คนทั้งหลายย่อม
มีปกติเหนแก่ตัว จะทำอย่างใดอย่างหนึ่ง
แม้เปนประโยชน์แก่ผู้อื่น ตัวต้องได้
ประโยชน์ด้วยจึงจะทำ อัชยาศัยนี้ติดมาใน
สันดานแม้แห่งคนถือพระพุทธศาสนา ทำ
บุญให้ทานยังปรารถนาจะได้สมบัติอย่างนั้น
อย่างนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงชักนำให้
ละความเหนแก่ตัวและให้ตั้งใจทำ มุ่งความ

สมควรเปนใหญ่ ด้วยทรงติการทำด้วยอัตตา ชิปไตยยกตนเปนใหญ่ แลโลกาชิปไตยเพ่งโลกเปนใหญ่แลทรงสรรเสริญธรรมาชิปไตยมุ่งธรรมเปนใหญ่ ฯ แม้ในฝ่ายบรรพชิตข้อนี้ก็ติดอัยยาศัยมา จึงไม่พอใจจะเผื่อแผ่ประโยชน์แก่ผู้อื่น ประพฤติหาสุขเฉพาะตนกลับถือว่าเปนผู้มักน้อยสันโดษดี แต่ปฏิปทาเช่นนี้หาใช่ของสมเดจพระบรมศาสดาแลพระสาวกไม่ ตั้งแต่ได้ตรัสรู้แล้ว พระองค์ได้ทรงสั่งสอนพระศาสนาด้วยพระองค์เอง แลทรงส่งพระสาวกให้เที่ยวประกาศพระศาสนาด้วย พระองค์ยังเวลาให้ล่วงไปด้วยทรงบำเพ็ญปรัตถประโยชน์เปนที่ตั้ง ฯ อิกประการหนึ่งความเข้าใจของคนในครั้งพุทธกาลว่ามีธรรมชาติอย่างหนึ่งสิงอยู่ในสรีระเหมือนคนอยู่ในเรือน สำเร็จเปนอัตตภาพเปนผู้รู้สึก เปนผู้เสวยสุขทุกข์ กล่าวโดยรวบยอดเปนผู้ทำกิจของมโนธาตุ เปนสภาพยั่งยืนไม่รู้จักดับ ในเวลามรณะ ธรรมชาตินี้ออกจากสรีระไปสิงในสรีระอื่นที่แรกตั้งลำพังสรีระย่อมทรุดโทรมไป ฯ ธรรมชาตินี้เรียกในศัพท์มคธว่า “อัต์ตา.” ในศัพท์สันสกฤตว่า “อาต์มัน์.” แปลว่าตน ในบางปกรณเรียกว่า “ชีวะ.” แปลว่าสภาพ ‘เปน’ ไทยเราเรียกว่า ‘เจตภูต’ แปลว่า ‘ภูตใจ’ หรือ ‘ธาตุใจ’ ฯ

ฝ่ายสมเดจพระบรมศาสดาทรงแสดง ให้พุทธบริษัทเข้าใจว่าเบญจขันธ์ ได้แก่รูปคือสรีระ ๑ เวทนาคือความรู้สึกสุขทุกข์หรืออุเบกขา ๑ สัญญาคือความจำได้ ๑ สังขารคือความคิดอ่าน ๑ วิญญาณ คือความรู้แจ้งทางทวาร ๑ อันธรรมดาคุมเข้าเปนสังขารหาใช่อัตตาไม่ เกิดขึ้นเพราะเหตุ รูปกายอันธาตุทั้งสี่คุมกันเข้า เกิดสืบเนื่องมาจากบิดามารดา เติบขึ้นเพราะข้าวสุก แลขนมสด (บาฬีว่า ‘อยำ กาโย รูปี จาตุม์มหาภูติโก มาตาเปติกสัม์ภโว โอทนกุม์มาสุจ์จโย) ส่วนนามธรรมอาศัยทวารห้า ภายนอกมีจักษุเปนต้น แลอารมณ์อันเปนวิสัยมีรูปเปนต้นประจบกันเข้าเกิดวิญญาณ ความรู้แจ้งทางทวารขึ้น อาศัยมโน (เรียกในภาษาสันสกฤตว่ามนัส) คือใจแลธรรม คืออารมณ์มีรูปเปนต้น อันใจปรารภถึงในลำดับแห่งเกิดวิญญาณทางทวารภายนอกขึ้นแล้ว เกิดมโนวิญญาณคือความรู้แจ้งทางใจขึ้น นั้นเปนวิญญาณขันธ์ ประชุมสามประการคือทวาร อารมณ์ แลวิญญาณเปนสำผัส อันเปนปัจจัยให้เกิดเวทนาสุขทุกข์อุเบกขาอย่างใด

อย่างหนึ่ง นี้เปนเวทนาขันธ์ ความกำหนดหมายอารมณ์อันเกิดในลำดับ จัดเปนสัญญาขันธ์ สัญเจตนาความคิดอ่าน กับวิตกความตริ วิจารณ์ความตรอง อันเกิดขึ้นในลำดับกัน จัดเปนสังขารขันธ์ เขญจขันธ์นี้ย่อมสิ้นไปเพราะสิ้นแห่งเหตุ แม้มโนธาตุก็ย่อมมิคติอย่างเดียวกัน เปนสภาพไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน อาศัยเหตุเกิดขึ้นแล้ว มีความสิ้นความเสื่อมเปนธรรมดา ฯ ข้อนี้สาธกด้วยพระพุทธพจน์แสดงความเห็น ของพระอริยสาวกผู้ละสักกายทิฏฐิความเห็นว่ากายของตนได้แล้ว ท่านย่อมไม่เห็นเขญจขันธ์เปนอันเดียวกัน กับอัตตา ย่อมไม่เห็นอัตตาว่ามีเขญจขันธ์ ย่อมไม่เห็นเขญจขันธ์ในอัตตา ย่อมไม่เห็นอัตตาในเขญจขันธ์ ฯ อนึ่งบรรพชิตในครั้งนั้นย่อมเข้าใจว่า โมกขะอันได้แก่วิมุตติ คือความพ้นจากกิเลสอาสวะ เปนคุณจะพึงบัลลุได้ด้วยตั้งความเพียรทางกาย อย่างตึงเครียด ฝ่ายสมเดจพระบรมศาสดาทรงค้านว่า เปนอัตตกิลมถานุโยคคือประกอบความลำยากตนเปล่า หาประโยชน์มิได้ ปฏิบัติแต่พองเปนกลาง ไม่หย่อนนักจนตกไปทางกาม ไม่ตึงเครียดนักจนลำยากเปล่า จึงจะสำเร็จประโยชน์ ฯ ข้อนี้สาธกด้วยพระธรรมจักรประวัตนสูตรประถมเทศนา ฯ อุทาหรณ์เหล่านี้สาธกความว่า สมเดจพระบรมศาสดาเปนผู้ปลุกผู้อื่นให้ตื่น สำเร็จเปนพระคุณนามว่า 'โพเธตา.' ฯ พระองค์ทรงคณสมบัติเหนปานนี้แล้ว ทรงแสดงพระธรรมใดไว้ เพื่อเปนหลักแห่งความประพฤติของมหาชน พระธรรมนั้น ย่อมเปนคุณ อัน พระองค์ตรัสดีจริง ฯ พึงเหนอุทาหรณ์ในความไม่ประมาท คือความไม่เลินเล่อ อันมีอุปการะมาก ทั้งในทางคดีโลก ทั้งในทางคดีธรรม พระสงฆ์สาวกอันพระศาสดาปลุกแล้ว ปฏิบัติตามธรรมนั้น ย่อมเปน ผู้ ปฏิบัติดีจริง ฯ ขอ สาธุชนผู้พึงธรรมภาสิตนี้แล้ว พึงดำนึงถึงพระพุทธคุณแลพระพุทธธรรยา บำรุงศรัทธาเลื่อมใสให้เจริญขึ้นตามคราว แลพึงถือเปนเนตติคือแบบอย่างเพื่ออนุวัตรตามไม่พึงเปนคนหลงงมงาย พึงเปนผู้ใช้ความตริตรองหยั่งรู้เท่าถึงการณ แลพึงแนะนำผู้อื่นให้ ได้ความรู้ความเข้าใจ เช่นนี้ วันวิศาขบูรณมี อภิลักขิตสมัย ของ สมเดจพระบรมศาสดาจักสำเร็จประโยชน์ ทั่วกัน ฯ บัดนี้ ขออำนวยพรแก่พุทธบริษัททั้งหลาย จงเจริญด้วยจตุพิธพร คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ถึงความเจริญ ยั่งยืน ในพระพุทธศาสนา เทอญ. ฯ

จบ

พุทธคุณานุสร

อินทลิลาตฉันท์

๑๓ องค์สาสดาใด พระมุ่งนัยสมาทาน
ชวนชนทำงนการณ์ ประโยชน์เกื้อมิเกี่ยงกัน ฯ
๑๔ เมตตาและอาริย์ สมัคคีย์มิเดียงฉันท์
ชนต่างระหว่างพันธุ์ และต่างด้าวมิร้าวฉาน ฯ
๑๕ องค์นั้นสมัญญา พระพุทธาภิเสรษฐญาน
สัมฤทธิ์พิชิตมาร ชลอชนกะวลธรรม ฯ
๑๖ สำสาธุชนใด ประพฤตินัยกุศลกรรม
พุทธานุวัตร์ตัม ภิราการพิศาลคุณ ฯ
๑๗ ชนใดและชาติใด มิใยใครก็เจือจุน
ตามพจนาสุน ทโรวาทประสาทสาร ฯ
๑๘ นามสาสนิกชน ปสพผลสุภิญมาน
ปราชญ์ซร้องสำนองการ จะสรรเสริญจำเริญเรือง ฯะ

เทศะแพทย์

ชยสูตรดำฉันท์

ไทย

จันทร์เต็ม

สุรางคณาง ๒๘

◎ บังคมสมเด็จ พระศรีสรรเพ็ชญ์ ทศพลล้นบุญ อิกธรรมล้ำเลิศ
ย่อเกิดกองคุณ นบองค์สังฆ์สน— ทรวัตร์ ตัดมาร
◎ นบองค์ติลก ประชาธิปก ยิ่นไทยไพศาลย์ ยิดามารดา
เลี้ยงข้ามานาน วันทาอาจารย์ แลครูผู้สอน
◎ จักร่ำคำฉันท์ เล่าเรื่องเบื้องบรรพ์ นิทานกาลก่อน สุภาสิตชัย —
สูตร์ ในปกรณ์ อันเทพอินทร โต้ กับอสุรินทร์

ฉบงง ๑๖

◎ เริ่มความสงครามองค์อินทร์ ดาวดึงษ์ราชินทร์
กับเวปจิตยาสุร
◎ มิมามากคราในบูรพ์ หลายปางหลายปูน
ต่างชนะต่างแพ้แก่กัน
◎ เชิงรู้เชิงรบเชิงรัณ พอเทียมพอทัน
ต่างมุ่งทำนงเอาชัย

หอสมุดแห่งชาติ ราชบัณฑิตยสภา ประเทศไทย

◎ ครั้งหนึ่งจิงท้าวสหัสสนัย คำรัสตรัสไป
กับจอมอสุรขุนมาร เรายุทธนาการ
◎ ภูกรเวปจิตติ์ฤทธิ์หาญ แข่งขันกันไป
ด้วยอานุภาพพลไกร เฉิดองค์อสุริ์
◎ ต่างฝ่ายปราชัยมิชัย ถูกต้องคลองธรรม
ก็เปล่าประโยชน์โทษมิ
◎ เราขันกันด้วยวาที แก่กล้ามาโน
จักได้ไม่มิบาปกรรม
◎ แม้ว่าฝ่ายใดใขคำ มาเปนประธาน
ฝ่ายนั้นชำนะชโย
◎ อสุรินทร์ยินท้าวสักโก ท้าให้เทวินทร์
ริบตอบชอบด้วยมัฆวาฬ
◎ ตกลงตั้งตุลาการ ทรงหนักในธรรม์
คอยนั่งฟังวัจน์ตัดสิน
◎ จึงท้าวเวปจิตติ์อสุรินทร์ เปนเจ้าอยู่ใน
เอ่ยพจน์ภาสิตก่อนพลัน
◎ แต่ท้าวเทวราชเลอสวรรค์ สถานถิ่นนั้นเดิมมา
ชื่อว่าอปจายนมัย
◎ แลทั้งอสุรขนไกร กล่าวคำสุภา
สิตก่อนพระองค์ทรงญาณ
◎ ต่างฝ่ายต่างมิบริพาร คอยสาธุการ
ภาสิตอันตนสำแดง

◎ คือว่าอินทราแถลง ทวยเทพทุกแห่ง
ก็สาธุการทันที

◎ บริวารท่านท้าวอสุริ ต้องนั่งดุษณี
นิ่งสดับตรับฟังเทวฤทธิ์

◎ แม้ว่าอสุราภาสิต บริวารเวปจิตติ์
ก็ซร้องสาธุโฆษณ์

◎ เทวานั่งสดับตรับโสตร์ นิ่งสนิทยิ่งโอษฐ์
ผลัดเปลี่ยนเวียนสลับกันไป

◎ องค์อสูรเวปจิตติ์ฤทธิไกร จึงเผดิมเริ่มไข
ปฐมสุภาสิตขาน ฯ

อสุรินทร

ภุชงคปยาตฉันท์ ๑๒

๑ ◎ ผิไร้ผู้จะคอยปราบ ทุชนหยาบกึ่งหาญ
ผยองเดียบกำเริบพาล กิเลศร้ายกลิทราม ฯ

◎ เพราะเหตุนั้นและบัณฑิต ฉลาดคิดจะปรายปราม
ก็ลงอาชญาตาม พยศมันจะพลันคลาย ฯ

พระอินทร

อินทรวิเชียรฉันท์ ๑๑

๒ ◎ ข้าเห็นมิเปนธรรม เพราะจะซ้ำกลิหลาย
ผู้ใดผิไผ่ร้าย จิตรโกรธพิโรธเรา ฯ

◎ เรารู้ก็สู้อด สติงดมิพลอยเขลา
นิ่เปนอุบายเกา ศลปรายกำรายพาล ฯ

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

อสุรินทร์

วสันตดิลกฉันท์ ๑๔

๓ ◎ ดูราพระวาสวบุริน ททยี่นอมรสถาน
แม้ว่ามหาทชนพาล จะคนึงคเณใจฯ
◎ ว่าเรานินิ่งสิเพราะขยาด ก็ประมาทกระหิ่มใหญ่
กดขี่มิมิกรุณใคร และคนองลำพองตน ฯ
◎ เฉกโคผินดุริตวิ่ง ละก็ยิ่งประชิดชน
ขันติสิมิกลิรคน ดนุจึงมิเห็นยาม ฯ

พระอินทร์

อินทวงศ์ ฉันท์ ๑๒

๔ ◎ คนพาลจะเห็นผิด วิปริตไฉนก็ตาม
ว่าอดเพราะเกรงขาม ฤอะไรก็แล้วเถอะสู ฯ
◎ สิ่งใดมิไสสุฏ สูประดุจประโยชน์ตนู
คุณใดก็ไม่สู้ คุณขันติข่มกมล ฯ

สาลินีฉันท์ ๑๑

๕ ◎ ผู้ใดพลใหญ่ยิ่ง สงบนิ่งและอด—ทน
ยอมให้ผู้ไร้พล มิรังแกประทุษฐทำ ฯ
◎ ท่านเรียกความมิขัน ติผู้นั้นธรมล้ำ
เหตุผู้ไร้พลจำ จะต้องอดนิรันดร์เอ็ง ฯ

อุปัฏฐิตาฉันท์ ๑๑

๖ ◎ ผู้ใช้พะละพาล และประหาระข่มเหง
ให้เหล่านรเกรง ฤทธิอาณุภาพขลัง ฯ

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

◎ ปวงชิรมิเรียก พลว่าสุกำลัง
ต่อมิพลทั้ง ยุติธรรมประจำตน ฯ

◎ โอยอารยเอ๊อ จิตรเกือนกูลชน
ผู้อ่อนทุรพล จะมินินทวาทา ฯ

กมลฉันท์ ๑๒

๗ ◎ นรใดผิโกรธตอบ นรผู้พิโรธมา
นรนั้นและเลวกว่า นรผู้พิโรธเดิม ฯ

◎ นรใดผิไม่ชัง สติตั้งมิตอบเติม
ฐิติใจมิให้เหิม ทุษร้ายกลิลาม ฯ

◎ นรนั้นและบัณฑิต จะประสิทธิ์ประสาทนาม
ชะนะไชยสงคราม บมิชัยอะไรปาน ฯ

กาพยานี ๑๑

๘ ◎ ผู้ใดใจรู้ว่า เขาโกรธมาก็อดมาน
ชื่อว่ารักษาสาร ประโยชน์ไว้ได้สองทาง ฯ

◎ คือรักประโยชน์ตน ประโยชน์คนอื่นอีกอย่าง
คุมใจห่อนให้หมาง จะสุขเลิศประเสริฐสันต์ ฯ

๙ ◎ เมื่อเราเขาทั้งสอง ฝ่ายปรองดองสมานกัน
ชนผู้ไม่รู้ธรรม์ มมักข้อนว่าอ่อนแอ ฯ

ฉบัง ๑๖

◎ ที่สุดโกสีย์กระแส ภรรมการก็แปล
วาทีเมธีสองรา ชวนใช้อาญา

◎ ภาสิตอสุรราชา
แลขับอาวุธยุทธการ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

◎ ยั่วให้ผิดพ้องหมองมาน ก่อแก่งแย่งพาล
ทะเลาะวิวาทบาดใจ

◎ ส่วนภาสิตท้าวสหัสสนัย ไม่ชวนให้ใช้
อาญาทิ้งอาวุธวาง

◎ ใม่ยั่ววิวาทบาดหมาง ชวนไปในทาง
สมรรคสามัคคิกัน

◎ ปราณีปรานอมพร้อมบรร ลุโสตถิ์สุขสันติ์
ส่งเสริมเพิ่มพูลไมตรี

◎ จิงตัดสินให้โกสิย์ ชำนะอสุริ
สำเร็จเผด็จโดยธรรม์

◎ ทวยเทพทกแดนแมนสวรรค์ ปราโมทย์แลบรร
ลือสาธุการกำชร

◎ บำเทิงเริงทั่วอัมพร สุขล้วนมวลอมร
เกษมเปรมจิตรนิตยกาล

◎ รำพรรณฉันทวัจน์โวหาร จากแบบโบราณ
เรืองเทวาสุรสงคราม

◎ สุภาสิตชัยสูตร์นาม เพียงเค้าเลาความ
แปลเปลี่ยนเขียนตามพอใจ

◎ ผิดบ้างพลาดบ้างอย่างไร ยกโทษโปรดอภัย
แก่ตูผู้เขียนด้วยเทอญ ฯ

พุทธศาสนาสุภาษิตคำโคลง

ของ

สุนทรภู่

คำโคลง

◎ วัน ประสูตรตรัสรู้ นิพพาน
วิ เศษสหะกาล เกิดพร้อม
สา ธุสโมธาน ถึงรัตน์ ไตรยนา
ชะ ณะนเรานอม นอยแลวระลึกคุณ

๑ ◎ ยลรถคชพาหนะแก้ว คำกล
สรรพทรัพย์สิ่งโสภณ ภพนี้
ฤๅชอบหทัยยล ยวลเนตร์
เท่าทัศนาธรรมชี้ ช่องให้ไปเกษม

๒ ◎ หากฟังสังคีตฆ้อง ขิมพิณ
ขับร่ายจำเริยงริน เรอยเร้า
ไม่เสนาะโสตม์ยิน คือเพราะ พริ้งนา
แต่สดับธรรมเค้า เสนาะข้อควรฟัง

๓ ◎ ผู้ถึงสรณะเปลื้อง ปลดทุกข์ ได้นา
อย่างยิ่งบูชายุกต์ เลิศล้น
อาจแจ้งนิพพานปลุก ใจตื่น
เพื่อมละเกลศพ้น ทุกข์สิ้นเสร็จประสงค์

๕ สรรพศาสตรฤๅยิ่งด้วย วาขา
วจีทุจริตหนา โทษแท้
ปวงปราชญ์ย่อมคลาดคลา เลิกกรรม บทเชย
อย่าหมายบุญกอบแก ยากพ้นนรการ
๕ สาธุชนฉลาดเกื้อ การประโยชน์
ควรเสพควรสันโดษ ท่านด้วย
ควรระลึกที่ปองโปรด เปนที่ พึ่งเชย
มั่นจิตต์จนวอดม้วย หมดสิ้นสูญสกนธ์
๖ เกรงภัยมัจจุราชนั้น จงหนัก
บาปจักนำตนประดัก ประเดิดดิ้น
กลัวเวรระวังรัก ษาสัตย์ ศีลนา
กรรมอย่าทำกรรมสิ้น สุขแท้เสวยสวรรค์
๗ เหมือนสารถีผู้กล้า สินธพ ชาติเชย
เตือนฟาดแส้เลียวตลบ คล่องเคล้า
สดุ้งตกใจสงบ เสงี่ยมพยศ ลงพ่อ
ติโทษตนอย่าเข้า เขตต์แคว้นแดนพาล
๘ กระจกฉายส่องหน้า เห็นเงา
ผิดก็ฉายถูกเอา เหตุได้
ชั่วก็ส่องดีเขา ดั่งเทียบ
ความผิดความชั่วให้ แห่งแจ้งควรจำ
๙ ความรักอยู่ได้เพราะ ความรัก
อาผ้าพันอุปสัค ทุกข์ไร้
เกิดเปนสุขสำนัก นำรื่น รมย์นา
ความรักเลี้ยงโลกให้ โลกเรืองเพื่องฟู

๑๐ ◎ ความตายหมายเที่ยงแท้ ทุกคน
ดิชั่วมั่งมิจน จักม้วย
ควรก่อกอปกุศล สร้างส่ง ไว้นา
ความสุขสุคติด้วย จะได้ไว้ตาม

๑๑ ◎ โอหังรังแต่ให้ เห็นผิด
บังสติปัญญาบีด ปราชญ์ร้าง
คือโง่โม่ห์เมามิด มืนยิ่ง
สู่แต่ผลร้ายอ้าง อับแล้วเหลวไหล

๑๒ ◎ ช้างสารสูงใหญ่ล่ำ เหล่าสัตว์
งวงและงายาวถนัด แกว่นกล้า
ย่อมมิศตรูพิบัติ คอยบั่น
รู้เช่นพรานไพรล้า ลอบล้อมล้อมยิง

๑๓ ◎ น้ำค้างหยดพร่างพร้อย หยาดหยัด
เม็ดเล็กประวัติ วายชน์
เสียงวอนอ่อนหวานอรรถ ออกย่อย บ่อยนา
อาจลุผลเรียบลิน ลุข้อควรหวัง

๑๔ ◎ แสงทองส่องฟากฟ้า พ่องฉาย
โกกิลาคลาผาย ผาดร้อง
ชนชื่นตนพ่นกาย กอปกิจ การนา
กิจวัตร์แห่งโลกต้อง แต่งไว้ธรรมดา

๑๕ ◎ เกิดมาเพื่ออยู่เลี้ยง ชีวิต
อยู่เปล่ารกโลกติด ติไว้
กินแรงเพื่อนมนุสส์นิจ น่าละ อายนา
ควรช่วยโลกก่อให้ ประโยชน์อินไกวัล ฯ

จบแล้ว

ตำราดูลักษณะช่างทางพระพุทธศาสนา

คำนำ

ตำราดูลักษณะต่าง ๆ เช่นดูลักษณะคน แต่พระพุทธเจ้าประสูติ ก็มีพวกพราหมณ์มีดูลายมือเปนต้น ย่อมเปนที่นิยมของคน รู้จักทำนายลักษณะ เมื่อพระพุทธเจ้าประสูติโดยมาก เพราะเข้าใจกันว่ามีส่วนถูกมากกว่าผิด ยิ่งตำราของจีน ดูเหมือนถือลักษณะเปนสำคัญแลมีแม่นมาก ข้างไทยเราก็มิได้ปฏิเสธความข้อนี้ๆ ในอรรถกถาธรรมบทมีเรื่องเล่าว่า มีพราหมณ์ดูลักษณะอย่างเก่ง ๆ ก็มีหลายคน เช่นพราหมณ์ผู้เปนมารดาของนางมาคัณฑิ เหนรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าโดยมิได้เหนพระองค์ ก็ทายถูกว่าเปนรอยเท้าของท่านผู้หมดกิเลส ๆ แลวังคีสพราหมณ์คิดกระโหลกศีษะคนตาย อารู้ได้ว่าไปสุคติหรือทุคคติ แต่ไปถึงกระโหลกศีษะของพระอรหันต์เข้า หารู้ไม่ว่าคติเปนเช่นไร ๆ แลในคัมภีร์มหาปทานสูตรก็มีอ้างไว้ว่า ก่อนพระมหาปุริส ลักษณะของพระพุทธเจ้า แล้วทำนายร่วมกันว่ามีพระคติเปน ๒ คือ ถ้าอยู่เปนฆราวาส จักได้เปนพระเจ้าจักรพรรดิ์ ถ้าเสดจออกผนวช จักได้เปนพระศาสดาเอกในโลก ข้อนี้ก็เปนความจริง ๆ เพราะฉะนั้นการดูลักษณะจึงถือกันมาว่า เปนสำคัญอย่างหนึ่งมีประโยชน์ในอันรู้จักเลือกว่าคนใดดี คนใดไม่ดี คนใดมีวาสนาคนใดหามิได้ คนใดควรคบคนใดไม่ควรคบ ดังนี้เปนต้น แต่ตำราดูลักษณะตามที่กล่าวมาแล้วในเบื้องบนเปนการดูลักษณะภายนอก เช่นดูรูปพรรณสัณฐาน ดูเสียง เปนต้น บางอย่างก็ตรงจริง

ยางอย่าง อาจผิดเพี้ยนได้บ้าง จะเอาเป่น แน่นอนนักทีเดียว ก็ยังไม่เปนที่สนิจใจของ ยางท่าน ส่วนตำราดูลักษณะใน หนังสือเรื่องนี้ เปนการดูลักษณะภายใน กล่าวคือความ ประพฤติของบุทคล เปนอันยืนยันได้ว่า ถ้า ประพฤติปฏิบัติตามแล้ว ฝ่ายเสียต้องเปนคน เสีย ฝ่ายดีต้องเปนคนดี แน่นอนจริง ๆ เพราะ เปนลักษณะซึ่งเปนพุทธภาษิต อันพระพุทธเจ้า ตรัสไว้ในที่ต่าง ๆ ทั้งนั้น ๆ ข้าพเจ้าเก็บมา รวบรวมไว้ในที่นี้ ขนานชื่อว่า ตำราดูลักษณะ ทางพระพุทธศาสนา เพื่อเปนประโยชน์ใน อันตรวจดูตนเองว่าเปนคนเช่นไร แล้วแลจะได้ แก้ไขให้เปนที่พอใจได้ตามควร ทั้งจะได้ เปนประโยชน์ในอันเลือกสมาคมคบหาต่อผู้ อื่นด้วย และเพื่อนักเทศน์นักธรรมรู้จักถือ เอาไปใช้ ก็จักสำเร็จประโยชน์ได้บ้าง ตามส่วน ๆ

อ. อ.

ลักษณะคนพาล

๑ เปนพาลแต่สำคัญตนว่าเปนบัณฑิต ฯ

๒ คว้าภาระซึ่งยังไม่มาถึง ฯ

๓ สลัดภาระอันมาถึงตัวเข้า ฯ

๔ สำคัญในสิ่งไม่เปนธรรมเปนวินัย ว่าเปนธรรมเปนวินัย ฯ

๕ สำคัญในสิ่งเปนธรรมเปนวินัย ว่าไม่เปนธรรมเปนวินัย ฯ

๖ คิดแต่เรื่องที่เปนทุจริต ฯ (เช่นลโมภ ปองร้ายเหนผิด)

๗ พูดแต่วาจาที่ชั่ว ฯ (เช่น ปด ส่อเสียด หยาบโลน)

๘ ทำแต่การงานที่เสียหาย ฯ (เช่นฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ผิดทางกาม)

๙ ไม่เหนสิ่งซึ่งเปนโทษ โดยความเปนโทษ ฯ

๑๐ เหนสิ่งที่เปนโทษ โดยความเปนโทษ แล้ว แต่ไม่ทำคืน ฯ

๑๑ เมื่อคนอื่นแสดงโทษแล้ว ไม่ยอมรับ ฯ

ลักษณะบัณฑิต

๑ เปนผู้ทรมานตน ฯ

๒ ไม่คว้าภาระที่ยังไม่มาถึง ฯ

๓ ไม่สลัดภาระอันมาถึงตัวเข้า ฯ

๔ ย่อมไม่แสดงอาการสูงต่ำ ในเมื่อ ประสพสุข ฯ

๕ ย่อมไม่แสดงอาการสูงต่ำ ในเมื่อ ตกทุกข์ ฯ

๖ รู้จักถือประโยชน์ทั้งในทิฏฐธรรม ฯ

๓ ย่อมไม่ติดอยู่ในสิ่งทั้งหลายทั้งสิ้น ฯ

๔ ย่อมไม่เจรจาไป เพราะความใคร่ในกาม ฯ

ลักษณะผู้สงบระงับ

๑ มีกายสงบ ฯ (ได้แก่ไม่ทำยาบาปทางกาย)

๒ มีวาจาสงบ ฯ (คือไม่ทำยาบาปทางวาจา)

๓ มีใจสงบ ฯ (คือไม่มีนิวรณ์เข้าครอบงำ)

๔ มีจิตต์มั่นคง ฯ

๕ คายอามิษในโลกเสียได้ ฯ

ลักษณะสัตบุรุษ

๑ รู้จักเหตุ ฯ (เช่นรู้จักว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์)

๒ รู้จักผล ฯ (เช่นรู้จักว่าสุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้)

๓ รู้จักตน ฯ (เช่นรู้สึกว่าตนโดยชาติ สกุล ยศ ศักดิ์ บริวาร ความรู้ แลคุณธรรมเพียงเท่านี้ ๆ แล้วว่างตนให้เหมาะ)

๔ รู้จักประมาณ ฯ (ในอันแสวงหา ในอันบริโภคใช้สรอย)

๕ รู้จักกาลเวลา ว่าเวลานี้ควรประกอบธุระอย่างนี้ ๆ ไม่ทำให้พลาดเวลา ฯ

๖ รู้จักประชุมชน ฯ (คือรู้จักใช้กิริยาวาจาเหมาะแก่ที่ประชุมชน)

๗ รู้จักบุทคล ว่าคนใดดีควรคบ คนใด

๗ รู้จักถือประโยชน์ ทั้งที่เป็นไปในสัมปรายภพ ฯ

๘ ตัดสินความโดยยุติธรรม ฯ

๙ แนะนำผู้อื่นด้วยความไม่ผลุนผลัน ฯ

๑๐ ชี้แจงให้เขาฟังโดยธรรม โดยควรแก่โทษ ฯ

๑๑ มีความเกษมสานต์ ฯ

๑๒ เป็นคนไม่มีเวรแก่ใคร ๆ ฯ

๑๓ เป็นคนไม่มีภัยแก่ใคร ๆ ฯ

๑๔ คิดแต่สิ่งที่เป็นสุจริต ฯ (เช่นไม่โลภ ไม่ปองร้าย เห็นถูก)

๑๕ พูดแต่วาจาที่ดี ฯ (ไม่ใช่ปด ไม่ส่อเสียด ไม่หยาบ ไม่โลน)

๑๖ ทำแต่การงานที่ชอบธรรม ฯ (เช่นไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ผิดทางกาม)

๑๗ เห็นสิ่งที่เป็นโทษ โดยความเป็นโทษ ฯ

๑๘ เห็นสิ่งที่เป็นโทษ โดยความเป็นโทษ เช่นนั้นแล้ว กระทำคืน ฯ

๑๙ เมื่อคนอื่นแสดงโทษ ยอมรับ ฯ

ลักษณะสัตบุรุษ

๑ เป็นคนกตัญญู รู้สึกอุปการะคุณที่ผู้อื่นกระทำให้ ฯ

๒ เป็นคนกตเวที ตอบแทนบุญคุณของท่าน ผู้มีพระคุณ ฯ

ชั่วไม่ควรคบเปนต้น ฯ

๘ มิศรัทธา มิความละอายต่อยาป, มิความกลัวต่อยาป, เปนคนได้ยินได้ฟังมาก, เปนคนมิความเพียร, เปนคนมิสติมั่นคง, เปนคนมิปัญญา ฯ

๙ จะปฤกษาสิ่งใดกับใคร ๆ ก็ไม่ปฤกษาเพื่อจะเบียดเบียฬตนแลผู้อื่น ฯ

๑๐ จะคิดสิ่งใดก็ไม่คิด เพื่อเบียดเบียฬตนแลผู้อื่น ฯ

๑๑ จะพูดสิ่งใดก็ไม่พูดเพื่อเบียดเบียฬตนแลผู้อื่น ฯ

๑๒ จะทำสิ่งใดก็ไม่ทำเพื่อเบียดเบียฬตนแลผู้อื่น ฯ

๑๓ มิความเหนชอบ เช่นเหนว่าทำดิได้ดิ ทำชั่วได้ชั่วเปนต้น ฯ

๑๔ ให้ทานโดยเคารพ ฯ

๑๕ เลี้ยงมารดาบิดา ฯ

๑๖ มิความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล ฯ

๑๗ เพรจาวาจาไพเราะดูดดื่มใจ

๑๘ ละวาจาที่ส่อเสียด ฯ

๑๙ หาอุบายขจัดความตระหนี่ ฯ

๒๐ มิสัจจะ ฯ

๒๑ ข่มความโกรธได้ ๚

ลักษณะภิกษุพาล

๑ ปราถนาความยกย่องอันไม่มิในตน ฯ

๒ ต้องการเปนหัวหน้าในพวกภิกษุด้วยกัน ฯ

๓ ปราถนาความเปนใหญ่ในอาวาส ฯ

๔ ต้องการบูชาในสกุลอื่น ฯ

๕ อยากให้ผู้อื่นสำคัญกิจการงารซึ่งผู้อื่นทำแล้วว่าต้องอาศัยเราจึงสำเร็จได้ ฯ

๖ ต้องการมิอำนาจในกิจทุกอย่าง ๚

ลักษณะภิกษุแท้

๑ ไม่ยึดถือนามรูปว่าเปนของตนโดยประการทั้งหมด ฯ

๒ เมื่อนามรูปไม่มิแล้ว (คือแตกทำลาย) ย่อมไม่เสร้าโศกถึง ๚

ลักษณะภิกษุที่ดี

๑ มิมือ เท้า วาจา ตน อันสำรวมแล้ว ฯ

๒ ยินดีในภาวนา ฯ

๓ มิใจมั่นคง ฯ

๔ พอใจในธรรม ๚

ลักษณะคนที่ควรแก่ชื่อว่าสมณะ

๑ สงบยาปน้อยใหญ่ทั้งปวงเสียได้ ๚

ลักษณะบรรพชิตไม่ควรชื่อว่าสมณะ

๑ ปรุปฆาฏิ กระทบกระทั่งผู้อื่น ฯ

๒ ปรำวิเหฐยนโต เบียดเบียฬผู้อื่น ๚

ลักษณะภิกษุไม่ควรชื่อว่าสมณะ

๑ ไม่มิวัตร คือศีลแลธุดงค์ ฯ

๒ พูดพล่อย ๆ ฯ

๓ ประกอบด้วยฤษยา

๔ โลภหัด ๗

ลักษณะของคนที่ไม่ชื่อว่าอุบาสก

๑ ค้าขายเครื่องประหาร ฯ

๒ ค้าขายมนุษย์ ฯ

๓ ค้าขายสัตว์เป็น แลเนื้อสัตว์ที่ตัวฆ่าเพื่อเป็นอาหาร ฯ

๔ ค้าขายน้ำเมา ฯ

๕ ค้าขายยาพิษ ๗

ลักษณะของอุบาสกที่ดี

๑ เป็นคนมีศรัทธา ฯ

๒ มีศีลบริสุทธิ์ ฯ

๓ ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือเชื่อกรรมไม่เชื่อมงคล ฯ

๔ ไม่แสวงหาเขตรบุญนอกพุทธสาสนา ฯ

๕ บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธสาสนา ๗

ลักษณะคนสอาด

๑ ย่อมไม่ยินดีในบาป ฯ

๒ เว้นจากกายทุจริต ๓ คือ ฆ่าสัตว์, ลักทรัพย์, ประพฤติผิดในกาม ฯ

๓ เว้นจากวจีทุจริต ๔ คือ พูดเท็จ, ส่อเสียด, คำหยาบ, เพ้อเจ้อ ฯ

๔ เว้นจากมโนทุจริต ๓ คือ ลโมภ, ปองร้าย เหนผิด ๗

ลักษณะผู้ใหญ่

๑ มีเมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข ฯ

๒ มีกรุณา ความสงสารคิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข ฯ

๓ มีมุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อเขาได้ดี ฯ

๔ มีอุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจเสียใจในเมื่อเขาถึงความวิบัติ ๗

ลักษณะคนเป็นผู้ใหญ่

๑ มีสัจจะ ฯ

๒ มีธรรม ฯ (เช่นเมตตากรุณา)

๓ ไม่เบียดเบียนใคร ฯ

๔ มีความสำรวม ฯ (คือตั้งอยู่ในศีล)

๕ มีความทรมาน (คือรู้จักข่มใจไม่ให้ใฝ่ในทางชั่ว) ๗

ลักษณะมิตรเทียมซึ่งไม่ควรคบ

๑ เป็นคนปอกลอก ฯ

๒ เป็นคนดีแต่พูด ฯ

๓ เป็นคนหัวประจบ ฯ

๔ เป็นคนชักชวนในทางฉิบหาย ๗

ลักษณะมิตรปอกลอก

๑ คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว ฯ

๒ เสียให้น้อยคิดเอาให้ได้มาก ฯ

๓ เมื่อมีภัยแก่ตัวจึงรับทำกิจของเพื่อน ฯ
๔ คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัว ฯ

ลักษณะคนดีแต่พูด

๑ เก็บเอาของล่วงแล้วมาปราศัย ฯ
๒ อ้างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศัย ฯ
๓ สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้ ฯ
๔ ออกปากพึ่งมิได้ ฯ

ลักษณะคนหัวประจบ

๑ จะทำชั่วก็คล้อยตาม ฯ
๒ จะทำดีก็คล้อยตาม ฯ
๓ ตอหน้าวาสรรเสรญ ฯ
๔ ลับหลังตั้งนินทา ฯ

ลักษณะคนชักชวนในทางฉิบหาย

๑ ชักชวนดื่มน้ำเมา ฯ
๒ ชักชวนเที่ยวกลางคืน ฯ
๓ ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น ฯ
๔ ชักชวนเล่นการพนัน ฯ

ลักษณะมิตรแท้ซึ่งควรคบ

๑ เปนคนมีอุปการะ ฯ
๒ เปนคนร่วมสุขร่วมทุกข์ได้ ฯ
๓ เปนคนแนะนำประโยชน์ให้ ฯ
๔ เปนคนมีความรักใคร่จริง

ลักษณะมิตรมีอุปการะ

๑ ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว ฯ
๒ ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว ฯ
๓ เมื่อมีภัย เปนที่พึ่งพำนักได้ ฯ
๔ เมื่อมีธุระ ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก ฯ

ลักษณะมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์

๑ ขยายความลับของตนแก่เพื่อน ฯ
๒ ปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพราย ฯ
๓ ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ ฯ
๔ แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้ ฯ

ลักษณะมิตรแนะนำประโยชน์

๑ ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ฯ
๒ แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี ฯ
๓ ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ฯ
๔ บอกทางสวรรค์ให้ ฯ

ลักษณะมิตรมีความรักใคร่

๑ ทุกข์ ๆ ด้วย ฯ
๒ สุข ๆ ด้วย ฯ
๓ โต้เถียงคนผู้พูดติเตียนเพื่อน
๔ รับรองคนผู้พูดสรรเสริญเพื่อน ฯ

สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยเขษม

ลักษณะมารดาบิดาที่ดี

๑ ห้ามไม่ให้บุตรธิดาทำความชั่ว ฯ

๒ ให้บุตรธิดาตั้งอยู่ในความดี ฯ

๓ ให้บุตรธิดาศึกษาศิลปวิทยา ฯ

๔ หาภรรยา หรือสามี ที่สมควรให้แก่บุตรธิดา ฯ

๕ มอบทรัพย์ให้ ในสมัย ฯ

ลักษณะบุตรธิดาที่ดี

๑ ปฏิบัติเลี้ยงดูมารดาบิดา ฯ

๒ ทำกิจของท่านที่เกิดขึ้น ฯ

๓ ดำรงวงศ์ตระกูล ฯ

๔ ประพฤติ ตนให้เป็น คน ควร รับ ทรัพย์มรดก

๕ เมื่อท่าน ล่วงลับไป แล้ว ทำบุญ อุทิศ ส่งไปให้ท่าน ฯ

ลักษณะอาจารย์ที่ดี

๑ แนะนำดี ฯ

๒ ให้เรียนดี ฯ

๓ บอกศิลปวิทยาให้ สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง ฯ

๔ ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง ฯ

๕ ทำความบำรุงกันในทิศทั้งหลาย ฯ (คือ ๆ ไปในทิศไหนก็ไม่ให้อดอยาก) ฯ

ลักษณะศิษย์ที่ดี

๑ ลุกขึ้นยืนรับ (มีความเคารพ) ฯ

๒ หมั่นคอยรับใช้ ฯ

๓ มีความเชื่อฟัง ฯ

๔ อุปฐาก ฯ (บำรุงท่านตามควรแก่กำลังและเวลา)

๕ ตั้งใจเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ ฯ

ลักษณะสามีที่ดี

๑ ยกย่องนับถือภรรยาว่าเป็นภรรยา ฯ

๒ ไม่ดูหมิ่น ฯ

๓ ไม่ประพฤตินอกใจ ฯ

๔ มอบความเป็นใหญ่ให้

๕ ให้เครื่องแต่งตัว ฯ

ลักษณะภรรยาที่ดี

๑ จัดการงานดี ฯ

๒ สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี ฯ

๓ ไม่ประพฤตินอกใจสามี ฯ

๔ รักษาทรัพย์ ที่สามีหามาได้ ไว้ ฯ

๕ ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทุกอย่าง ฯ

ลักษณะนายที่ดี

๑ จัดการงานให้ ทำตามสมควรแก่กำลัง ฯ

๒ ให้อาหารและรางวัล ฯ

๓ รักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้ ฯ

๔ แจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน ฯ

๕ ปล่อยในสมัย ฯ

ลักษณะบ่าวหรือลูกจ้างที่ดี

๑ ลุกขึ้นทำการงานก่อนนาย ฯ
๒ เลิกการงานทีหลังนาย ฯ
๓ ถือเอาแต่สิ่งที่นายให้ ฯ
๔ ทำการงานให้ดีขึ้น ฯ
๕ นำคุณของนายไปสรรเสริญในที่นั้น ๆ ฯ

ลักษณะพระโสดาบันบุคคล

๑ ไม่มีสกฺกายทิฏฺฐิ ความเห็นเป็นเหตุถือตน ฯ
๒ ไม่มีวิจิกิจฺฉา ความลังเลไม่แน่ใจในปฏิปทาเครื่องดำเนินของตน ฯ
๓ ไม่มี สีลพฺพตปรามาส ความเชื่อถือศักดิ์สิทธิ์ด้วยเข้าใจว่า จะมีได้ด้วยศีลหรือพรตอย่างนั้น อย่างนี้ ฯ

ลักษณะพระสกทาคามีบุคคล

๑ ไม่มีสกฺกายทิฏฺฐิ ความเห็นเป็นเหตุถือตน ฯ
๒ ไม่มี วิจิกิจฺฉา ความลังเลไม่แน่ใจ ฯ
๓ ไม่มี สีลพฺพตปรามาส ความถือศีลแลวัตรที่ผิด ฯ
๔ มีราคะ โทษะ โมหะเบาลงมาก ฯ

ลักษณะพระอนาคามีบุคคล

๑ ไม่มี สกฺกายทิฏฺฐิ ความเห็นเป็นเหตุถือตน ฯ
๒ ไม่มี วิจิกิจฺฉา ความลังเลไม่แน่ใจ ฯ
๓ ,, สีลพฺพตปรามาส ความถือศีลแลวัตรที่ผิด ฯ
๔ ,, กาม ราคะ ความกำหนัดด้วยอำนาจกิเลสกาม ฯ
๕ ,, ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งแห่งจิตต์ (ได้แก่ความหงุดหงิดด้วยอำนาจโทษะ) ฯ

ลักษณะพระอรหันต์เจ้า

๑ ไม่มี สกฺกายทิฏฺฐิ ความเห็นเป็นเหตุถือตน ฯ
๒ ,, วิจิกิจฺฉา ความลังเลไม่แน่ใจ ฯ
๓ ,, สีลพฺพตปรามาส ความถือศีลแลวัตรที่ผิด ฯ
๔ ,, กาม ราคะ ความกำหนัดด้วยอำนาจกิเลสกาม ฯ
๕ ,, ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งแห่งจิตต์ ฯ
๖ ,, รูปราคะ ความติดใจอยู่ในรูปธรรมเช่นชอบใจในบุคคลบางคน หรือในพัสดุบางสิ่ง หรือแม้ในวัตถุอันเป็นอารมณ์แห่งรูปฌาณ ฯ
๗ ,, อรูปราคะ ความติดใจอยู่ในอรูปธรรมเช่นพอใจในสุขเวทนา ฯ

๘ ไม่มี มานะ ความสำคัญตัวว่าเปนนั่น เปนนี่ ฯ

๙ ,, อุทธจฺจะ ความคิดพล่าน เช่น นึกอะไรก็เพลินเกินไปกว่าเหตุ ฯ

๑๐ ,, อวิชฺชา ความหลงอันเปนเหตุ ไม่รู้จริง ๗

ลักษณะพระขีณาสพ

๑ ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ฯ

๒ ไม่มีความยึดถือ ๗

ลักษณะสกุลที่จะตกต่ำ

๑ ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว ฯ

๒ ไม่บูรณะพัสดุที่คร่ำคร่า ฯ

๓ ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ ฯ

๔ ตั้งสตรีหรือบุรุษทุศีลให้เปนแม่เรือนพ่อเรือน ๗

ลักษณะคนจะฉิบหายตั้งตัวไม่ได้

๑ มักดื่มน้ำเมา ฯ

๒ ชอบเที่ยวกลางคืน ฯ

๓ ชอบเที่ยวดูการเล่น ฯ

๔ มักเล่นการพนัน ฯ

๕ คบคนชั่วเปนมิตร ฯ

๖ เกียจคร้านทำการงาน ๗

ลักษณะคนจะตั้งตัวได้ในโลกนี้

๑ ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ฯ

๒ ถึงพร้อมด้วยการรักษา ฯ

๓ มีเพื่อนเปนคนดีงาม ฯ

๔ เลี้ยงชีวิตโดยควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ๗

ลักษณะคนจะตั้งตัวได้ในโลกหน้า

๑ ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ฯ

๒ ถึงพร้อมด้วยศีล ฯ

๓ ถึงพร้อมด้วยการบริจาค ฯ

๔ ถึงพร้อมด้วยปัญญา (คือรู้จักบาปบุญคุณโทษ) ๗

ลักษณะคนจะตั้งตัวได้อย่างสูงสุด คือถึงพระนิพพาน

๑ ยินดีในความไม่ประมาท ฯ

๒ เห็นภัยในความประมาท ๗

จบ

วันศุกร์

๑

ของ

กาญจนาคพันธ์.

(เขียนเพื่อเปนพุทธบูชาในวันวิสาขะ)

วันศุกร์

เปนวันประหลาดและสำคัญยิ่งของโลก เมื่อพระยะโฮวาผู้เปนเจ้าทรงสร้างมนุษย์คู่แรกของโลก คือสร้างอาดัมด้วยดินสีต่าง ๆ และสร้างนางเอวาด้วยซี่โครงเบื้องซ้ายของอาดัมแล้ว พระองค์ทรงประกาศิตให้หญิงชายทั้งสองนี้อยู่เผ้าสวนสวรรค์ของพระองค์ และทรงห้ามอย่างเด็ดขาดว่าอย่าให้กินผลไม้ชนิดหนึ่งในสวนนั้น (ฝรั่งว่าแอปเปิ้ล แขกว่าอินทผลำ จะเปนอะไรแน่รู้ไม่ได้ ที่ต่างกันไปเช่นนี้เพราะฝรั่งชอบแอปเปิ้ล จึงว่าแอปเปิ้ล ส่วนแขกชอบอินทผลำ จึงว่าอินทผลำ ถ้าไทเราเลื่อมใสพระยะโฮวาด้วย บางทีผลไม้นั้นจะเปนทุเรียนกระมัง ?) พญามารอันมีนามว่า ซาตาน เปนอริกับพระผู้เปนเจ้า จึงแปลงตัวเปนงู มายุแหย่เสี้ยมสอนให้นางเอวากินผลไม้นั้น นางเอวาเชื่อซาตานก็ปลิดผลไม้นั้นมาฉีกแควกออกไปเปนสองซีก หยอดใส่ปากเคี้ยวกลืนลงไป รู้สึกว่าโอชารสวิเศษยิ่งนัก ก็นึกถึงอาดัมคู่ยากขึ้นมา จึงนำผลไม้อีกซีกหนึ่งนั้นไปส่งให้อาดัม อาดัมรับผลไม้มาหยอดใส่ปาก ยังไม่ทันเคี้ยวก็พอดีนึกขึ้นมาได้ว่าพระผู้เปนเจ้าทรงหวงแหนและห้ามอย่างเด็ดขาดว่าไม่ให้กิน ขณะที่กำลังพิพักพิพ่วนตื่นตระหนกสกสท้านใจอยู่นั้น พระผู้เปนเจ้าก็มีสุรสิงหนาทตวาดลั่นลงมาจากสวรรค์ อาดัมได้ยินพระสุรเสียงตกใจ ผลไม้เลยเลื่อนหลุดลงไปติดอยู่ในคอเปนปุ่มโปนออกมา ฝรั่งจึงเรียกว่า Adam's apple แปลเปนไทว่า ลูกกะเดือก (เปน

ความผิดของอาดัม ที่ไม่เคี้ยวให้แหลก เหมือนนางเอวา ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าคงเป็นเช่นนั้น ผู้ชายทุกคนจึงมีลูกกะเดือกติดมาจนทุกวันนี้) วันที่อาดัมกินผลไม้นี้ตรงกับ วันศุกร์ !

ตั้งแต่โลกมีมาก็พึ่งปรากฏเหตุการณ์สำคัญขึ้นในวันศุกร์นี้เป็นวันแรก นับว่าเหตุการณ์ในวันศุกร์ทำความเปลี่ยนแปลงให้แก่สามโลกอย่างมหันต์ กล่าวคือพิภพบังเกิดมนุษย์ซึ่งสืบพันธุ์และรับยาปมาจากบรรพบุรุษคู่แรกคือ อาดัมกับเอวาในฐานกินผลไม้ที่ต้องห้าม พระผู้เป็นเจ้าต้องกังวลอยู่ในสวรรค์เพื่อสอดส่องดูกรรมของมนุษย์ต่าง ๆ ส่วนซาตานก็วุ่นขวักไขว่ในนรกเพื่อรับรองมนุษย์ที่ทำยาป ทั้งนี้เพราะอาดัมกับนางเอวาสองคนเท่านั้นที่กินผลไม้เข้าไปในวันศุกร์ !

พระผู้เป็นเจ้าทรงพระพิโรธมาก เห็นว่าคนทั้งสองทำผิดเป็นอนันตริยกรรม จะอยู่ในสวรรค์ต่อไปไม่ได้ จึงไล่อาดัมกับเอวาออกจากสวน สวรรค์ไปหาที่อยู่ที่กินเอาเอง ตามลำพังตน อาดัมกับเอวาจำเป็นจำใจลาพระผู้เป็นเจ้าออกมาด้วยความเศร้าโศกแสนสาหัส พอพ้นประตูสวรรค์ก็ซุดลงนั่งร้องไห้แทบเลือดตาจะกระเด็น เพราะมองเห็นโลกเต็มไปด้วยโขดเขากรวดหินดินทรายประกอยไปด้วยสุมทุมพุ่มไม้ขวากหนาม มีแสงแดดแผดร้อนระงมแห้งแล้งเปล่าเปลี่ยวทั่วไป วันที่มนุษย์คู่แรกถูกไล่จากสวรรค์อันเป็นรมณีย สถานบรมสุขมาสู่โลกอันอ้างว้างเปล่าเปลี่ยวเพื่อหาที่อยู่ที่กินกันตามบุญตามกรรมนั้นตรงกับ วันศุกร์ !

จำเดิมแต่อาดัมกับเอวากินผลไม้โอชารสนั้นเข้าไปแล้ว ก็เกิดกามตัณหาได้สมัคสังวาสเป็นสามีภรรยากันเป็นคู่แรกในโลก ต่อจากนั้นก็หาเครื่องปกปิดร่างกาย หาที่สำนักอาศัย หาอาหารเลี้ยงกันตามประสาผัวๆเมียๆ มิช้าก็ได้บุตร (เข้าใจว่าฝาแฝด) ๒ คน คนพี่ชื่อเคน คนน้องชื่ออาเบล

เคนผู้พี่หาเลี้ยงชีพในทางกสิกรรม ส่วนอาเบลผู้น้องหาเลี้ยงชีพในทางเลี้ยงสัตว์ อาเบลเป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระผู้เป็นเจ้าอย่างยิ่ง พระผู้เป็นเจ้าจึงทรงพระกรุณามาก เคนผู้พี่เลยเกิดความฤษยาอาเบลน้องชาย ในที่สุดก็ฆ่าอาเบลตาย วันที่เคนฆ่าอาเบลนี้นับว่าเป็นวันที่มนุษย์เกิดฆ่ากันเป็นครั้งแรก มิหนำซ้ำฆ่ากันเองในระหว่างพี่น้องด้วย จึงเป็นวันที่น่าสยดสยอง และวันที่กล่าวนี้ตรงกับ วันศุกร์ !

เคนได้สร้างเมืองขึ้นเมืองหนึ่ง อยู่เปนสุข มาจนมิบุตร์คนหนึ่ง ชื่อลาเมช ภายหลัง เคนก็ถูกลาเมชฆ่าตายโดยไม่เจตนา

ลาเมชมิบุตร์คนหนึ่งชื่อ โนอาห์ ในระหว่างนั้นได้เกิดมหาอุทกภัยท่วมโลก มนุษย์ล้มตายหมด เหลือรอดมาแต่โนอาห์คนเดียว โนอาห์มิบุตร์ชื่อเซม, แฮม, และยาเฟท ทั้ง ๓ นี้ได้เปนต้นตระกูลของชาติใหญ่ทั้ง ๓ ของโลก (ว่ากันว่าเปนเพราะพระผู้เปนเจ้าเห็นโลกเต็มไปด้วยความบาปหยาบช้าลามก จึงมีพระประสงค์จะล้างโลกเสียที แต่มหาอุทกภัยครานี้นักปราชญ์สันนิษฐาน กันว่าได้บังเกิดมีขึ้นในโลกครั้งหนึ่งจริง เพราะตามตำนานคัดกำบรรพ์ของชาติต่าง ๆ มักจะกล่าวถึงเรื่องน้ำท่วมใหญ่คล้าย ๆ กัน ข้างจีนว่าเคยมีน้ำท่วมใหญ่คราวหนึ่ง ในสมัยไคเภ็ก ข้างพราหมณ์มิกล่าวในคัมภีร์นารายน์สิบปางในกฤตะยุค ปางต้นที่ชื่อมัตสยาวตาร ผู้รอดตายคราวนั้นชื่อท้าวสัตยพรต ข้างกรีซมีเรื่องน้ำท่วมใหญ่จนทวีปแอตแลนติสจมหายไป ผู้รอดตายชื่อ เดอูคาลิโอน ข้างแขกมีกล่าวไว้ในคัมภีร์โก้หร่าน ผู้รอดตายชื่อโนเฮ คนที่รอดตายเหล่านี้ ได้เปน บรรพบุรุษของมนุษย์ต่อมา ทั้งนั้น) วันที่เกิดมหาอุทกภัยน้ำท่วมโลกคราวนี้ตรงกับ **วันศุกร์!**

วันศุกร์ เปนวันสำคัญของชาติฝรั่งปนแขกหรือแขกปนฝรั่ง วนกันเรื่อยมา จนเมื่อราว ๑๙๒๗ ปีมาแล้ว วันศุกร์ก็แยกไปเปนวันสำคัญของเฉภาะชาติฝรั่ง

ณตำบลน้อย ๆ ในหมู่บ้านเบธเลเฮมแห่งกรุงยะรูซาเล็ม อันฉริยบุคคลผู้หนึ่งได้อุบัติขึ้นในคอกวัวจากครรโภทรของนางพรหมจาริมาเรีย (เพื่อให้ตรงกับคำฝรั่งว่า Virgin Maria เพราะไกิดบุตร์โดยไม่ต้องมีสามี) อันฉริยบุคคลผู้นี้เจริญวัยขึ้นพร้อมด้วยสติปัญญาอันเฉียบแหลมพออายุบรรลุเข้าขีดผู้ใหญ่ก็ได้เปน ศาสดา ทรงพระนามว่า เยซู พระเยซูใช้ชีวิตของพระองค์เพื่อประโยชน์แก่มหาชน ด้วยการประกาศสาสนาด้วยความอุตสาหะวิริยะอันแรงกล้า แต่น่าเสียดายที่มหาครูผู้ใหญ่ในเมืองยะรูซาเล็มกลับเห็นเปนผีบุญไป พระเยซูจึงถูกจับตัวชำระตามจารีตนครบาล มีการเฆี่ยนจนหลังแตกย่อยยับและเอาลวดหนามทำเปนวงมาลัยกดลงไปบนศีร์ษะ ในที่สุดก็ถูกตัดสินให้ตรึงบนไม้กางเขนเยี่ยงลงโทษผู้ร้ายอำมะหิดทั้งหลายในยุคโบราณ แต่พระเยซูถูกลงทัณฑกรรมหนัก

All the Buddhas are wonderful and glorious.
มวล พุทธ อัจฉริย แล้ มงคล
There is not their equal upon earth.
ใด จัก หา ทัน เทียม ทั่วหล้า
They reveal to us the path of life.
ท่าน นิทเทส แด่ ชน คติแห่ง ชีพนา
And we hail their appearance with pious reverence.
พุท ธุป ปัต ติ ข้า ช้อง สำสัน์

All the Buddhas teach the same truth.
มวล พุทธ อนุสาสน์ ซ้ำ สัจจ
The Truth points out the way to those who have gone wrong.
สัจ (จ) บอก ทาง ชน ผัน ผิดแล้ว
The Truth is our hope and comfort.
สัจ (จ) เดียว ดุจ ภค ศานต์สุข ร่วมเชย
We gratefullly accept its illimitable light.
ตุ รับ สัจจ แพร้ว แพร้ว พรั่งคุณ

All the Buddhas are one in essence.
มวล พุทธ อนัญญ์เนือ นาธรรม
Which is omnipresent in all modes of being.
สิง สู่ อยู่ เนา หนน นรไสร้
Sanctifying the bonds that tie all souls together.
ชำระ ย่วง ยาป กรรม ริง รัด มนุษย์นา
And we rest in its bliss as our final refuge.
จิง มนุษย์ สุข ได้ แม้น ถิ่น อันต์ ฯ

สาธุ สาธุ สาธุ

๒. ปฐมสัมโพธิกถา

ของ

วันหนึ่ง เปนวันปุ๋ณณรสี ดิถีที่ พ่อยิ้ม คำรบ ๑๕ ค่ำแห่งปักษ์ ซึ่งเปนกาลที่ พระโยราณาจารย์เจ้า บัญญัติ แต่งตั้งไว้ ให้พุทธเวนัยประชุมกันฟังพระสัทธรรมเทศนา ได้เวลาข้าพเจ้าบริโภคอาหารมื้อเช้าแล้ว ก็ออกจากบ้านเพื่อเดินไปยังวัดกลางซึ่งอยู่คนละฝั่งคลองตรงข้ามหน้าบ้าน เมื่อเดินไปถึงสพานข้ามไปวัด ก็พอดีพบกับพ่อยิ้ม ผู้สหธรรมิก จึงเดินคุยกันไป ตามทาง แก่เอ่ยถามปัญหาข้าพเจ้าขึ้น อย่างฉอยกล ทำเอาข้าพเจ้า งง อยู่เปนนาน คือดั่งนี้. พ่อยิ้ม ท่านหมื่น ขอรับ, ท่านทราบหรือไม่ว่า เหตุใดพระพรหมจึงต้องมีสี่หน้า?

ข้าพเจ้า อ๋อ! นั่นบางทีพราหมณ์แกจะลองนึกอุตริขึ้นเล่น ละกระมัง พ่อยิ้ม เพื่อจักสะแดงให้อนุชนเห็นว่า เปนธรรมดาของพระมหาบุรุษย่อมต้องมีพระลักษณผิดแผกกับสามัญชน พระพรหม พราหมณ์แกก็นับว่าเปนพระมหาบุรุษของแกเหมือนกัน ดังนั้นจึงต้องอปโลกน์ให้มีสี่หน้าแปดหน้าโคมลอยไปอย่างนั้นกระมัง.

(ยิ้มเหมือนชอบแกมหัวเราะน้อยๆ)

อะไร ขอรับ ท่านหมื่น ! กลับหาว่า พราหมณ์แกโคมลอย ที่จริงไม่โคม เลยนะขอรับ ของแกเข้าทีทีเดียว.

ข้าพเจ้า ก็หลอกได้แต่คนที่หลงเชื่อ พ่อยิ้ม อย่าลืมในกาลามสูตร์เสียนะ เชื่ออะไรอย่างมงายซิ พ่อยิ้ม เสียแรงเราได้ประกาศตนเปนพุทธมามกะเปนบริษัทของพระธรรมศาสดาแล้ว.

พ่อยิ้ม ดูซิเอ้า, กลับหาว่าผมงมงาย, อ้าว ! ถึงวัดเสียแล้ว ; อ้อ ! ยังเช้าอยู่ดอก ขอรับ เราไปคุยต่อกันที่ศาลาน้ำโน่นก่อนเถอะ.

แล้วข้าพเจ้ากับพ่อยิ้มก็พากันเดินไปที่ศาลาท่าน้ำหน้าวัด ซึ่งมีต้นมะขามใหญ่แผ่กิ่งก้านสาขาปกคลุมบริเวณนั้นให้ร่มรื่น เปนสมณิยสถานควรเปนที่ตั้งแห่งความสงบระงับยิ่งนัก เมื่อถึงและได้นั่งเรียบร้อยแล้ว พ่อยิ้มก็เริ่มวิสัชนาทีเดียว.

พ่อยิ้ม เมื่อกี้ท่านหมื่นหาว่าผมงมงาย ผมยังนึกขันไม่หาย ท่านหมื่นเองน่ะแหละเปนผู้งมงาย.

ข้าพเจ้า คืออย่างไร ?

พ่อยิ้ม พระพรหมท่านมีสี่หน้าจริง ๆ น่ะซิ และท่านหมื่นก็ไม่ทราบอีกน่ะแหละ ว่าหน้าของพระพรหมน่ะไม่เหมือนกันทั้งสี่หน้า และทุก ๆ หน้ามีกรณีย์ที่จะต้องปฏิบัติต่าง ๆ กันทั้งนั้น.

ข้าพเจ้า ชอบกล ; เข้าที, ลองต่อไปอีกซิ.

พ่อยิ้ม หน้าที่ ๑ ของท่าน ท่านหมื่นทราบหรือไม่ว่ามีนามว่ากระไร ?

ข้าพเจ้า ฉันไม่เคยพบปกรณ์ไหนเลยที่ได้เคยกล่าวถึงหน้าของพระพรหมน่ะ

พ่อยิ้ม ฉันเคยได้ยินแต่พวกละคอนเขารำไหว้ครูกันก็เพียงแต่ร้องว่า “เทพนมประณมพรหมสี่หน้า” เท่านั้น ไม่ได้ยินอธิบายว่าหน้าอะไรบ้าง หรือพวกนักมวยและกระบี่กระบองเขาก็มีท่าไหว้ครูเริ่มด้วยท่า “พรหมสี่หน้า” เหมือนกัน แต่ก็ไม่ทราบอีกนั่นแหละว่าหน้าอะไรบ้าง.

พ่อยิ้ม นั่นน่ะซิ ผมสงสัยมานานแล้ว มาจับเค้าได้เมื่อท่านมหาแจ่มท่านเทศน์เมื่อวันพระก่อนนี่เอง.

ข้าพเจ้า เอ๊ะ ทำไมถึงเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาด้วย มีในพระสูตรอะไร

พ่อยิ้ม. ข้าพเจ้า ยัทโธ่! ก็นี่พรหมวิหารธรรม นี่พ่อยิ้ม.

พ่อยิ้ม ผมเชื่อว่า ๆ เป็นการอนุโลม เช่นเดียวกับเมื่อครั้งสมเดจพระบรมศาสดาทรงประทานพระธรรมเทศนา อาทิตตปริยายสูตร โปรดชฎิล ๕๐๐ เหมือนกัน เพราะชฎิลเหล่านั้นนับถือบูชาไฟเป็นสิ่งเคารพว่าศักดิ์สิทธิ์ จึงเลยยกไฟขึ้นเปรียบด้วยกิเลสเสียเพื่อให้เข้าใจง่าย.

ข้าพเจ้า ยังไม่ชัดเจน ขอต่ออีก.

พ่อยิ้ม ดังนั้นพระพรหมจึงมีสี่หน้า หน้าที่ ๑ ของท่านชื่อ เมตตา คือความรัก ความเอ็นดู เป็นหน้าใหญ่, หน้าตรงหน้าที่ ๒ ชื่อ กรุณา คือความช่วยเหลือในเมื่อผู้อื่นขาดแคลนหรือได้รับทุกข์อยู่เบื้องขวา หน้าที่ ๓ ชื่อมุทิตา คือความพลอยยินดีในเมื่อผู้อื่นได้ดีอยู่เบื้องซ้าย หน้าที่ ๔ ชื่ออุเบกขา คือความวางเฉยในเมื่อช่วยเหลือไม่ได้ ไม่ดีใจเห็นเป็นสมน้ำหน้า ซึ่งเป็นหน้าอยู่เบื้องหลังทีเดียว มักพ่อยิ้มทำกิจในเมื่อหน้าทั้ง ๓ นั้นไม่ต้องทำ วุ่น หรือทำไม่ได้ผลแล้ว ต้องใช้หน้าหลังนี้เป็นที่สุด.

ข้าพเจ้า ชื่อ! ——————ชอบกล.

พ่อยิ้ม แล้วก็ท่านหมื่นเชื่อไหมล่ะครับว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก?

ข้าพเจ้า ——————ตอบยาก.

พ่อยิ้ม ไม่ยากเลยเชียวครับ ท่านสร้างได้จริง ๆ คนเราทุกคนเกิดมาต้องมีมารดาบิดาด้วยกันทั้งนั้น จริงหรือไม่ครับ?

ข้าพเจ้า แน่นอนซี พ่อยิ้ม ใครจะเกิดมาจากกระบอกไม้เล่า!

พ่อยิ้ม นั่นซิครับ ก็แล้วบิดามารดาย่อมต้องเป็นผู้ถอปพร้อมไปด้วยคุณธรรมทั้งสี่ประการ คือมีพรหมวิหาร ๔ เมตตา, กรุณา, มุทิตา, อุเบกขา.

เหล่านี้ทั้งนั้น สมด้วยคาถาพระพุทธภาสิตประพันธ์ว่า “พฺรหฺมา ติ มาตา ยีตโร” แปลว่า “มารดา ข้าพเจ้า บิดาท่านกล่าวว่าเปนพรหมของบุตร์” ดังนี้ มารดาบิดาเปนผู้ให้กำเนิดแก่บุตร์บิดา จึงนับว่าเปนพระผู้สร้างมนุษย์ท่านจัดไว้ว่าเปนสัตวโลก หรือโลกคือหมู่สัตว์ เมื่อท่านเปนผู้สร้างมนุษย์จึงจัดได้ว่าท่านเปนผู้สร้างโลก (คือหมู่สัตว์) ด้วย.

อีก! ——— น่าฟัง.

ณ บัดนี้ กลองใหญ่ในศาลาการเปรียญได้บรรลือรัวขึ้น ๓ ลา เปนอาณัติ ให้สาธุชนพุทธบริษัทเข้าสดับตรับฟังพระธรรมเทศนา จึงเปนอันยุติการสนทนาแต่เพียงนี้.

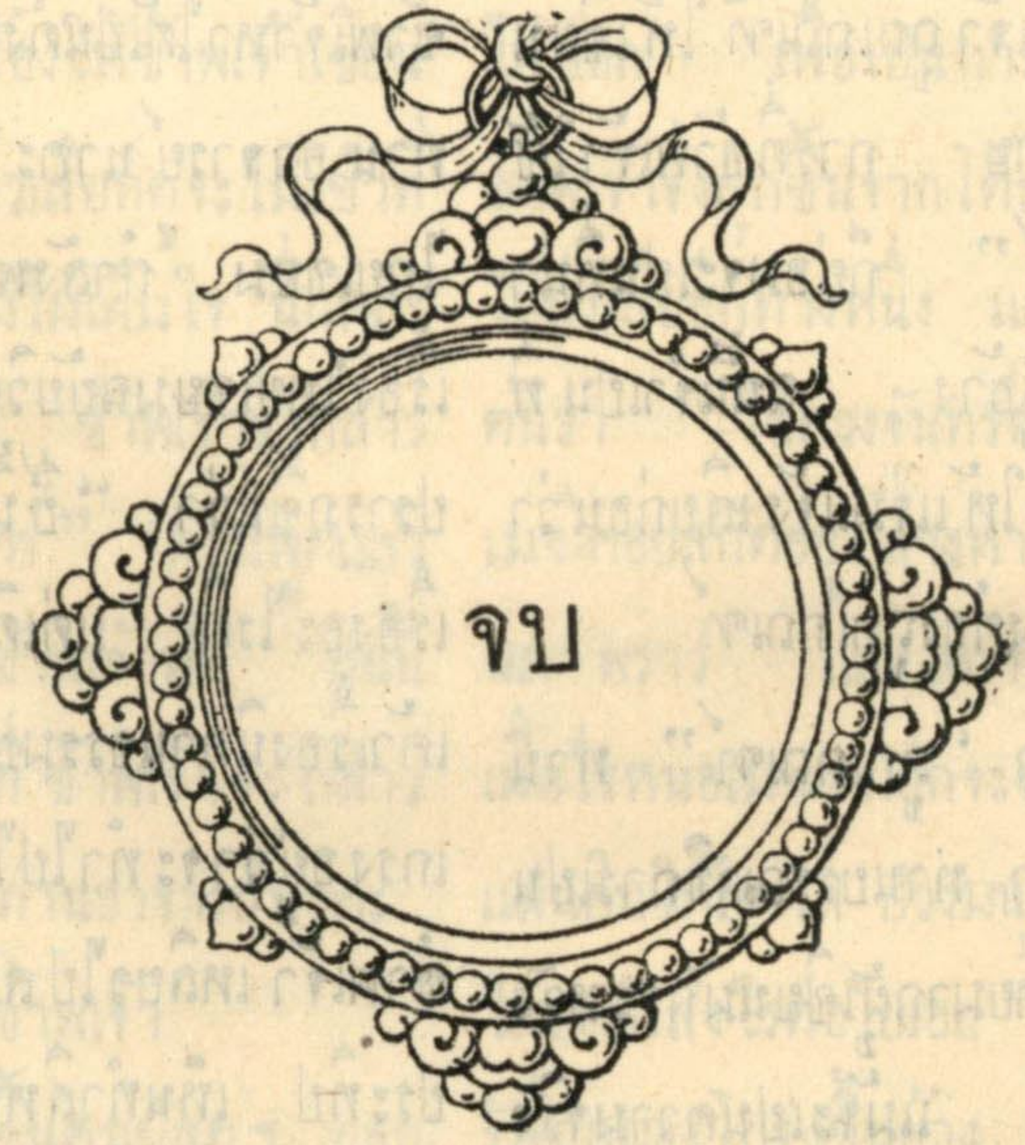

มักน้อย
และสันโดษ

ของ

ทองปลอม

วิศาขะบูชา ข้าพเจ้าถูกเกณฑ์ให้เขียนเรื่องมักน้อยและสันโดษ คำว่า "ถูกเกณฑ์" เคลือบแคลงสงสัยอยู่บ้าง ข้าพเจ้าจะต้องอธิบายให้แน่ชัดเสียก่อนว่าเพราะเหตุใดข้าพเจ้าจึงต้องถูกเกณฑ์

เมื่อกล่าวถึงคำว่า "ถูกเกณฑ์" ท่านทั้งหลายคงจะเข้าใจว่า ท่านบรรณาธิการเป็นผู้เกณฑ์ เพราะโดยมากผู้เขียนมักจะหวังบรรณาธิการเป็นโล่ห์ แม้จะเป็นความจริงหรือมิใช่ความจริงก็ขออาศัยเบียกบ้ายไปที่หนึ่ง เพื่อเป็นเครื่องออกตัวว่าจำใจต้องเขียนโดยขัดไม่ได้ แต่มาครั้งนี้ส่วนตัวข้าพเจ้า การที่ข้าพเจ้าใช้ก็ย่อมจะเป็นที่น่าฉนั้นจำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องอธิบายให้แน่ชัดเสียก่อนว่าเพราะเหตุใดข้าพเจ้าจึงต้องถูกเกณฑ์

เมื่อกล่าวถึงคำว่า "ถูกเกณฑ์" ท่านทั้งหลายคงจะเข้าใจว่า ท่านบรรณาธิการเป็นผู้เกณฑ์ เพราะโดยมากผู้เขียนมักจะหวังบรรณาธิการเป็นโล่ห์ แม้จะเป็นความจริงหรือมิใช่ความจริงก็ขออาศัยเบียกบ้ายไปที่หนึ่ง เพื่อเป็นเครื่องออกตัวว่าจำใจต้องเขียนโดยขัดไม่ได้ แต่มาครั้งนี้ส่วนตัวข้าพเจ้า ท่านอาจารย์นาคะ ประทีป ไปที่สำนักงานไทยเขษม กำลังพวกเรา (ศิษย์) หารือกันเรื่องไทยเขษมฉบับวิศาขะมาศ ข้าพเจ้าก็ปรารภขึ้นว่า "ขี้นี้ยังไม่ตกลงใจว่าจะเขียนเรื่องอะไรดี แต่เดิมตั้งใจไว้ว่าจะเขียนตามเค้าเรื่องนิทานธรรมบทเป็นคำฉันท์ แต่ก็ยังเกรงอยู่ว่าจะทำไปไม่สำเร็จ" ทันใดนั้นข้าพเจ้าเหลียวไปสบตาท่านอาจารย์นาคะ-ประทีป เห็นทำสีหน้าเป็นที่ประหนึ่งว่าขี้เกียจแก้ สักครู่หนึ่งท่านก็กล่าวขึ้นว่า "เอานี่เถอะ มีอยู่เรื่องหนึ่ง ขี้นี้ขอให้ท่านทองปลอมเทศน์เรื่องมักน้อยและสันโดษเถอะ" ท่าน

พูดราวกับข้าพเจ้าเคยอุปสมบทร่วมพรรษากับท่าน ข้าพเจ้าพยายามออกตัวสักเท่าไรท่านก็ไม่ยอม ท่านว่า "ได้ เทศน์ได้" ข้าพเจ้าเถียงท่านว่า "ผมไม่ใช่อินนะขอรับ ถ้าจะเทศน์ก็ต้องเทศน์อย่างยักลายนี้แหละได้" ท่านว่า "นั่นเทศน์เก๊นี่ ไม่เอาซิน่า เทศน์เก๊อย่างนั้นไม่เอาซิ ต้องเทศน์กันจริง ๆ ถึงจะใช้ได้ แล้วต้องเทศน์ให้ฆราวาสฟังด้วย ไม่ใช่เทศน์อย่างพระเทศน์" การที่ท่านมาเจาะจงให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องเช่นนี้ บางทีท่านจะเห็นว่าข้าพเจ้าเป็นคนมักน้อยละกระมัง เมื่อท่านตั้งใจอุตส่าห์ขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนทั้งที ข้าพเจ้าจะบิดพลิ้วเสียก็ดูจะไม่เข้าที จึงจำใจต้องเขียนโดยความไม่เต็มใจ นี่แหละเหตุการณ์เป็นอย่างนี้แหละ ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า "ยินข้าพเจ้าถูกเกณฑ์" ท่านพูดแล้วท่านก็แนะนำโครงการให้ข้าพเจ้าฟัง ฉนั้นเรื่องมักน้อยและสันโดษที่ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้ จึงเป็นโครงของท่านอาจารย์นาคะ_ประทีป ส่วนฝอยเป็นของข้าพเจ้า

เริ่มต้น ข้าพเจ้าก็จะขึ้นศุภมัสดุฯ บอกศักราชเช่นเมื่อยี่สิบกล่วงมาแล้ว แต่มาคิดเกรงไปว่าอาจถูกท่านอาจารย์ขนายเอาก็ได้ เพราะได้เคยสั่งกำชับไว้แล้วว่าไม่ให้เก๊ ครั้นจะบอกศักราชให้ถูกต้องตามแบบแผน ท่านก็เคยได้พูดย้ำกันไว้เสียก่อนแล้วเหมือนกันว่าไม่ให้เทศน์อย่างพระ มานึกดูอีกทีก็เห็นว่าไม่เป็นการสำคัญในการบอกศักราช ถ้าท่านผู้ใดอยากทราบก็ขอได้ โปรดค้นดูเองก็แล้วกัน

เมื่อเริ่มเทศน์ไม่บอกศักราชก็ไม่รู้จะขึ้นต้นอย่างไร ถึงแม้ท่านอาจารย์จะได้วางโครงไว้ให้แล้วก็ดี แต่ท่านก็ขีดวงไว้ด้วย ฉนั้นการเขียนของข้าพเจ้าจึงตกอยู่ในที่ลำบาก ต้องหยุดชงักอยู่เพียงนี้ก่อน เพราะยังคิดอะไรไม่ออก เพื่อเป็นการตั้งสติอารมณ์ให้ดี ข้าพเจ้าจึงลุกขึ้นจากโต๊ะเขียนหนังสือ หันไปนั่งเสียอีกทางหนึ่ง แล้วร้องเพลง โดยขึ้นต้นว่า "โอ้ดวงจันทร์ดั้นเมฆพิมลศรี หมู่เมฆคอยสกัดอยู่กลางหาว เคยสว่างพ่างพื้นภาพราว แสงสกาวกลับสลัวมืดมัวไป เมื่อไรหนอเมฆหมอกจะหมดสิ้น ไขแสงสู่แผ่นดินให้สดใส ปวงมนุษย์จะได้ชมให้สมใจ ไม่บิดบังสิ่งไรต่อไปเอย" พอร้องจบค่อยรู้สึกสมองโปร่งขึ้นบ้าง พลางขยับกายลุกขึ้นตั้งใจจะเขียนต่อไป แต่ยังนึกเกรงว่าสมองจะกลับทึบเสียอีก จึงพยายามร้องเพลงในระหว่างนั้นอีกบทหนึ่งว่า "ขยับกายหมาย

เขียนเคลื่อนจากที่ ขึ้นเก้าอี้จับปากกามา จะเขียน ในดวงจิตต์คิดฉงนอยู่วนเวียน นี่ จะเขียนอย่างไรลงไปดี....." ร้องยังไม่ทัน จบก็พอนึกขึ้นได้ จึงเริ่มเขียนไว้ดังต่อไปนี้

มักน้อย เปนประพฤติการอันหนึ่งซึ่งคู่กับมักมาก นี้เปนโครงการที่ท่านอาจารย์ได้แนะนำข้าพเจ้า และประพฤติอย่างไรเรียกว่ามักน้อย อย่างไรเรียกว่ามักมาก ท่านก็ได้อธิบายให้ข้าพเจ้าฟังไว้แจ่มแจ้ง คือมักมากได้แก่ความปรารถนาไม่เลือกอย่าง ชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรม ควรได้หรือไม่ควรได้ ไม่ละเว้น สุขช่องเปนรวยทั้งนั้น ส่วนมักน้อยมีขึ้นฉะเพาะที่ควรได้ ที่ชอบธรรม, นอกนี้แล้วไม่ต้องการเลย.

มีปัญหาเปนคำพังเพยถามว่า "มักน้อยไม่ใช่ยินดีแต่สิ่งน้อยดอกหรือ?"

ตอบว่า "มักน้อย ไม่ใช่ยินดีแต่สิ่งน้อย ถึงแม้มากก็ยินดีได้ ขอแต่เพียงว่าสิ่งเหล่านั้นเปน สิทธิ์ ของ ตน ได้ โดย ความ ชอบ ธรรม เท่านั้น"

มักน้อย ถ้าจะเทียบให้เห็นง่าย ๆ ก็คือความไม่โลภ มักมากนั้นก็คือความโลภ อีกอย่างหนึ่งที่ตรงกันข้ามกับมักน้อย ก็คือมักใหญ่ หมายความว่า อยากเปนใหญ่เปนโตจนเกินวาสนา ดังเช่นสุภาษิตกล่าวไว้ว่า "อย่าใฝ่สูงให้เกินศักดิ์" เปนต้น

ความมักน้อยนี้มีที่มา บางแห่งกล่าวว่า "ไม่อวดอ้างคุณความดีของตน" นับนี้ก็น่าจะเปนได้อีกทางหนึ่ง

สรุปความว่า มักน้อยเปนจรรยาที่ดี มีคุณสมบัติที่จะผ่อกหัดนิสัยให้สุขุมได้ ทั้งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม สำหรับบุทคลทุกชั้นทั้งบรรพชิตและฆราวาส หากปฏิบัติยังไม่ได้เต็มที่ ก็ควรใช้ความพยายามบำเพ็ญแต่ที่ละน้อย ๆ ไม่ควรปล่อยละเลยไปเสียทีเดียว

ข้าพเจ้าใคร่จะชักอุทาหรณ์เรื่องความมักน้อย มาเล่าให้ฟังสักเรื่องหนึ่ง แต่ก็รู้สึกว่าจะยกมาอย่างผิดหลัก ในขณะที่ข้าพเจ้าเคยผ่อกหัดเรียงความแก่กระทู้ธรรม พระภิกษุพี่เลี้ยงผู้เปนอาจารย์ของข้าพเจ้าเคยห้ามนักห้ามหนา เคยห้ามว่าอย่ายกคุณความดีของผู้ที่มีชีวิตอยู่มาเปนอุทาหรณ์ เพราะเราไม่สามารถจะรับรองได้ว่าผู้นั้นจะทรงคุณความดีได้ตลอดไป ถ้าหากเพลี่ยงพล้ำลง อุทาหรณ์ที่นำมากล่าวจะหาค่ามิได้ ตามที่ท่านกล่าวห้ามนั้นก็เปนการสมควรอยู่ เพราะเรียงความอย่างแบบพระก็ต้องยกอุทาหรณ์ในทาง

พระกุมารองค์นี้ได้พระนามว่า **สิทธัตถ** มหาชนเรียกกันว่าโคตมะหรือโคดม (คือเรียกนามสกุลอย่างสมัยนี้) ทรงพระเจริญวัยมาจนพระชนมายุได้ ๑๖ ปี พระราชบิดาทรงจัดให้อภิเษกกับนางยโสธรา (พิมพา) พระราชธิดาพระเจ้าสุปปพุทธะแห่งเทวทหนคร เสวยสุขสมบัติทั้งกลางวันกลางคืนจนพระชนมายุได้ ๒๙ ปี มีพระโอรสองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า ราหุลกุมาร

พระมหาบุรุษมองเห็นภัยในโลก ก็ทรงเหนื่อยหน่ายราชสมบัติตั้งพระทัยจะหนีความทุกข์ คืนหนึ่งในขณะที่พระชายากับโอรสบรรทมหลับ พระองค์ก็ทรงม้ากัณฐกหนีออกจากพระราชวัง (พุทธประวัติข้างไทกล่าวว่าพระองค์เห็นเป็นโอกาสเหมาะจึงลอบหนีไปด้วยความยินดี แต่ในหนังสือ **The Gospel of Buddha** ของฝรั่งกล่าวว่าพระองค์ทรงโอดครวญด้วยความอาลัยจนน้ำพระอัสสุชลอาบพระพักตร์ในขณะที่จะจากไป)

พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาอยู่ณราวป่าตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ๖ ปี ครั้นถึงราตรีแห่งวิสาขบูรณมีดิถีเพ็ญ พระจันทร์เต็มดวง พระองค์ก็เข้าสมาธิหยั่งพระญาณพิจารณาหาธรรมวิเศษ ในขณะนั้นต้องผจญกับพญามารราธิราชเป็นมหายุทธสงคราม (คือผจญกับความชั่วหรืออำนาจจิตฝ่ายต่ำที่มาเหนี่ยวรั้งไปในทางชั่ว สำนวนฝรั่งว่า *Sensual visions* เราเรียกว่า "มาร" แปลว่าผู้ฆ่าบุญผู้กีดกั้นทางกุศล และเอามาเปรียบกันว่าเป็น "ยักษ์" มีตัวตน ท่านเยอร์นูฟอธิบายไว้ในหนังสือ *Introduction to the Study of Indian Buddhism* ว่า "*Mâra est le dèmon de l'amour, du pèchè et de la mort*" แปลว่า "มารคือยักษ์แห่งความรัก ความชั่ว และความตาย." แต่สิ่งที่น่าเอาใจใส่ก็คือ "มาร" มีศรเป็นดอกไม้เหมือนกามเทพ) ในที่สุดพญามารก็พ่ายแพ้ปลาศนาการหนีไป พอแสงทองแตกพระองค์ก็ได้สำเร็จแก่พระปรมาภิเศกสัมโพธิญาณกล่าวคือตรัสรู้เป็นองค์**สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า** ณควงไม้ศรีมหาโพธิ์เมื่อก่อนพุทธศก ๔๕ ปี

สมเด็จพระบรมศาสดาทรงโปรดสัตว์อยู่ ๔๕ ปี ก็เสด็จดับขันธ์เข้าสู่พระปรินิพพานณตำบลป่าศาลวันแห่งนครกุสินารา ในวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ กลางเดือน ๖ ปีต้นแห่งพุทธกาล

วันศุกร์เป็นวันประสูติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าศาสดาพุทธสาสนา

เป็น วันมรณ ของ พระเยซู ศาสดาคฤษต สาสนาเป็น วันรอดพ้น ของ พระมหมัด ศาสดามหมัดสาสนา ฉะนั้นจึงนับว่าเป็นวันประหลาดและสำคัญที่สุดของโลก

แต่ยังมีวันที่ประหลาดยิ่งไปกว่านี้อีก ก็คือ สมเด็จ พระ บรม ศาสดา สัมมา สัม พุทธเจ้า ทรง พระประสูติกาล ใน วันเพ็ญ กลางเดือน หก ตรัสรู้แก่พระอนุตรสัมมาภิเศกสัมโพธิญาณใน วันเพ็ญกลางเดือนหก และเสด็จเข้าสู่พระอมตมหานฤพาน ในวันเพ็ญกลางเดือนหกร่วมกัน ดฤถีอันเป็นมหามงคลประเสริฐนี้เราเรียกกันว่า วันวิสาขะ

สมเด็จ พระบรม ศาสดา สัมมาสัมพุทธเจ้าของเราได้ถูกยกย่องแล้วว่า เป็นเอกอรรคมหาศาสดาอันประเสริฐล้ำเลิดกว่าศาสดาใด ๆ ในโลก บรรดา พุทธศาสนิกชน อาจ พูดได้เต็มปากว่าพระองค์ประเสริฐมาตั้งแต่พระชาติของพระองค์ (ซึ่งถ้าจะพูดอย่างสำนวนฝรั่งก็ว่าทรงคายช้อนเงินมาจากในท้อง) ตลอดจน พระธรรม อันเป็น พระพุทโธวาท ที่สั่งสอนให้นิกรชนรู้ผิดชอบมาก่อนคำสั่งสอนของสาสนาใด ๆ ในโลกนี้ จึงไม่จำเป็นที่จะต้องนำพระองค์ไปขึ้นตราชูเปรียบเทียบกับศาสดาใดๆ อย่างที่กระทำไว้ในหนังสือ Buddhism and Christianity (น่า ๑๒๖ _ ๑๙๑ ของท่านอาชิบอลด์สก๊อทท์) เพราะข้าพเจ้าเกรงว่าใจของตนจะลำเอียงไปในฐานที่เป็นพุทธศาสนิกชนนับถือพระบวรพุทธศาสนา แต่จะขอยกเอาคำสรรเสริญ พระ มหา กรุณา ธิคุณ ของพระองค์ในหนังสือ Imitation of Buddha ซึ่งเป็นของฝรั่งเอง มาแปลไว้ในที่นี้—เพื่อเป็นเครื่องน้อม นำให้เกิด ความศรัทธาปสันนาการเลื่อมใสต่อพระพุทธสาสนา อันเป็น สาสนาที่แท้จริงในโลก—ว่า

"พระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดินเจริญพระชนม์ขึ้นในพระราชวัง มีผู้รักษาและการระวังป้องกันทุกอย่าง ครั้นมาพระองค์สละ พระกาย ของ พระองค์ ต่อ ป่าดง มิหนามเพื่อให้ตรัสรู้อมตธรรมที่ไม่ตาย ซึ่งเป็นธรรมอันล้ำเลิดยิ่งในสากลโลก"

จึงควรที่ชาวเรา พุทธสาสนิกชน จะเปล่งวาจาว่า

◎ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

◎ ยํ ลทฺธา สุขสมฺผสฺสํ โยหิ กายิกเจตสีกํ กาลกเต เยสุ กงฺขาหิ อญฺเญน สรเณ นเม ฯ

ยิ่งไป กว่านั้น กล่าวคือ ถูกตรึงทั้งเป็นด้วยตะปู ตัวใหญ่ทั้งมือและเท้า วันที่ พระเยซู จอมศาสดาผู้ตั้ง คฤษต์สาสนาถูกตรึงไม้กางเขนนี้ ตรงกับ วันศุกร์ เป็นวันสำคัญทางคฤษตสาสนาที่เรียกกันว่า Good Friday

นอกจากวันศุกร์เป็นวันสำคัญ ทางคฤษตสาสนาของฝรั่งแล้ว ยังเป็นวันสำคัญอื่น ๆ อีก บรรดาวิทยาศาสตร์, ศิลป, การพยอะไรต่ออะไรต่าง ๆ เหล่านี้ มักอยู่ใน วันศุกร์ โดยมาก ท่านยอร์ชวอชิงตันประธานาธิบดีคนแรกของสหปาลิรัฐอเมริกา ท่านบิสมาร์ก นักการเมืองตัวเอกของเยอรมัน ท่านแกลดสโตนนักการเมืองอังกฤษ ท่านดิสเรลีนักอักษรศาสตร์ ท่านเยเนราลสก๊อทท์ผู้มีนามอุโฆษ ท่านสเปอร์เยียนนักสอนสาสนาคนสำคัญ ๆ เหล่านี้เกิดในวันศุกร์ทั้งนั้น แต่อย่างไรก็ตาม เป็นการน่าประหลาดที่ว่า ชาติฝรั่งทั่วไปมีอาทิ คือ อังกฤษ, ฝรั่งเศษ, เยอรมัน สแปนนิช, อิตาเลียน, รัชเซียน ฯลฯ กลับถือกันว่า วันศุกร์ เป็น วันไม่ดี และ แม้เมื่อก่อนคฤษตกาลขึ้นไปมนุษย์ โดยมากก็พากันถือ วันศุกร์ เหมือน กันเช่น ต้น ว่าไม่ ออกเดินทาง ไม่ไปเยี่ยมเยียน ไม่ประกอบกิจการใหญ่น้อยในวันศุกร์

การถือ วันศุกร์ ของชาติ ฝรั่งทั่วไปนับว่าแข็งแรงมาก ถึงกับมีภาษิตกล่าวถึงวันศุกร์เกี่ยวกับโชคหรือลางมากมายหลายข้อ เป็นต้นว่า "He that laughs on Friday will weep on Sunday" ใครหัวเราะในวันศุกร์จะร้องไห้ในวัน อาทิตย์ "He that sings on Friday will weep on Sunday" ใคร ร้องเพลง ในวันศุกร์จะร้องไห้ในวันอาทิตย์

การสมรสถือกันว่า

"Monday for wealth,
จันทร์เพื่อทรัพย์ศฤงฆาร
Tuesday for health,
อังคารเพื่อสุขไกล้
Wednesday the best day of all;
พุฒเลิศประเสริฐไชร้ ยิ่งด้วยวันมวล
Thursday for losses,
พฤหัศบดีพินาศ
Friday for crosses,
ศุกร์อาฆาตขุ่นข้อง
And Saturday, no luck at all."
เสาร์เสื่อมลาภผลพ้อง ปราศสิ้นสูญมวล

ตัดเล็บ

" Cut them on Monday, cut them for health;

Cut them on Tuesday, cut them for wealth;

Cut them on Wednesday, cut them for news;

Cut them on Thursday, a new pair of shoes;

Cut them on Friday, cut them for sorrow;

Gut them on Saturday, see your sweetheart tomorrow."

"ตัดเล็บในวันจันทร์นั้นเพื่อสุข
อังคารปลุกให้อุดมทรัพย์สมบัติ
ตัดวันพุธมหวังข่าวคราวแน่ชัด
พฤหัศบดีนั้นหวังปอง
รองเท้าคู่ใหม่วิลัยรูป
ตัดวันศุกร์เชียวชัยโศกเศร้าหมอง
ตัดวันเสาร์ดีล้ำสยำนอง
รุ่งขึ้นต้องพบพักตร์ยอดรักเอย"

สาสนาคฤษเตียนอันมีวันศุกร์เปนวันสำคัญเกิดขึ้นได้ประมาณ ๖๐๐ ปีเศษ พระมหมัดก็อุบัติขึ้นในเมืองเมกกะประเทศอาหรับ ตระกูลพ่อค้าชาติกุราอิช นอนกลางดินกินกลางทรายไปตั้งแต่อยู่ในผ้าอ้อม จนเจริญวัยเติบโตเปนหนุ่ม แต่นี้ก็เที่ยวชักเชเร่ร่อนไปกับกองคาราวานพ่อค้าอยู่จนได้เปน ศาสดา ทรงพระนามว่า นาบิ่มหมัด พระองค์พยายามประกาศสาสนาอิสลามโดยมิได้เห็นแก่ชีวิต แม้จะต้องใช้อาวุธถึงเลือดตกยางออกบ้าง พระองค์ก็ยอมเสียสละ แต่ศัตรูของพระมหมัดก็ไม่ใช่เล่น ได้พยายามขัดขวางและขับดายขนต่อสู้อย่างแกล้วกล้าสามารถจนในที่สุดพระมหมัดต้องหนีออกจากเมืองเมกกะ วันที่พระมหมัดหนีออกจากเมืองเมกกะนี้เปน วันสำคัญยิ่งของพวกอิสลาม กล่าวคือศักราชมหมัดได้ตั้งต้นแต่วันที่ พระมหมัดหนีออกจากเมืองเมกกะนี้เปนปีแรก เอาคำ "หิชรา" ที่แปลว่า "หนี" มาตั้งเปนชื่อศักราชว่า "ศักราชหิชรา" (พ. ศ. ๑๑๖๕) และวันที่หนีนี้ตรงกับ วันศุกร์!

พระมหมัดหนีออกจากเมืองเมกกะ กับพรรคพวกรอดมาถึงเมืองมะดินาห์ได้ โดยสวัสดิภาพ ประชาชนพลเมืองพากันต้อนรับพระมหมัดด้วยน้ำใจอันดี พระมหมัดจึง

ชักชวนพวกอิสลามทั้งหมดให้สวดมนต์ขอบพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระอัลลาห์ในทันทีวันที่เข้าเมืองมะดีนาห์นั้นเป็นวันศุกร์ด้วย เพราะฉนั้นพระมหัมมัดจึงถือว่าวันศุกร์เป็นวันมหามงคลอันประเสริฐเลยเลือกเอาวันศุกร์เป็นวันพระ วันศุกร์ซึ่งเคยร่วมเป็นวันสำคัญมาตั้งแต่ชาติฝรั่ง แขก แล้วแยกไปเป็นวันสำคัญของคฤษตสาสนาฝรั่ง ก็กลายมาเป็นวันสำคัญแห่งสาสนามหัมมัดของพวกแขกอีก

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าวันศุกร์จะเป็นวันสำคัญทั้งของฝรั่งและของแขกด้วยกัน แต่สองชาตินี้ต่างถือวันศุกร์แตกกันไปคนละทางข้างฝรั่งโดยมากถือว่าเป็นวันอัปมงคล ดังได้บรรยายมาแล้วข้างต้น ส่วนแขกถือว่าเป็นวันมงคลทั้งนี้น่าจะเป็นด้วยพระเยซูคาสดาข้างฝรั่งตาย ในวันวันศุกร์ แต่พระมหัมมัดคาสดาข้างแขก รอด ในวันศุกร์ การถือจึงต่างกันไป

นอกจากพวกแขกทั่วไป มนุษย์ที่ถือว่าวันศุกร์ดียังมีอีกหลายชาติ พวกอียิปต์ถือวันศุกร์ว่าเป็น “วันถือ” (วันถือในที่นี้หมายความว่า วัน มงคล อัน ควร ประกอบ แต่ คุณความดีเช่นเดียวกันกับวันที่เรียกว่า ‘ชิวอิด’ ของจีน) พวกเซอรเบียนถือว่าเด็กที่เกิดในวันศุกร์เป็นเด็กที่มีโชคอันประเสริฐ เพราะจะไม่ถูกกระทำหรือต้อง คุณไสย ตลอด ชีวิต พวกเยอรมันแถบเหนือถือว่าเป็นวันดีที่สุดสำหรับเริ่มลงมือเกี่ยวข้าว ในสมัยกลาง (ราว ๕๐๐ ปีมาแล้ว) ชาวเยอรมันทั่วไปถือว่าวันศุกร์เป็นวันดีสำหรับการสมรส พวกแขกเฮยรูก็ถือเช่นเดียวกัน

ข้างไทเราก็มีการถือและนิยมวันศุกร์อีกชาติหนึ่งเหมือนกัน การมงคลต่าง ๆ เช่น การสมรส, ขึ้นบ้านใหม่, ตัดจุก ฯลฯ นิยมกระทำกันในวันศุกร์ การประกอบกิจใหญ่น้อยก็ชอบเริ่มในวันศุกร์ ดังมีสำนวนพูดกันว่า “วันศุกร์ขึ้นเขา วันเสาร์ลงทเล” การฌาปนกิจเราถือกันเด็ดขาดทีเดียวว่าไม่กระทำในวันศุกร์ นอกจากนี้ก็มีข้อถืออื่น ๆ เช่น

◎ อาทิตย์ใครนุ่งผ้า ชำนะ มารเธ
ศศิเปนเสน่หะ พบชู้
อังคารทุกข์จะปะ ปนโทษ
พุฒจะมีสุขผู้ นุ่งผ้าพิงจำ ฯ
◎ พฤหัศบดีจะนุ่งผ้า พูนสวัสดิ์
วันศุกร์ทรัพย์สมบัติ มากด้วย
วันเสาร์ตำราตัด เด็ดขาด
ใครนุ่งห่มจะม้วย มอดให้ระวัง ฯ

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

◎ ปลูกเรือนวันรวิร้าย รำคาญ
จันทร์สวัสดิ์ภุมมาน มักร้าง
พุฒครูอยู่ใสสานต์ ศุกร์สิท_ ธิแฮ
ผิววันเสาร์สร้าง โศกเศร้าโทรมสลายฯ

◎ ใครจะตัดเกษให้ พิจารณ์
อาทิตย์มิชนมาน มากไซร้
ศศิจะสำราญ ระงับโรค
ผิววันอังคารได้ เดชล้ำฦาชา ฯ

◎ ตัดผมวันพุฒแล้ว อัปลักษณ์ นาพ่อ
พฤหัศบดีเทพยดารักษ์ ปกป้อง
วันศุกร์จะมีพักตร์ สามารถ
เสาร์เกิดมงคลซร้อง แซ่ผู้สรรเสริญ ฯ

◎ ตัดเล็บวันรวิได้ สวัสดิ์
ศศิจะพึงมี ลาภเรือง
อังคารจะเสียศรี ทรัพย์เสื่อม
โดยแบบบุราณเบื้อง บอกแจ้งจงจำ ฯ

◎ ตัดเล็บวันพุฒพ้น ไภยผา สุกพ่อ
พฤหัศบดีทุกข์จะมา ถูกต้อง
วันศุกร์จะมีอา หารอิ่ม เอมแฮ
เสาร์จะมีไภยข้อง เจ็บไข้คำนึง ฯ

ถ้าจะพลิกดูประวัติศาสตร์ของไทจะแลเห็นได้ว่าวันศุกร์เปนวันสำคัญที่สุดอีกเหมือนกัน สมเด็จ พระเจ้า อู่ทอง สร้าง กรุงศรีอยุธยา เมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๖ ค่ำเดือน ๕ ปี พ. ศ. ๑๘๒๙ ครั้นเสียพระนครแก่พระเจ้าหงษาวดีเมื่อปี พ.ศ.๒๑๑๒ แล้ว สมเด็จ พระมหา ธรรมราชา ได้ ขึ้นครองกรุง ศรี อยุธยา ใหม่ เมื่อ วันศุกร์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ พ.ศ. ๒๑๑๒ ต่อมาเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าอีกเมื่อปี พ. ศ. ๒๓๑๐ พระบาทสมเด็จ พระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกย์ ทรงสร้าง กรุงเทพมหานครและเสด็จขึ้นปราบดาภิเศกเมื่อวันศุกร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ ปี พ. ศ. ๒๓๕๒ จึงควรนับว่าวันศุกร์เปนวันมหามงคลอันประเสริฐของตำนานไท

วันศุกร์ เปน วัน สำคัญ ของ ชาติ และ สาสนาใหญ่ ๆ ในโลก อย่างไรได้ พรรณามาแล้ว ทีนี้จะได้ขอให้ท่าน ระลึกถึง วันศุกร์อีก วันหนึ่ง ซึ่งเปนวัน สำคัญ ที่สุดของ ชาติไทแล พระพุทธสาสนาอันเปนสาสนาแท้จริงในโลก

ขอย้อนถอยหลังขึ้นไป ๒๕๕๐ ปี มีแคว้น หนึ่งเรียกว่าสักกะ อยู่ใน ชมพูทวีปเชิงภูเขา หิมาลัย แคว้นนี้เปนที่อยู่ของชาวอริยก ซึ่ง มี พระเจ้า สุท โธทนะ เจ้า กรุง กบิล พัสดุ์ เปน กษัตริย์ศากยะโคตมะโคตร์ปกครองพร้อมด้วย พระนางมายาอรรคมเหษี เมื่อพระนาง ทรง พระครรภ์แก่ ก็ประสูติ พระราชโอรส พระองค์ หนึ่ง วันประสูตินี้ตรงกับ วันศุกร์

ฉนั้นรูปทรงและฝีมือเย็บจึงมิใคร่จะเลวลง มิ
ผู้นิยมตัดที่ร้านจินคดเปนอันมาก สมัยนั้นดู
เหมือนถ้าใครไม่มีรองเท้าร้านจินคดใช้ละก็
ออกจะเสียๆไป แม้แต่ตัวข้าพเจ้าเองในเวลา
นั้นยังเรียนหนังสืออยู่ ก็ยังอยากใช้รองเท้า
ร้านจินคดสักค่หนึ่ง ครั้นจะออกปากขอเงิน
ผู้ปกครองไปซื้อก็เกรงใจ สู้อุส่าห์เดินไป
โรงเรียนเพื่อเก็บอัฐค่ารถและค่ารับประทาน
อาหารกลางวันรวบรวมไว้ จนได้ใช้รองเท้า
ร้านจินคดกับเขาเหมือนกัน

ตอนที่อยากได้นี่แหละน่าจะเห็นว่าไม่ใช่
ความมักน้อยเลย แต่ถ้าจะพูดตามโครง
การที่ท่าน อาจารย์นาคะประทีปแนะนำแล้ว
ประพฤติการที่ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติมานั้น ก็ยัง
นับเข้าในส่วนข้างมักน้อยอยู่นั่นเอง

มักน้อยนี้ ถ้าจะดูแต่เผิน ๆ ก็คล้ายความ
ตระหนี่ เพราะการปฏิบัติบางอย่างคล้ายคลึง
กัน เช่นการสรวมรองเท้าขาดเปนตัวอย่าง
แต่ผลลัพแตกต่างกันมาก บางอย่างถึงตรง
กันข้ามก็มี เช่นจาคะคือความบริจาคเปนต้น
ความตระหนี่เปนศัตรูกับจาคะ แต่มักน้อย
เปนมิตร์กับจาคะ ความตระหนี่บางอย่างเปน
ทางนำมาซึ่งอกุศล แต่มักน้อยเปนเครื่องดับ
อกุศล

ส่วนสันโดษนั้น ถ้าจะแปลอธิบายก็คงได้
ความว่า ความยินดีในของซึ่งได้มาด้วย
ความมักน้อย. ตามมติของข้าพเจ้าเห็นว่า
สันโดษเปนความพอใจที่ตัดกิเลสให้เบาบาง
ลง และสุขมกว่ามักน้อย ดังข้าพเจ้าจะขอ
เล่าเรื่องส่วนตัวของข้าพเจ้าพอเปนสังเขป
ต่อไปนี้

วันหนึ่ง แม่ครัวของข้าพเจ้าขอลาไป
ช่วยญาติของเขาทำบุญ ก่อนที่เขาจะไป เขา
ได้วานยายแก่ข้างบ้านให้ช่วยไปจ่ายกับข้าว
และทำครัวแทนตัวเขาด้วย ครั้นยายแก่คนนั้น
ไปตลาดกลับมา มาพบคนงานกำลังขนเสา
ไปกองไว้สำหรับจะปลูกโรงเลี้ยงชะมดของ
พี่ชายข้าพเจ้า พอคนงานแยกเสาไปถึงที่ ก็
พอดียายแม่ครัวอาสาของข้าพเจ้ากระเดียด
กระจาดไปถึงที่นั่น คนงานเขาให้อาณัติ
สัญญากันว่า “เอาละ, หยุด!” ยายคนนั้น
แกนึกว่าแกเปนลูกแถวทหารของคนงานหรือ
อย่างไรไม่ทราบ แกหยุดยืนนิ่งทันที แล้ว
พูดว่า “เอ้า, เอาละ หยุดแล้วละ” พอคน
งานร้อง หนึ่ง! สอง!! สาม!!! แกก็ร้อง
หนึ่ง! สอง!! สาม!!! บ้าง คนงานโยน
เสาที่แยกโครมลงไปบนกองเสา แกก็โยน
กระจาดกับข้าวโครมลงไปหกคว่ำอยู่ ข้าพเจ้า

พระ แต่ในที่นี้ถ้าข้าพเจ้าขืนอ้างนามท่านที่เปนเอตะทัคคะในความมักน้อยก็เกรงจะหาผู้รู้จักยาก ฉนั้นข้าพเจ้าจึงขออนุญาตนำเรื่องส่วนตัวของข้าพเจ้ามาเล่าให้ฟังพอเปนสังเขป แต่จะตรงกับความมักน้อยหรือไม่ข้าพเจ้าก็ยังไม่รับรอง ทั้งข้าพเจ้าไม่เคยเชื่อตัวข้าพเจ้าว่าเปนคนมักน้อยด้วย

ตามบรรดาเพื่อนฝูงเคยทักข้าพเจ้าเสมอว่า ข้าพเจ้าเปนคนตระหนี่ไม่ใคร่จะพิถีพิถันกับเครื่องแต่งกายนัก มักจะชอบสรวมเสื้อหลวมๆ สรวมรองเท้าของนายช่างผู้เปนจีนและรองเท้ายางคู่ถึงกับขาดแล้วขาดอีกก็ยังสรวมอยู่ได้ สิ่งเหล่านี้เปนความจริงตามที่เขาทักท้วงทั้งสิ้น แต่มีเหตุผลบางอย่างซึ่งข้าพเจ้าจะขอกล่าวแก้ตัวบ้าง ขอเชิญท่านผู้อ่านโปรดวินิจฉัยดูเอาเถิดว่าจะเปนความตระหนี่หรือมิใช่

การที่ข้าพเจ้าสรวมเสื้อหลวมๆ ก็เพราะลำตัวของข้าพเจ้าค่อนข้างจะผอมชะลูดอยู่สักหน่อย ถ้าขืนสรวมเสื้อเล่นรูปก็คงไม่ต่างอะไรกับพวกลูกน้องพระอภัยมณีเมื่อเดินออกจากร้านให้เช่าขี่ย่อย ส่วนรองเท้านั้นข้าพเจ้าจำเปนอยู่เองที่จะต้องข้างเจ็กตัด เพราะรองเท้าฝรั่งที่ห้างสั่งทำมาแต่เมืองนอกมีรูปสมบัติไม่เหมาะกับอวัยวะของข้าพเจ้าๆ จึงใช้ไม่ได้ ทั้งนี้ก็เปนด้วยเท้าของข้าพเจ้าทั้งสองข้างมีขนาดไม่เท่ากัน และรองเท้าของข้าพเจ้าถึงหากจะตัดสำรองไว้ใช้หลายคู่ก็ตาม แต่ก็ไม่ถูกใจไปหมดทุกคู่ คู่ไหนใส่สบายคู่นั้นก็ต้องรับภาระมาก ถึงแม้จะขาดจะหวิ่นก็ดูเหมือนจะดีกว่าให้สรวมรองเท้าใหม่ๆ หรือรองเท้าที่ไม่ถูกใจ ทั้งนี้บางทีจะเปนด้วยเท้าของข้าพเจ้าค่อนข้างจะเปนไพร่อยู่สักหน่อย จึงหารองเท้าที่เหมาะๆ สรวมได้ยาก นอกจากรองเท้าเก่าๆ

เมื่อพูดถึงรองเท้ากระทำให้หวลระลึกถึงจีนคด ที่จริงคนอย่างจีนคดจะว่าเปนคนมักน้อยตามภาษาสามัญก็จะได้ หรือจะว่าให้ตรงก็คือเปนคนเสมอต้นเสมอปลาย ในสมัยนั้นร้านตัดรองเท้ายังไม่ดาษดื่นเหมือนเดี๋ยวนี้ จีนคดเปนผู้มีชื่อเสียงในการตัดรองเท้ายิ่งเสียกว่าหลวงประดิษฐบาทากู—เอ๊ย! บาทุกาในสมัยนี้เสียอีก แต่จีนคดก็หาปรารถนาที่จะขยายกิจการให้ใหญ่โตเกินฐานะของแกไม่ แม้ตนเองเปนคนพิการ (หลังงอ) และเปนเจ้าของร้านซึ่งไม่จำเปนจะต้องลงมือทำเองก็ได้ แต่แกก็ยังอุส่าห์ลงมือทำเองเช่นเดียวกับลูกจ้างเพื่อจะไม่ให้เสียศรัทธาของผู้ข้าง

กำลังยืนดูอยู่บนเฉลียงเห็นดังนั้นก็รีบวิ่งลงมาข้างล่างเพื่อเข้าไปช่วยแกเก็บกับข้าวใส่กระจาด ท่านทั้งหลายคงจะนึกแปลกใจสิว่าทำไมข้าพเจ้าจึงไม่บันดาลโทษะ ดูช่างเปนคนใจดีเสียเหลือเกิน ข้าพเจ้าขอรับสารภาพว่า ในขณะนั้นถึงแม้จะไม่ใจดีก็ต้องทำใจดี เพราะข้าพเจ้าทราบอยู่แล้วว่ายายคนนั้นแกเปนคนบ้าจี้ เหตุการณ์ดังกล่าวมานี้ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าไม่มีอะไรจะดีกว่า สันต์ คือความระงับเสียซึ่งกิเลส พยายามกระทำใจให้บังเกิดสันตจิตตาภาพ คือความมีใจสงบ มีสันโดษ แสดงความพอใจในกับข้าวที่ยังมีเหลืออยู่ จึงช่วยเก็บของใส่กระจาด พูดเอาอกเอาใจแกเพื่อจะได้ให้แกทำกับข้าวให้ข้าพเจ้ารับประทานต่อไป อาหารในเย็นวันนั้นข้าพเจ้าคงได้รับประทานปลาหมึกเค็มทอดกับปลาดุกย่างจิ้มน้ำปลา ซึ่งยายแม่ครัวอาสาแกช่วยยักน้ำกระสายทำให้รับประทานตามมีตามได้ ข้าพเจ้าก็เห็นดีพอแล้ว ยังดีกว่าที่จะต้องอดเสียเลย ถ้าหากข้าพเจ้าขืนไปดุแกเข้า แกเลยสไตร์ค์ไม่ทำกับข้าวให้ข้าพเจ้ารับประทานจะยิ่งซ้ำร้าย เหตุผลดังได้บรรยายมานี้บางทีจะเปนสาระประโยชน์ได้บ้าง ส่วนฝอยต่าง ๆ และมตินอกลู่นอกทางนั้น ขอท่านผู้อ่านได้โปรดอภัยให้ข้าพเจ้าผู้ไร้สติปัญญาด้วยเทอญ

กำลังยืนดูอยู่บนเฉลียงเห็นดังนั้นก็รีบวิ่งลงมา ข้างล่างเพื่อเข้าไปช่วยแกเก็บกับข้าวใส่กระจาด ท่านทั้งหลายคงจะนึกแปลกใจสิว่าทำไมข้าพเจ้าจึงไม่บันดาลโทษะ ดูช่างเป็นคนใจดีเสียเหลือเกิน ข้าพเจ้าขอรับสารภาพว่า ในขณะนั้นถึงแม้จะไม่ใจดีก็ต้องทำใจดี เพราะข้าพเจ้าทราบอยู่แล้วว่ายายคนนั้นแกเป็นคนยากจน เหตุการณ์ดังกล่าวมานี้ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าไม่มีอะไรจะดีกว่า สันตุ คือความระงับเสียซึ่งกิเลส พยายามกระทำใจให้บังเกิดสันตจิตตาภาพ คือความมีใจสงบ มิสันโดษ แสดงความพอใจในกับข้าวที่ยังมีเหลืออยู่ จึงช่วยเก็บของใส่กระจาด พูดเอาอกเอาใจแก เพื่อจะได้ให้แกทำกับข้าวให้ข้าพเจ้ารับประทานต่อไป อาหารในเย็นวันนั้นข้าพเจ้าคงได้รับประทานปลาหมึกเค็มทอดกับปลาดุกย่างจิ้มน้ำปลา ซึ่งยายแม่ครัวอาสาแกช่วยยักน้ำกระสายทำให้รับประทานตามมีตามได้ ข้าพเจ้าก็เห็นดีพอแล้ว ยังดีกว่าที่จะต้องอดเสียเลย ถ้าหากข้าพเจ้าขืนไปดุแกเข้า แกเลยสไตร์ค์ไม่ทำกับข้าวให้ข้าพเจ้ารับประทานจะยิ่งซ้ำร้าย เหตุผลดังได้บรรยายมานี้บางทีจะเป็นสาระประโยชน์ได้บ้าง ส่วนฝอยต่าง ๆ และมตินอกลู่นอกทางนั้น ขอท่านผู้อ่านได้โปรดอภัยให้ข้าพเจ้าผู้ไร้สติปัญญาด้วยเทอญ

ขอพึ่งพระ

๒ธกด.

ณกาลอันเปนวันวิสาขปุณณมี ทวยเทพย์ ซึ่งสถิตย์อยู่ณที่ต่าง ๆ ภูมิ ก็ได้มาชุมนุม พร้อมกันณฟากฟ้า เพื่อกระทำการบูชา สมเด็จพระผู้มีพระภาคข้าว พระองค์ผู้ทรงไว้ซึ่งพระมหากรุณาแก่โลก

ขณะกาลอันเปนอภิลักขิตมงคลนี้ ระวางนั้นได้เกิดมีการณ์วิสัชนาปรารภกัน ในหมู่สัตว์ นานาพรรณอันได้มาชุมนุมพร้อมกัน ยังตำบลซึ่งเปนชุมทางแห่งคมนาคมทั้งบกน้ำ และอากาศวิถี เพื่อชมจันทร์วันเพ็ญเสวยวิสาขฤกษ์ ความปรากฏแก่ทวยเทพย์ ดังมีเนื้อความโดยสังเขป ดังนี้

"เรา อันได้นามว่าสัตว์ ซึ่งเอากำเนิดมาในโลกนี้ และถือเอาโลกที่พำนักแห่งชีวิต แล้วครองตนอยู่โดยอุเบกขา. แต่หมู่สัตว์อิกเภท ๑ ซึ่งประเสริฐกว่าเรา อันได้นามสมมตว่ามนุษย์นั้น หายังควรประพฤติเบียดเบียนแก่เราเลย"

"เราจะคิดเช่นนั้นไม่ควร ฤาจะเรียกว่าคิดผิดก็ได้ ด้วยเหตุพวกเราบางเภทได้ประพฤติเบียดเบียนฝ่ายมนุษย์ก่อน"

ดังนี้แล พระพุทธองค์ตรัสว่า เวร

"อนึ่ง พระข้าวยนสวรรค์ฤา? ที่ทรงบัญญัติว่า พวกเราเกิดมาเพื่อเปนอาหารแก่มนุษย์"

"แต่พระธรรมศาสดาจารย์ข้าว ก็ได้ตรัสห้ามมนุษย์มิให้ฆ่าสัตว์"

"เออ, ก็จริง: แต่คำห้ามมาที่หลังเหตุอันเปนธรรมดาหรือธรรมชาติที่มนุษย์กินเราเปนธรรมเนียมเสียก่อนแล้ว หรือว่ามนุษย์

รู้รสแห่งเนื้อพวกเราเสียจนติดใจแล้ว”

“เอาเถอะ : เมื่อการณ์จักต้องเป็นไปเช่นนั้นก็ดี แต่ถ้ามนุษย์มีการเลือกหรือละเว้นที่ควรและไม่ควรบ้าง พวกเราก็จะลดความเดือดร้อนลงสักหน่อย”

“จริงทีเดียว ยิ่งนานวันมนุษย์ก็ยิ่งทำแก่เราด้วยความมานะ มุ่งมาดฉลาดร้ายแรงจนถึงหลอกลวง และไม่ใช่ประโยชน์เพื่อกินเท่านั้น ยังเพื่อการกีฬาอันสนุกอีกด้วย”

“จริง จริง พวกฉันอยู่ถึงกลางสมุทที่ลึกมนุษย์ก็ยังมานะสามารถเอามากินได้”

“พวกฉันล่ะ หมกตัวอยู่ในเลนในทรายก็ยังไม่วายขุดค้นขึ้นมากิน”

โถ ! พวกฉันน่ะฤา อุส่าห์ขุดรูอยู่จนลึก ยังถูกควักล้วงขึ้นมา พวกฉันโกรธบอกกล่าวกันให้คอยคิบหนีมือขณะที่ล้วง แต่ไม่ช้าก็ถูกตะขอเหล็กเกี่ยวขมองลากขึ้นมาอย่างสบาย — — — — — เฮอ — — ”

“อะไรได้ พวกฉันยิ่งกว่านั้น แต่ก่อนเคยติดเบ็ดที่เกี่ยวเหยื่อด้วย ไส้เดือน กิ้งกือ ซึ่งเหมาะท่าเหมาะที่เรายังได้กินอร่อยบ้าง แม้อย่างน้อยก็ยังได้ลิ้มพอรู้รสชาติ แต่บัดนี้มนุษย์ไทย ท่านเที่ยวไปไกลถึงเมืองนอกเมืองนาเลยพาเอาวิชชาวิเศษมาเบียดเบียนพวกเราด้วย เบ็ดที่เกี่ยวเหยื่อด้วยไส้เดือนกิ้งกือกลายเป็นเอาเศษผ้าเศษไหมอะไรมาหลอกให้เรากินจนติดเบ็ดก็ไม่รู้ โธ่, อนิจจา! ดูๆ ก็น่าสังเวชตนเองที่พวกเรามันเป็นสัตว์โง่”

“จริงซี จริงซี พูดถึงท่านพวกนี้ น่าเสียใจที่ท่านไม่ใคร่ได้เผยแผ่วิชชาวิทยาศาสตร์ที่ไปพาเอามาให้เป็นคุณแก่เพื่อนมนุษย์พวกท่านบ้าง หรือไม่นำวิชชาเพาะบำรุงพวกเรามาบ้างเลยนะ มีแต่แสดงวิชชาเล่นพวกเรายังงี้ก็แย่ตาลัก”

“แต่ก่อนนี้ แป๊ะซะ มีชื่อเสียงโด่งดังว่าเหมาะกับ รัฐบาล แต่พวกท่านพา L.ก.ฮ. จากเมืองนอกติดตัวมาด้วย คราวนี้เกิดร้อนถึง เบ็ดย่าง เนื้อยำ ฯลฯ อะไรต่างๆ อีก ๑๐๘ แต่มันก็คือเนื้อหนังพวกเราทั้งนั้น”

“นั่นแหละ คือการแผ่วิทยาศาสตร์ที่ได้มาจากเมืองนอก จนบัดนี้เมืองไทยซึ่งเป็นที่อาศัยของสัตว์พวกเราเต็มไปด้วย L.ก.ฮ. พวกไทยที่เคยชอบกับ รัฐบาล ก็พากันไม่เหลียวแล หันไปเป็นคอนอกหมด แต่อนิจจา, คนไทยผู้เป็นทางเหนือเขาก็หาได้ทำ L.ก.ฮ. ไม่ เพราะเพียงแต่ไปเรียนกิน

และฤทธิ์เดชของ L.ก.ฮ. ทำให้ผู้กินเกิดมิ
ความรู้ ใน วิชชาเบ็ดเตล็ด พวกเรา ขึ้นหลาย
ร้อยพันประการ ที่สุดความเบ็ดเตล็ดมันก็
กินตัวท่านเอง ดังจะเห็นเป็นพยานอยู่มาก
ต่อมาก”

“เออ, พวกเราคงได้สังเกต
ทราบแล้ว ว่าในกรุงเทพพระนคร บัดนี้ เต็ม ไป
ด้วยร้านจำหน่ายอาวุธปืน นั่นก็คือผู้ ให้ความ
หายนะแก่เราอีกประการ ๑ ยิ่งกว่านั้นวิธีการ
ของเจ้าพนักงานยังเป็น เครื่อง หนุนส่ง มา ทาง
เราอีกด้วย คือ ท่านไม่ค่อยให้ อนุญาตแก่ผู้
ซื้อปืนชนิดยิงคน แต่พอผู้ขอว่าจะเอาไปยิง
สัตว์ แล้ว ท่านก็ให้ง่าย ๆ ท่านหาได้คิด
ไม่ว่าปืนยิงสัตว์นั้นก็ยิงคนได้เหมือนกัน.
นี่แหละ บัดนี้ในรถ ในบ้า แม้ แต่ ที่ตอน กันดาร
เมื่อท่านรู้ ว่ามีพวกเราชุมนุมอยู่มากแล้ว ท่าน
ก็บุกบั่นไปถึงไม่เกรง ความยาก ลำยาก กันเลย
โดยมุ่งมาดแต่จะกินเนื้อเราเท่านั้น”

“พวกฉัน: เสือ, ช้าง, อันได้ชื่อว่าสัตว์
ดุร้ายเป็นที่ยำเกรงแต่ก็กำบรรพ์ แต่เดี๋ยวนี้
หมดฤทธิ์เสียแล้ว กลับเป็นสัตว์ที่ อยากฆ่า
อยากยิงอย่างมากเสียอีก คิดๆก็น่าจะว่า ถ้า
ราชสีห์ มีอยู่ในสัตว์พวกเราจริงแล้ว ก็คง
ต้องถูกประหารเพื่อชิมรส หรือลองมือเล่นสัก
วันหนึ่งเป็นแน่ เพราะแกเป็นจอมสัตว์ที่มีฤทธิ์
เดชมาก เนื้อแกก็คงโอชะมากเหมือนกัน”

“เฮอ___ แต่ก่อน ๆ วันพระ วันจ้าว
ท่านยังเข้าวัดเข้าวากันบ้าง เดี๋ยวนี้รัฐบาล
และสถานที่ทำการทั่วไป หยุดทำงาน วันอาทิตย์
ท่านก็เลยถือ วัน หยุดเป็น วัน สำหรับ เที่ยว
ประพาสพวกเรา เลิกเข้าวัดเข้าวา น่าเสียใจ
ยิ่งกว่าที่ว่า ถ้าท่านประหารสัตว์เพื่อกินก็ไม่
น้อยใจดอก แต่โดยมากท่านว่าเป็นกีฬาสนุก
อย่างเอกเท่านั้น เฮอ__ เมื่อไร วันอาทิตย์
จะตรงกับวันพระบ้างหนอ”

“ป่วยการ, พวกเราที่จะหวังเช่นนั้นคง
ไม่สมประสงค์ได้ดอก เพราะทุกวันนี้โลก
ย่อมเจริญขึ้นทุกที ความเบ็ดเตล็ดก็ต้อง
เจริญขึ้นด้วย อย่าว่าแต่มนุษย์จะเบ็ดเตล็ด
สัตว์เลย ถึงมนุษย์ต่อมนุษย์ ก็ยิ่งเบ็ดเตล็ด
กันขึ้นทุก ๆ วันเหมือนกัน”

“เออ___ งั้นจะมีทางใดระงับความ
เบ็ดเตล็ดของโลกได้เล่า”

“พวกเราฤา? จะบันดาลได้ แม้มนุษย์ก็
ยังจนปัญญา ด้วยว่ามันเป็น กรรมของ
โลก”

“อ๊ะ, พวกเราอย่าเพ่อท้อใจ อย่าเพ่อ
หมดพยายามเสีย ความเพียรย่อมทำถึงผล

สำเร็จ แม้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปถึง๒๔๗๐ ปีแล้วก็ดี แต่ พระธรรม ซึ่งพระองค์ประทานไว้ยังมีอยู่บริบูรณ์ ยังมีรัศมีสว่างสุกใสอยู่ ฉนั้นเราจงรำฦกถึงพระธรรมเปนที่พึ่ง”

“จริงทีเดียว ขอพระธรรมจงดลบันดาลเข้าผังดวงหทัยชาวสยาม เพื่อให้มีดวงจิตต์อยู่ในครองธรรมทั่วกัน. ความเบียดเบียนหรือกรรมของโลกจะได้บรรเทาเบาบางลง”

“ไม่พอ, เพียงฉะเพาะชาวสยามเท่านั้นไม่พอ เพราะ L.ก.ฮ. ศาสตร์ก็ดี ปืนที่สังหารเราก็ดี เหยื่ออันไม่มีรสที่หลอกเราก็ดี หรือจะเรียกว่าสรรพวิทยาทั้งหมด ตลอดจนแบบอย่างลัทธิธรรมเนียม อย่าง สมัยใหม่นั้น ชาวสยามไปเรียนมา จาก เมืองนอก เมืองนา ทั้งนั้น ฉนั้น ก็มีอยู่ทางเดียว ที่ต้องภาวนาให้ พระธรรม เข้า ผังดวงหทัยพวก เมืองนอกเมืองนาโน้นด้วย การณ์จึงจะเปนผลได้”

“จริงซี, ต้องตัดรากที่เดียว”

กล่าวดังนั้นแล้ว พอประจวบกาลพระจันทร์เพ็ญ ผู้งสัตว์ทั้งหลายก็กระทำสมาธิสำรวมใจตั้งปณิธานนมัสการ สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้าว ขอให้ ทรงดลบันดาลให้ พระรัตนไตรย์ แก้วประเสริฐทั้ง ๓ อันหาค่ามิได้ แผ่ไพศาลไปทั่วสกลโลก ขอให้ พระธรรม เปนเครื่องผูกใจมวลสัตว์มนุษย์ ทั้งหลายทั่วโลก แลให้มนุษย์มั่นอยู่ใน พระธรรม ทั่วกัน เพื่อยังความสันติสุขให้คงมีอยู่ในโลก ตลอดกัลป์นั้นแล

ฝ่ายทวยเทพย์ เมื่อได้ทรงสดับเช่นนั้น ก็ทรงรฦกเห็นความเปนไปจริงว่า โลก อันทับทวีด้วยมนุษย์ผู้ห่าง ธรรม ย่อมเปนอยู่ด้วยความทุกข์ เหตุคือความเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และที่จะแก้เหตุนี้ได้ก็มีแต่ พระธรรม แห่งสมเด็จพระสมณโคดมเจ้าเท่านั้น

ดังนั้นทวยเทพย์จึงปฤกษาพร้อมกันให้นำความไปกราบทูลแด่พระมหาเทพยเจ้า เพื่อขอให้พระอิศวรเจ้าทรงบันดาลให้การณ์เปนไปดังความเจตจำนงของสัตวโลก คือขอให้

พระพุทธศาสนา จงแผ่ไพศาลไปทั่วสกลโลก ขอให้ พระธรรม เปนเครื่องผูกใจมวลสัตว์มนุษย์ ทั้งหลายทั่วโลก แลให้มนุษย์มั่นอยู่ใน พระธรรม ทั่วกัน เพื่อยังความสันติสุขให้คงมีอยู่ในโลก ตลอดกัลป์นั้นแล

จบ

มโนหรณีย์

ของ ส. ภมรสูต

ตาวทฺ ภยสฺย เภตวฺยำ
ยาวทฺ ภยมฺ อนาคตมฺ ।
อาคตำ จ ภยำ วีกฺษฺย
นระ กุรฺยาทฺ ยโถจิตมฺ ॥

ตราบใดภัยลับลี้ ไกลกาย
ควรจักกลัวอันตราย อย่าใกล้
ผิภัยเกลือกกล้ำกลาย แกล่ประชิด ตัวนา
นรชาติพึงสู้ ให้ สุดสิ้นพยายาม

As long as danger is not imminent, so long (is) the fear of danger to be entertained; but having perceived danger at hand a man should act becomingly.

ยถา เหฺยเกน จกฺเรณ
น รถสฺย คติรฺ ภเวตฺ ।
เอวำ ปุรุษกาเรณ
วินา ไทวำ น สิธฺยติ ॥

รถหากเหลือหนึ่งล้อ ธรรมดา
ก็มิอาจไคลคลา เคลื่อนแคล้ว
ฉันใดหากเว้นพยา— ยามอย่าง ชายเฮย
เหลือแต่วาสนาแล้ว ไป่ได้ สิทธผล.

Just as with one wheel there can be no motion of a chariot, so with out the act of man destiny (itself) is not accomplished.

วรำ วิภวหีเนน
ปฺราไณะ สนฺตรฺปิโต 'นละ ।
โนปจารปริภฺรษฺฏะ
กฤปณะ ปฺรารฺถิโต ชนะ ॥

ชีวิตของผู้ปราศ— จากทรัพย์
เข้าสู่กองเพลิงยับ ย่อยม้วย
ดีกว่าจะคำนับ นบนอบ
ต่อท่านประกอบด้วย ตระหนี่ ไร้ การุณย์

Better the (funeral) fires were satisfied with the vital airs by one deprived of wealth, (but) not the soliciting a churlish sordid person.

สา ภารฺยา ยา คฤเห ทกฺษา
สา ภารฺยา ยา บฺรชาวตี ।
สา ภารฺยา ยา ปติปฺราณา
สา ภารฺยา ยา ปติวฺรตา ॥

ภริยาผู้ประเสริฐแท้ ขยันการ เรือนนอ
มีบุตร์สืบวงศ์วาน มากหน้า
มอบชีวิตสังขาร ให้แก่ ผัวเฮย
จงรักภักดีกลา นแท้เมียขวัญ

She (is) a wife who (is) clever in the house; she (is) a wife who (is) prolific; she (is) a wife who (is her) husband's life; she (is) a wife who (is) faithful.

จบ

โกสิยะเศรษฐี

โดย

ครรไลหงส์

นานมาแล้ว, ก่อน ๒๔๖๙ ปี เปนสมัยที่พระพุทธศาสนากำลังรุ่งเรือง; มีเรื่อง ๆ หนึ่งค่อนข้างขำ ๆ, ไม่เคยปรากฏว่าจารึกลงในปกรณ์ฉนับไหน. ขอให้นึกว่าเปนนิทานปรัมปรา' หรือเกล็ดประวัติของมัจฉริยโกสิยะเศรษฐี; เหมาะแก่เวลาว่าง ๆ ที่จะนั่งฟังโดยไม่มีปลิโพธเท่านั้น.

นิทานนั้นมีความพิสดารที่จะเล่าสู่กันฟังดังต่อไปนี้ :—

เมืองราชคฤห์ คือมหานครซึ่งใคร ๆ ย่อมทราบได้ดีว่าเปนราชธานีแห่งแควันอังคะและมคธทั้ง ๒; เปนที่ออยู่แห่งเจ้าลัทธิต่าง ๆ, สมคำพังเพยที่นักปราชญ์มักยมประเทศกล่าวไว้ว่า "บ่อเกิดแห่งทิฏฐิ ๖๒ อยู่ที่กรุงราชคฤห์".

ใกล้กำแพงกรุงราชคฤห์ มีมหาคามตำบล ๑ ชื่อ "สักกระนิคม" เปนบ้านส่วยของท่านโกสิยมหาเศรษฐี. ท่านมีอำนาจปกครองทวยชนในนิคมนั้นโดยสิทธิ์ขาด.

พอเอ่ยชื่อท่านผู้นี้, ดูเหมือนมีรายฎรรู้จักเกือบทั้งกรุง. เหตุที่ทำให้มหาชนพากันรู้จักหน้าตาราชื่อท่านนั้น, ถ้าใครจะหาญทายว่าเพราะอะไร ? ก็คงผิด ด้วยว่าข้อที่เปนเครื่องจำได้อย่างแม่นยำของประชาชนก็คือความตระหนี่เหนียวอย่างแตงเมของแกข้อเดียวเท่านั้น.

ท่านผู้นี้มีสมัญญาที่มหาชนใช้เรียกลับหลังต่าง ๆ; แต่ในที่ฉะเพาะหน้ายังไม่ปรากฏว่าใครกล้าเอ่ยชื่อชำรดชนิดนั้นให้แกได้ยินเลย.

พวกยาจก, วนิพพก, ขนานนามแกว่า "อทินฺนปุพฺพก [๑]" คณะมนตรีเรียก

---

๑ ผู้ไม่เคยให้ทาน.

"โสมเผ้าทรัพย์" ยิ่งชนมิบุตร์และภรรยา เป่นต้นให้ชื่อว่า "รากษส" นามอื่นจากนี้ ยังมีอีกอเนกประการ.

เราท่านผู้นิ่งฟังคำปรักปรำโกสิยเศรษฐี มาถึงเพียงนี้, คงสงสารหรือชังแกบ้างก็ได้. แต่ถ้าท่านได้ทรายรายละเอียดแห่งประวัติของแกแล้วจะรู้สึกอย่างไร? ความจริง, เรื่องนี้เป่นเพราะ —

ท่านมหาเศรษฐีผู้บิดามอบทรัพย์ให้ก่อนมรณสมัย. พอท่านบิดาวายชนม์แล้วไม่นาน, โกสิยเศรษฐีก็ได้รับมฤดกตามลักษณะของผู้เป่นทายาทเต็มสิทธิ; จึงจัดการเผาโรงทาน ๖ แห่ง ที่บุรพชนของตนสร้างไว้กลางพระนครและประจำตำบลใหญ่ ๆ, ใกล้ประตูเมืองพินาศลงจนสิ้น. ประกาศตัวว่าจะรักษาสาปเตยยะสมบัติไว้โดยวิธีฉลาดที่สุด, ไม่ยอมให้ตนเองและคณะญาติแตะต้องกองมฤดกแม้กากนิก ๑ สมแล้วที่พวกขอทานเรียกแกว่า "อทินนปุพพก" เพราะแกไม่เคยให้มาตร่ว่าหยาดน้ำมันเพียงหยาดเดียวแก่ใคร ๆ อาหารที่ถูกปากที่สุดคือปลายข้าว เคล้าเกลือกับน้ำผักดอง. เวลาเข้าเผ้าหรือออกจากบ้านด้วยกรณียกิจใด ๆ, มักปกปิดร่างกายด้วยเครื่องนุ่งห่มที่ทำด้วยด้ายป่านอย่างเลว; ชอบกันร่มใบตาล; ใช้รถวัวแบบเดียวกับพวกโคบาล เร่ขายนมสดตามถนน; และไม่ยอมให้ใครเป่นข่าวนอกจากเงา. เท่าที่ชาวบ้านเรียกโกสิยะเศรษฐี ว่าเป่นคนตระหนี่นั้น รู้สึกว่ายังไม่พอใจ. ถึงโกสิยเศรษฐีก็ไม่พอใจที่จะเรียกตัวแกเอง ด้วยอาลปนะ อันเป่นอวมงคลเช่นนั้น. มีผู้กล่าวว่าความมั่งมีของโกสิยเศรษฐีไม่ต่างอะไรกับวานรได้ผลมะพร้าว. จะจริงเท็จอย่างไรจงอยู่กับผู้เล่านั้นเถิด!

ในที่มิสู้ไกลจากเคหะโกสิยะเศรษฐีเท่าไรนัก; มีบ้านชายชาติศูทรบ้าน ๑ เจ้าของบ้านเป่นกรรมกรหาเช้ากินค่ำ, ทำท้องให้เต็ม, อิ่มหนำ, มิลมหายใจเข้าออกเป่นเครื่องหมายแห่งการมีชีวิตอยู่ได้ด้วยค่าจ้างรายวัน. แต่ว่า — ถึงเขาจะยากจนขัดแค้นถึงเพียงนั้น, ก็ยังมีวันบำเพ็ญกุศลเป่นต้นว่าถวายอาหารบิณฑบาตแก่สงฆ์, ให้รางวัลคนขับเพลงสรรเสริญคุณพระรัตนไตรย, และคนเดินทางไกล, คนไข้, คนอนาถา, ตามกำลังทรัพย์. ในความประพฤติของเขามีข้อที่น่าสรรเสริญอยู่เป่นอันมาก. เขาตั้งอาจิณวัตร์ไว้สำหรับตัว ๕ ข้อคือ: ๑ แทนคุณบิดามารดา. ๒ ทำทาน. ๓ ให้บุตร์ภรรยาบริโภคเป่นสุข. ๔ ใช้จ่ายบำรุงความสำราญของ

ตนเองและของมิตร์สหาย. ถ้ามิใครไต่ถาม ถึงความประพฤติ, เขามักจะตอบด้วยความยินดีว่า "ข้าพเจ้ายึดธรรมประจำใจ ๔ ข้อ คือ: ข้าพเจ้า แบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน. ส่วน ๑ คืนหลัง, ส่วน ๑ ให้ยืม, ส่วน ๑ หาย, ส่วน ๑ ใช้." เมื่อผู้พึ่งยังสงสัย, เกณฑ์ให้อธิบาย, มาณพนั้นจึงตอบว่า "ข้าพเจ้าหาทรัพย์ได้ด้วยความเหนื่อยยาก, เพราะฉะนั้น จำเป็นที่สุดที่ข้าพเจ้าต้องใช้ทรัพย์นั้นแลกประโยชน์แลความสุข. เมื่อแบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วนแล้ว, ส่วนที่ ๑ ข้าพเจ้าใช้ ที่คือสนองคุณบิดามารดา, จึงให้ชื่อส่วนนี้ว่า 'คืนหลัง'. ส่วนที่ ๒ ให้ทานแก่ยาจก, วนิพพก, เท่ากับ 'ให้ยืม' เพราะข้าพเจ้าจักได้รับผลตอบแทนไม่เสียเปล่า. ส่วนที่ ๓ แบ่งให้ลูกเมียใช้สอยตามฐานะ. ส่วนนี้ข้าพเจ้าไม่ระลึกถึง เพราะไม่หวังว่าเขาทั้งหลายจะตอบแทนหรือไม่, ไม่ต่างอะไรกับเงินที่ 'หายไป' โดยไม่มีร่องรอย. ส่วนที่ ๔ ใช้จ่ายบำรุงตัวเองตลอดถึงมิตร์สหาย, บำบัดอุปัทวันตรายอันเกิดแต่เหตุต่าง ๆ, ถวายเป็นราชพลี, และเก็บไว้บ้าง. ข้าพเจ้าแบ่งทรัพย์ไว้ ๔ ส่วนอย่างนี้, แม้ต้องอายเหงื่อต่างน้ำทำงานข้างเพื่อรายจ่ายนั้น ๆ ก็ไม่เสียใจ; ถึงจะมีทรัพย์มากมายก็ไม่เบื่อที่จะใช้ให้พอเหมาะ."

ด้วยวัตรบทดังนี้, เพื่อนบ้านใกล้เคียงในตรอกคนจนตำบลเดียวกัน จึงเรียกทุคคตะบุรุษผู้นี้ว่า "ปยตปาณี"[๑] บางหมู่ก็ยกย่องว่าเป็น "ทุติเยนทร"[๒] หรือ "น้องชายของพราหมณ์จูเฬกสาฎก"[๓] นามเหล่านี้ชาวเมืองชอบเรียกติดปากจนยากที่จะรู้จักนามจริงของบุรุษนั้นได้.

วันหนึ่ง, เวลาบ่าย ขณะที่ทุคคตะบุรุษพักงานกลางวัน, นั่งยริโภคขนมเบื้องอยู่ข้างถนนหลวง, ท่านโกสิยเศรษฐีกลับจากพระราชวัง ขับรถวัวแล่นผ่านมาทางนั้น, กลิ่นขนมเบื้องอันโอชารสซึ่งหอมฟุ้งไปตามลมก็กระทบนาสิกมหาเศรษฐีซาบซ่านฉานะประสาทจรดหัวใจ. ทำให้รู้สึกอยากเป็น

---

๑ ผู้มีผ้ามือเปียก (ให้ทานมือไม่แห้ง)

๒ พระอินทร์องค์ที่สอง

๓ จูเฬกสาฎกพราหมณ์เป็นคนมีศรัทธากล้าได้ถวายผ้าห่มซึ่งตนกับภรรยามีอยู่ผืนเดียวเท่านั้น แด่พระศาสดา

กำลัง, ต่อมเขพัะก็หลั่งน้ำลายไหลอูมปาก โทษถึงต้องหยุดรถมายืนดูทุคคตะบุรุษสูดกลิ่นขนมกินพอชื่นใจ.

แม่ค้าขนมเบื้อง รู้เค้าโกสิยเศรษฐีได้คิดว่า เหนียวแน่นอย่างแกะไม่ออก. ด้วยอุบายอะไรก็ตาม, เศรษฐีคงไม่ซื้อบริโภคเปนแน่. อย่าอย่างนั้นเลย, แกล้งเสียดสีแกให้ได้อายคิกว่า. คิดดังนี้แล้ว, จึงพูดกับทุคคตะบุรุษผู้ไม่เคยรู้จักแม้แต่เงาของโกสิยเศรษฐีเสียเลยว่า "**อมฺโภปุริส !** แน่ะพ่อมหาจำเริญมนุสส์ผู้ไม่ตระหนี่จนเกินควร, เปนคนโอยอ้อมอาริเช่นท่านนี้, ควรเรียกว่าคนฉลาดหรือ ๆ ว่าคนที่มีมัจฉิริยะอยู่ในศิร์ษะมาก ๆ, อยากอะไรก็สกดกลั้นไว้, บำเพ็ญตนดุจคนตายแล้วนั้นฉลาดกว่า ?"

ทุคคตะบุรุษ เงยหน้าขึ้น จากภาชนะขนมเบื้อง, พลางตอบหญิงแม่ค้าผู้ร่วมวรรณกับตนด้วยคำอ่อนหวานว่า "**ภทฺเท !** ดูก่อนน้องหญิงผู้มีพักตร์อันผุดผ่อง, ขณะนี้หาใช่กาลที่นางควรยกยอข้าพเจ้าไม่, แต่...ช่างเถิด. ถ้านางตั้งใจถามจริง ๆ, ข้าพเจ้าขอตอบว่า "คนชอบทำบุญเช่นข้าพเจ้านี้แหละควรเรียกว่าคนตระหนี่; มนุสส์ขี้เหนียวเช่นท่านโกสิยเศรษฐี ผู้เปนคามโภชก นั่นควรยกย่องว่า ท่านเปนมหาบุรุษ, มีอัธยาศัยใหญ่ใจเผื่อแผ่แก่เพื่อนมนุสส์..."

ทุคคตะบุรุษพูดยังมิทันขาดคำ, โกสิยเศรษฐีซึ่งยืนอยู่ในที่ใกล้, ไม่สามารถจะทนฟังถ้อยคำแดกดันที่ถูกกล่าวใส่หน้าต่อไปได้, จึงบันดาลโทสะ วิ่งเข้าไปกระชากไหล่ทุคคตะบุรุษผลักให้พลาดจากอาสนะด้วยกำลังแรง, พลางชี้หน้าสำทับด้วยผรุสวาทว่า "**อเรทูพฺพินีต !** เฮ้ย, อ้ายศูทร์หัวดื้อ ! เจ้ากับข้าหาได้เคยเปนศัตรูกันไม่. เหตุไรเจ้าจึงแกล้งหมิ่นประมาทข้าผู้เปนนายบ้านของเจ้าด้วยเรื่องอันไม่เปนจริง ? ขอให้เอ็งมองเงาหน้าในน้ำ, เอ็งจะสำนึกได้ว่าถ้อยคำเหล่านั้นไม่สมควรแก่ลิ้นอันสกปรกของเอ็งเลย."

คงมีอะไรในลักษณาการและกิริยาของท่านมหาเศรษฐีสักอย่างหนึ่งที่ทำให้มนุสส์ขัน, ถึงว่าไม่มีอะไรทำให้ขันก็คงต้องขัน; เพราะหญิงแม่ค้ากับทุคคตะบุรุษทั้งสองคนได้หัวเราะขึ้นพร้อมกันในขณะนั้นจริง ๆ.

แม่ค้าขนมเบื้องเต็มใจหัวเราะเพราะรู้สึกว่าตนมีชัย. ส่วนทุคคตะบุรุษแค่นหัวเราะแก้เก้อเพราะพยายามโกรธไม่สำเร็จ. เปนอันปฏิเสธได้ว่า สองคนหัวเราะพร้อมกันโดย

ปราศจาก อาณัติ สัญญาณ์ นั้น ไม่ใช่ ผล ของความขันเลยสักนิดเดียว.

โกสิยเศรษฐีเห็นทุคคตะบุรุษตอบคำถามของตนด้วยการหัวเราะเยาะเช่นนั้น, ก็มีอาการประหนึ่ง อัคนิ อันเริง แสงที่ คนแกล้ง ราด ด้วยเปรียง. หรือมิฉนั้น, ดุจก้อนเกลือที่ถูกสาดลงบนถ่านไฟ. แกขบเขี้ยวเคี้ยวฟันตวาดว่า

"ไอ้นักโทษ! ที่นี่เป็นโรงมหรศพฤา? คำพูด ของ ข้ามิใช่ วาจา ยั่ว สนุก สำหรับเอ็ง. ตอบมาเดี๋ยวนี้ว่าทำไมจึงดูถูกข้าอย่างนั้น?"

เราท่านผู้อ่าน ถ้าได้ทราบการลงอาชญาแก่นักโทษของคนมีเงินในอดีตกาลแล้ว, จะรู้สึก สงสาร หน้าซีด และ กิริยา งกเงิ่น ของทุคคตะ บุรุษ ยิ่ง ขึ้น. แต่ เปล่า... ความตกตลึง ซึ่งปรากฏ ใน ดวงจิตต์ ของเขา เป็นไปชั่วขณะ, เพราะเป็น ธรรมดา ของคนฉลาด มักจะแสดงกิริยาเยือกเย็นใน ยามประจวบเหตุพะเอินเป็นเช่นนี้. อย่างไรก็ดี, ในที่สุด ทุคคตะบุรุษได้ โต้ตอบ โกสิยเศรษฐี อย่างยิ้มแย้มและสุภาพสมฐานะว่า

"ข้าแต่นรนารถ, ท่านสำคัญถ้อยคำของข้าพเจ้าเป็นไฉน? เท่าที่ข้าพเจ้ากล่าวว่า "ท่านเป็นมหาบุรุษ, มีอัชยาศัยใหญ่, ใจเผื่อแผ่แก่เพื่อนมนุสส์นั้นมิใช่ความจริงหรือ?" เขาหยุดพูดชั่วขณะ, โอกาศนี้มหาชนผู้ผ่านไปมาในถนนได้แวะยืนดู โกสิยเศรษฐีกับทุคคตะบุรุษทะเลาะกัน, เพราะนาน ๆ เขาทั้งหลายจึงจะได้พบ คฤหบดีมหาศาล ยอมตัวลงวิวาทกับชนชั้นศูทร์สักครั้ง ๑.

"ดูก่อน หญิง ชาย ทั้งหลาย ผู้ เจริญ" ทุคคตะบุรุษกล่าวต่อ "ท่าน โกสิยเศรษฐีผู้นี้" และเหยียดมือไปทาง ที่ท่าน มหาเศรษฐีนั่งอยู่ "_มิทรัพย์นับได้ ๘๐ โกฏิ, มีที่ดินกว้างใหญ่หลาย ๑๐๐ ชั่วขนตก, แวดล้อมด้วยรูป, เสียง, กลิ่น, รส, สัมผัสส์, อันยวนใจต่าง ๆ. ถึงอย่างนั้น, ท่านยังไม่ทรนงตนว่าดำรงอยู่ในความสุข, ห่างจากความเมาในวัย, ในลาภ, ยส, ทรัพย์ศฤงคาร, เพราะเห็นการณ์ไกล, รู้ตัวดีว่าต้องตาย, เมื่อวายชนม์แล้วคงมีลูกหลานรับมฤดกสืบตระกูล. ที่จริง, ท่าน มีสิทธิ ที่จะ ใช้จ่าย ทรัพย์สมบัติ ของท่าน ทุก ๆ กากนิก ให้วอดวายอย่างไรก็ได้. แต่... เปล่า, ท่านไม่ทำเช่นนั้น_เพราะเหตุไร? ขอตอบว่าเพราะท่านเป็นมหาบุรุษ, มีอัชยาศัยใหญ่, ใจอาริแก่เพื่อนมนุสส์. เห็นได้จากกิริยาที่ท่านสระสมสมบัติไว้, ไม่ยอมให้ใครๆ นับ ๑ แต่ตัวท่านไปจนหมดครัวเรือน, ใช้จ่ายทรัพย์ที่นับเนื่องในกองมฤดกเลย, ทั้งนี้, ถ้า

ใครจะวินิจฉัยก็จะทราบได้ โดยง่ายว่า—เพราะท่านต้องการเก็บไว้ให้อนุชนคนชั้นหลังเท่านั้น. ท่านทั้งหลายผู้เจริญ, บุรุษผู้มีอัธยาศัยเช่นนี้จะไม่ยอมให้เรียกว่าคนโอบอ้อมอารีแล้วจะให้ข้าพเจ้าเรียกว่าอย่างไร? ไม่มี—นามอื่นจากนี้หาไม่ได้. ข้าแต่ท่านเศรษฐี เรื่องที่ข้าพเจ้ากล่าวมีความจริงดั่งบรรยายมาฉะนี้."

โกสิยเศรษฐีผู้เตรียมตัวจะโกรธพอได้ยินอธิบายของมาณพเช็ญใจเข้าก็อึดอัด, ตั้งใจจะโต้ตอบให้เหมาะ, แต่ไม่พูด, ด้วยเหตุพูดไม่ออก. รู้สึกตัวว่าไม่มีอะไรจะดีไปกว่ายืนนิ่งๆ, ถึงกระนั้นก็ไม่เป็นผลสำเร็จ, เพราะขาทั้ง ๒ พยายามสั่น, หน้าซึ่งเคยมีสง่ากลายเป็นหน้าแหย, และตาก็กะพริบไม่หยุด

แม่ค้าขนมเบื้องประกาศเสริมถ้อยทุคคตะบุรุษว่า "จริง, ถูก, มนุสส์ผู้ไม่ยอมให้แม้เศษกากนิก ๑ กระเด็นออกจากถุงนั้น นับว่าเป็นคนฉลาด. ดูแต่ขนมเบื้อง..."

ทุคคตะบุรุษรีบสอดว่า "ส่วนข้าพเจ้าเอง, ถือภาสิตว่า "ความรักเสมอด้วยตนไม่มี" ดังนั้น, ข้าพเจ้าจึงรักตัวยิ่งกว่าใครๆ หมด. ข้าพเจ้าไม่พึ่งใคร, เพราะไม่มีใครให้พึ่ง. ข้าพเจ้าทรงชีวิตรอยู่ได้ด้วยกำลังแห่งมือและเท้า, เมื่อเป็นเช่นนี้, ข้าพเจ้ายังจะต้องพึ่งใครอีก. ไม่มี! ข้าพเจ้าตัวคนเดียวในโลก. ไม่จำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องสร้างสมบัติไว้ให้เป็นมฤดกของทายาทคนไรๆ เลย. ข้าพเจ้าต้องช่วยตัวเอง, ข้าพเจ้าเห็นว่าการฝังเงินไว้ในแผ่นดินก็ดี, ฝากไว้ในเรือนเศรษฐีใดๆ ก็ดี, ไม่มีสถานใดเหมาะดีเท่าบุญเขตร์ในพระพุทธศาสนา. ข้าพเจ้าเคยฟังเทศน์จึงรู้เรื่องได้ดีว่า: มนุสส์ทุกคนเหมือนตัวละคอน มีสุขทุกข์, โศกสนุก, ได้เสีย, ผะจญกับโลกธรรมจนกว่าจะปิดฉากคือถึงเวลาตาย. อนึ่ง, ขณะยังมีชีวิตร์อยู่นั้น ทุกคนแสนรักใคร่ร่างกายนี้กระไร, ร้อนเย็นหิวกระหายอย่างไร ก็พยายามรำงับให้เป็นสุขจนได้, แต่เขาก็ต้องแก่, เจ็บ, หนีไม่พ้นในที่สุดก็ **ตาย.** ใครเห็นแก่ตัว,—รักตัว, ก็หมั่นทำบุญไว้. ยามมรณาสันน์, จักไม่พรั่นพรึง, นึกถึงสิ่งที่ตนทำถูกแล้วย่อมมีปีติ, ใจชื้น, ถึงจะตายก็ไม่อนาถา. เพราะใจบริสุทธิ์ย่อมมีหวังในสุคติภพข้างหน้า. ข้าแต่สาธุชนทั้งหลาย! ท่านโกสิยเศรษฐีย่อมกินบุญเก่า, ไม่เออเพื่อแก่ตนเอง, ก็เพื่อจะสระสมไว้ให้ลูกหลาน. ส่วนข้าพเจ้านั้นควรเห็นว่าเป็นคนตระหนี่, เพราะข้าพเจ้ามิได้เผื่อแผ่แก่ใคร; ทำบุญไว้เพื่อตนในอนาคต

เท่านั้น." ทุคคตะบุรุษหยุดอธิบายชั่วขณะหนึ่ง แล้ว, จึงสิบเท้าเข้าไปใกล้โกสิยเศรษฐี, พลางคุกเข่าข้าง ๑ ลงจดพื้นปฐพีสองมือประคอง อัญชลีขอยมาว่า "ข้าแต่ท่านผู้โกสิยโคตร์, วาจาใด ๆ ที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้ว ถ้าท่านเห็นเป็นวจีทุจริตไซร้, ขอจงยกโทษให้ข้าพเจ้าด้วย. แต่ขอให้ท่านระลึกสักหน่อยว่าลิ้นของข้าพเจ้าสอาดปราศจากราคีทุกประการ"

ควรเห็นเป็นอัศจรรย์, พอทุคคตะบุรุษยืดกายขึ้นยืนตรงเท่านั้น มหาชนผู้ล้อมอยู่โดยรอบก็ร้องสาธุการขึ้นพร้อมกัน, บางคนก็เปลื้องผ้าโพกศีรษะออกกวัดไกว, บางคนก็ขานนามและโคตร์ของทุคคตะให้กันฟัง บางคนแสดงความยินดีด้วยวิธีอื่น.

ไม่มีใครทันสังเกตว่าโกสิยเศรษฐีได้แอบหนีไปเมื่อไร!

ทุคคตะบุรุษยืนอยู่ท่ามกลางบริษัท, รู้สึกปีติที่ทุก ๆ คนพากันมีไมตรีจิตต์ต่อตน, จึงประกาศว่า:

"ขอท่านทั้งหลาย จงระลึกถึงพระพุทธผู้เป็นบรมครูของเรา, ข้าพเจ้าจะอัญเชิญพุทธภาสิตบท ๑ ซึ่งหลั่งจากพระโอษฐ์ของพระองค์มาเป็นเครื่องเตือนใจพวกท่านผู้พุทธศาสนิกเช่นข้าพเจ้า, โปรดสดับ!"

ทุคคตะบุรุษแสดงคุณภาพชั่วขณะ; เมื่อบริษัททำกระพุ่มหัตถ์ระหว่างอุระพร้อมกันแล้ว, จึงบันลือสุรนาทว่า:

"**อสาธารณมญเญสำ, อโจรหรโณ นิธิ,**

ทุกคนสวดพร้อมกัน:

กยิราถ ธีโร ปุญญานิ ; โยนิธิ อนุคามิโก."

คำแปล

ผู้ทรงปัญญา ควรบำเพ็ญ บุญนิธิ;
อันไม่สาธารณ แก่ชนเหล่าอื่น,
โจรก็ไม่มาแย่งชิงนำไปได้,
ซึ่งจะติดตามตนไป.

[นิธิกณฑสูตร ขุทกนิกาย]

ยุกติ

ผลมะเดื่อ

ของ เจ้าจำปี

(นิยายชาดก)

ในสมัยหนึ่ง มหาเมฆซึ่งตั้งขึ้นแล้ว ก็ตั้งขึ้นอีก ฝนซึ่งตกลงแล้ว ก็ตกลงอีก นาน ๆ ก็มีสายอสนีบาต ฟาดเปรี้ยงลงมาเสียครั้งหนึ่ง สลับกันไป กับเสียง ลม อันพัดประหารต้นไม้ แม้พระพิรุณจะผ่อนผันเพลาลงบ้างในบางครั้ง ก็ยังคงโปรยเม็ดหยิม ๆ อยู่เสมอไป วันคืนที่ถูกมหาเมฆคลุมเครืออยู่เช่นนี้ นานถึงเจ็ดวันเจ็ดหน (๔๙ วัน)

แต่พฤติการนี้หาได้ปรากฏในชุมนุมชนนักไม่ ไปปรากฏเสียในป่าอันมีภูเขาสูงสล้างซึ่งไม่เหมาะแก่ภูมิผลของใคร ๆ เพราะธรรมดามักจะบังคับให้เป็นเช่นนั้น บรรดาสิงสาราสัตว์ต่าง ก็พากันซุกซ่อนหาที่หลบภยันตราย จนสุดสามารถ เพราะใครเล่า ? จะไม่สละสมบัติเพื่ออวัยวะ, ไม่สละอวัยวะเพื่อชีวิตของอาตมา ฯ

บรรดาสัตว์ที่เคราะห์ร้ายที่สุดในเวลานั้น คือจำพวกลิง แม้จะเป็นสัตว์ที่ได้รับความยกย่องในหมู่มนุษย์ว่ามีส่วนต่าง ๆ แห่งร่างกายคล้ายมนุษย์, หรือเป็นบุรพชนของมนุษย์ (ตามที่วิทยาศาสตร์บางคนเข้าใจ) ก็ยังเป็นจำพวกที่มีความรู้เท่าเดิมอยู่เท่านั้นเอง เช่นไม่รู้จักทำรังอยู่ หรือทำแล้วไม่อยู่เสียเป็นต้น เมื่อพื้นภูมิภาคถูกฝนซัดสาดลงมาถึงเจ็ดสัปดาห์เช่นนั้น ก็ชินแฉะทั่วไปเกิดเป็นภัยแก่สัตว์จำพวกนี้รอบข้าง, ด้วยเหตุนี้บรรดาวานรไพรจึงพากันกระเสือกกระสนไปในทิศต่าง ๆ เพื่อยึดที่มั่น คือเที่ยวเก็บอยู่ตามโพรงไม้และซอกผา พอเป็นเครื่องกำบังลมฝนและภัยทั้งปวง

ในขณะนั้นมีวานรทะโมนตัวหนึ่ง ร่างกายชุ่มชื้นไปด้วยน้ำฝน สั่นสท้านไปด้วยความ

ความชรา

สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อเสด็จมายังปุจจันตชนบท ใกล้บ้านพราหมณ์ชราผู้หนึ่งซึ่ง ขณะนั้น นั่งร่ำไห้ โศกากระอักอ่วน ครวญคร่ำอย่างน่าสังเวชอยู่หน้าบ้าน พระพุทธองค์ได้ทรงทอดพระเนตรเห็น แลเพื่อใคร่ทรงทราบสมุฏฐาน อันนำความโทรมนัส มาสู่พราหมณ์ผู้นั้นโดยละเอียด จึงเสด็จเข้าไปจนใกล้ และทรงตรัสถามนำทางขึ้นก่อนว่า—

"ดูกรพราหมณ์ผู้ชรา สิ่งใดและเหตุใด อันนำมาให้ท่านพึงก้มหน้าสลดอยู่ด้วยการสอกสอนเช่นนั้น"

พราหมณ์ "ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเจริญ ภรรยาสาวอันแสนรัก ผู้ประกอบด้วยลักษณอันเพราเพริศ พร้อมทั้งมารยาท อันงามได้ทำอาการกิริยา ตายจากไปเสียแล้ว และข้าพระองค์ต้องห่มไห้เพราะความเสียดาย"

พระพุทธองค์ "ถ้าภรรยาสาวของท่านได้คืนชนม์แล้ว แลมีความปราถนาอยากได้ดวงจันทร์ในท้องฟ้าเล่า"

พราหมณ์ "ข้าแต่พระองค์แห่งไตรพิภพ ของสิ่งนั้นเป็นของสุดวิสัยยิ่ง ผลใดเล่าข้าพระองค์จะสามารถที่เอามหยิบมาส่งให้แก่ภริยาผู้แสนรัก"

พระพุทธองค์ "ฉนั้นการห่มไห้ของท่านหรือจะนำผลมาสู่ตัวท่านเองได้ ชนผู้กำเหนิดเกิดมาณะโลกนี้ ย่อมมีความตายเป็นของเที่ยงอยู่เสมอ ความโศกเศร้าตรอมฉนี้ หาใช่ทำทรากศพอันเป็นของปฏิกูลของภรรยาสาวให้พ้นคืนชนม์มาก็หาไม่ แต่กลับเป็นผลร้ายแห่งปัจจุบัน คือ ทำหัวใจให้เหี่ยวแห้ง ทั้งร่างกายซูบซีดลงเสียอีก"

พราหมณ์ผู้ชรา ตรองเห็นความจริงแห่งพระธรรมแล้ว จึงกล่าวสาธุการนอบน้อมว่า—

"ข้าแต่พระตถาคตเจ้าข้า พร้อมแล้วด้วยข้อปฏิบัติอันดีงามทั้งปวง ข้าพระองค์จะพึงมั่งแต่ธรรมอันควรนั้นแต่บัดนี้"

นับกาลล่วงต่อมา พราหมณ์ผู้ชราก็มีความผ่องใส ดวงหทัยเบิกบานด้วยความสุขตลอดเท่าอายุได้ถึงวาระ.

จบ

หนาว เมื่อยังยึดหาที่มั่นเป็นเครื่องกำบังภัย ไม่ได้เหมาะ ก็อุส่าห์ร่ายไม้แสวงหาต่อไป เพราะกา, เนื้อ แล คนขลาดต่างหาก ซึ่งมักจะตาย อยู่ในที่เดียวนั้นเอง

เมื่อกำลังตะเกียกตะกายไปนั้น ก็ได้ไปถึงซอกผาแห่งหนึ่ง เป็นชัยภูมิดี มีหลืบผาเป็นเพิงกันอยู่เบื้องบน และเบื้องล่าง ก็ไม่ชันแฉะ แต่มีวานรน้อยตัวหนึ่ง ครอบครองอยู่เสียแล้ว วานรใหญ่ได้เห็นเช่นนั้น ก็ปรารถนาจะครอบครองเสียเอง, เมื่อได้ตรึกตรองเล่ห์กลที่จะวางกับดัก ก็ได้เห็นวานรน้อยมีลักษณะอิดโรย ด้วยอาหาร จึงมั่นใจว่าคงสำเร็จด้วยอุบายนั้น เพราะผู้ที่ถูกความหิวครอบงำแล้ว แม้สติก็ทิ้งบุตรน้อยของตนได้ จึงเข้าไปยืนข้างหน้ากล่าวว่า "ดูเจ้าซีดสลดไม่ว่องไว ถูกความหิวเบียดเบียนกระมัง ?"

ล. น. "ก็หนาวอย่างนี้ ข้าเจ้าจะไปหาอาหารได้อย่างไร ท่านไม่หนาวหรือ"

ล. ญ. "ถึงจะหนาวก็หนาวแต่ภายนอก ส่วนภายในของข้าอุ่น" (ทำท้องยุ้งแสดงว่าอิ่มจนล้นกระเพาะ)

ล. น. "ท่านกล่าวหมายความอย่างไร

ล. ญ. "แต่นี้ไปไม่ไกลนัก มีผลมะเดื่อสุกอยู่เป็นอันมาก ผลไทรแลมะขวิดก็มี เข้าของออกมาเคี้ยวกินให้สบายเถิด จะยอมตายเพราะความหิวโหยทำไม"

ล. น. "ข้าแต่ท่านผู้อาริ คำที่กล่าวนี้จริงหรือ"

ล. ญ. "พุงของข้าเป็นพยาน" (ชี้ที่ท้องยุ้ง)

วานรน้อยก็ดีใจ รีบออกมาโดยพลัน เมื่อได้ค้นหาอาหารตามที่วานรใหญ่บอกจนอ่อนใจ มิได้พบแม้สักน้อย ก็กลับมาที่อยู่ของตน ได้เห็นวานรใหญ่เข้าไปนั่งแทนที่ของตนเสียเช่นนั้น ก็รู้สึกว่าตนถูกลวงเสียแล้ว แต่จะตอบแทนโดยสถานไรก็ไม่ได้ จึงคิดซ้อนกลที่จะลวงวานรใหญ่ เพราะกำลังแขนกำลังพลหรือกำลังทรัพย์ก็ดี กำลังปัญญาท่านว่าประเสริฐพลางเข้าไปยืนข้างหน้า แสดงความอ่อนน้อม แล้วกล่าวว่า "วันนี้ข้าเจ้ากินผลมะเดื่อ (ที่ท่านบอก) จนอิ่มแล้ว ไม่มีความหวังซึ่งผลไม้ที่สุดแล้วฉันใด, ผู้ใดย่อมยำเกรงผู้ใหญ่ ผู้นั้นเป็นผู้อิ่มแล้วฉันนั้น"

วานรใหญ่ได้ฟังก็ (หัวเราะ) พลาง ◎ ไม้ขอนจะสอนขวาน กลนี้ก็น่าสรวล
กล่าวว่า— อย่าหวังจะชี้ชวน คนุใช่จะเชื่อฟัง

๏ ดูรากระบี่เยาว์ วยเจ้าแถลงคำ ◎ แม้มีกระบี่จ้อย ดุจเจ้าบ่ยินยัง
ห่อนคิดพินิจดำ ริหนี้ก็แหนงใจ ฉันใดกระบี่ดัง ดุจเราจะยินยล

◎ อันเจ้าก็เนาป่า ผิวข้าก็เนาไพร ◎ ที่อยู่ณที่นี้ ขมิมิสำนองตน
จักลวงประโยชน์ใย ยลเล่นบ่เหนควร จงเจ้าแสวงหน ปรถานสถิตย์เทอญ ฯ

วานรน้อยก็หลีกไปแล ฯ

๗ ๘

ปุโรหิตแก้เผ็ด

— นิยายชาดกเรื่อง ๑ —

ในกาละสมัยเมื่อพรหมทัตต์เสวยราชย์เปน กษัตริย์ในกรุงพารานสิ, พระโพธิสัตต์เสวย พระชาติเปนสาขามฤค และสำนักในอุทยานของพระราชา, มีสาขามฤคจำนวนห้าร้อยเปนบริวาร. ในกาละครั้งนั้นเทวทัตต์ถือเอากำเนิดเปนสาขามฤค, มีบริวารสาขามฤคอีกห้าร้อย และสำนักอยู่ณที่นั้นดุจกัน. วาระหนึ่งท่านปุโรหิตได้เข้าไปในอุทยาน, สนานและแต่งกายโอ่อ่า แล้วก็เดินกลับจะมาออกทางซุ้มประตูสวน; สาขามฤคเจ้าเล่ห์ตัวหนึ่ง รีบวิ่งไปคอยดักอยู่บนหน้าซุ้มประตู, คอยดูว่าเมื่อไรท่านปุโรหิตจะผ่านมาถึง. ครั้นท่านปุโรหิตเดินมาถึงตรงนั้น สาขามฤคตัวสำคัญก็ถ่ายคูถลงบนศีร์ษะท่านปุโรหิต. แต่พอท่านปุโรหิตเงยหน้าขึ้นมามอง พ่อตัวสำคัญก็ปล่อยฉลองลงมาให้อีก — คราวนี้ลงในปากพอดี.

ท่านปุโรหิตเคืองนักหนา, ขู่ตะคอกแก่หมู่สาขามฤคดังนี้:— "ดีละมึง, เดรัจฉาน, ข้ารู้วิธีที่จะเล่นงานกับมึงหรอกวะ."

ชำระร่างสอาดปราศจากคูถแล้ว ท่านปุโรหิตก็คืนหลังยังพระราชวัง ในใจให้ครุ่นคลั่งปานประหนึ่งน้ำเดือด ที่ถูกเดรัจฉานพาลรังแกเอาฉะเพาะหน้า.

มวลหมู่สาขามฤคก็นำความไปแจ้งแก่โพธิสัตต์ว่า ท่านปุโรหิตาจารย์เคืองนี่กระไร และได้ขู่จะทำร้ายพวกของตน. ครานั้นโพธิสัตต์จึงประกาศโฆษนาแก่มวลสาขามฤคอันมีจำนวนพันว่า —

"ไม่ได้การละ, พวกเรา, อย่าอยู่ใกล้

เคหะของผู้ที่มิวิโรธเลย. พวกสาขามฤค ของเราจงพากันล่าหนีไปอยู่ที่อื่นเถอะนะ."

สาขามฤคหัวดื้อตัวหนึ่งมิได้พึงปฏิบัติตามซ้ำชักชวนบริวารของตนไว้ได้บ้างพลางปราสัย:—

"ข้าพเจ้าจะตรึกตรองดูก่อน, ท่านไปกันก่อนซิ."

ดังนั้นโพธิสัตต์จึงชักชวนบริวารของตนร่นหนีเข้าป่าไป.

ต่อมาวันหนึ่งทายผู้หนึ่งตำเข้าจนละเอียดป่นเปนแป้งแล้วก็นำแป้งนั้นออกผึ่งไว้กลางแดด. ถึงคราที่จะอุบัติเหตุนั้นจึงมีอันให้เปนไป—กล่าวคือแพะอดโซตัว๑เดินมาพบอาหารเข้าก็เปรมจิตต์เต็มที่รีบเข้าขม้ำแป้งนางทายิ. นางพิโรธนักระไรฉวยได้ที่กำลังลกโพลงอยู่ประเคนให้เต็มรัก. แพะก็วิ่งเตลิดเปิดไป, มีไฟอันไหม้กรุ่นอยู่ที่ขนบนหลังของตน, และมิช้าก็พาตนไปสิเข้ากับฝากระท่อมซึ่งทำด้วยแฝกด้วยความประสงค์จะให้ไฟดับมอดไป. แพะโง่! กระท่อมนั้นอยู่ใกล้โรงช้างหลวง. ไฟซึ่งลุกโชนติดกระท่อมขึ้นนั้นก็พลันลุกลามมาติดเอาโรงช้างเข้าด้วย. ใช่เท่านั้นก็หาไม่, ไฟยังลามกินหลังช้างเปนบาดแผลเหวอะหวะเข้าไปอีกหลายหลัง—คือหลายตัว.

ท่านปุโรหิตกำลังใช้หัวคิดจะแก้เผ็ดสาขามฤคอยู่, แต่ก็สุดรู้จะทำประการใดแก่เดรัจฉานเจ้าเล่ห์นั้น—เปนที่ตันใจอยู่ทุกวัน.

วันหนึ่งนายสัตวแพทย์ผู้มีหน้าที่รักษาบาดแผลช้างเข้าเฝ้าพระราชาพลางทูล:

"อาชญาไม่พ้นเกล้า, แต่ข้าพระเจ้าจนปัญญาที่จะรักษาแผลที่หลังช้างให้หายได้, พระเจ้าค่ะ."

พระราชาจึงปราสัยหมู่อมาตย์— "ท่านทั้งหลาย, นายสัตวแพทย์จนปัญญาแล้ว. ใครจะมียาและวิธีประการใดบ้าง?"

โอกาศมาอยู่ฉะเพาะหน้าแล้วซิหนอ! ครานั้นท่านปุโรหิตก็พลันกราบทูล—

"ข้าพระเจ้าเองไม่มียา, แต่รู้วิธีที่จะหา, พระเจ้าค่ะ"

"คืออย่างไร?"

"ไขลิง, พระเจ้าค่ะ, ขลังที่สุด!"

"ก็เราจะได้ที่ไหนและอย่างไร?"

"ในอุทยาน, มีลิงมากมาย พระเจ้าค่ะ, ถ้าโปรดให้จับมาประหาร, การบำบัดบาดแผลช้างก็จะสดวกที่สุด."

พระราชาพอพระทัยยิ่ง ทรงอนุมัติ "ไปเถอะ, ไปจับลิงในอุทยาน และประหารมันเอาไขมาทำยาทันที."

ครานั้น นายขมังธนูก็จู่ไปกระทำการประหารสาขามฤคทั้งห้าร้อยลงได้ด้วยธนู และความสามารถ. สาขามฤคชราร่างตัวหนึ่งถูกธนูบาดเจ็บวิ่งเขัดหนีไปได้ แต่มิไปได้ไกล ตลอด—ดอดไปหล่นลงที่สำนักของโพธิสัตต์ และกระทำกาลกิริยาณที่นั้น. สาขามฤคบริวารของโพธิสัตต์ตัวหนึ่งนำความไปแจ้งแก่โพธิสัตต์ว่าเพื่อนของตนได้ถึงกาลกิริยาด้วยบาดแผลอันเขารับมานั้นเอง.

โพธิสัตต์ประทับท่ามกลางบริวาร และกล่าวโศลกเปนทางเตือนว่า—

"อันว่าบุคคลใด สถิตใกล้ศัตรูตน
สลายมลายชนม์ ดุจเห็นฉนี้จริง
ศัตรูอยู่แหล่งใด ขืนอยู่สู้ประวิง
ปวงปราชญ์ไกลดุจชังชิง ทุกขะนั้นจะพลันถึง."

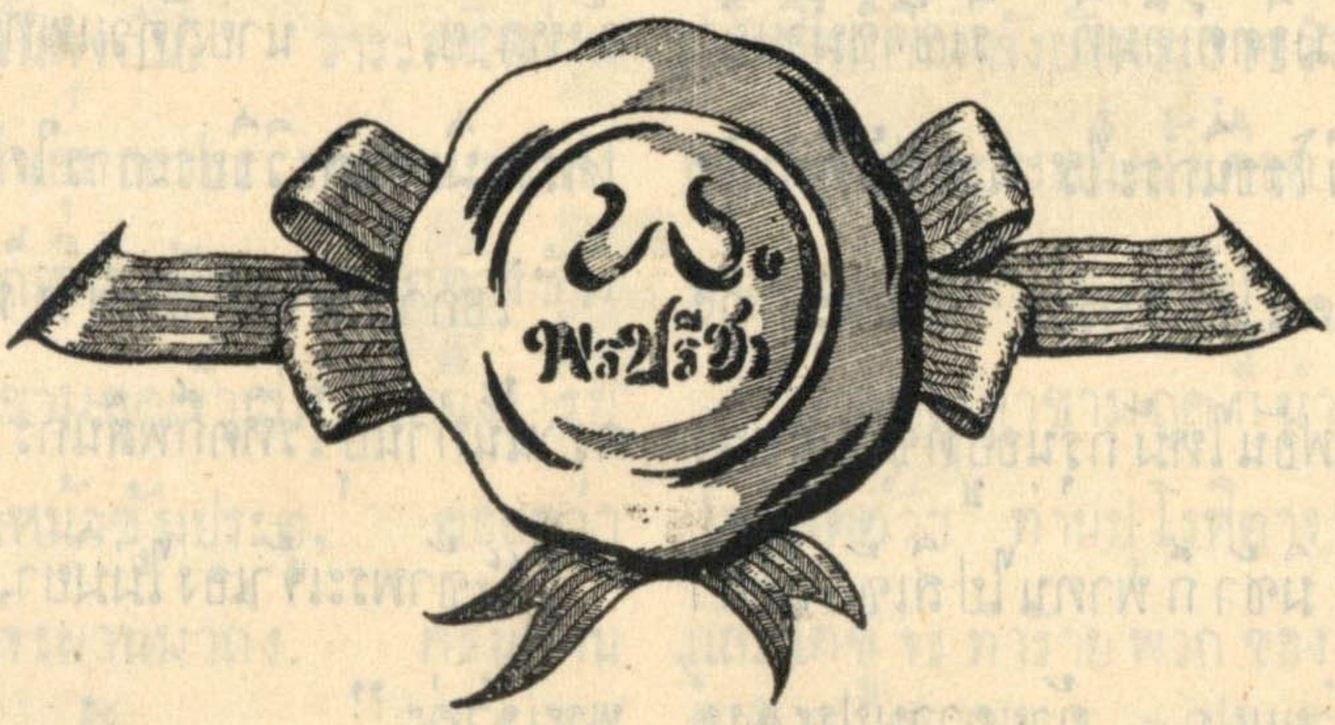

เบ็ดเตล็ดพงศาวดารจีน

ฉบับอาจารย์ฮก

เรื่องที่ ๒

ตามพระพุทธสาสนาทางฝ่ายจีนมีความว่า พระยุลัยเจ้า คือ พระเชกเกียมองนีฮุดโฮ (พระสากยมุนี) ได้ทรงทรมานพญานกอินทรีย์ อันมีฤทธิ์มหิมา ตัวหนึ่ง ให้พ้นจากพยศร้าย กลายเปนสัตว์ที่มีธรรมและยังประโยชน์ให้แก่มนุษย์ในโอกาสอันจำเปน

กำเนิดแห่งพญานกอินทรีย์นี้มีตำนานปรากฏสืบมาว่า เดิมเมื่อเริ่มจะเกิดฟ้าและดิน และสัตว์ทั้งหลายนั้น มีสัตว์สองจำพวกคือ พวกเดินดินพวกหนึ่ง มีพญาราชสีห์เปนใหญ่ และพวกมีปีกบินได้อีกพวกหนึ่ง มีพญาหงส์เปนใหญ่ และบรรดาสัตว์เหล่านี้ต่างก็เจริญพืชน์พันธุ์มากขึ้น ครั้นกาลต่อมาก็แบ่งและกลายออกเปนประเภทต่าง ๆ ตามจำพวกเดิม คือ จำพวกสัตว์เดินดินก็กลายเปนสัตว์ต่าง ๆ ในจำพวกสัตว์เดินดิน และสัตว์จำพวกบินก็กลายเปนสัตว์ต่าง ๆ ในจำพวกบิน คือนก

จะกล่าวฝ่ายพญาหงส์อันเปนต้นตระกูลแห่งนกทั้งหลายนั้น ได้ประสมพันธุ์เกิดเปนพญานกยูงหนึ่ง และพญานกอินทรีย์หนึ่ง พญานกอินทรีย์นี้มีมหิทธิฤทธิ์ร้ายกาจ กินมนุษย์เปนภักษาหาร ประมาณคนยืนเต็มใน

เนยทอันมีระยะยาวสี่สิบห้าโยชน์ พญานก อินทรีย์นี้บินโฉบเฉี่ยวทีเดียวก็อาจขับมนุษย์เหล่านั้นกลืนกินได้หมดสิ้นมิทันกะพริบตา

ครั้นเมื่อองค์พระยุลัยเจ้าได้สำเร็จแก่โพธิญาณแล้ว พญานกอินทรีย์ได้กลืนกินองค์พระยุลัยเจ้าเข้าไปในท้อง แต่โดยพุทธาพินิหาร พระองค์กลับทะลุขึ้นข้างหลังพญานกอินทรีย์นั้น แล้วทรงขับขี่ทรมานด้วยประการทั้งปวง จนพญานกอันร้ายกาจนี้ค่อยหมดพยศลง และยอมตามไปอยู่ในพุทธสำนักแห่งองค์พระยุลัยเจ้าแต่นั้นมา

พญานกอินทรีย์นี้ได้จุติลงมาเกิดเป็นมนุษย์ในบางกาลสมัย โดยมากมักมาเกิดในสมัยที่มนุษย์ประเทศกำลังกอบการกลียุค เพื่อช่วยผู้มีบุญปราบปรามการกลียุคนั้น ๆ โดยเทวบัญชาของเจ็กเซียนฮ่องเต้บ้าง และโดยพุทธโองการของพระยุลัยเจ้าบ้าง ดังครั้งหนึ่งในแผ่นดินซุยถัง สมัยที่พระเจ้าซุยเอี้ยงตี้ทรงเสวยราชสมบัติปกครองแผ่นดินนั้น พระองค์หาได้ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรมไม่ เป็นเหตุให้เกิดการมหากลียุคขึ้นอย่างใหญ่โตยิ่งกว่าในยุคใด ๆ ทั้งในกาลก่อนและกาลต่อไป โดยมีผู้ตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้าถึงสิบแปดราย และยังมีหัวเมืองเล็ก ๆ ตั้งแข็งเมืองอีกเป็นหลายหัวเมือง ต่างกระทำศึกสงครามต่อกัน เพื่อหวังแย่งราชสมบัติของพระเจ้าซุยเอี้ยงตี้ และตั้งตัวเป็นกษัตริย์สืบไป เหตุนี้กระทำให้ราษฎรขาดการทำมาหากินโดยปรกติภาพ เกิดโจรผู้ร้ายแย่งชิงและทำร้ายฆ่าฟันกันทุกแห่งหน นับเป็นมหามหันตภัยแก่ราษฎรทั้งปวงทั่วไปอย่างน่าสยดสยอง เมื่อแผ่นดินเกิดการจลาจลเช่นนี้ ก็ยิ่งมีดาวร้ายต่าง ๆ จุติลงมาเกิดเป็นมนุษย์ ล้วนเป็นผู้มีผีมือและดุร้ายรบพุ่งกันเป็นอาจินต์ ทั้งสิ้นเป็นด้วยกษัตริย์วงศ์สุยจะสูญสิ้น และวงศ์ถังจักได้ปกครองแผ่นดินต่อไป

เจ็กเซียนฮ่องเต้ผู้บริหารโลก ทรงเห็นเหตุตลอดแล้ว จึงมีเทวบัญชาให้นกอินทรีย์ของพระยุลัยเจ้าจุติลงไปเกิดเป็นทหารสำหรับช่วยผู้มีบุญปราบยุคเข็ญ แต่โดยที่ทรงเห็นว่าการกลียุคครั้งนี้ใหญ่โตมาก จะให้พญานกอินทรีย์ไปเกิดเป็นคน ๆ เดียวจะเป็นการเหลือบ่ากว่าแรงเกินไป จึงให้แบ่งภาคไปเกิดเป็นสามคน คือให้ศิริยะไปเกิดเป็นหลิ่วน้ำมีผีมือเป็นที่ ๑ ในแผ่นดิน ไม่มีใครอาจสามารถต้านทานได้สักคนเดียว ให้กลางตัวไปเกิดเป็น โอยุ้นเซ่งโต มีผีมือเป็นที่ ๒ และให้ท่อนหางไปเกิดเป็น ผวยง่วนเซ่ง มี

ผู้มือเปนที่ ๓

แต่โดยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ภาคของพญานกอินทรีย์ที่จุตินี้ได้ไปอยู่ต่างเข้ากัน คือ หลิ่วนป๋าไปเปนบุตร์ หลิเอียน ผู้มีบุญ ซึ่งต่อไป จะ ได้ เปน กษัตริย์ทรง พระนามพระเจ้าถังโกโจ๊ซ่องเต้ โอยุ้นเซ่งโต ไป อยู่ กับพระเจ้าซุยเอี่ยงตี้ณเมืองหลวง ผวยง่วนเซ่งไปอยู่กับหลิมิด ซึ่ง ตั้งตัว เปนเจ้า อยู่ณเขาเฮียกังแจ๋

ทั้งสามก๊กนี้ย่อมเปนสัตรูต่อสู้กัน เพราะฉนั้นภาคของพญานกอินทรีย์ ซึ่งไปเกิดเปนคนทั้งสามดังกล่าวแล้ว และอยู่ต่างเข้ากันเช่นนี้ ถึงแม้จะมาจากที่เดียวกันก็ย่อมเปนสัตรูต่อสู้ กันเองด้วย อัน เปนการ ขัดกับเทวบรรหารของเง็กเซียงฮ่องเต้ โดยตรง

โดยเหตุนี้คนทั้งสามจึงหาได้มีอายุอยู่ยืนนานไม่ เพราะมาเกิดเปนสัตรูกันเอง เมื่อคนหนึ่งอันเปนส่วนหนึ่งของพญานกอินทรีย์ถึงแก่ความตายแล้ว อีกสองคนซึ่งเปนอีกสองส่วนก็ย่อมต้องตายตามกันไปด้วย คือ ซั้นต้น ผวยง่วนเซ่ง ถูกทหาร พระเจ้าซุยเอี่ยงตี้หลอกไปเอาไฟคลอกถึงแก่ความตาย และต่อมาหลิ่วนป๋ากับโอยุ้นเซ่งโต รบ กันเพื่อ ช่วยเจ้านายของตน ๆ หลิ่วนป๋าฆ่าโอยุ้นเซ่งโตเสีย ดังนี้ก็แปลว่า สองส่วน แห่งพญานกอินทรีย์ได้กลับไปสู่ที่เดิมแล้ว หลิ่วนป๋าซึ่งเปนส่วนหนึ่งและเปนส่วน สำคัญ ด้วยนั้น จะอยู่ ต่อไปไม่ได้ จำต้องกลับเข้าสู่สภาพเดิมพร้อมกัน แต่หลิ่วนป๋า เปนผู้มี ผีมือ ยอดเยี่ยม หามิใครจะอาจทำร้ายได้ไม่ เพราะฉนั้นวันหนึ่งภายหลังที่ หลิ่วนป๋าได้ช่วย หลิเอียน ผู้ บิดา ปราบปรามหมู่ป๋จจามิตร์ ทั้งหลายรายคาย จนหลิเอียนได้เปนกษัตริย์ แล้ว เปลี่ยนนามแผ่นดินสุยเปนถังนั้น หลิ่วนป๋ากำลังเดินทางมา ผเอิญเกิดพ๋าร้องขึ้น ดังสเทือน สท้าน อยู่เหนือศีร์ษะหลิ่วนป๋า ๆ มีความโกรธมากร้องว่า เรามีผีมืออาจปราบได้ทั่วพิภพ เหตใดพ๋าจึงมาหมิ่นประมาทร้องล่นอยู่เหนือศีร์ษะเราฉนี้ ว่าแล้วก็เอาลูกตุ้มอาวุธคู่มือ ซึ่งมีน้ำหนักถึงข้างละพันชั่ง ขว้างขึ้นไปยนพ๋าตรงที่ร้องอยู่นั้นข้างหนึ่ง และผเอิญลูกตุ้มนั้นกลับตกลงมาถูกหลิ่วนป๋าถึงแก่ความตาย ดังนี้เปนอันว่าพญานกอินทรีย์ที่แบ่งภาคลงมาเกิดเปนสามคนนั้นก็กลับเข้าสู่สภาพเดิมโดยบริบูรณ์ ทั้งนี้ก็โดยอำนาจ ของ เง็กเซียงฮ่องเต้ได้ บรรดาลให้เปนไป

ต่อมาในแผ่นดินถัง เมื่อพระเจ้าถังไทจงฮ่องเต้ (หลิสิบิ๋น) พระราชบุตร์ของพระเจ้า

ถังโกโจ๊ย่องเต้ได้เสวยราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อมานั้น ได้ให้พระถังซำจั๋งไปอาราธนาพระไตรปิฎกที่ไซทิ (มัชฌิมประเทศ) ในระหว่างทางได้ถูกมหายักษ์ตนหนึ่งจับเอาไปหงอคง (เกาซิ่เทียน) สานุศิษย์ใหญ่ของพระถังซำจั๋งได้ทำการต่อสู้กับมหายักษ์นี้ แต่ก็หาอาจเอาชัยชนะได้ไม่ เพราะหงอคงนี้หากจะเปนผู้มีฤทธานุภาพเพียงใดก็หายิ่งไปกว่ามหายักษ์ตนนี้ไม่ หงอคงมีความประหลาดใจยิ่ง จึงนำความขัดข้องไปกราบทูลพระยุลัยเจ้า ๆ ทรงทราบโดยญาณวิถีทันทีว่า พญานกอินทรีย์ได้แอบหนีไปเอากำเนิดเปนมหายักษ์นั้น จึงได้ให้หงอคงนำไปยังที่ ๆ มหายักษ์อาศัย แล้วทรงปราบปรามด้วยพุทธานุภาพ มหายักษ์มีความเกรงกลัวมาก และได้กลายเปนพญานกอินทรีย์บินตามพระยุลัยเจ้ากลับไป พระถังซำจั๋งจึงได้รอดชีวิตไปถึงไซทิ มีคำในพงเพียว่า หงอคงนี้เปนผู้สำเร็จมีตะบะเดชะมาก หกคะเมนทีหนึ่งไปได้ไกลถึงสิบหมื่นแปดพันโยชน์ แต่พญานกอินทรีย์กระบี่ยกทีเดียวไปไกลกว่านี้มาก แม้กระนั้นก็ยังหาอาจต้านทานพุทธานุภาพได้ไม่

ในกาลนานต่อมาเมื่อสิ้นแผ่นดินถังแล้ว พระเจ้าซ้องไทโจ๊กาวฮ่องเต้ (เตี่ยคังเอี๋ยน) ได้เปนกษัตริย์ครอบครองแผ่นดินต่อไป ใช้นามแผ่นดินว่าแผ่นดินซ้อง สืบต่อมาจนถึงรัชสมัยของพระเจ้าซ้องยินจงฮ่องเต้ พญานกอินทรีย์นี้ได้จุติมาเกิดเปนมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง โดยพุทธโองการ คือ สมัยหนึ่งเมื่อพระยุลัยเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาแก่เทวามนุษย์ทั้งหลายอยู่ในป่าสนแห่งหนึ่ง ขณะนั้นนางค้างคาวตัวหนึ่งมาพบเข้าก็หยุดสดับธรรมข้างและฟังเพลินจนลืมตัวถึงกับถ่ายมูลลงมาต้ององค์พระยุลัยเจ้า ทันใดนั้นพญานกอินทรีย์ซึ่งอยู่ณที่นั้นด้วยเห็นเข้าก็มีความโกรธว่านางค้างคาวหยาบคายเกินไป จึงตรงเข้าเอาจงอยปากสับลงที่นางค้างคาวนั้นเบา ๆ เพื่อเปนการลงโทษสั่งสอน แต่ด้วยกำลังมหิมาของพญานกอินทรีย์นี้ หากจะกระทำอย่างเบาเพียงใดก็ตาม แต่ไหนเลยนางค้างคาวจะทานได้ และทันใดนั้นร่างกายก็ลเอียดเปนพัทธุลีไป

พระยุลัยเจ้าทรงเห็นการฆาฏกรรมนี้แล้ว ก็ทรงพิจารณาดูด้วยกำลังญาณของพระองค์ และทรงทราบทันทีว่าสัตว์ทั้งสองนี้ได้มีเวรานุเวรกันมาแต่ชาติปางก่อน และนางค้างคาวจะไปเกิดเปนนางเฮงสิภรรยาซินไคว่มหาอุปราชของพระเจ้าซ้องยินจงฮ่องเต้ และซินไคว่นี้

เปนขุนนางกังฉิน ส่วนพญานกอินทรีย์จะไป เกิดเปน ยูเชียงก๋ง (งักฮุย) แม่ทัพ ของ พระเจ้าซ้องยินจงฮ่องเต้ และภายหลังนาง เฮงสี จะ ยุ ยง ให้ สามี ทูล พระเจ้า แผ่นดิน ว่า ยูเชียงก๋งคิดขบถ แล้ว แอบอ้าง รับสั่งให้ ประหารชีวิตยูเชียงก๋งเสีย และในที่สุดยุตร์ ของยูเชียงก๋ง พร้อมทั้ง บรรดา ยุตร์ หลาน ของ นายทหารของยูเชียงก๋งทำการแก้แค้นได้ และ สืบวงศ์ตระกูลต่อไป ส่วนยูเชียงก๋งเมื่อถูก ประหารแล้วก็ได้กลับสู่สำนักเดิมโดยได้ หมด เวรแล้ว

เมื่อ พระยุลัยเจ้าทรงเห็น แจ้งเช่นนี้ จึง เรียกพญานกอินทรีย์เข้ามาว่า เจ้าได้ถือ ศีลอยู่ในสำนักเรามานานเพื่อให้สำเร็จมรรคผล กับเขาบ้าง แต่เจ้ายังมีกิเลศหุ้มห่อหนาอยู่ กระทำการฆ่าฟันกรรมต่อหน้าเรา ทั้งนี้ก็นับว่า เจ้ายังมีเวรอยู่ ยังหาถึงคั่นที่จะสำเร็จมรรคผล ได้ไม่ เพราะฉนั้นเจ้าจงไปเกิดเปนมนุษย์ ใน ตระกูลแซ่งักรับราชการ ฉลองพระคุณพระเจ้า แผ่นดินต่อไปด้วยความสุจริต จนกว่าจะครบ กำหนดสิ้นเวรนั้น แล้ว จึงกลับมา อยู่ใน สำนัก เราต่อไป ก็จะได้ สำเร็จมรรคผลดังปราถนา แต่พระองค์หาได้แจ้งเหตุการณ์ อันจะ มีมาแก่ พญานกอินทรีย์ เมื่อ ขณะไป เอา กำเนิด เปน ยู เชียงก๋งดังกล่าวมาแล้วนั้นไม่ เพราะเกรงจะ เปนการขัดอำนาจฟ้าและดิน ส่วนพญานก อินทรีย์ก็คำนับลาพระยุลัยไปเกิดเปนมนุษย์ดัง รับสั่ง ของ พระยุลัยเจ้า ตาม เวรานุเวร ของ ตน และเรื่องราวแห่ง พญานกอินทรีย์ ของพระยุลัย เจ้าก็ยุติลงเพียงเท่านี้

ปกิณณกสาร

ของ

สิวศิริยกนนท์.

มนุษย์เราต้องอยู่กันเปนพวกเปนหมู่ นี้เปนความจริงข้อหนึ่ง ตั้งแต่โลกพึ่งจะมีขึ้นเปนครั้งแรก เมื่อมนุษย์ต้องอยู่กันเปนพวกเปนหมู่แล้ว ก็จำต้องมีความผิดพ้องหมองใจกันเปนธรรมดา คนนี้ประพฤติเช่นนี้ ไม่ถูกใจคนนั้น คนนั้นประพฤติเช่นนั้น ไม่ถูกใจคนโน้น และคนโน้นถือดีว่าเก่งกว่าข่มเหงคนนี้ คนนี้สู้ไม่ได้จำใจต้องยอมแพ้ และได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ. มนุษย์เราทุกคน ไม่ว่าเปนอนารยหรืออารยย่อมต้องการความศานติภาพ ถ้าไม่มีความศานติภาพ หมู่นั้นหรือคณะนั้นจะตั้งอยู่ไม่ได้. เพื่อจะให้ความศานติภาพมีขึ้นในหมู่ในคณะ และมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดประพฤติตนผิด อันจะเปนเหตุทำให้คนอื่นเดือดร้อน แม้ที่สุดตัวเอง คนเราจึงยอมตนอยู่ใต้กฎซึ่งเปนข้อบังคับของหมู่และคณะ

กฎมีอยู่ ๓ ประการ คือ.

๑. กฎธรรมดา ธรรมดาย่อมตัดสินได้เองว่าใครผิด เพราะอะไร ไฟเปนของร้อน ใครเอามือไปจับเข้า มือก็พอง คนขึ้นไปบนยอดไม้สูง ๆ มือจับยึดกิ่งพลาด ก็ต้องตกลงมาคอหักตาย เพราะวัตถุทั้งหลายถูกความดึงดูดที่จะให้ไปสู่ศูนย์ไส้ของโลก (Gravitation)

การทำผิดกฎของธรรมดา ย่อมเกิดแต่ความโง่เขลาเบาปัญญาอย่าง ๑ เช่นไม่รู้จักไฟแล้วเอามือไปจับ เกิดจาก ความพลั้งเผลอคุมสติไม่อยู่อย่าง ๑ เช่นเผลอตัวตกจากยอดไม้ และ การผิดกฎธรรมดานี้ ย่อมได้รับโทษทันที

จะผ่อนผันผัดเพี้ยนไม่ได้.

ข้อ ๒. กฎจรรยา. จรรยา เกี่ยวกับความนิยมของหมู่คณะ คนโดยมากเขานิยมกันอย่างนี้ แล้วตนไปประพฤติให้ผิดแผกหรือฝ่าฝืน ก็ย่อมได้รับความติเตียนเปนความเสียหาย เพื่อรักษาตัวไม่ให้เปนที่ถูกติเตียน จึงต้องระวังตัวให้มากขึ้น และเมื่อต้องระวังตัวมากขึ้น ความยากลำบากก็มากขึ้น มนุษย์ยิ่งมีความเจริญมากขึ้น ก็ยิ่งบัญญัติกฎจรรยารัดรึงมากขึ้น ใครไม่เออเพื่อต่อจรรยา ก็ถูกหมู่คณะลงโทษ ไม่คบค้า หรือหาว่าไม่ใช่สุภาพชน. จรรยาโดยมากล้วนแต่เปนข้อฝืนกฎธรรมดา และคนก็ฝืนใจประพฤติเหมือนอย่างคนไม่เคยกินมัสตาด กินเข้าครั้งแรกทำหน้าเหย ทั้งเผ็ดทั้งเผื่อน แต่ก็แข็งใจว่าอร่อย. เรามีมือสำหรับหยิบอาหารเข้าปาก แต่ถ้าไปกินอาหารกับคนหมู่มาก เราใช้มือหยิบอาหารก็ถูกหาว่าไม่มีจรรยา ต้องใช้ช้อนซ่อมตามเขา หรือเมื่อกำลังรับประทานอาหาร เราเคี้ยวกระดูกหรือของแข็ง ๆ จะคายออกเสียต่อหน้าชาวกำนัล ก็กลัวเสียกิริยา บางคนเลยกลืนลงกะเพาะ ซึ่งเปนการผิดกฎธรรมดาอย่างน่าขัน. ความเจริญของมนุษย์ทำให้เกิดความยุ่งยาก ทำให้เช่นการเปนงานใหญ่โต ถ้าไม่ประพฤติตามความนิยมของคนหมู่มาก ก็เข้าสมาคมกับเขาไม่ได้ เช่นจะเลี้ยงอาหารแขก ๑๐ คน ต้องจัดธุระมากมาย มีจานและช้อนตั้งหลายสำรับ โต๊ะก็ต้องปูผ้า มีดก็ต้องขัดสะอาด มีคนคอยปฏิบัติก็หลายคน และในเวลารับประทาน ทุก ๆ คนก็ต้องรักษากิริยา จะนั่งจะกินจะเคี้ยวจะพูดจะหยิบของ ต้องระวังไปหมด แต่เมื่อนิยมกันแล้ว ความยากลำบากก็กลายเปนของควรทำไปหมด มนุษย์ที่ไม่เจริญ มีความเปนอยู่ใกล้ธรรมดามาก แต่ก็ถูกเหยียดว่าเปนคนป่าเถื่อน เปนมนุษย์อีกชั้นหนึ่งไป.

จรรยาย่อมบัญญัติขึ้นตามความนิยมของหมู่คณะ จะไปเหมาว่าคณะหนึ่งเขาประพฤติอย่างหนึ่ง แล้วว่าเขาผิดจรรยาไม่ได้ เช่นพวกนักเรียนอเมริกันที่เข้ามาเที่ยวกรุงเทพฯ เมื่อเร็ว ๆ นี้ เวลาอาบน้ำเขาแก้ผ้าอาบกันหมด พวกเราเห็นเข้าพากันเห็นขันหาว่าหยาบคาย แต่เมื่อพวกเราไปนุ่งผ้าอาบน้ำในหมู่อเมริกัน เขาก็ขันเราเหมือนกัน ฝรั่งเขานิยมชอบเขาเอามือตบหัวหรือลูบหัวกัน แต่คนไทยหาว่าหยาบ ไม่รู้จักที่สูงต่ำ. เจ๊กเหยียบเท้าคนไทย ไทยโกรธหาว่าซุ่มซ่าม

แต่เจ็กเขาไม่รู้สึก แปลกใจเลย คนมาก ๆ ด้วยกัน มันก็ต้องพลาดพลั้งเหยียบกันบ้าง ใครจะไปมัวระวังดูตีนกันอยู่เล่า เพราะฉะนั้น เราจึงไม่เห็นเจ็กเขาขอโทษเมื่อเขาเหยียบเท้าใคร เพราะเขาคงนึกว่ามันเปนธรรมดา แต่คนไทยต่อคนไทย เมื่อเหยียบเท้ากัน ผู้ถูกเหยียบเจ็บน้ำตาเล็ด ส่วนผู้เหยียบมีวรรยาดี กล่าวคำเสียใจและขอโทษ ผู้ถูกเหยียบก็ฝืนหน้ายิ้มบอกว่าไม่เปนไร นี่ก็ฝืนกฎธรรมดา

เมื่อวรรยา เปนกฎที่บัญญัติขึ้นสำหรับความนิยมของหมู่และคณะเช่นนี้ ผู้ที่มีธรรมในใจ ควรใช้วิจารณ์ผ่อนหนักผ่อนเบาตามกาละเทศะและบุคคล

๓ กฎหมาย. กฎหมายเปนกฎข้อบังคับโดยหมู่หรือคณะยอมมอบอำนาจให้แก่ผู้มีสิทธิปกครองบ้านเมืองตั้งขึ้น และคนทุก ๆ คนต้องเคารพไม่ฝ่าฝืน ใครทำผิดฝ่าฝืนกฎหมายข้อใดผู้นั้นก็ย่อมได้รับโทษตามโทษานุโทษ จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ การตั้งกฎหมายขึ้นก็ต้องอาศัยกฎวรรยาเปนหลัก แต่ว่ากฎหมายอาศัยอาชญาของบ้านเมืองลงโทษผู้กระทำผิด เพื่อให้เข็ดหลายไม่กระทำเช่นนั้นอีก ส่วนวรรยานั้น ผู้ประพฤติผิดได้รับความติเตียนจากหมู่คณะเท่านั้น ใครจะประพฤติตามกฎของวรรยาก็ได้ ไม่ประพฤติตามก็ได้.

คนที่จะผิดกฎธรรมดาก็ดี กฎวรรยาก็ดี และกฎหมายก็ดี ย่อมเกิดจาก โลภะ โทสะ และโมหะ.

ทั้ง ๓ ข้อนี้เปนรากเง่าของความผิด เรียกว่าอกุศลมูล คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาใจความสำคัญที่สุดก็คือ จะให้มนุษย์เรารั้งใจ ขัดเกลาอกุศลมูลทั้ง ๓ ประการนี้ให้หมดไป เมื่อคนเรา ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง แล้วก็ย่อมไม่ประพฤติผิด.

คำสั่งสอนใน พระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เปนวินัยก็ดี และเปนธรรมสำหรับคนทั่วไปประพฤติก็ดี ก็อาศัยหลักแห่งกฎธรรมดา กฎวรรยา และกฎหมายนั่นเอง คือใครทำดีก็ได้ดี ใครทำชั่วย่อมได้รับโทษซึ่งเปนความชั่วตอบแทน เมื่อตนทำชั่วแล้วจะไปเที่ยวอ้อนวอนใครให้ลบล้างความชั่วของตนเสียไม่ได้ ข้อนี้เกี่ยวกับกฎธรรมดาโดยตรง และเมื่อตนไม่ประพฤติผิดวรรยาและกฎหมายแล้ว ตนก็ไม่ได้รับความเดือดร้อน หรือจะพูดอีกนัยหนึ่งก็พูดได้ว่าเมื่อคนใดประพฤติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนาแล้ว ย่อมไม่ผิดวรรยาของคนทุกหมู่และไม่ผิดกฎหมายใด ๆ ผู้ประพฤติตามคำ

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

สั่งสอนย่อมได้รับประโยชน์สำหรับตัวเอง และเปนประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย

กฎธรรมดาเปนของตายตัว แก้ไขเปลี่ยนแปลงไม่ได้ สิ่งไรเปนอย่างไรก็ต้องเปนเช่นนั้น ส่วนจรรยา ได้พูดแล้วว่าเกิดขึ้นด้วยความนิยมของคนหมู่มาก เพราะฉะนั้นจึงมีเวลาเปลี่ยนแปลงได้ตามคราวตามสมัย แต่ธรรมในพระพุทธศาสนา เปนข้อที่มีประโยชน์ทุกสมัย และไม่เลือกหมู่คณะและบุคคล ใครประพฤติตามย่อมได้ความสุข เกือบจะเปนของกลางสำหรับโลก ด้วยเหตุที่พระพุทธเจ้าท่านทรงเลือกเฟ้นคำสอนให้เหมาะแก่กาละเทศะและบุคคล มีรสคงอยู่เสมอ ไม่มีวันเสื่อม

เพราะฉะนั้น การที่พวกเราชาวพุทธศาสนิกชน ได้มีคำสั่งสอนที่ดี โดยอาศัยหลักสำคัญ ๆ บัญญัติขึ้น ประกอบด้วยเหตุผลอันเหมาะทั่วไป เราจึงควรรู้สึกยินดีและพูมใจรู้สึกขอบพระคุณพระพุทธเจ้าที่โปรดประทานคำสั่งสอน เปรียบด้วยแสงสว่างส่องทางให้ชีวิตของเราดำเนินไปถึงที่สุดอย่างเรียบราย.

ณวารนี้เปนดิถีวิศาขบุณณมี คล้ายวันประสูติวันตรัสรู้ และวันนฤพาน แห่งองค์พระบรมศาสดาจารย์ ที่เราเรียกว่าวันวิศาขบูชา เปนวันที่ระลึกสำคัญอย่างหนึ่งของพุทธศาสนิกชน เราจึงควรกระทำพุทธบูชา เพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีจงทั่วหน้า.

จบ

เรื่อง

"ไข้จับสั่น"

ไข้จับสั่นคืออะไร ?

ไข้จับสั่นเป็นโรคที่มีอาการครั่นตัวในชั้นแรก แล้วมีไข้สูง ประกอบกันไปกับอาการระหายน้ำจัดและปวดศีรษะมาก ไข้อาจขึ้นอยู่ได้นานราวสองสามชั่วนาฬิกา แล้วก็สร่าง อาจเป็นซ้ำได้อีกทุก ๒ วัน หรือทุก ๓ วัน ถ้าเป็นชนิดร้ายแรง บางทีผู้ป่วยอาจเป็นไข้เช่นนี้อยู่ได้หลายสัปดาห์

เหตุของไข้จับสั่นนั้นคืออะไร ?

ไข้จับสั่นเกิดโดยมีเชื้อโรคชนิดหนึ่งอยู่ในโลหิตของผู้ป่วย เชื้อโรคเหล่านี้อยู่ในเม็ดโลหิตแดง ซึ่งอาจเห็นได้เมื่อเอาโลหิตของผู้ป่วยตรวจดูด้วยกล้องจุลทัศน์

ทำไมเชื้อโรคจึงอยู่ในโลหิตของผู้ป่วยได้ ?

เชื้อโรคอยู่ในโลหิตของคนใดก็ได้ เมื่อคนนั้นถูกยุงก้นปล่องกัด และยุงนั้นได้กัดผู้ป่วยด้วยไข้จับสั่นมาแล้ว

ทำไมจึงเป็นเช่นนี้ ?

เมื่อยุงกัดผู้ป่วยเป็นไข้จับสั่น ซึ่งมีเชื้อโรคไข้จับสั่นอยู่ในโลหิตนั้นแล้ว ก็ดูดโลหิตของผู้ป่วยเข้าไว้ในปากและท้อง ต่อไปเมื่อยุงนี้มากัดใครเข้า เชื้อโรคซึ่งเกิดขึ้นในตัวยุงอันเนื่องมาจากเชื้อโรคที่ยุงได้รับมาจากผู้ป่วยนั้น ก็เข้าไปสู่โลหิตของผู้ที่ถูกยุงกัด

เมื่อเชื้อโรคเข้าสู่ร่างกายคนแล้ว จะเปนอย่างไรต่อไป ?

เชื้อโรคได้เข้าไปถึงเม็ดโลหิตแดง และกินเม็ดโลหิตแดง ซึ่งในที่สุดก็แตก และเชื้อโรคกระจาย ฉะนั้น เชื้อโรคที่กระจายแล้ว ก็ไปเกาะเม็ดโลหิตแดงอื่น ๆ และทำอันตรายแก่เม็ดโลหิตแดง เช่นวิธีที่กล่าวมา

เชื้อไข้จับสั่นมีกี่ชนิด ?

เชื้อไข้จับสั่นนั้น กล่าวโดยย่อ มีอยู่ ๓ ชนิด ชนิดหนึ่ง ๆ ก็ทำให้ปรากฏอาการของไข้จับสั่นต่างกันออกไป คือ ชนิดหนึ่งทำให้เปนไข้จับวันเว้นวัน ชนิดหนึ่งเปนไข้จับวันเว้นสองวัน และอีกชนิดหนึ่ง จับทุกวัน

เหตุของอาการครั่นตัวและไข้นั้นคืออะไร ?

เมื่อเม็ดโลหิตแดงแตก ตัวเชื้อโรคไม่เพียงแต่กระจายเท่านั้น พิษของมันก็กระจายไปทั่วร่างกายด้วย พิษของเชื้อโรคที่กระจายและเม็ดโลหิตแดงที่ต้องแตกออกนี้เอง เปนมูลเหตุของอาการครั่นเนื้อครั่นตัว และไข้

ไข้จับสั่นจะเปนโดยวิธีอื่นนอกจากถูกยุงที่มีเชื้อโรคกัดได้หรือไม่ ?

ไม่ได้เลย ไข้จับสั่นจะเกิดจากน้ำสกปรก อาหาร ตากแดด ตากน้ำค้าง หรือโดยทางใดไม่ได้ นอกจากถูกยุงที่กัดผู้ป่วยเปนไข้จับสั่นมาแล้ว กัดเอาเท่านั้น

ไข้จับสั่นแพร่หลายอย่างไร ?

มีข้อสำคัญอยู่ ๓ อย่าง เนื่องในการแพร่หลายของไข้จับสั่น คือ

๑. ผู้ป่วยเปนไข้จับสั่น ซึ่งมีเชื้อโรคอยู่ในกาย

๒ ยุงก้นปล่องที่กัดและดูดโลหิตไปจากผู้ป่วยนั้น และ

๓ คนปกติที่ถูกยุงอันมีเชื้อโรคนั้นกัด

ยุงก้นปล่องกับยุงชนิดอื่นซึ่งไม่เปนพาหะของไข้จับสั่นนั้น ต่างกันอย่างไร ?

ต่างกันหลายประการ แต่ที่สำคัญและซึ่งจะตรวจได้ด้วยตาเปล่าโดยง่ายนั้น คือ ยุงชนิดก้นปล่องปีกมีลายเปนจุด ๆ ชนิดธรรมดาปีกไม่มีลายจุด เวลาที่เกาะ อยู่กับฝาผนัง ยุงชนิดธรรมดาเกาะในท่าเหยียดตัว หัวชี้ตรงไปยังเพดาน ลำตัวทอดขนานกับฝาผนัง ส่วนยุงชนิดก้นปล่องนั้น เกาะโดยเอาหัวชี้ตรงฝาผนัง ส่วนแหลมที่หัวและลำตัว ทอดเปนเส้นตรงออกมาแนวเดียวกัน และตั้งเปนมุมกับฝาผนัง

ยุงก้นปล่องมักกัดคนเวลาไหน ?

ไม่ใคร่กัดเวลากลางวัน มันมักตื่นตกใจง่าย และเพราะฉะนั้น จึงลอยกัดคนเวลานอนหลับ

ยุงเพาะพันธุ์ได้อย่างใด ?

เมื่อดูดเลือดกินแล้ว ยุงตัวเมียก็ไข่ไว้บนพื้นน้ำ และภายในสองสามวัน ไข่ก็ฟักออกเปนตัวลูกน้ำ ลูกน้ำเหล่านี้อาศัยอยู่ในน้ำ และในไม่ช้าก็กลายเปนตัวแก่ ซึ่งในที่สุดก็เปนยุง ความเปลี่ยนแปลงของยุงทุก ๆ ระยะนั้น เจริญไปในน้ำ สำหรับยุงก้นปล่องกินเวลาตั้งแต่ ๑๒ ถึง ๑๖ วัน

ลูกน้ำยุงก้นปล่องกับลูกน้ำยุงอื่น ๆ นั้นต่างจากกันอย่างไร ?

ตัวลูกน้ำ ชนิดเกิดจากไข่ของยุงชนิดก้นปล่องนั้น ต่างกับตัวลูกน้ำซึ่งเกิดจากไข่ยุงชนิดอื่น ๆ โดยตัวลูกน้ำชนิดที่เปนยุงก้นปล่องนี้ เมื่อขึ้นมาถึงพื้นน้ำแล้ว จะลอยตัวคือลำตัวทอดขนานไปกับพื้นน้ำ ส่วนลูกน้ำซึ่งเกิดจากไข่ของยุงชนิดอื่น ๆ นั้น ลอยคือลำตัวทอดเปนมุมกับพื้นน้ำ โดยเฉพาะแต่ท่อหายใจยาวขึ้นมาอย่างเดียวเท่านั้น เมื่อลูกน้ำยุงก้นปล่องถูกรบกวน มักจะว่ายหนีไปตามพื้นน้ำ ส่วนลูกน้ำยุงอย่างอื่นนั้น จะดำหนีลงข้างล่างเสมอ

ทำไมเราจึงจำเปนต้องรู้จักลักษณะของลูกน้ำยุงก้นปล่อง ?

เพื่อเราจะได้ค้นหาที่เพาะพันธุ์ของมันและทำลายที่เหล่านั้นเสียได้

ยุงก้นปล่องเพาะพันธุ์ในที่อย่างไร ?

ชอบเพาะพันธุ์ในน้ำสอาด เช่นตามแอ่งน้ำ บ่อน้ำที่ร่ม ตามพงหญ้าในลำธารเล็ก ๆ และในที่น้ำไหล (นอกจากที่ไหลเชี่ยว) ยุงก้นปล่องเพาะพันธุ์ในที่ ๆ มีน้ำขังอยู่แทบทุกแห่ง นอกจากน้ำนั้นจะสกปรกมากเต็มที่โดยมากไม่ชอบเพาะพันธุ์ตามถังน้ำ กระป๋องหรือภาชนะอื่น ๆ เว้นแต่ถ้ามีหญ้า ฯลฯ งอกในนั้นด้วย

น้ำจะต้องขังอยู่นานเท่าใด ยุงก้นปล่องจึงจะเปนตัวขึ้นได้ ?

เพราะเหตุว่ากว่าไข่จะแตกเปนตัวยุงขึ้นได้ ก็จะต้องเปนเวลานานราว ๑๔ วัน ฉะนั้นถ้าน้ำแห้งเสียเร็วกว่านี้ ไข่ยุงก้นปล่องอาจไม่เปนตัวขึ้นได้

จะควบคุมหรือป้องกันไข้จับสั่นได้อย่างไร?

๑ โดยทำลาย ยุงก้นปล่อง ซึ่ง เปนพาหะของโรคเสีย

๒ โดยป้องกัน อย่าให้ ยุง เหล่านี้ กัดคนดีได้

๓ โดยดูแลผู้ป่วยด้วยโรคนี้อย่าให้ยุงกัดและดูดเชื้อโรคไปได้

๔ โดยจัดการ อย่างหนึ่ง อย่างใด ให้แก่คนปกติ จนแม้ว่าถูกยุงที่มีเชื้อโรคกัด ก็จะไม่เปนไข้จับสั่นได้

จะกำจัดยุงก้นปล่องได้อย่างไร ?

โดยทำลายที่อยู่และที่เพาะพันธุ์ของมันเสีย ในการนี้จักต้องถางหญ้าและพุ่มไม้ที่มีอยู่รอบบ้าน และรอบที่เพาะพันธุ์ของยุงนั้น ที่เพาะพันธุ์ของยุง อาจทำลายได้ โดยระบายน้ำออกจากบ่อหลุม ฯลฯ หรือถมเสีย และโดยใช้น้ำมันก๊าศหรือชนิดอื่น ๆ ราดลงในที่ ๆ ไม่สามารถจะระบายน้ำออก หรือถมได้ การระบายน้ำออกและถมบ่อหลุมต่าง ๆ นั้น ทำให้น้ำที่ขังอยู่แห้งหมดไป ยุงจึงไข่ไม่ได้ และการราดน้ำมันลงในน้ำนั้น ทำให้มีฝาอยู่บนผิวน้ำ ซึ่งป้องกันมิให้ลูกน้ำมีอากาศหายใจได้ แล้วลูกน้ำก็ตาย

จะต้องราดน้ำมันสักกี่ครั้ง ?

อย่างน้อย ควรราดน้ำมันทุก ๆ ๑๕ วัน ต่อครั้ง บ่อยางแห่งกว้างเกินกว่าที่จะราดน้ำมันได้ หรือมีหญ้าขึ้นมาก ซึ่งป้องกันมิให้น้ำมันรอยเปนฝาได้ตลอด ในรายเช่นนี้ต้องหาหนทางที่จะทำให้น้ำสกปรก และมีกลิ่นเหม็นขึ้น เช่นใช้ฟองสบู่ น้ำมันดิน สิ ย้อมผ้า ฯลฯ เหล่านี้ ราดเปนต้น ปลาเล็กบางชนิด เช่นปลากัดกินลูกน้ำเปนอาหาร

จะป้องกัน ยุง ก้นปล่อง ไม่ให้ กัด คนดีได้อย่างไร ?

วิธีที่คนทุกคนน่าจะทำได้นั้น คือกางมุ้งนอน มุ้งนั้นควรเปนชนิดตาถี่ และไม่มีประตู ควรให้มีขนาดเท่ากับที่นอน เวลากาง ตีนมุ้งควรยัดเข้าใต้ที่นอน อย่าปล่อยห้อยไว้

จะปฏิบัติแก่ผู้ป่วยอย่างไร จึงจะให้ยุงที่มากัดไม่ติดโรคไปได้?

โดยผู้ป่วยได้ บำบัดโรค ของตน จนหาย

สนิท และไม่มีเชื้อโรคในโลหิต ในขณะที่ยังเป็นโรคอยู่นั้น ผู้ป่วยจักต้องนอนกางมุ้งเป็นนิจ เพื่อป้องกันมิให้ถูกยุงกัด และนำเชื้อโรคไปติดคนอื่น

ผู้ที่ไม่เป็นโรคนี้ จะทำอย่างไรจึงจะไม่ติดโรคได้ ถึงแม้จะถูกยุงที่มีเชื้อโรคอีกก็ตาม ?

โดยกินยาควินิน เป็นปริมาณเล็กน้อยในฤดูที่มีไข้จับสั่นเกิดชุกชุม ตามคำแนะนำของแพทย์ เช่นนี้ ถึงแม้ผู้นั้นจะถูกยุงที่มีเชื้อโรคกัด ยาควินินก็จะฆ่าเชื้อไข้จับสั่นเสียได้

จะต้องกินยาควินินเป็นปริมาณสักเท่าใด?

สำหรับรายที่เป็นไข้จับสั่นชนิดรวดเร็ว กินควินินซัลเฟต ๑๐ เกรน วันละ ๓ ครั้งราวสามหรือสี่วันเป็นอย่างน้อย ต่อไปกินควินิน ๑๐ เกรนทุกคืนก่อนนอนอีก ๘ สัปดาห์ สำหรับผู้ป่วยที่ไม่ปรากฏอาการรวดเร็ว กินแต่เพียงทุก ๘ สัปดาห์ก็พอ

ปริมาณยาสำหรับเด็กน้อยลงมา แล้วแต่ขีดอายุ และควรให้ยาตามปริมาณซึ่งแพทย์จะแนะนำให้ ฯ

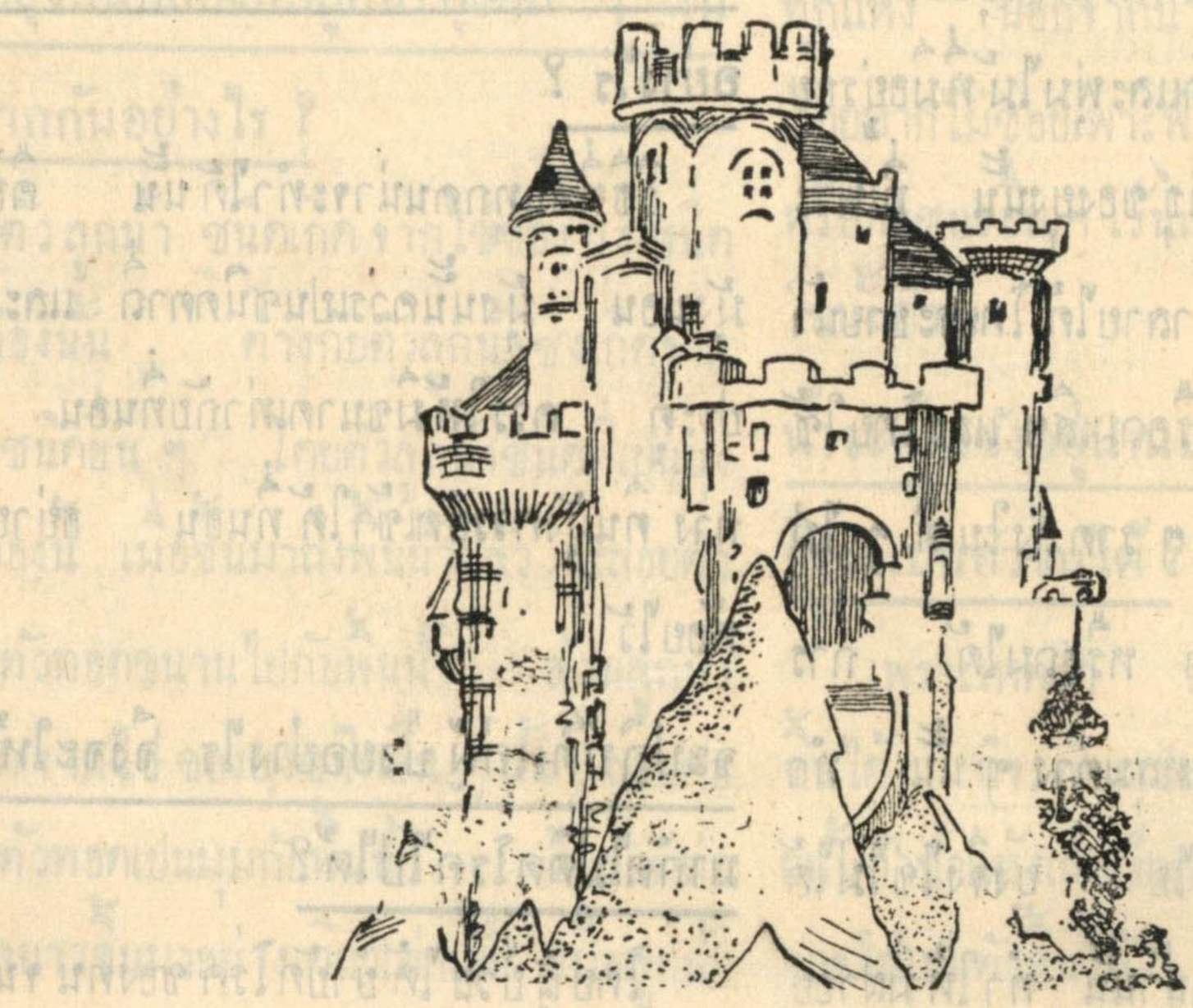

ข้อคิดประกอบวิสาขบูชา

ของ

บรรณาธิการ

วันวิศาขบูชา เป็นวันอย่างไร เมื่อท่านอ่านเรื่องใน ไทยเขษม ทุกเรื่องแล้ว เป็นอันตอบได้

◎ ◎ ◎

เมื่อถึงวันเช่นนี้ ท่านเรียก ว่า อภิลักขิตกาล คือคราวที่ท่านตั้งกำหนดไว้

◎ ◎ ◎

วันเกิด นิยมกันว่าเป็นวันสำคัญ ผู้คิดทั้งหลายจึงทำบุญในวันเกิดของตน ๆ.

◎ ◎ ◎

ก็วันวิศาข เป็นทั้งวันเกิด วันตรัสรู้ และวันปรินิพพาน ของพระ สัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นที่นับถืออย่างเลิศของพวกเรา เราจึงพากันทำบุญเต็มที่ในวันเช่นนี้.

◎ ◎ ◎

ทำบุญนั้น ทำกันอย่างไร ?

ในเบื้องต้น ไปวัด ประชุมกันในพระอุโบสถ สวดมนต์ทำวัตร: นี่นับว่าเป็นบุญอย่าง ๑ ได้ เพราะถึงจะแปลคำสวดมนต์ไม่ออก แต่ในขณะนั้น ใจไม่พ้นซ่านไปในโลภโกรธหลง ก็เป็นบุญ. ถ้าแปลออกด้วย, ก็ยิ่งเกิดความสังเวชเลื่อมใส อันเป็นบุญยิ่งขึ้นอีก.

◎ ◎ ◎

เมื่อจบทำวัตรไหว้พระ ก็รับศีล. ตอนนี้ก็เป็นบุญอีก เพราะตั้งใจไม่ทำความชั่ว.

◎ ◎ ◎

ต่อนี้ พึงเทศน์ เมื่อส่งใจไปตามข้อความที่ท่านแสดง เกิดความรู้ขึ้น ย่อมเลื่อมใสในความดี ย่อมสังเวชในความที่เคยยึดถือ ย่อมตั้งใจที่จะทำอย่างใดอย่างหนึ่งให้สมกับความรู้สึกขึ้นนั้น

◎ ◎ ◎

ใจความที่แสดง อันเปนข้อ ธรรมจริง ๆ ก็ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา.

◎ ◎ ◎

ศีล ละความชั่วอันประพฤติทาง กาย วาจา เช่นการวางโตหรือการคุยโว

สมาธิ ละความชั่วทางใจ เช่น ริษยา พยาบาท

ปัญญา ละความชั่วทางความเห็น คือความเข้าใจผิดเขวไปต่าง ๆ.

◎ ◎ ◎

เมื่อละได้ทั้ง ๓ อย่างนี้แล้ว, ก็เหลือแต่ความบริศุทธิ์ใจ: อันเปนบุญอย่างยิ่งที่สุด.

◎ ◎ ◎

การปฏิบัติ ทาง พระพุทธ ศาสนา, ถ้าต้องการผลอย่างใด อย่างหนึ่ง เปนชิ้น เปนอัน, ย่อมยังเกิดความยุ่งนุงใจ, ไม่ใช่บุญ. ต่อเมื่อไม่ต้องการสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว, คงอยู่แต่ใจบริศุทธิ์เท่านั้น: นั่นจึงเปนผลแท้จริงของพระพุทธศาสนา.

◎ ◎ ◎

เมื่อเช่นนี้ คำว่า บุญ นั้น ก็คือความบริศุทธิ์ไม่มีมนทิน.

◎ ◎ ◎

ผู้ใดฟังเทศน์ สดับ คำสอน ใน พระพุทธศาสนาในวันวิศาขบูชานี้, กลับบ้านด้วยใจบริศุทธิ์ผุดผ่อง, ผู้นั้น ย่อมได้บุญแท้แล

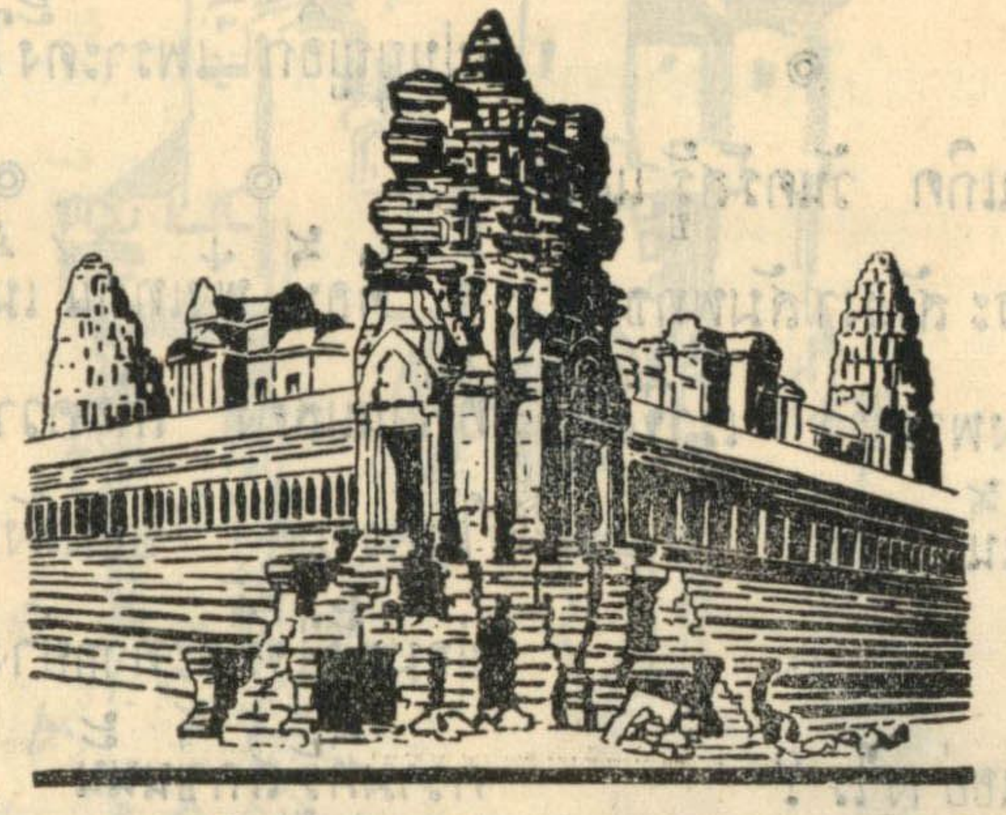

ตำรับกับข้าว

บาญชีอาหาร

ประจำเดือนพฤศภาคม

ของ

น. เหล่าราชการ

คาว

๑. แกงจืด “แกงเลียงเจ้าพระยา”

๒. แกงเผ็ด “ลูกชิ้นหมู”

๓. เครื่องเคียง “ปลาแนมปลาซาลมอนด์”

๔. ,, ,, “ไส้กรอกข้าวโภชน์”

๕. ผัด “ผัดกบ”

๖. ยำ “ถั่วฝักยาว”

๗. เครื่องจิ้ม “น้ำพริกนางลอย”

หวาน

๑. น้ำ “สท้อนลอยแก้ว”

๒. แห้ง “ขนมเทียนไส้ถั่ว”

วาง

๑. น้ำ “ขนมจีนน้ำยาเหนือ”

๒. แห้ง “ขนมแย้งสิบทอด”

หนังสือพิมพ์ชาวไทยเชื้อสายจีน

คาว

๑ แกงจืด "แกงเลียงเจ้าพระยา"

เครื่องปรุง หมู ไก่ กุ้ง ใบตำลึง น้ำเคยดี กะเทียม ผักชี พริกไทย

วิธีปรุง ต้มหมู ไก่ และกุ้งจนสุก จึงแกะเนื้อหมูเป็นชิ้นเล็ก ๆ หั่นกุ้งฉีกเนื้อไก่เป็นฝอย หั่นมันหมูเป็นชิ้นเล็กยาว ๆ เจียวจนน้ำมันออก ตำกระเทียม รากผักชี พริกไทย แล้วผัดพอหอมผสมเนื้อหมู ไก่ และกุ้ง ลงผัดด้วย เหยาะน้ำเคยดีลงผัดทั่วกัน จึงตักน้ำต้มหมู ไก่ กุ้ง เติมลงตั้งไฟไปจนเดือด ปรุงรส พอเหมาะ เด็ดใบตำลึงเป็นใบ ๆ ล้างน้ำ ปลงหม้อลงจากไฟ เติมใบตำลึงลงคนพอตายนิ่ง จึงตักลงชาม ควรรับประทานร้อน ๆ.

◎ ◎ ◎

๒ แกงเผ็ด "ลูกชิ้นหมู"

เครื่องปรุง เนื้อหมู ผักทอดยอด ผล และใบมะกรูด หอม กระเทียม ข่า ตะไคร้ พริกแห้ง เยื่อเคย น้ำเคย น้ำตาลงบ มะพร้าว มะขามเปียก.

วิธีปรุง ขูดมะพร้าว คั้นกะทิ แยกหัวกะทิลงเคี่ยว เก็บหางกะทิไว้ ตำหอม กะเทียม ข่า ตะไคร้ พริกแห้ง (ถ้าไม่ชอบเผ็ดควรแกะพริกแช่น้ำคั้นใช้แต่เปลือกพริก ทิ้งเมล็ดเสีย) และเยื่อเคย สับเนื้อหมูให้ละเอียด แล้วปั้นเป็นก้อนกลม ๆ ขนาดนิ้วใหญ่ ตัดผักทอดยอดเป็นท่อนสั้น ๆ เด็ดใบโต ๆ ทิ้ง แล้วขยำกับเกลือจนผักนิ่ม หมดเมือก จึงล้างให้หายเค็ม บิดจนแห้ง เมื่อกะทิแตกมัน ตักพริกขิงลงผัดให้หอม จึงรวนลูกชิ้นหมูเหยาะน้ำเคยดี แล้วเทหางกะทิเติมลงพอเหมาะกับเครื่องแกง ครั้นเดือดจึงเทผักที่คั้นไว้ลงในหม้อ ผักจวนเปื่อย ปรุงรสด้วยน้ำตาลงบ น้ำส้มมะขามเปียก น้ำมะกรูด น้ำเคย ฉีกใบมะกรูด และผลมะกรูดที่บิดน้ำแล้วเติมลงในหม้อ ชิมรสพอดี เคี่ยวจนผักเปื่อยปลงลง ตักผลมะกรูดออกทิ้ง

◎ ◎ ◎

๓ เครื่องเคียง

"ปลาแนมปลาซาลมอนต์"

เครื่องปรุง ปลาซาลมอนต์กระป๋อง มะพร้าว ข้าวชั้ว มันและหนังหมู หอม กะเทียมดอง เกลือป่น น้ำตาล ทราย

หนังสือพิมพ์ครัวไทยเขษม

ส้มซ่า ถั่วลิสง พริกเม็ดใหญ่ ผักกาดหอม

วิธีปรุง ต้มมันและหนังหมู คั้นปลาซาลมอนต์จนแห้ง จึงซอยหอม และกะเทียมดองขูดมะพร้าวหยาย ๆ เคล้าให้เข้ากันกับปลา ปรุงรสด้วยน้ำส้มซ่า น้ำกะเทียมดอง น้ำตาลทราย และเกลือป่น ถั่วลิสงเคล้ารวมกัน หั่นมันหมูต้มบางและยาวขนาดหนังหมู แล้วเคล้าข้าวขั้วจนสวยตัว จึงผสมกับปลาที่เคล้าไว้ (ถ้าชอบจะตำข่าให้ละเอียดคลุกด้วยก็ได้) ชิมรสพอดี ซอยกะเทียมดองโรยหน้า หั่นพริกเม็ดใหญ่ทั้งแดงและเขียวโรยหน้า รับประทานกับใบผักกาดหอม หรือ ชะพลู และใบทองหลาง ตามแต่ชอบ.

◎ ◎ ◎

๔ เครื่องเคียง "ไส้กรอกข้าวโภชน์"

เครื่องปรุง ไส้หมู เนื้อหมู มันหมู ข้าวโภชน์ ฟองเย็ด มะพร้าว หอม กะเทียม ข่า ตะไคร้ พริกแห้ง ผักชี ถั่วเขียวหรือถั่วลิสง น้ำเคย น้ำตาลงบ

วิธีปรุง ล้างไส้หมูให้สอาดทั้งนอกในหั่นเนื้อ และมันหมูเป็นชิ้น ๆ เหลี่ยม ตำพริกขิงให้ละเอียดทั้งรากผักชีด้วย ขูดมะพร้าวคั้นกะทิให้ข้นละลายพริกขิงในกะทิ ผสมเนื้อและมันหมูที่หั่นลง แถบข้าวโภชน์บาง ๆ คั่วถั่วเขียว เราะพอแตกหรือถั่วลิสง ต่อยฟองเย็ด เด็ดใบผักชีเป็นใบ ๆ ลงเคล้า ปรุงรสด้วยน้ำเคยและน้ำตาลงบ คนให้เข้ากันดี ตักห่อใบตองยีงไฟชิมรสพอดี มัดไส้ที่ล้างเสียข้าง ๑ จึงกรอกเครื่องลงในไส้อย่าให้แน่นนัก จนหมดเครื่องที่ทำจึงมัดไส้ให้ดี ขดไส้กรอกบนไม้ตับที่วางขวางเป็นกากะยาด ระวังอย่าผูกไม้ให้แน่นนัก มิฉะนั้นไส้กรอกจะแตกเวลายีงจะสิ้นรสอร่อย ยีงด้วยเปลือกมะพร้าว ถ้าไฟลุกจึงโรยกากมะพร้าวที่คั้นกะทิออกหมดแล้ว คอยรมไฟให้สุกทั่วกัน ผิวกรอบ จึงตัดเป็นชิ้นเฉียง ๆ จัดลงจาน

◎ ◎ ◎

๕ "ผัดกบ"

เครื่องปรุง กบ มะพร้าว ใบมะกรูด พริกแห้ง หอม กะเทียม ข่า ตะไคร้ น้ำเคย

น้ำตาลงบ

วิธีปรุง ขูดมะพร้าว คั้นกะทิ ต้มกบด้วยหางกะทิจนสุกดี แกะเนื้อกบเป็นชิ้น ๆ เคี่ยวหัวกะทิ ตำพริกขิง เมื่อหัวกะทิแตกมันดีจึงผัดพริกขิงและเนื้อกบ ฉีกใบมะกรูดผสมลงไป ปรุงรสดีแล้วปลงลง.

◎ ◎ ◎

๖ "ยำถั่วฝักยาว"

เครื่องปรุง ถั่วฝักยาว กุ้ง หมู มะพร้าวน้ำพริกเผา มะนาว น้ำตาลงบ น้ำเคย หอม กะเทียม

วิธีปรุง ต้มกุ้ง หมู ถั่ว ให้สุก แล้วหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ ซอยหอมและกะเทียมเจียวให้เหลือง ขั้วมะพร้าวและคั้นกะทิให้ค่น ๆ คลุกถั่ว กุ้ง หมู มะพร้าวขั้วให้เข้ากัน ปรุงรสด้วยน้ำพริกเผา มะนาว น้ำตาลงบ น้ำเคย หัวกะทิ ชิมรสพอเหมาะหยิบลงภาชนะ โรยน่าด้วยหอมเจียว กะเทียมเจียว

◎ ◎ ◎

๗ เครื่องจิ้ม "น้ำพริกนางลอย"

เครื่องปรุง เยื่อเคย น้ำเคย น้ำตาลงบ พริกเม็ดเล็ก มะพร้าว มะนาว ส้มซ่า มะอึก ระกำ ส้มเหม็น (และส้มอื่น ๆ อีกที่ใช้ตำน้ำพริก) หอม กะเทียม กุ้งแห้ง

วิธีปรุง ตำหอม กะเทียม กุ้งแห้ง เยื่อเคยจนละเอียด จึงฝานมะอึก และระกำลงยุบ ๆ พอช้ำ แกะผิวส้มซ่าผสมลงไปด้วย ปรุงรสพอเหมาะตักลงชามคั้นหัวกะทิ ไม่ต้องเติมน้ำลง หยอดหน้าลอยพริกเม็ดเล็กทั้งแดงและเขียว

รับประทานกับปลาดุกย่างทอดและผักสดเช่นมะเขือแตงกวา.

◎ ◎ ◎

หวาน

๑ น้ำ "สท้อนลอยแก้ว"

เครื่องปรุง สท้อนห่อ น้ำตาลทราย เกลือ

วิธีปรุง ฝานเนื้อสท้อนมีปุยติดเป็นคำ ๆ เชื่อมน้ำตาลเชื่อมให้ค่น เคล้าสท้อนกับเกลือนิดหน่อยถ้าสท้อนนั้นเปรี้ยวแล้ว

ล้างน้ำมิเค็มติดนิดหน่อย ถ้าสท้อนหวานไม่ต้องล้างผสมเกลือป่นนิดหน่อยลงในน้ำเชื่อม แล้วลอยสท้อนลงในนั้นทีเดียว

◎ ◎ ◎

๒ แห้ง "ขนมเทียนใส้ถั่ว"

เครื่องปรุง ถั่วเขียว ข้าวเหนียว ข้าวข้าว น้ำตาลงบ หอม พริกไทย เกลือป่น น้ำมันหมู

วิธีปรุง แช่ข้าวข้าว ๒ ส่วน (๒ ถ้วย) ข้าวเหนียว ๒ ส่วนครึ่ง (๒ ถ้วยครึ่ง) โม่ให้ละเอียด แล้วเทลงถุงทับให้น้ำแห้ง แช่ถั่วเขียวยิให้เปลือกออก ล้างให้สอาด จึงหุงถั่วให้สุก เทถั่วลงยีพอละเอียด ตักน้ำมันหมูลงกะทะคเณพอดีกับถั่ว แล้วซอยหอมลงเจียวสัก ๑ ใน ๘ ของถั่ว พอหอมตายตัวจึงเทถั่วลงผัด ปรุงด้วยพริกไทยและเกลือผัดให้น้ำมันนอง เมื่อถั่วสุกดีปลงลงปั้นถั่วผัดเปนก้อนกลม ๆ ผสมน้ำตาลงบและน้ำนิดหน่อยลงกะทะตั้งไฟจนเดือดน้ำตาลละลาย ผสมแป้งกับน้ำตาลพอปั้นได้ จึงแผ่แป้งออกห่อใส้ถั่ว แล้วเจียนตองกลม ๆ ทาน้ำมันหมู ห่อขนมรูปยอดแหลม ๆ เรียงลงรังถึงนึ่งไฟจัด ขนมสุกดีจึงปลงลง (คเณด้วยการจุดชูปจิ้น หมดดอกขนมก็สุกพอดี)

ว่าง

๑ น้ำ "ขนมจีนน้ำยาเหนือ"

เครื่องปรุง ปลาช่อนสด ปลาร้าหรือปลากุเราเค็ม น้ำเคย มะพร้าว ถั่วฝักยาว หอม กะเทียม พริกแห้ง ข่า ตะไคร้ กะชาย

วิธีปรุง ขูดมะพร้าว คั้น กะทิ ต้มปลาสด ปลาร้า ถ้าไม่รับประทานปลาร้าก็ใช้ปลากุเราเค็ม หอมกระเทียมข่าตะไคร้ กะชาย พริกแห้ง และถั่ว ลงต้มในกะทิจนของเหล่านั้นเปื่อย จึงตักลงตำให้ละเอียด ละลายด้วยน้ำที่ต้มเทกากลงหม้อเติมต้มไปอีก แล้วตำกรองอีกเช่นนั้น จนน้ำยาค่น จึงตั้งหม้อที่ผสมของลงใหม่ ตั้งไฟปรุงรสพอเหมาะ รับ

ประทานกับขนมจีน มีเหมือดตามชอบ เช่นถั่วเพาะลวก ใบแมงลัก ไข่เจียวหั่นเป็นฝอย เหล่านี้

◎ ◎ ◎

๒ แห้ง "ขนมแบ้งสิบทอด"

เครื่องปรุง แบ้งสาลี ไก่ หอมใหญ่ เกลือ ผักชี พริกไทย น้ำเคย น้ำมันหมู ฟองเป็ด

วิธีปรุง เคล้าแบ้งสาลี น้ำ เกลือ ฟองเป็ด และน้ำมันหมู ให้เข้ากันแล้ว นวดจนแบ้งขึ้นเป็นชั้น ๆ สับไก่ให้ละเอียดหั่นหอมใหญ่ ตำรากผักชี และ พริกไทย เจียวมันหมูให้ร้อนจัด ผัดสิ่งที่ตำกับไก่หอม และ ใบผักชี ปรุงรส พอเหมาะ ปลงลงบั้นแบ้งเป็นหม้อดิ แล้วตักใส่หยอดลง ยิบปากให้ติดกันแล้วทับยิบอย่างขนมแบ้งสิบ หมดเครื่องจึงทอดให้กรอบ จะรับประทานเฉย ๆ ก็ได้ หรือจะจิ้ม แตงกวา และหอมใหญ่หั่นชิ้นสี่เหลี่ยมแช่น้ำส้ม ก็ได้

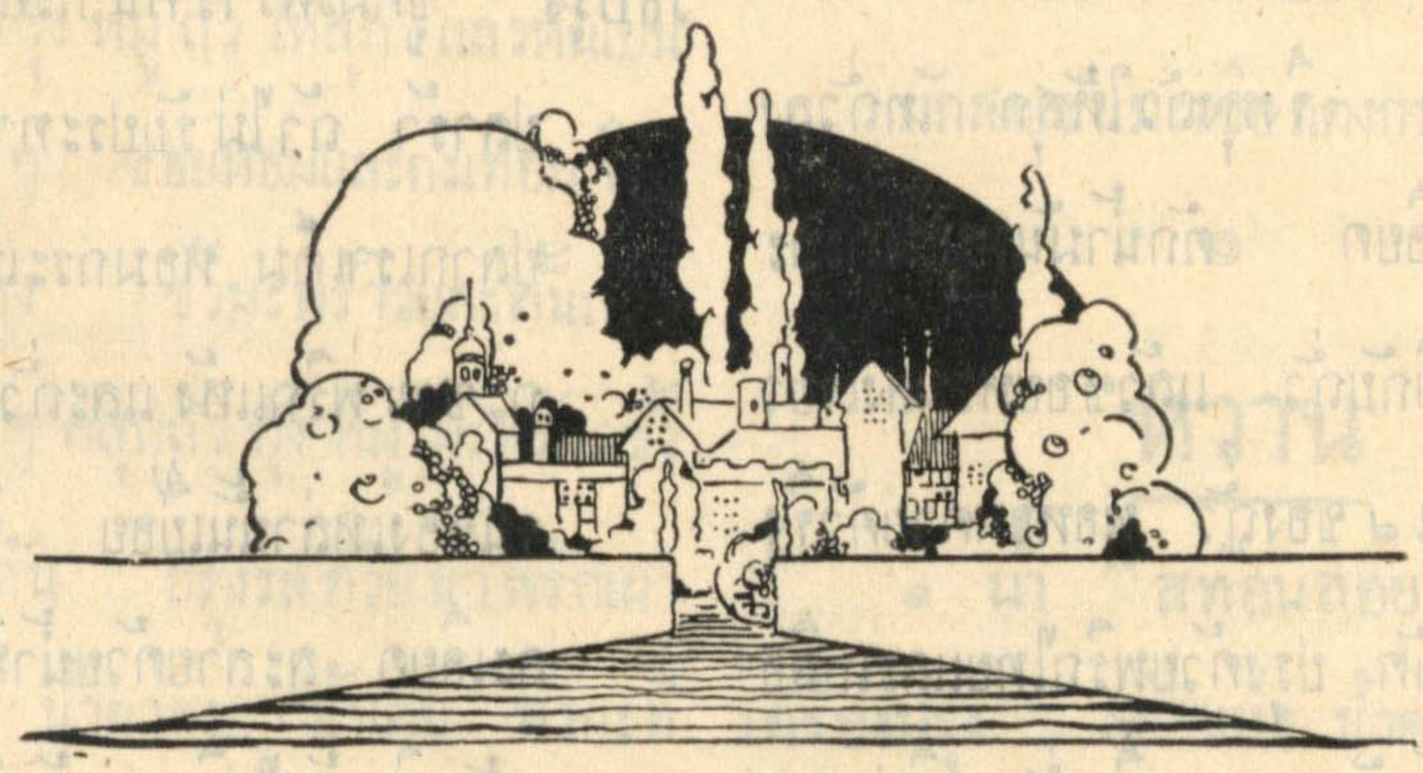

ปัญหาที่

ของ

สาลักษณ์

คำปรารภสำหรับเขียนอันตวาทิ เคยเอ่ยกันมาต่าง ๆ เช่นบรรณาธิการขอให้เขียน หรือขอร้องบรรณาธิการเพื่อเขียนเอง แล้วก็ออกตัวว่าพึ่งหัดเขียน ไม่ทราบนัยที่จะดำเนิร ไม่ทันเตรียมตัว ฯลฯ ลงท้ายก็ขออภัยด้วยเทอญ !

◎ ◎ ◎

สำหรับคราวนี้ คุณบรรณาธิการ บอกข้าพเจ้าว่า "ขอทาน คำรำพันเปนอันตวาทิสักหน่อยเถิด."

◎ ◎ ◎

ข้าพ ข้าเอะใจ ถามว่า "ทำไมจึงว่าขอทาน ?" คุณบรรณาธิการ ตอบ ว่า "ไม่รู้หรือ. เพราะเขาว่า การรับเรื่องของนักประพันธ์เรื่องนามเมืองไทยนั้น ย่อมแล้วแต่ท่านผู้ประพันธ์จะกรุณา ให้ทาน ใครต่างหาก. ใครขอดีคนนั้นก็ได้ก่อน. ใครพูดไม่เปนก็อดไป !"

◎ ◎ ◎

"โอ !" ข้าพเจ้าร้อง, "แล้วกันซี, ของที่ให้ทานน่ะ มันต้องเปนของน้อย ๆ เลว ๆ ถูก ๆ เช่น ข้าวสารสัก ถ้วยหนึ่ง (ไม่มีใครให้ ตั้งกระสอย), ขนมเข่งสักเข่งหนึ่ง (ไม่มีใครให้ขนมเค็ก), ส้มเขียวหวานสักผลหนึ่ง (ไม่มีใครให้แตงโมบางเขิด), หมวกเก่าขาด ๆ สักใบหนึ่ง (ไม่มีใครให้โปโลแห้ต ใหม่เอี่ยม ราคา ตั้ง ๗–๘ บาท). เพราะฉะนั้นเรื่องต่าง ๆ ซึ่งพยายามเขียนด้วยความคิด ที่ท่านนักประพันธ์ให้มา เราว่าท่านให้ทานนั้น มีราคา เท่าสตางค์แดง ๑ อันหรือ ?" คุณบรรณาธิการหน้าตื่น, ประติเยธทันที "นั่น ฉันไม่ได้ว่าเองนี่."

◎ ◎ ◎

"แล้วก็อีกแหละ" ข้าพเจ้าต่อ, "เมื่อ ให้ทาน? นั่นติราคาความมีค่าแห่งเรื่องท่านให้มาเพื่อหวังจะให้เปนความรู้ความรื่นเริง ของท่านให้ต่ำที่สุด ไม่ผิดอะไรจากที่ควรเอาแก่ผู้อ่านทั่วหน้า, ไพล่ไปพูดว่า ให้ทาน, ลงตะกร้า!"

เปนการ มักขะ ว่าท่านให้โดยเสียไม่ได้.

◎ ◎ ◎

เพราะลักษณการให้ทาน ย่อมให้อย่างสาดเสียเทเสีย นึกว่าซื้อรำคาญให้ยาจก วนิพพกมันไปเสียให้พ้นหูพ้นตา. แต่ลักษณของความกรุณาแห่งท่านผู้มหาตมัน คือมีใจใหญ่เช่นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย — ข้าพเจ้าขออัญเชิญ พระนามมากล่าว ในวาระวิศาขบูชานี้ — ย่อมกระทำอะไร ๆ ด้วยความเต็มใจทำ พร้อมด้วยการตั้งใจจริง, ไม่ใช่ทำอย่างบัดไปไสส่งพอเปนทาน! องคสมบัตินั้น จึงบูชากันว่าเปนพระมหากรุณาธิคุณ." คุณบรรณาธิการ— "สำหรับฉันเอง รู้สึกกตัญญูที่สุด."

◎ ◎ ◎

"ประเดี๋ยว, ยังอีกข้อหนึ่ง" ข้าพเจ้าแทรก, "มโนประณิธานของท่านผู้ให้เรื่องนั้น ๆ ย่อมมีวิธีทางเดียวกันกับสัตบุรุษ คือให้เสียไม่ได้แล้ว ท่านหาทำไม่; เพราะความรู้ที่ท่านอบรมมา, เวลาที่ท่านต้องเสียไป, ความเหนื่อยยากที่ท่านพยายามเขียน, ล้วนมีค่าทั้งนั้น: ไฉนท่านจะมาทำเปนเพียง

◎ ◎ ◎

"อะไรได้!" บรรณาธิการค้าน; "ท่านคิดผิดไปละ. ฉันอยากจะพูดว่าท่านเองนั่นแหละติราคาคำว่า ทาน ต่ำเกินไป."

"เอ๊ะ! คืออย่างไร? โปรดพูดให้แจ่มแจ้งสักหน่อย" ข้าพเจ้าถามอย่างเคือง ๆ

◎ ◎ ◎

"ทาน นี้เปนของประเสริฐเปนกุศล;" คุณบรรณาธิการอธิบาย, "แม้แต่พระสงฆ์ผู้ทรงศีลก็ต้องรับ ขอให้นึกถึงคำว่า สังฆทาน ซิ. และยิ่งกว่านั้น พุทธการกธรรม คือธรรมที่ทำบุทคลให้เปนพระพุทธเจ้า ก็ยังต้องอาศัยทาน ได้แก่ทานบารมีในบารมี ๓๐ ทัศนั่นจะว่าอย่างไร?"

◎ ◎ ◎

ข้าพเจ้า— "อ้าว! อย่าลืมว่าเรื่องที่พูดกันนี้ว่า ให้ทาน แต่ที่ท่านเอามาค้านนั่นมันเปน สังฆทาน ทานบารมี อะไรไม่รู้ คำว่า ให้ทาน ต้องเข้าใจว่าเปนคู่กับทำบุญ คือพูดร่วมกันว่า ทำบุญให้ทาน

◎ ◎ ◎

ในประโยคที่ร่วมกันนี้ ตามธรรมดาโลก ให้ยอกตกที่หน้า ๒๒, ข้อว่า 'และพึงทำรูป วิษัย ย่อมเข้าใจกันแจ่มแจ้งว่า ทำบุญ พระพุทธเจ้า,' ให้ตกคำ 'ทั้งหลาย' ลง คือถวายพระ, ให้ทาน คือสละของที่เหลือ ให้เต็มความ, ว่า 'พระพุทธเจ้าทั้งหลาย' เดนจากถวายพระแล้ว ให้แก่พวกทุคคตะ เข็ญใจต่อไป. ทำไม เรื่องต่าง ๆ ที่ท่านให้ มาลงพิมพ์นั้นเป็นเรื่องเดนแล้วหรือ ?"

◎ ◎ ◎

บรรณาธิการ— "ฉันพูดเช่นนั้น ประสงค์เคารพท่านต่างหาก." ข้าพเจ้า— "เคารพก็เคารพไป. แต่เรื่องที่ท่านทั้งปวงให้มาไม่ใช่เดน !"

◎ ◎ ◎

บรรณาธิการ— "ถ้าอย่างนั้น ฉันคงเห็นว่า ท่านให้มาด้วยความหวังดีแก่ผู้อ่านทั่ว ๆ ไป—" ข้าพเจ้า— "แต่ไม่ใช่ให้ทาน !"

◎ ◎ ◎

บรรณาธิการ— "คำว่าทานนี่เอง ทำให้ต้องเถียงกันเสียเวลาเปล่า ๆ—" ข้าพเจ้า— "ไม่เสียเวลา, แต่ทำให้บรรณาธิการกลับเห็นเป็นสัมมาทิฏฐิว่า เรื่องที่ท่านให้มาไม่ใช่ให้ทาน !"

◎ ◎ ◎

บรรณาธิการ— "เอาละ ! เมื่อจะเขียนให้ละก็, อย่าลืมนะว่า บรรณาธิการรับคำสั่ง และขอขอบใจ ทรัพย์ ล.ประเสริฐ ผู้ส่งหนังสือคำแนะนำเก็บและรักษาอาวุธยืนมาให้ ๑ เล่ม หนังสือนี้มีประโยชน์แก่ผู้มีอาวุธยืนเป็นอย่างมาก ราคาเล่มละ ๑๐ สตางค์ ซึ่งมีขายทั่วไป และ—

นายพุฒ นันทพล ผู้สันทัดในการดนตรีส่งโน๊ตเพลงหีบเพลงแลออแกนเล่ม ๑ ซึ่งออกใหม่อย่างละ ๑ เล่มมาเป็นสมบัติของคณะเรา (ไทยเขยม) หนังสือนี้จะช่วยผู้ไม่ใจในเครื่องเล่นชนิดนี้มาก มีขายที่สังคีตยากร ราคาเล่มละ ๑ บาท

อ้อ ! ยังมีเรื่องสำคัญอย่างหนึ่ง อยากจะบอก และขอบช่วยกันดีใจอีกสักคนเถิดว่า คุณ สมผล (ขุนอภัยสรเพลิง ในเรื่องจัดการรับเสด็จ) ได้มีความกรุณาต่อคณะเรา แก่กล้าถึงกับจะนำตำนานวิกรมาทิตย์มาเล่าสู่กันฟัง ในหน้ากระดาดไทยเขยมในเร็วนี้ และทั้งท่านเสฐียรโกเศศก็จะเข้าร่วมมือเป็นผู้เขียนคำนำให้ด้วย เพราะ—

ด้วยความกรุณาแก่คณะไทยเขยมเป็นล้นพ้นเช่นกัน

◎ ◎ ◎

วิสาขปุณฺณมายํ โย
ปตฺโต จ อภิสมฺโพธึ
ตสฺส ปาเท นมสฺสิตฺวา
ตเถว (ไทยเขษม)-คโณ
ตำ ตำ อนุสฺสรำ คุณำ
ตพฺพาหสา สทา โสตฺถึ

ชาโต อนฺติมชาติยา
อโถปี ปรินิพฺพุโต
โลกุตฺตมสฺส สตฺถุโน
ยถา ยถา มหาชโน
ยำ ยำ วิญฺญหิ เวทิตำ
สมิทฺธึ จาปี ปาปุเน

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด ทรงอุบัติแล้วโดยพระชาติอันมีในที่สุด ทั้งทรงบัลลุพระอนุตตรสัมโพธิญาณ ทั้งเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในดิถีมีพระจันทร์เพ็ญเสวยวิสาขฤกษ์ (ร่วมกัน) แล้ว, มหาชนพากันถวายบังคมพระบาทยุคลแห่งพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้เป็นพระศาสดาอันอุดมในโลก ระลึกถึงพระคุณสมบัติอันผู้มีปัญญารู้แจ้งแล้วอยู่ พึงถึงความสวัสดีและสำฤทธิผลในกาลทุกเมื่อ ด้วยอานุภาพแห่งพระพุทธคุณานุสรณ์นั้น ฉันใด;

คณะไทยเขษม ก็ขอถวายบังคมพระบาทยุคลแห่งพระองค์แล้ว ระลึกถึงพระพุทธคุณอยู่ พึงถึงความสวัสดี และสำฤทธิผลในกาลทุกเมื่อ ฉันนั้นนั่นแล ฯ

จากคณะ